

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2014. augusztus 20.

XIV. évfolyam, 3. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Gubás Ágota és Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Gyurkovics Hunor alkotásai láthatók.

A címlapon: Szabadság, szerelem

A hátlapon: Ellentét; Hajdúsági csónakfejfák

Támogatók:

Tartományi Oktatási, Közigazgatási és
Nemzeti Közösségi Titkárság

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

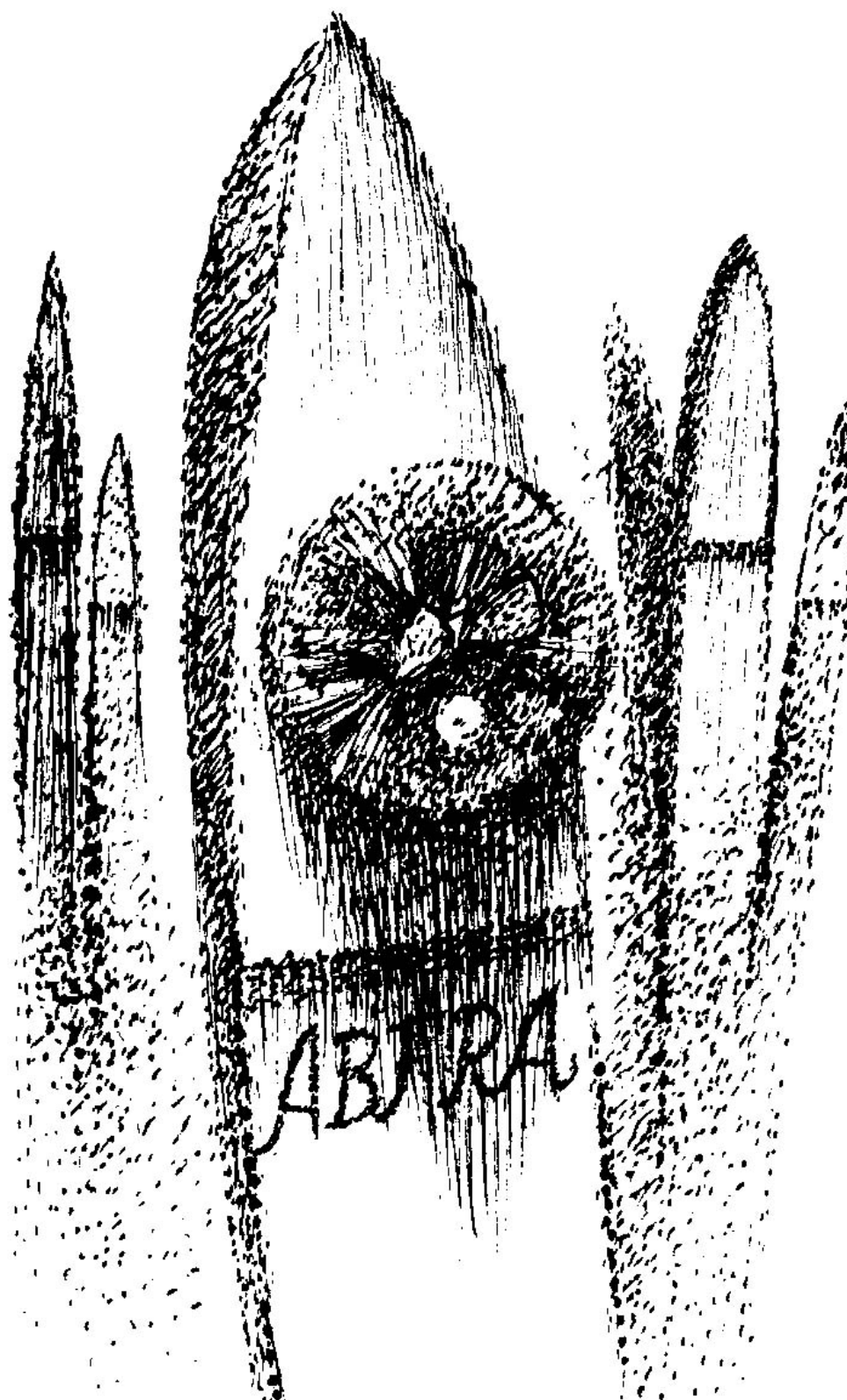
ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Bobory Zoltán Versek	5
Utasi Jenő Életemet tettem föl a közösségépítésre - Beszélgetőtárs Gubás Ágota	7
Szentmihályi Szabó Péter Isten versei 13., 17., 19.	19
Hollai Ferenc A katolikus iparos és munkásifjú mozgalom	20
Teleki Levente Versek	27
Diószegi György Antal Dózsa György kora és Werbőczy István Hármaskönyve ötszáz év távlatából	29
Csapó Endre Egy új, nemzetépítő korszak szimbóluma	34
Juhász György A jugoszláv hátizsák.....	37
Fabulya Andrea Tétova írások I.	40
Mihályi Katalin Aki megvalósította népmeséink parancsát - Kunkovács László-portré	43
Gergely Gabriella Napló II.	50
Kemény András A mi lengyelünk	54
Konrad Sutarski Az utolsó lengyel nemzeti felkelés és a magyarok	56
Dobos Marianne „nem vartyog a világ egy békája se szebben a lengyelnél”	61
Szabó Ferenc SJ II. János Pál – a magyarok barátja	68
Mirnics Károly A botrányos baloldal.....	71
Fedor Šili A Varázsló - dráma	77
Tráser László Cédulák V.	96
Kabdebó Lóránt Portrék – példaképek	101
Helyreigazítás	103
Nagy Ervin Csupán az lenne jó, ami hasznos?	104
Stanyó Tóth Gizella Értünk, megmaradásunkért szólnak a harangok.....	106
Szokolczay Lajos Teremtő szellem – Bertalan Tivadar művészetéről	116
Vitéz Ferenc A csend üzenete – Gyurkovics Hunor újabb festményeiről	119

Kéretlen...

Ide, ahol élek,
csak egy lélekharang
hangja ér el...

Kéretlen, szomorú vendég.
Ahogy a kert virág-ösvényén
átreszketve elér,
megállok mindig:
vajon kiért szól?
Kit kísér?

Teszek néhány lépést
a fehér-selymes
koporsó után,
keresem azok arcát,
akik kísérik.

Jó, hogy nem hallom
az alázuhanó föld
dübörgését, mikor mintha
bentről dobolnának...

Ide, ahol élek,
csak a lélekharang
szava ér el...
Messze a misére,
ünnepre hívó,
déli imára szólító
harangok.

Hangjuk valahol
fölköttek kószál,
hallhatatlan,
nem ér le fáim közé;

csak a közeli temető
lélekharangjának hangja
toporog itt körülöttem,
meg-megrázva a
szikrázó virágszirmokat.

Talán értik...

Mostantól mindig, minden

Hosszú, gyanús volt a csend. -
Nem hallottam a játékautók
és az építőkockák zörgését.
Hát felnéztem könyvemből.
Az ablaknál állt szóval,
kíváncsi, nagy szemekkel
nézett ki a szürkülő világba.
Komoly arccal fordult felém,
mint, aki emlékezetében kutat -
látott-e már ilyent valaha?
Halkan, lassan mondta, hogy
amit lát, megossza a csodát.
- Nagypapa, potyog a hó!
Elmosolyodtam, gyanútlan,
s mert azt hitte, nem hiszem
amit ő mond, csalódottan,
összehúzott szemöldökkel,
mint tanár, értetlen diákjainak,
az ablakon át kifelé mutatva
megismételte, szinte szótagolva:
- De, nagypapa, nézd!
Potyog a hó.

-Óh, hát persze kis unokám,
 hogyne látnám, hogy potyog,
 potyog kint a hó...
 És nekem most már mindig
 potyogni fog a hó, és potyogni
 fog az eső is, a fákról a levelek,
 a csillagok az égről, de még
 az angyalok sem úgy szállnak le
 hozzád estelente, álmaiddal,
 hanem, ahogy te mondtad a
 nagypapának, minden potyogni fog.
 A könnyeid pedig folyjanak,
 áradjanak, csillogjanak
 arcodon, mindig, mindig az örömtől.
 Kint pedig potyogjon, potyogjon
 a hó, amíg csak mondhatod
 nagyapádnak...

Lassan égis érnek

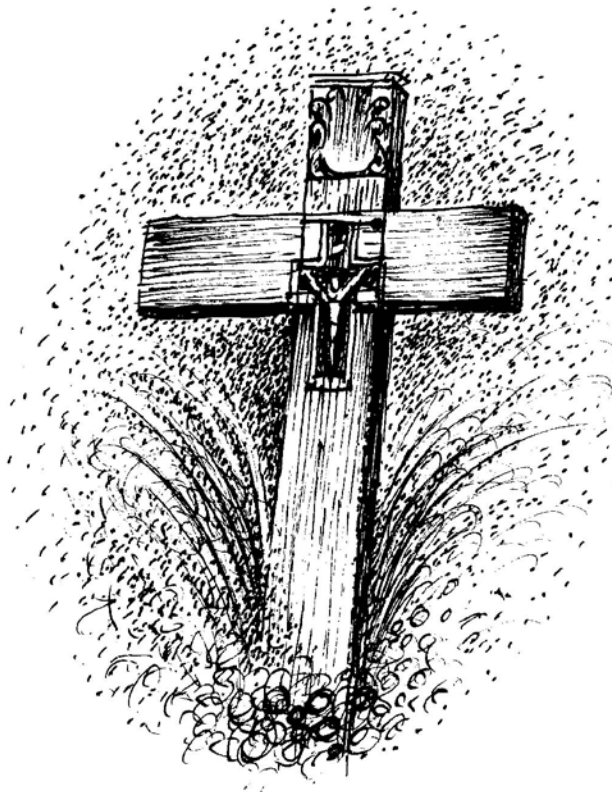
Ahogy nőnek fáim
 úgy múlik el az élet
 Lassan már az égis érnek

Sűrű gyilkos gazból
 mentettem ki csenevész
 formátlan kis fenyőimet

Negyven éve immár
 Sudár délceg fák lettek
 Az erkélyről nézem őket

büszke fényes kedvvel
 Fölöttük a kéklő ég
 alattuk erős gyökérszet

S gyönyörű igéi
 az élet regényének
 a zöldellő friss dús rügyek...

Életemet tettem föl a közösségépítésre

A tenni akarást tőlem nem vehetik el

Beszélgetőtárs Gubás Ágota

Egy 900 lelkes kis közösség, Tóthfalu hogyan vált a délvidéki magyarság egyik emblemikus helyévé? Ennek nyitját egy elkötelezett és tetterre kész délvidéki magyar értelmiségi: a 28 évesen odakerült és a közösségépítést mint életcélként rendületlen alázattal és elszántsággal szolgáló plébános, ft. Utasi Jenő atya személyisége adja meg. Vele beszélgettünk életútjáról közelgő 65. születésnapja alkalmából. Folyóiratunk 2001-ben nem születhetett volna meg, ha a Logos Grafikai Műhely élén álló tóthfalusi plébános nem vállalja fel az első alapítási éveket mint kiadó. Utasi atya ma is támasza a szerkesztőségnek. Köszönjük neki. Isten éltesse még sokáig!

Ft. Utasi Jenő

– Hogyan kezdődött el az, hogy ne csak plébánosi feladatait lássa el? Mi munkált Önben?

– Egyfajta nyitottság kellett hozzá. Bibliai kifejezéssel élve: figyelni az idők jeleit, mégpedig mindig abban a konkrét élethelyzetben, amelybe kerül az ember. Amikor 1977-ben Tóthfaluba helyezett a főpásztorom és Oromon is elláttam az egyházközséget, azt mondta, hogy nem egy-két évre helyez oda. Ott állt előttem egy be-

fejezetlen plébániaépület, én pedig teljesen tapasztalatlan voltam, akár gazdasági ügyekben, akár építkezésben, hiszen frissen jöttem ki az iskolapadból, kétéves káplánság után, tehát fiatal papként kerültem Tóthfaluba. Pár nap gondolkodási időt adott nekem, úgy látszik tapintatos volt, mert el is utasíthattam volna. Néhány napig tépelődtem rajta.

– Senki nem biztatta Önt?

Lajos atya, aki Zentán volt plébános a Szent Ferenc-templomban, neki elmondtam a püspök úr velem kapcsolatos tervét, és ő arra biztatott, hogy vállaljam el nyugodt lélekkel, mert nagyszerű emberek laknak ott. „Nagyszerű emberek” – ez a fülemben cseng a mai napig. És valóban, egy teljesen más világba csöppentem. Én városban laktam, habár Zenta egy kisváros, de a falun más a mentalitás. Tóthfalu egy zárt közösség volt, aminek van előnye és hátránya is. A hátránya az volt, hogy a változásokat nehezen tudták feldolgozni. A későbbiekben is egy kicsit falba ütköztem ezzel a zártsággal, ugyanis utakat próbáltam keresni. Bennem nem a hagyományos egyházkép élt, és éreztem, hogy egy kis feszültség van a közösség és közöttem. Nem értették az új lényegét, ha jó volt eddig, akkor most miért kell ezen változtatni? Másrészt viszont a zárt közösség előnye volt az emberek őszintesége. A tanyavilágban egymást jól ismerték, nemzedékekre visszamenőleg is. Emlékszem az egyik karácsony előtti első látogatásomra. Följegyeztem a tanya házszámát, az utat, és kimentem a határba. Akkor szembesültem azzal, hogy a tanya benn van a dűlőúton, most az a szám-e vagy a következő ötödik tanya – városi logikámmal úgy gondoltam: utca, házszám és könnyen megtalálom. Bementem az egyik tanyára érdeklődni, és ott elmagyarázták, hogy merre van, és név szerint tudták, kit keresek.

A másik érdekesség az volt, amikor azt mondták, hogy megyünk haza. Kérdeztem, mi az, hogy mennek haza, amikor itt vannak Tóthfaluban. Ez a megyünk haza Magyarkanizsát jelentette, mert valamikor és az én időmben is, amikor én odakerültem, az idősek, a szülők beköltöztek Magyarkanizsára, ott volt házuk, örökölték a nagyszülőktől, a fiatalok pedig kinn gazdálkodtak. Amikor a gyermekek már felsőbb iskolába kezdtek járni, akkor hét közben Magyarkanizsán voltak, hétvégen jöttek vissza a szülőkhöz. Sajnos, ez a kép mára elveszett, hiszen a fordítottja történt, az idősek maradtak a tanyán és a fiatalok mentek el, az idősek halálával pedig maga a tanya is halálra lett ítélve. Belepottyantam tehát egy olyan világba, ami szép volt, érdekes a jó tulajdonságaival, de úgy éreztem, a zártságából ki kell valahogy törni. Az első komolyabb szembesülés ezzel a zártsággal a délszláv válság, a háború idején történt, amikor a falu vezetőjével – fiatal csapat volt akkor - megbeszéltük, hogy nekünk tenni kell valamit a helyzet ellen, mert annyira nyomasztó volt, hogy fiataljaink egy része a behívó elől átszökött Magyarországra, a többiek pedig féltek, hogy mi lesz velük. Akkor kezdtünk el terveket szőni a testvértelepülésekről. Elsősorban a Tót elnevezésű falvakat kerestük Magyarországon és szerte a Kárpát-medencében. Az erdélyiekkel és a felvidékiekkel sikerült kapcsolatra lépni - ezt mind a háború idején. Emlékszem az egyik falugyűlésünkre, amelyen az idősebbek szemünkre vetették, hogy mi mit tervezgetünk, örülünk, hogy még élve hagynak bennünket. Mégis ez volt a közösségben az az ugrodieszka, amely segített kitörni a zártságból, azt tudatosította, hogy nyitni kell mások felé ...

– Támogatták ezt az elképzelést?

Kezdetben nem nagyon tudtak mit kezdeni vele, de amikor eljöttek Szentgotthárd mellől egy településről a látogatók egy autóbusszal, pár focicsapattal (nálunk meg egy csapat sem volt) és kulturális műsort is adtak, akkor a falubeliek rádobbantak arra, hogy bizony, mi lemaradtunk, nagy hátrányban vagyunk. Nagy kihívás volt ez számukra, és akkor kezdődött el a falusi turizmusnak a gyökere megfoganni. Megismerkedtek az emberek egymással, egymás után fogadtak családokat, új embereket ismertek meg, látogatóba mentek egymáshoz. Ez komoly kitörés volt abban az időben.

A gennyes seb akkor gyógyul be, ha kitisztítják

– Ugyancsak a háborús időszakra, 1993-ra esik, hogy megalapította a Logos Grafikai Műhelyt, a nyomdát és könyvkiadót. Igazgatója, fő- és felelős szerkesztője lett. A nyomda anyagi segítséggel jött létre?

Ez egy külön történet. Az Antall-kormány idején, az embargó előtt közvetlenül volt egy nagy terv, amely nem került nyilvánosságra. Szabadkán lett volna a Sajtóház, a Logos nyomda pedig (amely már létezett az egyház tulajdonában) a kiadói tevékenységben lett volna érdekelt, Szabadkán pedig egy nagyobb nyomda létesült volna lapok nyomtatására.

– Gyakorlatilag hogy a magyar közösség központjába kerüljön a nyomda. És ez miért hiúsult meg?

Az emberi tényező nagyon benne volt. Mi le tettük az asztalra a nyomdafejlesztést, a kiadói tevékenységet, máshol ült el a dolog. Akkor kellett szembesülnöm azzal, ami a politikában is időnként búvópatakként felbukkan: a pártérdek, a szűk csoport- vagy egyéni érdekek, amelyek a mi kisebbségi létünkben, nézetem szerint, nagy hiba. Akkor született meg bennem a döntés, hogy a függetlenségemet meg kell tartanom, mert így a saját egyéniségemnek megfelelően, az adott élethelyzeteket is figyelembe véve, szabadabban, kreatívabban szolgálhatom közösségünket.

– Bizonyára megszenvedti ennek a függetlenségnek az árát, mégis érdemes megtartani?

Érdemes. Ez így rögzösebb út, de úgy érzem, hogy a szabad szellem csak így bontakozhat ki. Pártvezetőinknek nem azt kellene nézniük, hogy mennyire vagyunk befolyásolhatók, hanem azt, hogy mit teszünk le az asztalra a magyarságért, a közösségért. Ha bizonyítunk, ha beleépítünk valamit ebbe a közösségbe, akkor azt támogatni kell - attól függetlenül, hogy nem ugyanabban a szekértáborban vagyunk, de azt a szekeret toljuk mi is.

– A közös ügyet kellene megtalálni.

Úgy érzem, hogy ez nem valósult meg, és ez nagyon nehéz így. Nekem egy óriási felfedezés volt Ács Károly a Tóthfaluban megrendezett értelmiségi kerekasztal-rendezvény alkalmával 1994-ben. Ő akkor szembesítette önmagát az

előbbi időszakával, és úgy érezte, hogy talán a többiek is követik majd őt. De nem tették.

– Ez egy értelmiségi őszinte megnyilvánulása volt, és jól emlékszem arra, hogy a kerekasztal vitájának könyv formában való megjelenését próbálták megakadályozni, hogy ne lásson napvilágot a fölvelt hanganyag pontos leírata, mert hiszen az akkori vezető értelmiségre rossz fényt vetettek az ott elhangzottak. Mégis mindez megjelent könyvben, hála Utasi atyának és a Logos nyomdának.

Akkor szembesültem azzal a kemény világgal, hogy egyesek bármi áron meg akarják tartani pozíciójukat, de nem szembesítve önmagukat az elmúlt időkkel. És voltak bátor emberek, akik ezt megtették. Ács Károly nekem akkor óriásit adott a szememben és egyfajta barátság alakult ki közöttünk. Annyira tiszteltem, becsültem azt az embert azért, amit ott ki mert mondani, és emellett kiállt egész életében.

– Ez elindított egy folyamatot, de vajon manapság hány ilyen Ács Károlyra lenne szüksége a délvidéki magyar értelmiségnek? Egy öntisztulási folyamat, egy gyónás nem történt meg, és ez a mérgező helyzet tovább gennyesíti a rejtgetett sebeket.

Igen, mert a gennyes sebet, ha kitisztítják, akkor gyógyul be, ha nincs kitisztítva, az mindig kifakad és problémát okoz. Nem tudom, hogy ez a tisztulási folyamat az új nemzedékekben majd mennyire ver gyökeret, mert nem mindegy, hogy mire építi jövőjét, miből táplálkozik.

Nyitott szívű, jó emberek laknak itt

– Milyen indíttatást kapott otthonról? Egyáltalán hogy választotta a papi hivatást?

Érdekesen alakult, ha az ember visszagondol és összeköti a szálakat. Gyermekként minden csintalanságban benne voltam. Egyke voltam, de nem kényeztettek el a szüleim, ez becsületükre váljon, de minden csínytevésben benne voltam. Zentán édesapám iparos volt, a borbélyszakmát tanulta ki, később a cukorgyárban helyezkedett el, édesanyám földműves volt. Én gyermekkoromban megtanultam a földet művelni, kivittek már kiskoromban; állataink is voltak. Édesapám által különféle köröket ismertem meg, nagyon sok ember megfordult nála a borbélyüzletében, közben magániparosként is dol-

goztatott, nagyon sok emberrel találkozott. Zentán az Alvégen a középparaszt-társadalmat, de az értelmiségieket is megismertem. Édesapám sokat mesélt az életéről, többek közt arról, hogy elvitték a Petőfi brigádba decemberben, s úgy maradt életben, hogy tüdőgyulladást kapott egy hadgyakorlaton. Zomborban egy orosz orvos mentette meg az életét, küzdött érte.

– És őszintén beszélt erről a Petőfi brigádról? Mert akkoriban erről őszintén nem lehetett beszélni.

Hát nem. Igazából akkor szembesült a környörtelen valósággal, amikor a nyugdíjveit szedte össze. Amikor leszerelt, akkor egy tiszt Zentán szétszaggatta a dokumentumait. „Majd kapnak újat, erre nem lesz szüksége” – mondta. Így járt nagyon sok magyar, aki életben maradt a Petőfi brigádból, és később nem tudta bizonyítani, hogy ott harcolt a brigádban. Ő azzal tudott bizonyítékot szerezni, hogy katonaként kórházba került, tehát ott nyilvántartották. Később a belgrádi katonai levéltárban megtalálta az írományt, hogy ő a Petőfi brigád tagjaként került be a kórházba. Így kapott nyugdíjat, de nagyon sok harcostársnak nem volt bizonyítéka.

– Hol végezték el ezt a dokumentummegsemmisítést?

Amikor leszerelt és hazajött, behívták a község házára, és ott bizonyos tiszturak kérték el a dokumentumokat és összetépték azzal, hogy majd kapnak újat.

– Tudatosan tették ezt, s gondolom főként a magyarokkal, hogy ne kelljen elismerni majd ezeket az éveket, ugyanakkor a szerb partizánok meg csupa kiemelt nyugdíjat kaptak.

Igen, ezzel szembesültek többen az ő korosztályából.

– A családi neveltetés hogy vezetett a papi hivatáshoz?

Kimondva nem volt, hogy én pap legyek, bár vallásosak voltak a szüleim, a nagyszüleim. (Zárójelben mondom, hogy földműves nagyapám sokat olvasott éjjel, de ezermester is volt, kicsit ezt a vénát örököltöm tőle. Asztalosmunkát végzett, nekem szánkót készített, de az agyagmunkáláshoz is értett.) Kiskoromban kezdtem ministrálni. Amikor serdülőkorba kerültem, vágyakoztam az orvosi hivatásra, de a papi pályára is gondoltam. Érdekes, hogy azután nyolca-

dikban, biztos a diáktársaim hatására, döntöttem úgy, hogy szakipari iskolába megyek (szerettem mindig barkácsolni), és a cukorgyárba beadtam az igénylést, hogy villanyszerelő szeretnék lenni. Föl is vettek volna, mert visszajeleztek (annak idején úgy volt a régi inasiskola, hogy egyik nap gyakorlat, a másik nap az iskola), de egy hét múlva kikértem a papírjaimat. Csodálkoztak is, hogy mit vacakolok, s akkor beadtam Szabadkára a püspökségre a dokumentumokat, s föl is vettek.

– Erre hogy talált rá?

A templom mindig is vonzott, az élt bennem, hogy szép hivatás hívek szolgálatában lenni, közösséget építeni, de nem volt ez annyira megfogalmazva, mert akkor 14-15 éves kamaszként ez még nem volt kiforrott dolog. Azt szoktam mondani, hogy nemcsak az oltár előtt kimondott igen a kemény. Én is papi életem során hoztam kemény döntést, s ez határozta meg papi életemet, igazából akkor találtam meg helyemet az egyházban. Ennek köszönhetően változott meg teljesen az én életvitelem és az elképzelésem a papságról. De visszatérve Szabadkára, amikor a szemináriumba kerültem, a Paulinumba (1964-1968), magyar gyerekként azzal a kemény valósággal szembesültem, hogy ott minden horvátul, szerbül ment, a magyar nyelvet kivéve, de abból is hetente csak három óránk volt, azt is megfelelve a magyarul nem tudó diáktársaimmal, tehát heti másfél óra jutott a magyar nyelvre. Én nemigen tudtam szerbül, az első két évben vért izzadtam. Szerencsémre összebarátkoztam egy horvát fiúval, beszélgettünk, valahogy kifejeztem magam, és mint barát nem nevetett ki. Így kezdtem a nyelvet elsajátítani, s négyesre-ötösre sikerült az érettségim. Amit ott nagyon megszerettem, az az irodalom volt. Még az általános iskolában, ötödikes koromban búvált el *Gárdonyi Géza Egri csillagokja*, akkor szerettem meg a könyveket, regényeket, és a gimnáziumi évek alatt nagyon sok könyvet olvastam a Paulinum könyvtárából, sokszor a tanulás rovására. Szüleim is sok könyvet vásároltak, a Jókai-regényeket nagy élvezettel olvastam. Mégis a legmeghatározóbb egy nagyon jó magyartanár volt, Fábry Jenő pap. A gimnáziumban tanított ő Zentán, mindjárt a háború után, mert nem volt elég tanerő, de aztán kitették a szűrét.

Sok mindenhez értett, szépen festett, hegedült és a magyar nyelvet magas szinten művelte. A Paulinumba kerülve megszerettette velünk az alatt a heti másfél óra alatt a nyelvet és az irodalmat. Nagyon szépen beszélt, választékosan, mielőtt bemutatta volna az írókat, elmondta a korabeli történelmi hátteret, mivel egy íróat be kell ültetni a saját történelmi valóságába, és ha igazi író, akkor biztos, hogy az írásaiban is nyomon követhető annak a kornak a lenyomata. Attól kezdve például a Jókai-regényeket ilyen szempontból kezdtem olvasni.

Vonzott a teológia, érettségi után már érlelődött bennem, hogy erre a pályára menjek. Így kerültem a Djakovári Hittudományi Főiskolára (1970-1975). Ott szépen haladtam, a nyelvet már tudtam, később szembesültem azzal, hogy a magyar teológiai szakkifejezéseket nem tudom. Már a második vatikáni zsinat után kezdett kialakulni a teológián a nemzeti nyelv, a mi időnkben 99 százalékban ez már horvát nyelven ment, viszont a magyar szakkifejezéseket nem tanulhattam meg.

Emberközélbe hozni a hit értékét a média által

– Akkor már magától értetődő, hogy miért választotta a Budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán a média és a hírközlés szakot?

Ezt esti iskolaként végeztem, a hétvégeken, meg a nyári hónapokban volt kéthetes kurzus. Ha közelebb akarom vinni az egyház tanítását, akkor ezt olyan nyelvezettel kell tennem, amit megért a mai ember, és ebben fontos szerepét láttam a médiának. Még fiatalként például Zág-ráiban beiratkoztam a jezsuiták által vezetett pedagógia intézetbe, hogy közelebb kerüljek a gyermekneveléssel kapcsolatos kérdésekhez, hiszen szembesülnöm kell papi életemben családokkal, gyermekneveléssel. A mai világban nem elég csak a templom és a szószék.

– Ez milyen úton-módon sikerült, azért kezdte az *Útitárs* című keresztény szellemiségű havonta megjelenő gyermeklappal?

Igen. Ez 8-10 évig működött, anyagiak híján szűnt meg, mert az emberek, akik lelkesen segítettek, előbb-utóbb kifulladásra, mert anyagilag is kell motiválni őket, valamiből meg kell élni. A

Hírvivő című felnőtteknek szóló hetilapunknak viszont már a 12. évében vagyunk.

– És ha jól tudom, ez Kárpát-medencei jellegű?

Igen, itt a Délvidéken pedig egyedüli katolikus hetilap. Célunk, hogy a közélet pozitív történeteit emeljük ki, ne a negatívumokat (annyi negatívumot hallunk a világban), és a keresztény értékeinket szeretnénk bevinni az emberek közé, olvasmányos irodalommal, írásokkal - rákapcsolódva a magyar és a világegyház történeteire. Mindig van egy hírblokkunk a katolikus egyházról, de a közéletiség és az irodalom is benne van. Én felelős szerkesztő vagyok, heti szinten túlságosan sokat nem bonyolódok bele, van egy szerkesztőnk, *Kónya Livia*. Csókáról jár át, és *Kovács Szószili* száguldó riporterünk Nagybecskerekéről. Sok anyag van a bánsági részből, pedig ott a közösség sokkal kisebb. Jó lenne úgy felerősíteni a lapot, hogy Bácskában is tudnánk ilyen személyt találni.

– Van biztos anyagi, káderbeli háttere, tehát van jövője a *Hírvivő*nek?

Reméljük lesz jövője is. Jó lenne egy állandó anyagi támogatás, de nincs, csak az eladásból és pályázatok útján akad forrás. Például most nincs vallásügyi minisztérium, csak iroda Belgrádban, amely a vallási közösségeknek írt ki pályázatot, és kaptunk 200 ezer dinárt a múlt évben. A pályázatokat én írom meg és a püspökségen keresztül megy. Úgy érzem, hogy a püspök úr tekintélyével talán többet is el tudna érni egy ilyen ügy támogatására, akár még a magyar kormány irányában is. Tudom, ezerfelé kell a pénz, de egy ilyen kis lapnál pár százezer dinár évente óriásit jelent.

– Talán nem érzik eléggé az egyház fontos szerepét a közéletben?

Elsősorban mi, papok nem érezzük, mert belénk sulykolták 50 éven keresztül a kommunista rendszerben, hogy az egyház a templomon belül van. Ami végül is kényelmes, mert papként megdorgálhatom a híveket hetente: ilyenek legyenek, olyanok legyenek. Viszont Ferenc pápa is kimegy a mindennapi életbe, emberközelségre hozza a hit értékét, a kereszténység értékeit. Úgy érzem, hogy ilyen szempontból fényévvel le vagyunk maradva az egyházmegyénkben, és ez a média helyzetére is igaz. Például a helyi

rádiókban, amikor lehetett vallási műsort készíteni, a folyamat nagyon nehezen indult el. Mi is próbáltunk segíteni. A '90-es évek végén történt, a bencések szerveztek ilyen jellegű képzést Pannonhalmán, s mi ebbe szervezőként bekapcsolódtunk: vittünk oda adaiakat, moholiakat, óbecseieket, szabadkaiakat, zomboriakat, de a bánsági részből is, Muzsláról stb. Azután a helyi rádiókban dolgoztak ezek a munkatársak.

– Végül a médiafelvállalásainak sorát zárjuk az Aracs folyóirattal. Mit jelent Önnek, mit emelne ki?

Elsősorban a hiánypótló szerepét emelném ki. A keresztény-nemzeti irányvételével megtörte az addigi egyoldalúságot a médiában. Ezt tartom a legnagyobb érdemének.

Egyház és oktatás

– Sziszifuszi küzdelmet vív több mint egy évtizede az egyházi oktatásért. Hogy kezdődött?

Abból indultam ki nagy lelkesedéssel, amikor beharangozták az önálló magyar oktatási rendszer kiépítését a Délvidéken - amit középen kezdtek a két tehetséggondozó: a szabadkai Kosztolányi és a zentai Bolyai középiskolával (utólag hallottam, hogy Becsén is akartak, de aztán a politikusok összevitattakoztak) - naivan azt gondoltam, hogy akkor építsük alá a miénket is, alapfokún és az egyház által, mert eleve adott, hogy önálló az egyház. Azok a diákok, akik bekerülnek a tehetséggondozó gimnáziumokba különféle helyről jönnek a Délvidékről, különféle tudásszinttel. Egy év azzal múlik el nekik, hogy föl kell zárkóztatni őket. Azt gondoltam, hogy akkor próbáljuk úgy, hogy a 7. és 8. osztályosokat Tóthfaluban bentlakásos intézmény keretében fölkészítjük a két irányzatra, és akkor már nem veszít sem a gyerek, sem az iskola egy évet, tehát ott már teljes gőzerővel tudják ezt folytatni.

– A VMSZ kiállt e mellett az elképzelés mellett?

Jó, jó – mondták, de amikor konkrétumokról lett volna szó, akkor eltették az asztalfiókba. Az akkori MNT elnökének beadtam ezt az elképzelést, de válasz nem jött rá.

– Mégis a politikum ott volt az ünnepségen, amikor lehelyezték az egyházi iskola alapkövét 2004-ben.

Igen, ott volt, mert az nagy dolognak számí-

tott. De aztán ez nem sokáig tartott, máris jött az ellenvélemény, hogy „szárkúpok közé iskolát!” Nem tudom ennek okát, talán félt valaki, hogy sok pénz kerül Tóthfaluba, vagy hogy egyáltalán Tóthfaluba kap pénzt. Hát nem Tóthfaluba kap, én azt szoktam mondani, hanem a közösség kapja.

– És mi lett belőle?

Most általános iskola van, csak nem olyan, amit szerettem volna. Most kiadtuk az állami iskolának, tehát bérlik az új épületet.

Az iskolaépület

– Hogy kezdődött el az építkezés, anyaországi támogatással?

Azzal és azután az ittenivel, de ennek is van politikai története. Amikor abban gondolkodtam, hogy egyházi iskolát építünk, a helyi közösség vezetőségében (melyben én is elnökségi tag vagyok - nem politikusként, hanem a hívő közösséget képviselem) fölmerült az, hogy a falunak is kellene egy új épület az alsó tagozatos általános iskola számára, mert a régi romos: egy csendőrlaktanya volt, meg lóistálló, már be kellett volna zárni. Azt javasoltam, hogy akkor építsük erre ötödiktől nyolcig az egyházi iskolát. Akkor még háború dúlt a '90-es évek végén, mi meg éppen tehetséggondozó táborot, *Útitárs*-táborot tartottunk, mert nagyon sok tehetséges gyerekünk van, akiknek nem adatott meg, különösen kisebb településeken, hogy tovább képezzék magukat. Ezzel példálóztam, hogy hozzuk oda őket 5. osztálytól 8.-ig akár a nyelv, a zene, a sport vagy más területen fejleszthetnék tehetségüket. Egy közös épületben az első négy tagozat önkormányzati, 5-8.-ig meg egyházi lenne.

És így is kezdtük el építeni, így van meg az építési engedély is. Egyházi földön van az épület, a telek is az egyházé, vagyis az épületnek egyházi telken épült egyharmada a helyi közösségre, kétharmada az egyházra jutna. És itt jött be a politika. Magyarországi támogatást kaptunk az első Orbán-kormány idején, amiből fölépült a kollégium és következő lépés az iskola lett. Azért épült föl előbb a kollégium és nem az iskola, mert akkor még Szerbiában az egyházi iskola fogalma nagyon távoli volt, de a politikai helyzet is kilátástalan volt '98-ban, amikor elkezdődött az építkezés. Az új közösségi ház emeletén tanácskozások céljára egy száz személyt befogadó konferenciaterem, a földszinten szintén száz személyes ebédlő, kétszáz személyt kiszolgáló konyha található. Így a kollégiumot már kezdetben is föl tudtuk használni közösségépítő lelki találkozókra.

– Ugyanakkor Muzslán is létrejött egy fiúkollegium, amiért a délvidéki magyar értelmiség sokáig harcolt, tehát megtört a jég.

Igen, együtt épült a kettő, éppen abban az időben, amikor a Magyar Ház Szabadkán, és 2002 márciusában Németh Zsolt, a külügyi bizottság elnöke adta át az épületet rendeltetésének. Az épület főbejárata melletti emléktáblán ez olvasható: „Épült 2002-ben, a Magyar Kormány támogatásával, a magyarság adományából”. A következőkben indult volna az iskola, amire már kaptunk támogatást alapokra, hitelt a dokumentáció elkészítésére, de jött az Orbán-kormány leváltása. Közben Magyarokanizsa önkormányzatában is változás állt be, de Körmöczi Károly, mielőtt hatalomra került volna, kilátogatott Tóthfaluba és azt mondta, hogy a megkezdett beruházásokat, bármilyen szinten is vannak, nem szabad kerékbe törni, túl nagy luxus volna akkora kiadást kidobni az ablakon, tehát be kell fejezni a magyarokanizsai község területén a beruházásokat. Tartotta is szavát. És itt jött képbe az akkori oktatási titkár, aki Szabadkáról került be a tartományi vezetőségbe, Jeges Zoltán személyében, és ott sikerült kilobbizni támogatást. Ő úgy képzelte el, hogy a bántási részről is jönnek oda a magyar iskolába a gyerekek, mert a szórványban nagyon nehéz volt az oktatás helyzete. Akkor a Tartományi Nagyberuházási Alaptól sikerült 25 millió dinárt kapni az iskolaépítésre az

akkori magyarkanizsai önkormányzaton keresztül. Utána ugyanilyen módon a következő lépés lett volna a tornaterem kiépítése 2008-ban. De azután jött a politikai váltás a magyarkanizsai önkormányzatban, és az a fájó, hogy a VMSZ-es önkormányzat sohase iktatta be a költségvetésbe a tornaterem fölépítését, így hiába hagyott jóvá a Nagyberuházási Alap 40 millió dinárt, ezt a pénzt mind a mai napig nem kaphattuk meg. A legfájóbb pedig az ifjúsági és sportkérdésekkel megbízott akkori tanácsos cinikus magatartása volt. Még ő ajánlotta, hogy a meglévő tervdokumentációt bővítsük ki egy nagyobb méretű tornateremre, mert Magyarkanizsa község területén nincs profi méretű kézilabdapálya, a gyógyfürdőben van, de nem lehet nemzetközi szintű mérkőzést játszani, mert a kapu és a fal között nincs meg a két és fél méteres méret, és ha már itt épül tornaterem, akkor építsünk nagyobbat. Nekibuzdulva a tanácsán, elkészítettük az új tervdokumentációt, ki is dolgoztattuk a mérnökkel az anyagi vetületét is. Azután mikor már a zentai Bolyai tehetséggondozó iskola kihelyezett tagozat lett Tóthfaluban, akkor ez az illetékes sajtótájékoztatót az mondta, hogy a tóthfalusiak megalománok, már alig van gyerek, ők meg ilyen nagy tornatermet akarnak építeni. Mikor ezt hallottam és olvastam az újságban, elképedtem, hogy mi ez? Jellemtelenség, vagy a politika így diktálja?

– Akkor hogy lett ebből fociakadémia?

Mi terveztük a sportot, és mivel általános iskolával kezdtük volna, erre jött egy jelzés a Bolyai gimnázium részéről, hogy nyitnának foci sporttagozatot. Nálunk van kollégium, van földterületünk, kiépítenénk pályát, legyünk mi befogadó szervezet. Volt ott egy vállalkozó is Zentán, aki föl vállalta, hogy majd az akadémiát pénzeli. A középiskolát pénzeli az állam a Bolyain keresztül, én pedig adjam a helyet meg a pályákat, ez a vállalkozó pedig állja az akadémia működtetését, a fociedzéseket, a mérkőzéseket. Épp akkor alakult meg 4 évvel ezelőtt a második Orbán-kormány, az anyaországban is voltunk megbeszélésen. De már a kezdet kezdetén két problémát láttam: az egyik az, hogy bejegyezték az akadémiát nélkülünk, tóthfalusiak nélkül, de hát akkor hogy jönnek ki ide hozzánk? A másik, amivel szembesültem, hogy ezek az emberek

önös vagy csoportérdekeket képviselnek és nem a közösségét. Tudniillik, ha egy focista később befut, akkor ebből komoly pénzek jönnek vissza, és akkor ezt szétosztják. A befektetések alapján ezeket a részesedéseket százalékban már meg is határozták: a fővállalkozónak 55 százalék, az igazgatónak 25 stb. Öneki egyébként nem kellett a sajátját befektetni, mert állami pénzeket fektet be. Akkor még megvolt a támogatás, de kettős játszma folyt - úgy tudtam meg ezeket a százalékokat is, hogy egymást „kiárusították” felém. A rezsiköltségek fedezésében is magamra maradtam az első évben, mert Zenta önkormányzata azt mondta, hogy ő erre nem ad pénzt, mert Tóthfalu Magyarkanizsához tartozik, Magyarkanizsa pedig azért nem adott pénzt, mert az ő gyerekeik nem oda járnak. Hoppon maradtam. Szerencsére a magyar kormány adott támogatást, 10 millió forintot, és kihúztam magam ebből. A második évben már látszott, hogy ez nem lesz hosszú életű, mert ezek az emberek nem a közösséget építik, hanem vállalkozó szellemben, de a közösség terhére akarják ezt az egészet véghez vinni. A másik gond, amit tapasztalat alapján szűrtem le, hogy a gyerekeket nem lehet gimnáziumba tuszkolni, mert a focisták egy része nem gimnáziumra érett. Ajánlottam, hogy nyitni kellene a szakiskola felé, vagyis akik a fociakadémiára jelentkeznek, választhassanak két lehetőség közül: szakiskola vagy gimnázium. Az akkori igazgató azt mondta, szóba se jöhet a szakiskola. Önös érdek volt, hogy minél többen a Bolyaiba menjenek. Szétszedtük a babaruhát, és akkor tartott nekem egy kioktató előadást, hogy majd elfordul tőlünk a magyar állam, az MNT, a támogatók, ha Tóthfaluban csináljuk mi a miénket - de ez szűk látókör. Be akarta vinni a gimiseket Zentára, mert egy ottani vállalkozóval tervezett valamit újrakezdeni. Ezt utólag tudtam meg. Mindenáron el akarta vinni még május elején a második évben a két osztályt, de a szülők meg a gyerekek ragaszkodtak ahhoz, hogy Tóthfaluban maradjanak; az MNT is Tóthfalu mellett döntött. Ezt követően önállóan bejegyeztettük a *Nyers István Akadémia Labdarúgó-egyesületét*. Nyers István az olasz Internazionalénak, az Inter csapatnak a gólkirálya volt az '50-es évek első felében, az Aranycsapatban is kétszer játszott Puskásék idejében. Szabadkán halt

meg. Az Inter szép síremléket állított föl emlékére. Az ő nevét vettük föl, és úgy indultunk be, hogy a tehetségek járhatnak szakiskolába vagy gimnáziumba. Megmaradt továbbra is a két kihelyezett tagozat, nem mentek be Zentára, most ez a 3. és 4. osztály, és ha ők is kiröppenek az érettségi után, föltöltjük most már az általános iskola 6., 7. és 8. osztályából a tehetségekkel. A gyerekek járhatnak Zentán a régi gimnáziumba vagy pedig a Beszédes József szakiskolába Kanizsán. Arányaiban 20 százalék gimnazista, 80 százalék szakiskolás. Komoly, intenzív programja van a 70 fiúnak. Megszerveztük az utaztatást is, diákbuszunk van. Elég összetett az egyeztetés, de meg tudtuk oldani. A gyerekek edzenek, tanulnak, iskolába járnak - ez a lényeg. Tudjuk biztos, hogy mindez a közösségért van. Senkinek sincs benne százaléka, tulajdonos nem is lehet. Egyszer majd befut egy fiatal tehetség, akkor majd a hozadékot visszaporgetjük a közösségbe, épületekre, sportpályákra. A közösséget építjük. A másik gondolat, ami lassan kikristályosodik: a Fradival, a Ferencváros focicsapatával kötöttünk egy megállapodást: a legtehetségesebbeket hozzájuk küldjük. Az ő

szakembereik vigyázó szemüket Tóthfalura is vetik. A fiúknak van egy kifutási lehetőségük, továbblépésük. Akik tehetségesek, ez motiválhatja őket, de amennyiben nem akar tovább a labdarúgásra összpontosítani, akkor játékvezető lehet és edzőképzés is beindul. A fiatalok visszakerülhetnek a közösségükbe, ott lehetnek aktív emberek, sportszervezők stb. Szeretnénk a sportújságírást is a képzések közé iktatni. Most már jelentkeznék olyanok is, akik nem kimondottan sportolók szeretnének lenni, két-három fiú lesz ilyen már ősztől, ugyanis szociális helyzetük miatt nem tudják őket taníttatni a szülők, viszont jó képességűek és tovább szeretnének tanulni. Szembesültünk nagyon nagy problémákkal, különösen kisebb településeken. Utaztatni nem tudják a szülők, bennlakást se tudnak biztosítani, itt viszont megtalálnák ezt a lehetőséget.

– Abban is nagy bátorságot mutatott, egyházi személy létére, ami nálunk még mindig tabutéma, hogy a magyarság jelképeit, szimbólumait bátran föl vállalja. Nemrégiben kapta meg második közösségként Tóthfalu temploma a délvidéki magyar zászlót, amit Magyarországról hoztak, évekkel korábban pedig a templomkertben egy

Schmitt Pálné Makray Katalin a fociakadémia növendékeivel

turulszobot emeltek, ugyanakkor Tóthfalu mártírpapjának, Szabó Dénesnek is emléket állítottak, akit a partizánok végeztek ki 1944-ben. Mindezeket miért vállalta fel?

Úgy érzem, hogy a magyarsággal, annak értékeivel és történelmi tragédiáival is sorsközösséget kell vállalnia a papnak és az egyháznak is. Tehát nem megfutamodni, ezt példázta Szabó Dénes is. Szüksége volt akkor az embereknek erre a kiállásra.

– Szabó Dénes 1929-től Tóthfalu első plébánosa volt haláláig. A Délvidéken 2012-ben elsőként állítottak mártír papnak emléket. Az egyház ehhez adott engedélyt?

Nem kellett engedélyt kérni. Huzsvár László nyugalmazott bánsági megyéspüspök úr jött el a szobrot megáldani.

– Azóta Szabó Dénesnek állítottak emlékhelyet Magyaránizsán is.

Ez is jellemző ránk, a széthúzás. Magyaránizsán a kistemplomnál állítottak fel egy domborművet, Szabó Dénes oda járt ki mint káplán, de hát a nagytemplomnál illetet volna felállítani emlékművet, vagy pedig a városháza pincéje elé, ahol kínozták és ahonnan elvitték kivégezni, oda kellett volna elhelyezni legalább egy emléktáblát. De már megvolt Tóthfaluban a szobra. Ez fájó, hogy miért kell politikai játéknak kitenni múltunk tragikus eseményeit vagy pedig fényes csillagait. Miért kell ezt napi politikai szintre levinni? Ez azért bosszant, mert nem találok értelmesnek a dolgot... Megjegyzem, sem Szabó Dénes szobrára, sem a falut alapító Tóth József szobrára nem kaptunk támogatást a magyaránizsai községtől, ahová tartozunk. Tóth József földbirtokos nemcsak településünket alapította, hanem közvetlenül is kapcsolódott Magyaránizsához, a tűzoltóegyletnek volt az alapító tagja és elnöke, világversenyen első lettek. Jótékonykodott is Magyaránizsán: 100 családnak földalapot hozott létre a gyerekek iskoláztatására. Megérdemelte volna, hogy anyagilag támogassák a szoborállítását. Kértem a tűzoltó-egyesületet, de pénzhányra hivatkozva nem támogattak, a községi illetékes pedig azt mondta, hogy mi tóthfalusiak mindig a rúd elé szaladunk, ezt előbb meg kellett volna beszélni. Mit beszéljek meg? Jó az a rúd, vagy nem, ha jó, akkor támogassák.

– Ahhoz is egyfajta karakánság kellett, hogy 2005. március 15-én egy turulszobrot állítsanak fel, mert ezt sokan magyarkodásnak vélik. Furcsa kifejezés, mert a nemzet szimbólumait használni miért lenne magyarkodás? Olyan szó nincs, hogy franciáskodás meg németkedés, ők büszkén vállalják a múltjukat és szimbólumaikat.

Ha én az enyéimre büszke vagyok és szeretem, nem azt jelenti, hogy a másé ellen vagyok, ha gyűlölném pl. a szerbség értékeit, akkor mondhatnák, hogy nemzetgyűlölő vagyok, de nem gyűlölöm, tisztelem, becsülöm őket. Viszont kikérem magamnak, hogy a miénket megkérdőjelezzék. Miért kell különféle bélyegeket rányomni? Amikor megkérdezték, hogy egy turulszobrot elfogadok-e a templom közelében, azt mondtam, nagyon szívesen. Ambrus Imre törökbecsei szobrász munkája, ő készítette Szabó Dénes mellszobrát is.

– Tóthfalun a turizmus is megindult, a szervezőmunkát egy olyan fiatal vállalta, aki visszatért szülőfalujába. Milyen a demográfiai helyzet, több-e a gyermekáldás, a keresztelő, mint a temetés?

Most egy mélyponton vagyunk, sajnos. Zömmében ugyan nem mennek el a fiatalok, viszont a családalapítással gond van, úgy látom sokaknál. Nem merik vállalni, együtt élnek, de nem olyan szoros a kapcsolat. 30-35 évesen nem alapítanak családot, tengnek-lengnek, és elmúlnak az évek. Nem tudnak semmit fölmutatni a közösségben, meg saját maguk előtt sem, és kiábrándult, elfásult emberek lesznek végül. Ez egy aggasztó jelenség, nemcsak nálunk. Ha egy hagyományos környezetben ilyen a közösség, akkor milyen lehet a nagyvilágban? De vannak jó példák is, van, aki három-négy gyermeket is vállal. Éppen egy hónappal ezelőtt volt nálam egy apuka, hogy megszületett a harmadik kicsijük. Gratuláltam neki, jóleső érzés volt. Tóthfaluban is van többgyermekes család. Igyekszem lelket tartani bennük, meg családokat behozni ide a faluba, mert akik városban élnek és szociális gondokkal küzdenek, azoknak falura költözni jobb megoldás, itt könnyebb megélni. Biztosítunk nekik kertet, telket, tehát megtermelheti itt, ami kell. Még talán a légkör is más, jobban ki tudják alakítani a közösségi élményt. A falunak lehetne egy olyan megtartó ereje, ami kisugározná a lelkü-

letét a városra is. Lehet, hogy ez egy túl idillikus kép, de ez is egyfajta törekvés, meglátjuk majd, hogy mi lesz a fejleménye, de ha ide tudnánk évente hozni két-három családot, akkor az jelentene valamit. Önmagában az a tény, hogy a falusi turizmus beindult, ez óriási, valamikor el se lehetett képzelni ezt. Most pedig 10-15 család is tud fogadni vendégeket. Ha érkezik egy autóbusznyi ember, 50-en, a kollégiumban étkeznek, a házaknál vannak elszállásolva. Ennek örülök, mert egy kis pluszjövedelem jön. Ha két-három ezer ember megfordul a faluban évente, akkor az komoly tényező.

– A cserkészmozgalom él-e még, hiszen ennek is Ön volt a helybeli megalapítója?

Addig élt, amíg Stojan atya volt a főszervező, kb. 8-10 évig. Voltak főszereléseink, tanyákon táborokat szerveztünk. Egy probléma volt, hogy nagyon komoly szerepe van a világi embernek a pap mellett, akik ezt szervezik. A vidéki tanítónkat Oromhegyesre helyezték, és akkor lelohadt a tevékenység. Az a gond az én életemben, hogy ha valaki jön jó ötlettel, mellé tudok állni, de csak akkor, ha vannak munkatársak, akik bábkodnak az elképzelés megvalósítása körül, de hát mindenben százszázalékosan nem tudok benne lenni.

Tudás és gazdaság

– Így is hatalmas dolgokat vállalt, és hogyha néhány kezdeményezés meg is szűnt, de azért nagyon sok tovább él. Eddig főleg a magyarságtudatot, keresztény szellemiséget ápoló mozgalmakról, közéleti tevékenységről, iskolaalapításról beszéltünk. Volt önnek egy gazdasági elképzelése is, egy tejfeldolgozó üzem létesítése. Ez milyen szintig jutott el?

A tervdokumentáció szintjéig, aztán nem sikerült. Támogatás kérdése volt az egész, jónak tartom most is az elképzelést.

– Hiszen a gazdaság alapot ad a magyarság megmaradásához és manapság fiataljaink újból elmennek, és újból a megélhetés miatt mennek el. Ön, más értelmiségiekkel együtt már évtizedekkel ezelőtt hangoztatta a gazdasági lehetőségek konkrét megteremtésének égető szükségességét.

Amikor az iskola épült, akkor többen a faluban a szememre vetették, hogy miért iskolát építünk, miért nem a gazdaságot. A kettő összefügg: a tudás és a gazdaság. Akkor se mondtunk le a gazdasági tényezőkről, de az adott helyzetben fontos volt a közéleti szereplés, mert sok minden tapasztalatot gyűjtöttem, amit most ki tudok bontakoztatni. Mert az idők jeleire figyelni kell. A kihívásokra az ember úgy tud válaszolni, ha ismeri őket. Biztos, hogy ideális lenne a kollégiumos egyházi iskola. Sok iskolát meglátogattam Magyarországon: délután is zsong az élettől: szakosztályok, zeneoktatás, nyelvtanulás stb. – minden mozog. Nálunk az állami iskolát délután bezárják, feltakarítanak, kész, ott áll üresen. Ebben látnék egy óriási kitörést, ha ezt sikerülne megalkotni, egy pezsgő élet lenne reggeltől estig. Közösségtudatot, nemzettudatot kellene kialakítani, s ehhez az első lépés, hogy a gyerek megismerje, megszeresse szülőföldje értékeit. Én például az iskola előcsarnokába saját költségemen festményeket helyeztettem el, például Almási Gábor szobrásról, falunk szülöttjéről vagy Lékó Péter nemzetközi sakk mesterről. Ők gazdagították közösségünket, és nem tudnak róluk semmit.

A tudás mellett a gazdasági lehetőségek megteremtésén is dolgozunk. Hogy a kollégiumban 20 embernek adunk munkahelyet, óriási dolog Magyarországon községnek. Most van folyamatban, hogy egy háromgyerekes házaspárnak adjunk házat és munkát. Ez egy érdekes történet. Egy magára maradt vak asszony, aki miután hozzánk került és megműtötték, visszanyerte látását, az összes földjét és a tanyát az egyházunkra ruházta, mi gondoskodunk róla, nálunk bentlakó. Ő kezdeményezte, hogy kicsit önálló legyünk, ha már előnevelésben ott vannak a bikaborjak, a sertések, nagyon jó a gazdasági udvara, ha oda tudnák munkaerőt biztosítani, akkor a kollégium nyersanyagellátását lehetne segíteni. Ez most van alakulófélben, tesszük rendbe a tanyát, az istállót, de már Tóthfaluban van több telephelyünk, ahol nevelődnek a jószágok. Augusztusban kikerülnek oda, az említett háromgyerekes család is augusztusban költözik, és az lesz a feladata ennek a fiatal embernek, hogy a gazdaságot rendezze.

– Akkor még a tejüzem is egyszer megvalósul?

Hátha az is, egyszer. Igen.

– Hogy egyszer legyen egy engedélyezett egyházi iskola, a politikum nélkül menni fog?

Nem, és úgy igazából a püspöki hatóság nélkül sem. Az egyházmegyei hatóságnak a napokban adtam be egy kérelmet, hogy a plébánia keretében működtethessük a Kaszap István Kollégiumot. Kaszap István jezsuita diák volt, fiatalon halt meg, nagy tornász volt, országos szinten. Boldog-gá avatási pöre most van folyamatban. A jezsuiták nagyon tisztelik. Magyarországon is van Kaszap István Kollégium, hogy a fiataloknak legyen példaképük. Ez a meglévő kollégium bővítése lenne, kidolgoztunk a tapasztalatok alapján egy új alapszabályzatot, egy komoly, vaskos dokumentumot adtam át a püspökségre jóváhagyásra.

– Az egyházi iskolához milyen engedély kell?

Az egyházi törvénykönyv előíranyoz egyetemeket, általános és középiskolákat, tehát lehet alapítania az egyháznak, csak hogy ezt nálunk a törvények magániskolának tekintik, és akkor nincs támogatás. Viszont amennyiben beépítik az oktatási rendszerbe, akkor az állam a hívek százalékarányában köteles támogatni ezeket az iskolákat. Ezt nekem még senki jogász nem magyarázta el, hogy mit jelent ez a gyakorlatban.

A másik lehetetlen helyzet: az egyháznak visszaszármaztatni a földeket. Tóth József 70 hold földet hagyott az egyháza, a templomra, de különféle jogi akadályokat gördítenek elének, az állam nem akarja visszaadni. Olyan indokkal utasították vissza, hogy alapítványföldként szerepelt végig a bejegyzésben, és azt mondták, mutassuk ki azt a jogi aktust, amiben már az az egyházközségé. A végrendeletben és aztán a bírósági tárgyaláson az egyház kapta el, az egyház fizette az adót is, és 1945-ben az egyháztól vették el mint tulajdonjogot.

– És ez nem elég bizonyíték?

Nem elég.

A tenni akarást tőlem nem vehetik el

– A politikum részéről mit vár?

Ha már a kormányban van a VMSZ, és vannak államtitkáraink, elvárom pl. ebben a konkrét esetben azt, hogy kapjuk ezt vissza. Tőlünk vették el, miért nem adják vissza?

– Az egyházi iskola létesítésében számíthat-e támogatásukra?

Én reménykedem benne és a magyar kormányban. Az életemet teljesen alárendeltem a közösségépítésnek. Ha jönnek oda gyerekek több helyről is, embert faragok belőlük, magyarokat. Kell ennél szebb történet?

– Nem adja fel?

Nem.

– Honnan az energia? Hogy győzi?

A hitemet, az életemet rátettem, azt szoktam mondani, hogy ezt nem vehetik el tőlem. Mindent elszedhetnek, de a tenni akarást tőlem nem vehetik el - a kudarcok ellenére sem. De azért vannak itt fényes dolgok is, nagy sikerélmény. Sokszor gördítenek akadályokat, de akkor azt szoktam mondani, ha falakba ütközik az ember, akkor vagy megáll ott sírni, vagy próbálja átugrani, esetleg kikerülni. Hát átugrani nehezebb, a korom miatt, de kikerülöm, és akkor megyek tovább. Ha nem úgy, ahogy eredetileg elterveztem, akkor megy másképp. Most nem sikerült ez az általános iskola tehetséggondozásként, viszont alapítva lett a Bolyai tehetséggondozó középiskola, majd általa az Akadémia. Megke-rültük a falat, és megy tovább a dolog egy új fejezettel, nem mondván le az eredeti tervről, mert majd vissza lehet kapcsolni erre az egészre.

Annak az egykor kimondott igennek a gyökerei bennem élnek. Az emberben nem minden tökéletes, sok mindent lehetne módosítani, de mindig halad előre, és úgy érzem, hogy az élet-célomat megtaláltam az egyházban, mert azt mondják, ha egy pap nem találja meg az egyházban a helyét, boldogtalan lesz. Én megtaláltam.

– Talán ezért is hagyják meg ezen a helyen? Gyakran hallunk hírt arról, hogy papokat áthelyeznek. 1977 óta soha nem merült föl, hogy Önt máshova helyezték?

Nem, nem merült föl, habár egy püspöknek joga van egy plébánost áthelyezni bármikor, és akkor el kell fogadni, ha tetszik, ha nem.

– Ha ilyesmi bekövetkezne, akkor gondolom, a kisközösség kiállna Ön mellett.

Az egyházban hierarchia van, kár kiállni, azal csak rosszat tesznek. Viszont a püspökség látja és tudja azt, hogy mi történik itt. A püspök úr mint plébános járt ki előadásokat tartani, neki

szívügye Tóthfalu. Az utóbbi időben sokszor arra gondolok, ha most a helyembe ideültetnének valakit, egyik napról a másikra földné, mert nem köteles, miért örölje fel magát ezzel?

– Egy utód Utasi Jenőt ki lehetne-e nevelni?

Ezt csak úgy lehet, ha egy mai fiatal azt mondja, hogy az egyházat szolgálom, nem magamat. Ezt másképp nem lehet. Biztos megöregedtem, azért vagyok kritikus, de azért fiatal papjaink egy részének (tisztelet a kivételnek) az a fontos, hogy a teljes kényelme meglegyen. Nálam a teljes kényelem azért sem lehet meg, mert nekem nincs csendes udvarom. Akkor van elcsendesülés, ha bevonulok a szobámba, a magányomba ...

– De azért jobban szereti a közösséget.

Engem a fiatalok éltetnek, megfiatalítanak. A mi magyar közösségünkben azért nincs egy átütő, reménykeltő lelkesedés, mert nincsenek gyerekek. Ők föl villanyozzák az embert, ezért érdemes élni. Az a 70 gyerek, akiknek mindennapi kihívás különféle problémák megoldása, ebben a nevelőtanárok segítenek, foglalkoznak velük, de bizonyos esetben hozzám jönnek beszélgetni. Melléjük állni - ennél nincs szebb egy papi hivatásban. Ha erre valaki rádöbben fiatal papként, ha ezt szolgálatként fogja fel, akkor boldog lesz. Ha meg nyűgnek érzi, akkor menekül tőle.

Ez az én dilemmám, problémám, hogy a jövőt hogyan megoldani, hogyan megy mindez tovább. Jó, azt mondom hitemben, hogy bízom Isten gondviselésében, de kibuggyan valahol az ember is, hogy hát jó lenne, ha már most kitapintható lenne, hogy miként megy ez tovább.

– Összegezeként megállapíthatjuk, hogy azok a falak, amelyeket beszélgetésünk elején említett, leomlóban vannak, ez a kis közösség befogadja az újításokat, és büszke Utasi Jenő atyára, hiszen az elismerések is egyre sorjáznak: itthonról az Aracs-díj, a magyarkanizsai Pro Urbe-díj, az anyaországból a Mocsáry-díj, idén pedig a Magyar Érdemrend tisztikeresztje. Ezt több évtizedes munkájáért, a keresztény szellemiségű nevelés területén kifejtett tevékenységéért, valamint a fiatalokért tett áldozatos munkájáért a magyar köztársasági elnök megbízásából március 15-én Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes adta át. Legutóbb a Keresztény Aka-

démia elismerésében részesült az egyház közéleti szerepének fejlesztéséért.

Ezek a kitüntetések nagy megtiszteltetés, de egyúttal óriási teher is az embernek, mert mindig annak a tükrében szemlélem, hogy amit kaptam 5-10 évvel ezelőtt, hogy ma vajon annak az útján haladunk-e, annak a szellemében cselekszem-e? Ott vagyok-e még azon a szinten? Ez édes teher, de azért gyakran szembesítem magam ezekkel. A Mocsáry-díjat a háborús időszakban végzett humanitárius tevékenységért kaptam, akkor gyógyszereket szállítottunk, meg tejet Zentára a kórházba, 250 litert minden héten. Ma más a szükséglet, de az a szellemiség, ami akkor bennem volt, megvan most is, szociális téren érzékeny vagyok, más formában, de tevékenykedem most is.

– A legutóbbi anyaországi elismerést legyen szíves, ismertesse, mert erről a média nem számolt be.

Ez egy alapítvány, Keresztény Akadémia budapesti székhellyel. Három évvel ezelőtt jött létre és azok a személyek, vagy azok a kiadók, írók kapják, akik a közéletben szót emelnek keresztény lelkülettel a jobbítás érdekében, ami vonatkozik akár a napi politikára, társadalmi berendezésre, irányelvekre, gazdaságra, de mindenhol a keresztény szellem van a háttérben. Az egyháznak föl kell emelnie szavát, akkor is, ha ezért üldöztetést kap, ki kell, hogy mondja, ha valami nem a közérkölcstől, nem az emberek érdekét szolgálja.

– Az Aracs-díj átvétele mit jelentett az Ön számára, annak fényében, hogy most már négy éve megszűnt ez a díj, szintén a politikum akadályozásának következményeként.

Ez nagyon fájó pont, hisz az Aracs-díj közösségépítő díj volt, és kimondottan a kis közösségek felé irányult. A nagyon szép Szervátiusz-szobor itt áll az íróasztalomon. Én a falu, a közösség okán vagyok büszke erre a díjra, ugyanis az Aracs Társadalmi Szervezet a magyarság- és a közösségépítést méltányolta. Mert tényleg életemet tettem föl erre.

Köszönöm a beszélgetést és további sok erőt kívánok az újabb küzdelmekhez.

Isten versei

13.

A logika a ti világotok logikája,
melyben első az ok, majd jó az okozat.
Nálam előbb van az okozat, s az ok
előttetek sokszor rejtve marad.

Az ésszel birtokba vettétek a Földet,
de a megézés sokkal fontosabb –

túl sok ésszel bizony hinni sem könnyebb,
a szívetek jobb iránytű, mint az agy.

17.

Nekem minden nép egyformán gyermekem,
minden emberért meghalt az én Fiam.
A szenvedésükért vért verítékezett,
elborzasztotta a szörnyű vérfolyam.
Könyörtelen világ lett, elismerem,
váltották egymást fényes és sötét korok,
de én az Egészet néztem mindig,
s közben tanultatok, megtisztultatok.
Mert küzdöttem, küzdök értetek,
mint jó Atya, ha látja rossz útra tért fiát,
szenvet, tanácsot ad, korhol, segít –
de ez még egy tökéletlen világ,
kísérlet, próba, nevezd ezt bárminek:
de egy biztos – mindent megteszek értetek.

19.

Az élet titka érdekelne?
Vagy inkább a végső halál?
Talán hibám, hogy nem értitek,
élet s halál a túlvilágra vár,
ahol minden megfordul, kiderül,
élet s halál szorosan összefügg,
minden élet újból kihajt,
s a halál nem lesz úr mindenütt.

A test halála, tudom, fájó,
a lélek halála félelmesebb –
aki az én utamat járja,
annak halál adja az örök életet.
Ez a Kapu, át kell rajta lépned,
ez lesz legtisztább önmagad,
ne félj, édes fiam, a haláltól,
mert csak akkor leszel szabad.

A katolikus iparos és munkásifjú mozgalom (A KIOE története 1920–1948)

*A katolikus egyház nem most kezdett törődni az ifjúsággal, hanem azt mindig, változatlanul szeret-
te, amikor az nem volt még közhangulat.*

*Az egyház a lelket nézi, azt keresi és értékeli a munkásifjúban és ezért öröndetes szemében a
KIOE tevékenysége. Az egyház életelveket ad, s ezek kiemelik az ifjút a tömegből.*

*Akinek életelve van, hisz és kitart, még ellenséges környezetben is, kitart hősieen és hűséggel,
még ha egyedül marad is, ha körülötte mindenki a hitet támadja...*

*(Boldog Apor Vilmos mártírhálált halt győri püspök elnöki megnyitó beszédéből, amelyet a KIOE –
Katolikus Ifjak Országos Egyesülete 1943. április 4-én tartott közgyűlésén mondott.)*

A húszas évek elején, a háború tépázta Európa a súlyos sebeit gyógyígtatta. Csak lassan ébredezett abból a lelki megrázkódtatásból, amelyet a hosszú vérzivatar okozott. Nagy volt a nyomor mindenütt. Fenyegetően közeledtek a gazdasági világválság, a tömeges munkanélküliség rémei. Valahol Belgiumban ez idő tájt kezdett munkához egy szegény munkáscsalád pap fia, Joseph Cardijn. Az ő kezdeményezésére született a JOC (Jeunesse Ouvrière Chrétienne – Keresztény Munkásifjúság). Munkatársaival ő rakta le az alapjait egy új típusú munkásifjú mozgalomnak, amely a Rerum Novarum és a Quadragesimo Anno enciklikák szellemében fogta össze a világ katolikus munkásifjúságát. Az ő elveik és munkamódszerük, a LÁSS-ÍTÉLJ-CSELEKEDJ! átütő sikerrel állította a fiatalokat (előbb Belgiumban, majd szer- te a világon) Krisztus apostolai sorába.

Magyarország ezekben az években még szunyadozott. Feudális rend uralkodott, ami barokk eleganciájával eluralta a közéletet, s Potemkin-faluként próbálta eltakarni mindazt, amit az egyre erősödő ipari kapitalizmus mint természetes mellékterméket, az ipari proletáriátus növekvő tömegét egyre inkább terebélyesített. A háborús barakktelepeken alakultak ki a nagy nyomortanyák. Az Augusztá- és Mária Valéria-telep, a Ferencvárosi Kiserdő, a Váci úti gyárakat övező nyomortanyák Angyalföldön, Tripoliszban ugyanúgy, mint a peremvárosokban, Csepelen, Pestszenterzsébeten, Rákospalotán, Kispesten, Újpesten és Budafokon. Ezek a nyomortanyák nemcsak a pesti

szegényeknek adtak otthont, hanem idegyűltek a fővárosba felözönlő nincstelenek is ugyanúgy, mint az igazságtalan trianoni békekötés nyomán földönfutókká váltak családjai. Ezer meg ezer fiatal nőtt itt fel, akikre jól illettek a pap költő, Mécs László versének szavai:

E fiúknak nem volt gyerekszobájuk,
hol mese-forrást rejtenek a zsaluk,
lakásuk volt egy rossz szagú muszáj-lyuk,
hol több család csókolt, pörölt, aludt!
Vagy ólban nőttek s rájuk tört az ősz,
E fiúkért valaki felelős!

(Vád- és védőbeszéd)

Erre a felelősségre, különös módon, először az egyetemek Mária-kongreganistái ébredtek rá. Az ember azt gondolná, hogy egy hitbuzgalmi társulat távol áll a gyakorlati, szociális tevékenységtől. Mégsem így volt. Akadtak olyan orvos-, jogász- és műegyetemi hallgatók, akik munkához láttak. Ők szervezték meg az első katolikus munkásifjú egyesületet éppen a legelesettebbeknek, az inasoknak, kifutóknak, segédmunkásoknak. Az inasgyerekeket szervezni nem látványos feladat, nem ország-világ előtt hódító program. Ha azonban meggondoljuk, hogy egy-két évtized múltán ezek a kisasok adják majd az ország szakmunkás gárdájának a dandárját, akkor már nem is olyan közömbös és elhanyagolható ez a munka.

XIII. Leó, a Rerum Novarum (1891-ben az első szociális pápai körlevél) látnoki szerzője, aki már a múlt században megmutatta napjaink tenniva-

lőit, azt mondta erről a kizsákmányolt munkástömegről, hogy az évszázad legnagyobb botránya az ő elszakadásuk az egyháztól. Ezért a szakadásért világszerte sokan voltak felelősek az egyházban is, bár megkísérelték az igazi okokat mások nyakába varrni, de ez a kísérlet nem mentesítette őket felelősségük alól. Akadtak azonban más-ként gondolkodó és cselekvő lángelkű apostolok, mint Sonnenschein, Giesswein, Prohászka vagy Cardijn, hogy csak néhány ismertebbet említsék.

Mint minden új kezdeményezésnél, ennél a kisinasokat tömörítő szervezetnél is jelentkeztek a hozzá nem értés, a melléfogások gyermekbetegségei. Sehogy sem sikerült közel férkőzni azokhoz, akik számára az egyesület alakult. Sok mindennel próbálkoztak, rengeteg időt, pénzt, fáradságot áldoztak a szervezők (dr. Kostyelik Ferenc fogorvos, dr. Radványi Titusz jogász, Bartos Sándor, a MÁVAG műszaki tisztviselője és dr. Wagner Oszkár orvos). Ők P. Elsasser Gyula SJ bátorítására és támogatásával a Józsefvárosban láttak munkához. Tevékenységük azonban még a jezsuita atyák körében sem keltett osztatlan megértést. Kénytelenek voltak kiköltözni a kongregációs házból és Kostyelik doktor a saját zsebéből bérelt otthont a kis egyesület számára. Így vegetált a szervezet 1936-ig. Ennyi időre volt szükség, mire rájöttek, hogy a munkásifjúság szervezését maguknak a munkásifjaknak kell kézbe venniük.

Két fiatal kongreganista, Haklik Lajos géplakatos és Kertész László szabósegéd ekkor kapcsolódtak be a munkába. Nekik már többszertendős gyakorlatuk volt a szociális munkában. Bejáratosak voltak a Gyűjtőfogházba a rabokhoz éppen úgy, mint a vakok intézetébe és a nyomortanyákra. Hosszabb belgiumi tartózkodásából ekkor jött haza Szilágyi György is, aki ott kint a JOC-ban tevékenykedett. Ő hozta, ismertette és terjesztette el nálunk az ottani módszereket. Ugyancsak ekkor kapcsolódott be a kongregációból a fiatalok újabb csapata, Kalocsai Emil festékkereskedő-segéd, Kalocsai János fodrász, Kovács Tibor műszerész és Pap János drogériás segéd, Kamarás Ferenc tokkészítő és Radics Sándor szabósegéd is. Egyszeriben fellendült a szervezőmunka. Erre figyelt fel a szociális érzékéről közismert budapesti érseki helynök, dr. Mészáros János. Az ő pártfogásával és a Krisztus Király plébánia vezetőjének, Vargyas Tivadarnak az anyagi támogatá-

sával alakult meg a József körút egyik bérházának a földszintjén az első tanoncotthon. Ide gyűjtötték a vidékről Budapestre került inasokat, akik korábban a műhely forgácsai és rongyai között leltek szállásra. Ezt a vállalkozást követte hamarosan a terézvárosi Hunyadi téren, majd a ferencvárosi Lónyai utcában kialakított újabb tanoncotthon.

Mi volt a mozgalom módszere?

A szervezkedés alapját egyfajta apostolkodás jellemezte. Erre a célra a csoportokban kis elit magot, úgynevezett úttörőkört szerveztek. Ezeknek kettős feladatuk volt. Lelki képzést kaptak, amit azután a környezetükben igyekeztek továbbadni. Saját lelkeségük, műveltségük gyarapítása mellett formálniuk kellett azt a környezetet, amelyben éltek. Így vált a „LÁSS-ÍTÉLJ-CSELEKEDJ!” életük meghatározó vezérfonalává. Munkájukról, eredményeiről és kudarcaikról hetenként adtak írásos beszámolót. Ezrével érkeztek a központba ezek a megfigyelések, és kiértékelésük révén a munkásélet minden területéről pontos képet adtak. A mozgalom előtt így vált világossá a fiatal munkások életének minden testi-lelki baja, sőt még az is, hogy ők maguk hogyan látják ezek megoldását. Munkájuk később szükségessé tette egy budapesti központi úttörőkör szervezését. Itt minden szombat este összegyűltek a város különböző szervezeteinek képviselői. Számukra ez biztosított továbbképzést, esetenként rekollekciót (lelkinapot), vagy hosszabb lelkigyakorlatot. Mire 1938-ban sor került az Eucharisztikus Világkongresszusra, létszámuk már olyan nagy volt, hogy az ünnepi menetben külön csoportban vonultak fel.

Cardijnt látogatásra hívtuk meg. A budaörsi repülőtérén volt az ünnepi fogadás, majd augusztus 20-án került sor az első hivatalos találkozóra. Cardijn örömmel adott tanácsokat, de elárulta, hogy neki is van tanulnivalója. A rövid látogatás nem volt elégséges, hogy a mozgalom sajátos helyzetét alaposabban megismerhesse. Így nem értette azt a sajátosan magyar helyzetet, miért kell a vidéki gyerekeknek Budapesten szakmát tanulniuk? Nem helyezte a tanoncotthonokat szervező munkát. Féltette a mozgalmat, hogy ezek fenntartása túlságosan sok energiát von el a mozgalomtól. Ugyanakkor azok a lehetőségek, amit az otthonlakók számára nyújtani tudtak, igen

szerények voltak. Azt viszont el kellett ismernie, hogy a szállás és élelem szűkössége mellett a lelki és szellemi nevelés, a rászorulóknak nyújtott szeretet és gondoskodás igen értékes volt.

A szervezők plébániáról plébániára jártak és sorra alakultak az újabb csoportok. Ekkor kapcsolódott be a munkába két fiatal pap is, dr. Rokoni József váci és dr. Oross István veszprémi egyházmegyes. Megalakult a központi iroda is, Bartos Sándor Mikszáth Kálmán téri lakásának egy részében.

Szükségessé vált egy saját újság indítása is. Erre 1938. március 1-jén került sor. A *Magyar Munkásifjú* címmel megjelent újság vezércikkét Mészáros János érseki helynök írta és az első oldalon Cardijn 100 000 belga munkásifjú nevében köszöntötte az új lapot. A havonta megjelenő szociális-gazdasági szemlét dr. Kostyelik Ferenc és dr. Morandini Géza szerkesztették. A cikkek zömét maguk a munkásfiatalok írták. Ezek felkészítésére indult meg az újságíró-tanfolyam. Szadai Hugó filmes szakkört szervezett. Segítségével minden esemény szalagra került, és ezeket a felvételeket később a szervezőmunkában jól lehetett hasznosítani.

A hercegrímás azzal támogatta a mozgalmat, hogy az időközben más beosztásba került székesfehérvári egyházmegyes Solymár György helyett a KIOE lelkivezetőjévé dr. Ikvey Lászlót nevezte ki. Ikvey László egyetemi tanulmányait a svájci Fribourgbán, a domonkosoknál végezte, széleskörű tárgyi ismeretekkel és nyelvtudással rendelkezett. Felvidéki értelmiségi családból származott, ennek ellenére hamar ráértett a tennivalókra és hamarosan a mozgalom egyik fő mozgatórugójává lett. Különösen a vidéki szervezetek beindításán dolgozott igen eredményesen.

Nyári tábor 1936-ban szerveztünk először. Ennek célja a pihenés és nyaralás mellett a vezetőképzés volt. 1939-ben Budapesten és környékén 50 csoport működött, és a vidékiek száma is meghaladta a hetvenötöt. Új szervezetek alakultak a visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai városokban és falvakban. Ebben az évben már a felvidéki Gutoron volt a vezetőképző tábor.

Szeptemberre Cardijn nagy világtalálkozót szervezett Rómában. Tervei szerint a Szent Péter térre 20 000 munkásfiatalt akart összegyűjteni. Szép terveit azonban a közben kitört második

világháború, Lengyelország lerohanása már nem engedte megvalósulni.

A virágkor

1940. április 28. és május 5. között rendeztek először országos tanoncmunka-kiállítást. A Szent István bazilika sekrestyéjéhez csatlakozó nagy teremben került sor a bemutatóra, és annak illusztris vendége gróf Teleki Pál miniszterelnök volt. Budapestről és vidékről 237 szakmunkástanuló fiatal mutatta be a vizsgamunkáját. Huszonegyen kaptak különböző kitüntetések és jutalmat. Veszprém püspöke, aki nagyra értékelte a mozgalom munkáját, dr. Oross István lelkészt, aki akkor már több esztendeje tevékeny tagja volt a mozgalomnak, egy esztendőre átengedte a központnak, így Ikvey László mellett egyszerre két pap főtitkár is dolgozott ott.

Ezen a nyáron két helyen is volt tábor. Pilisszentlászlón volt sátoztábor, ezt Ikvey László vezette. A másik tábor egy nagyszabású kerékpáros túra volt, Oross István vezetésével. A fiatalok két hét alatt végigkerekkeztek Felvidék és Kárpátalja nagyobb magyar lakta városain, bejárták Füleket, Rimaszombatot, Rozsnyót, Kassát, Munkácsot és Ungvárt. Ősszel már Erdélyben is megindult a szervezőmunka. Az első csoportok Nagyváradon és Kolozsvárott alakultak. Később újabb csoportok jöttek létre Nagybányán, Szatmárnémetiben és a Székelyföld számos városában és ipartelepén.

Az 1941-es évváró főtitkári jelentés szerint ekkor már 111 csoportban több mint 4000 tag tevékenykedett. A budapesti tanonciskolákban 92 osztály 3000 tanulója előtt tartottak ismertetést a mozgalom céljairól és tevékenységéről, ugyanakkor 24 vidéki tanonciskolában közel 1500 tanuló kapott tájékoztatást. Őt és félezer nyi egyéb hallgatóság előtt 44 alkalommal tartottak ismertető előadást. A mozgalom tanoncotthonaiban a bentlakó fiatalok száma ekkor már 150 volt. 1941-ben alakult újabb tanoncotthon a Szent István bazilika egyházközségének a területén. A hatvan főt befogadó új otthon vezetését a Bécsből kiutasított három magyar marianista szerzetes pap, P. Nagy Ferenc SM, P. Nagy László SM és P. Osztertag István SM nagy lelkesedéssel vállalta az új munkakört. Ebben az esztendőben az akkorra már rendszeressé vált nyári tábor Balatonberényben,

a KALOT főiskoláján került megrendezésre. Az ország minden részéből 90 fiatal gyűlt össze erre a kéthetes vezetőképzőre.

Az egyre terebélyesedő mozgalom számára az addigi központi iroda már szűknek bizonyult. Ezért az Esztergomi Főegyházmegye, dr. Mészáros János érseki helynök közbenjárására, új székházat adott. Ez korábban lazarista kolostor volt, amely akkor már hosszú ideje papi otthonként működött a ferencvárosi Gát utca 6. sz. házában. Az új központ ünnepi felszentelését 1941. október 6-án maga Serédy Jusztinián bíboros végezte.

A ház átvétele után, élve a lehetőségekkel, azonnal egy kétéves Munkásifjú Akadémia indult. Ennek első évfolyamára száz budapesti fiatal jelentkezett. Az akadémiát eredetileg három hónaposra tervezték. 36 országosan is ismert előadó összesen 65 órában adott a jelentkezőknek magas színvonalú képzést. A *Magyar Munkásifjú* című újság büszkén jelentette, hogy négyesztendő fennállása során a munkásfiatalok tollából összesen 137 írást közölt, ami az összes írásnak 38,4%-a volt. Beszédes bizonyítéka volt ez a mozgalomban folyó szellemi munkának. Az időközben egyre jobban kiterjedő világháború alaposan hátráltatta a mozgalom rendes tevékenységét. A fiatal titkárok és egyéb vezetők sorra bevonultak katonai szolgálatra, s a háború éppen a legértékesebb, frissen képzett fiatalok sorában vágott rendet.

1942 első nagy, ünnepi eseménye a mozgalom új egyházi elnökének, dr. báró Apor Vilmos győri megyéspüspöknek a beiktatása volt. Erre február 1-jén a Ranolder Intézet dísztermében került sor. Az ünnepi beiktatáson parlamenti képviselők, ismert közéleti személyiségek vettek részt, és ekkor választották meg a mozgalom alelnökének Csonka Jánost, a szociális elkötelezettségéről ismert gépgyárost. Az általa vezetett üzemben a szakmunkástanuló fiatalok igen magas képzésben részesültek. Később közülük 150 szerzett mérnöki diplomát és hárman még a magyar tudományos akadémiai tagságig is eljutottak.

1943. március 8-án fejezte be tanulmányait a Munkásifjú Akadémia első évfolyama. Ekkor 72 végzős fiatal kapott oklevelet. Ebben az esztendőben jelentősen bővült a mozgalom hivatásos munkatársainak a száma. Ferenci István szabósegéd, Varga István címfestősegéd és Hollai Ferenc

műszerész lettek az új központi titkárok. Május 3-án volt nagyszabású ünnepi est a Városi Színházban (a jelenlegi Erkel Színház). Ezen Mécs László, a neves premontrei pap költő szavalta a *Vád- és védőbeszéd* című versét és előadásra került a *Magyar Munkásifjú* főszerkesztőjének, dr. Kostyelik Ferencnek a *Ki a felelős?* című alkalmi játéka. Néhány nappal később a pesti Vigadó adott otthont a második országos tanoncmunkakiállításnak, amelyet Serédy bíboros nyitott meg. Azon az ország 23 városából és ipartelepéről 243 munkásfiatal szerepelt 335 kiállított tárggyal. A megnyitóról a Magyar Rádió helyszíni riportban számolt be, amelynek vezetője Pusztai Sándor, az ismert pap költő volt. A rövid ideig nyitva tartó kiállítást több mint 7000 látogató tekintette meg. A *Magyar Munkásifjú* addigi 9000-es példányszáma 12 000-re ugrott. A tanoncotthonok lakóinak száma 300 fölé emelkedett. Az év folyamán átvették a Csonka Gépgyár tanoncotthonának és szakmunkásiskolájának vezetését. Ezt a feladatot Urbán János matematika-fizika szakos tanár, a KIOE központi titkára vállalta. Kőbányán is nyílt tanoncotthon, a Kápolna téren. Május végén az észak-dunántúli csoportok tagjai számára kétszer kéthetes vezetőképző tanfolyam indult Dunaalmáson. Júliusban a balatonberényi KALOT népfőiskolán volt tábor. A mozgalom titkárai sorra járták a vidéki városokat és ipartelepeket. 64 helységben 95 előadást és 36 filmvetítést tartottak. A csoportok taglétszáma ekkor már meghaladta a 6000-et. Ebben az időben a mozgalom újságja havonta kétszer is megjelent. Emellett számos kiadvány is napvilágot látott. Ezek részben lelkeségi könyvek voltak, részben pedig a gyakorlati mozgalmi munka kézikönyvei.

1942 őszén folytatódott a Munkásifjú Akadémia előadás-sorozata. Szeptembertől Budapestre került a pécsi csoportok vezetője, Ragoncsa István fehértímársegéd. Novembertől pedig megkezdődött a bentlakásos titkárképző. Dr. Oross Istvánt az újonnan kinevezett veszprémi püspök visszahívta. Helyére dr. Rokonai József váci teológiai tanár került, aki a titkárképzőt vezette. A titkárképző vidéki résztvevői beköltöztek a budapesti székházba, a tanfolyam idejére pedig különböző budapesti munkahelyeken vállaltak munkát. A képzés esténként, a munka után folyt, illetve a hétvégi pihenőnapokon.

1943. január folyamán a felvidéki Csízfürdön került sor három egyhetes tanfolyamra, amelyen 59 helységről összesen 129 fiatal vett részt. Javarészüik bányász volt. Április 4-én dr. báró Apor Vilmos vezetésével közgyűlés volt a Szent István Társulat székházának dísztermében. Májusban befejeződött a titkárképző, és a sikeresen végzett új titkárok visszatértek lakóhelyükre. Újabb egyhetes tanfolyamokra került sor Máriabesnyőn és a Sopron közeli Egyházasfalun. A szokásos nyári tábor ebben az évben a felvidéki Velkenyén volt, s vele párhuzamosan a munkásifjúsággal foglalkozó papok számára a szomszédos Csízfürdön rendeztek tanfolyamot. Ezen 11 egyházmegyéből 39 pap vett részt. A tanfolyamot az ismert jezsuita spirituális P. Hunya Dániel SJ vezette.

1943 szeptemberében a mozgalmi központban jelentős személyi változások történtek. Dr. Rokoni József visszakerült a váci szemináriumba tanárnak. Helyét Gálos József fiatal győri egyházmegyes káplán vette át. A jezsuita rend generálisa egyéves időtartamra rendelkezésünkre bocsátotta P. Polgár András SJ atyát. Ezzel egyidejűleg a csanádi egyházmegyéből Gimes Gyula is a központba került. Gyarapodott a központ munkásifjú-titkárainak a száma is. Tóth Rafael csőszrelő segéd volt az új titkár. P. Polgár folyamatosan járta a vidéket Gálos József és Hollai Ferenc társaságában. Pécsen, Kaposváron, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Szombathelyen és Győrben szerveztek hétvégi háromnapos rekollektiókat. Ezt követően Szobon, a lazaristák anyaházában volt három egyhetes tanfolyam. Serédy bíboros meglátogatta a tanfolyamokat. Később hasonló tanfolyamok voltak a bányász fiatalok számára Látatlanban a cementgyárban és Dorogon.

1944 tavaszán hirdették meg a harmadik országos tanoncmunka-kiállítást, de az egyre fokozódó bombázások miatt nem került megrendezésre. Ezen a tavaszon Hamvas Endre csanádi püspök részvételével Szegeden volt háromnapos tanácskozás, majd Hollai Ferenc titkár vezetésével Veszprémben egyhetes tanfolyam, amelynek vendége Mindszenty József újonnan kinevezett veszprémi püspök volt. Az ilyen nagyszabású utolsó tanfolyam Székesfehérváron volt 1944 májusában. Ezen a nyáron a korábbiaktól eltérően több nyári tábor került megrendezésre, így a budapesti és dunántúli fiatalok két alkalommal két-

két hétre ismét Balatonberényben gyülekeztek, a felvidékiek és a papok tábora Csízfürdön volt és az alföldi, valamint a délvidéki csoportok tagjai a Maros mellett Püspöklellén, illetve a kiskunfélegyháziak Csongrádon a Körös tiszai torkolatánál voltak sátoztáborban. A mozgalmi vezetők korábban minden munkaév kezdetén, tehát szeptemberben, a központi házban vettek részt egyhetes lelkigyakorlaton. Ezt a lelkigyakorlatot 1944 szeptemberében, a bombázások miatt, Csízfürdön kellett megtartani.

Az ostrom és ami utána következett

Miután Csízfürdön véget ért az 1944. szeptemberi lelkigyakorlat, a titkárok jelentős része bevonult katonának. A szovjet csapatok ekkor érték el az országhatárt. A Gát utcai központi ház is felkészült a nehéz napokra. Az épületet megtöltötték az üldözöttek, a kibombázottak és a katonaszökevények. Külföldiek is voltak közöttük, lengyeleken kívül még osztrák kommunista újságíró és egy francia házaspár is. A közeli Bokréta utcában a Dolgozó Lányok Mozgalmának volt egy otthona. Egy nap razzitát tartottak a nyilasok és a pincében nyolcvan zsidót találtak, akik ott leltek menedéket. Ezeket felsorakoztatták. A menet élére odaállították a ház vezetőnőjét, Salkaházy Sára szociális testvért és a helyettesét. A letartóztatottakat kivitték a Duna-partra és belelövöldözték őket a vízbe.

A Gát utcai ház szerencsésen vészelte át az ostrom napjait. Persze az azért előfordult, hogy a fiatalok közül, akik gyógyszert és élelmet vittek a távolabb lakó társainknak, többeket a szovjet katonák elfogtak. Ők csak többéves fogság után kerültek haza.

P. Boday Jenő SJ teológusként a háború kitörését követően került haza Belgiumból. Neki oda- kinn alkalma volt megismerni a JOC-ot. Hazatérése után azonnal csatlakozott a KIOE-hoz. Miután 1944 őszén a rendi vezetőség elvitte P. Polgár András SJ-t, helyére az újmisé P. Boday Jenő SJ került. Boday páter az ostrom utáni hetekben nagy lelkesen fogott munkába. Erre azért volt is szükség, mert közben az Esztergomi Főegyházmegye vezetése rövidebb időre Ikva László atyát az országos Actio Catholica titkárává nevezte ki. Ennek indoka az volt, hogy számos szociális szervezet ezekben a hónapokban vette fel a kapcsolatot a nyugati katolikus szervezetekkel. Ikva atya

nyelvtudására ott nagy szükség volt. Ő intézte a gyermeküldötéseket Belgiumban. 1946-ban egy csoportot maga kísért ki Brüsszelbe, és erre az útra elvitte Kertész László titkár is. Ekkor sikerült találkozniuk Cardijnnal, aki a háború utáni első nemzetközi katolikus munkásifjú találkozót szervezte a kanadai Montreálban.

A mozgalmi munka lassan megindult. A hadifogolytáborokból sorra hazaérkeztek az amerikai, angol, francia és végül a szovjet hadifoglyok. 1946 júniusában Dunakeszin, a jezsuiták házában, már megtartották az első tábor, amelyet két kéthetes tábor követett a Zala megyei Almásházán. Ez utóbbi két táborozáson az ország minden részéből volt részvevő és tulajdonképpen ez a két zalai tábor adott igazi lendületet az újrainduláshoz.

Ezekben a hónapokban a tizenkét budapesti tanoncotthon súlyos élelmezési gondokkal küszködött. A központi élelmiszer-elosztóban szinte kizárólag a politikailag elkötelezett baloldali intézmények kaptak segítséget. Nagy ritkán fordult elő, hogy kiutalást kaptak a katolikus tanoncotthonok is, de ez nem állt másból, mint néhány zsák keményre fagyott burgonyából és néhány liter étolajból. Mindszenty bíboros szíven viselte az otthonokban lakó munkásfiatalok sorsát. Mikor a KIOE küldöttsége kérelemmel fordult hozzá, egy értékes perzsaszőnyeget adott nekik, amellyel néhány nappal korábban egy tisztelője ajándékozta meg. Azt mondta, tegyék pénzzé a szőnyeget, és az árából vásároljanak élelmet a fiataloknak.

1946. november 2-án Rajk László belügyminiszter rendeleti úton a KIOE-t betiltotta. A központ ekkor már csak mint tanoncotthon működött. A betiltást követően nem került sor a Gát utcai ház felszámolására, és az egyházi vezetés úgy döntött, hogy a munkásifjú mozgalom új néven: MECS (Munkásifjak Egyházközségi Csoportja) fog tovább működni. Az egyházközségeken belüli szervezeteknek ugyanis tevékenységükhöz nem volt szükségük bírósági bejegyeztetésre, engedélyre. Ugyanakkor Mindszenty bíboros Ikva Lászlót kinevezte a tanoncotthonok érseki biztosának. 1947 nyarán még sor került két nyári táborra, az egyik Balatonfenyvesen, a másik pedig Csongrádon volt.

Budán, a Toldy Ferenc utcában a kalazantinus rend tulajdonában levő tanoncotthon az ostrom

alatt súlyos károkat szenvedett. A rend nem vállalta a költséges helyreállítást. Az otthont az esztergomi főegyházmegyének adományozták, a bíboros primás pedig az otthon helyreállítását a KIOE-ra bízta. A KIOE többi tanoncotthonában lakó fiatalok azonnal nekifogtak a helyreállításnak. Hetekig tartott, amíg elszállították a sok törmelék, majd helyrehozták a tetőzetet. Végül fentről lefelé haladva sorra kijavították a sérült falakat, és egymás után lakhatóvá tették a szobákat. Ezzel a KIOE egy újabb otthonnal gyarapodott. Ugyancsak 1947 novemberében került sor az újabb terezvárosi tanoncotthon megnyitására. Az otthont Mindszenty bíboros szentelte fel.

1948-ban a mozgalom végképp elveszítette minden támogatóját, és a szükséges anyagiak híján a hivatásos titkárok sorra megváltak a munkától. A baloldali sajtó durva támadásokat indított a tanoncotthonok ellen. A Gát utcai házban folyó közösségi életről a politikai rendőrség besúgóí folyamatos jelentéseket készítettek, és június 9-én letartóztatták Hollai Ferenc titkár. Őt követően néhány héttel később Doszpot István tanoncotthon-vezető letartóztatása. Július végén pedig Ragoncsa István munkásifjú titkár hurcolta el a pécsi politikai rendőrség. Mind a hárman a Budadél Internálótáborba kerültek, ahol ekkor már a mozgalom hét fiatal tagja raboskodott. A tábor felszámolása után a fiatalok a Kistarcsai Internálótáborba kerültek. Onnan szabadultak egy-, illetve kétesztendőrs rabság után. Ugyancsak 1948-ban került sor a tanoncotthonok felszámolására. Ezeket először államosították, majd feloszlatták.

1951 nyarán a katolikus egyház vezetése a püspökök félreállítását követően a titkosrendőrség által irányított Állami Egyházügyi Hivatal tisztviselőinek kezébe került. Ezek egyik első intézkedése dr. Ikva Lászlónak egy vidéki városba, a nógrádi Szécsénybe helyezése volt. Ekkorra már a Gát utcai központi ház szobáit zömmel családok népesítették be azért, hogy a ház államosítását megakadályozzák. 1952. augusztus 29-én az ÁVO dr. Ikva Lászlót egy éjszaka elrabolta, és hónapokig semmi hír nem érkezett róla. Ezzel egyidejűleg a Közületek Elhelyező Bizottság, az ÁVO fedőszerve néhány nap alatt kiürítette a Gát utcai központot, és az ott lakókat a város legkülönbözőbb pontjaira széttelepítette.

Decemberre Ikvay Lászlót bíróság elé állították, ahol koncepció per keretében került sor a tárgyalására. A zárt tárgyaláson hazaárulással és illegális szervezkedéssel vádolták, és tíz év börtönre ítélték. A büntetésből négy évet töltött le, amikor 1956. október első hetében amnesztiával elbocsátották.

1961. február 8-án került sor Ikvay László második letartóztatására. Ezt követően a nyomozó hatóságok a KIOE számos volt vezetőjénél tartottak házkutatást. Hetekig kellett kihallgatásokra járniuk a Gyorskocsi utcai nyomozói irodába. Közben mindenképpen besúgó feladatokra akarták őket kényszeríteni. Ikvay Lászlót ezután ismét nyolc esztendei börtönre ítélték azzal, hogy a korábban elengedett büntetését is le kell töltenie. Négy évvel később azonban ismét amnesztiával szabadult. 1968-ig az Országos Fordítói Iroda műszaki fordítójaként dolgozott és minden papi tevékenységétől eltiltották. Ez alatt az idő alatt a nyomozó hatóságok a besúgók tucatjait állították rá, leveleit felbontották, telefonjait lehallgatták, és minden lépését követték. 1968-ban a Svájcban élő nagybátyja közbenjárására megígérték, hogy konzuli útlevelemmel és kettős állampolgárság megadásával lehetővé teszik a kitelepülését Svájcba. Az utolsó pillanatban azonban megfosztották a magyar állampolgárságától, és úgy távolították el az országból, hogy haza többé nem térhet. 1975. május 20-án ott érte őt a halál.

Az eddig elmondottak és sok száraz statisztikai adat mögött egy igen jelentős munkásifjú mozgalom tevékeny hétköznapijai húzódtak meg. Ez a mozgalom a maga módján számos eredménnyel is dicsekedhetett, hiszen működésének esztendei alatt a magyar ipari tanulók tábora jelentős védelemben részesült. A KIOE követeléseire, beadványaira, az állami szervekkel történt tárgyalásai nyomán az alábbi szociális intézkedéseket sikerült elérni:

Megszervezték a pályaválasztási tanácsadást. Szabályozták a tanoncok törvényes munkaidejét.

Bevezetésre került az évenkénti kötelező, fizetett nyári szabadság.

Kötelezővé tették a pályaválasztást megelőző kötelező orvosi, alkalmassági vizsgát.

Megállapították a tanoncok számára kötelezően kifizetendő, államilag előírt béreket.

A tanonctörvények betartásának ellenőrzésére felállították a Felügyeleti Hatóságot.

Állami tanonc-munkaközvetítő hivatalt állítottak fel.

Megreformálták az iskolai tanoncottatást.

A tanoncok számára bevezették a kedvezményes vasúti utazást szolgáló bérleteket.

A fiatalok egészséges életét szolgálták az évenként megrendezett labdarúgó-, illetve asztalitenisz-kupamérkőzések a mozgalom vándordíjáért. Tavasztól őszig folyamatosan szerveztek túrákat. A tanoncotthonok lakói egész évben folyamatosan látogatták a budapesti színházak előadásait. Lelki épülésüket szolgálták a Manrézában évenként háromszor is megrendezett zárt lelkigyakorlatok.

A sokirányú tevékenység közül talán éppen ez az utóbbi volt a legjelentősebb: újra evangelizálni a proletariátust, visszanyerni a munkásokat Krisztusnak. Erről vall utolsó hazaírt levelében, az emigrációban élő Ikvay László is:

„A legnagyobb örömöm Ti vagytok -, örömöm és koronám - ahogyan Szent Pál mondja. Így talán mégsem fogok egészen üres kézzel az Örök Bíró elé állni és irgalmas lesz irántam. Bár én ugyanúgy, sőt még inkább köszönhetek sok mindent Nektek. Mert amikor közel 40 éve beálltam közétek, olyan lelkeséggel találkoztam, ami engem is magával ragadott, lendített, formált, lelkesített. Én tanultam Tőletek és épültem példátokon. Sokszor szégyenkeztem, hogy nem vagyok olyan tiszta, önzetlen, lelkes és apostoli, mint Ti.”

Mi volt mindez, ha nem előképe a II. Vatikáni Zsinatnak? Emberi szemmel talán csupán egy le-tűnt kor emléke. Számunkra azonban ennél sokkal több, Krisztus országának építése, apostoli feladat volt.

Teleki Levente

Százéves történet

Könyörületlen:
első világháború –
keser' vérengzés.
Ölt sorsdöntő kényszerből
gyerekember nagyapám.

Az eszem töpreng
gomolygó sejtéseken –
megférek eleimmel.

Hajításnyira,
szorító peremen túl
Isten tenyerén
az elfeledett kegyhely
omló szentélyünk, Aracs.

Nincstelen tájon
réges-régi lüktetés –
sóhaj és fohász.

A napsugártól
ellenszolgáltatást kap
képem: A három mag.

Hold

Fák, tetők fölött
telihold szürkületben,
tompá körvonal
Szilárd mozdulatlanság
a zord űrnek látszata

Vakrémületben
tudat szakad a testtől,
vadul ráng a hús -
S a meredt, holt csendben
csak két perc virradatig

Benéz hozzám a
földrengő, körös-körül
észvesztő téboly!

keserves vérem -
tartózkodás mellett is
tevékeny anyag

Lehet, nem hiszed:
ez az isteni ihlet –
az ember lépked.

hit

előtte semmi
most vastagszik a bőrünk-
utánad semmi

Salamon király költésének sorát Teleki Levente alázatosan folytatja:

„Orrod mint a Libanon tornya amely
Damaszkusz felé néz”
Mit fogékony ajkaim közé
mindvégig bódultan veszek én,
s átküldöm rajta velőmnek
nyögdecseled remegését.

Merénylet, Genf 1898

„Mi történt velem”
anarchisták dőfése
az útravaló.
Végső megilletődés:
roppant méltánytalan juss.

Késel? elmaradsz?
közelíthetetlen vagy?
felfoghatatlan!
Valós mentség gyümölcse:
elodázott nász és kéj.

Arab feleség

Szeretők

Éles körvonal-
még napszentület előtt:
érkezel? várlak!

Mint gyermekeddel,
legyél velem elnézőbb-
arab feleség!

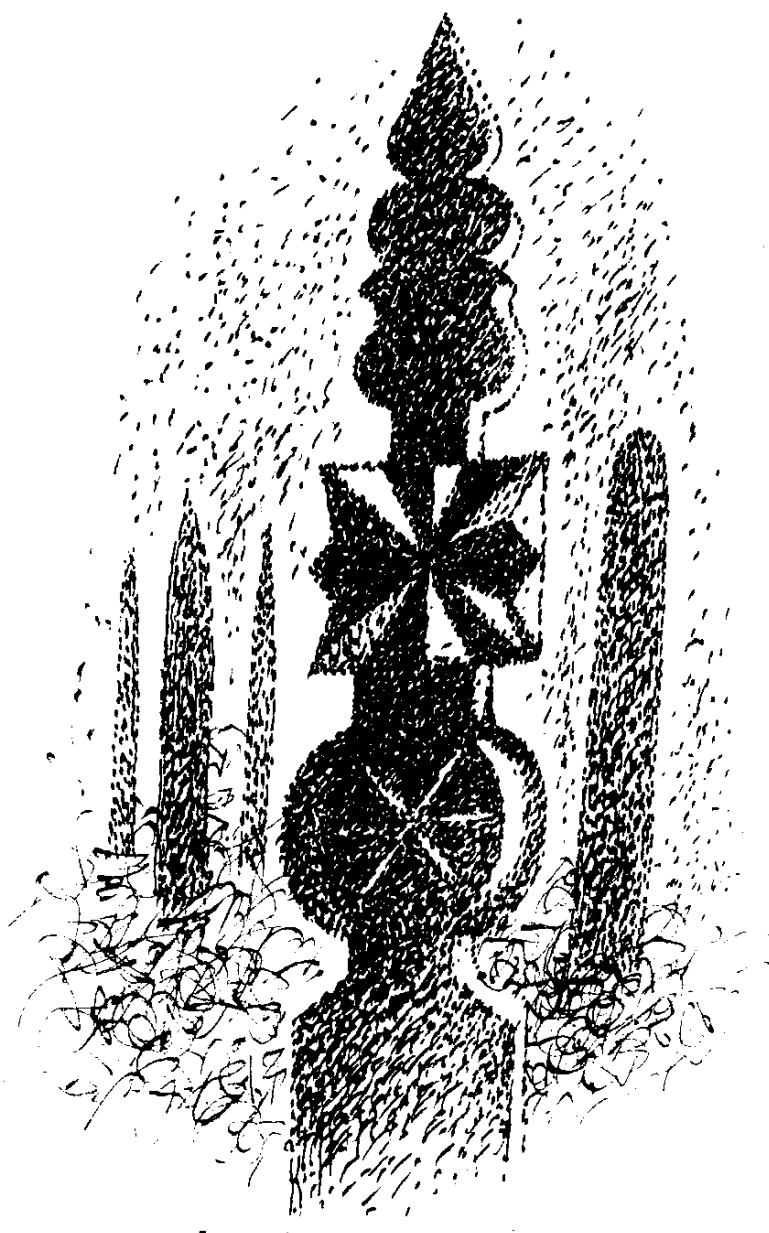
Összepakoltál?
Indulunk valahová?
Égtájak felé!

Testecskéd hevét
derekammal nem érzem-
Bajos éjszaka

Dalmát hajnalban
könnyű éjszakai köd –
Ráérős oszlás

keserves vérem –
tartózkodás mellett is tevékeny anyag

Féltett gyengédség
átlátszó lepel alatt.
Bujkál az izzás.
Földrengő tombolással
ölelkezünk. Titokban?

Dózsa György kora és Werbőczy István Hármaskönyve 500 év távlatából

1514 korszakot meghatározó évet jelent a magyar történelemben. Ez az az esztendő, melyben a hazája, nemzete és népe érdekében cselekedni kívánó két ember is hatalmas erejű tettet vitt végbe a korabeli magyarság sorskérdéseinek megoldása céljából. Az egyik magatartás a „haderő”, azaz a fegyverek útjára lépve teljesedett ki, ám az eredeti szent céltól eltérve testvérharcba torkollott, és végül a pusztulás maradt utána; míg a másik a „jogerő” világában kívánt maradandó keretet biztosítani a magyarság jövője érdekében, és az 1514-ben elkészített Hármaskönyv 334. éven át szellemi értelemben, a jogelmélet- és joggyakorlat révén be is töltötte a rendeltetését Magyarországon (1848. áprilisi törvényeinek világa szabott aztán új irányt a magyar jogfejlődésnek). A fenti alapvetések jegyében Dózsa György és Werbőczy István azon adalékait igyekszem az alábbi oldalakon felvázolni, melyek (különösen a görög vonatkozások tekintetében) a korszak és sorskérdéseinek megítélése körében igen izgalmasak és elgondolkodtatóak.

Dózsa György

Dózsa György és kereszteseinek 1514. évi világa fél évezrede foglalkoztatja a történelmi folyamatok kutatóit, hiszen az ezt követő évtizedekben további olyan rettenetes tragédiák érték hazánkat, melyek évszázadokon át meghatározták nemzetünk sorsának kereteit.

Kortársa, Szerémi György krónikájában olyan tényállítások szerepelnek, melyek okán 500 év távlatából indokolt megemlékezni az 1514. év eseményeiről és Dózsa György személyéről a görög irányba mutató adalékok okán, hiszen valószínűleg a legfőbb cél a törökök Balkánról való kiszorítása, a régi magyar gyepűrendszer újjászervezése és ezt követően Konstantinápoly visszahódítása eredményeként a görögök török iga alóli felszabadítása volt!

Dózsa György (másként Székely György) életútja kapcsán fontos megemlíteni, hogy az 1513. évi törökellenes hadjáratban még Szapolyai János erdélyi vajda csapatának lovaskapitánya volt. A hadjárat végeztével a nándorfehérvári őrség kötelékébe került: e várőrség katonájaként párviadalban legyőzte a szendrői lovas szpáhik török vezérét, Alit. Dózsa vitézségének híre eljutott a királyi udvarba is. II. Ulászló magyar király megjutalmazta a bajvívó magyar hőst.

A végvári székely vitéz „Dózsa György epirótai Ali fejét karjával együtt leszelte: címerül karddal átütött véres kart kapott”. (1) Dózsa György a törökök elleni keresztes hadjárat megindítására Bakócz Tamástól (1442–1521) kapott fölhatalmazást, aki esztergomi érsek, konstantinápolyi pátriárka és évtizedekig Magyarország legnagyobb hatalmú ura volt.

Dózsa György korában, a XVI. század első harmadában a magyar politikai közgondolkodásban jelen volt a Balkán fölsszabadításának nagyhatalmi igénye, melyet egy érdekes görög vonatkozású adalék is megerősít. A kor neves krónikáírója, Szerémi György (II. Lajos király, majd Szapolyai János király káplánja) „Magyarország romlásáról” szóló könyve szerint 1514-ben a nándorfehérvári hős bajvívó székely, vitéz Dózsa György a görögök sorsa kapcsán azt mondta a török elleni harc szükségességéről: „Most könnyen be tudunk nyomulni Görögországba, hogy a keresztény lelkeket feloldozzuk s megszerezzük Konstantinápoly városát a pátriárkák javadalmára”. Később pedig ezt írta Dózsa György (Ambrus pap jegyzője révén) a királynak és Bakócz Tamás konstantinápolyi pátriárkának, érseknek, pápai legátusnak: „Induljon már el hadával, amekkorával csak tud, szentséges atyaságod utánam, mert van már tízezer lovasom és háromezer gyalogosom, s én be fogom vezetni őt (mármint a sereget) Konstantinápoly városába, pátriárkaságába.” (2)

A magyar küldetéstudat és vallási türelem, a keresztény egység gondolata jelenik meg a fönti mondatokban, hiszen az ortodox görög nemzet felszabadítását célozta.

A szerémségi születésű Szerémi György (1490-1550) a „Magyarország romlásáról” címet viselő emlékiratait 1545-1547 között írta meg: Verancsics Antal erdélyi prépost (későbbi esztergomi érsek) kérte föl erre. (3)

Dózsa György születésének 500. évfordulójára 1972-ben kiadott bélyeg

Az 1514. évi Dózsa-fölkelés szoros kapcsolatban állhatott a szarvasmarha-kereskedelemmel: a szarvasmarha-hízlalást ugyanis jobbágy-szolgáltatási kötelezettséggé tették. (4)

Előzményként fontos utalni arra, hogy 1513-ban roppant méretű marhahajtásra került sor a magyar területekről Bécsbe: ennek következtében a gulyák száma nagyon megcsappant, és húshiány keletkezett Magyarországon. Tekintettel erre, az 1514. évi országgyűlés teljes mértékben megtiltotta a szarvasmarha kihajtását: ennek egyenes következményeként több ezer magyar hajdú megélhetés nélkül maradt, akik csatlakoztak Dózsa kereszteseihez. (5)

Dózsa György megfogalmazta, hogy „igaztalan szerencse és emberi kapzsiság teremtette a szolgaságot, nincsen is nagyobb emberi bűn, mintha emberek, hatalmukkal visszaélve,

kegyetlenül, durván szolgaságban tartják önön nemzetük tagjait”, és semmi „sem utálatosabb Isten előtt, ki mindenek legjobb atyja és ura, mint ha a semmirevaló ember hatalmaskodik embertársai fölött”. (6)

1514-ben Bakócz Tamás bíbornok, konstantinápolyi pátriárka Dózsa „Györgynek saját kezűen átnyújtott egy Rómában erre a célra készült fehér zászlót, amelyen hatalmas vörös színű kereszt volt”. Budán a Szent György kápolnában a fenti Szent György zászlóval szentelték föl Dózsa Györgyöt az 1514. év Szent György napján a keresztes hadak vezetésére. (7)

Nevezetes volt ez a zászló! 1631-ig Kevén az Istenanya Elszenderedése-templomban őrizték Dózsa György zászlaját: ez az egyetlen tárgyi emlék egyházi oltalomban részesült azáltal, hogy a Boldogságos Szűz Mária oltalma alá helyezték. (8) „Dózsa György szétvert parasztseregének zászlóját” a kevei templomban „több mint száz esztendőn keresztül őrizték és csak akkor vették újra elő, amikor Császár Péter 1631-ben fegyverbe szólította Bükkalja nyomorgó parasztjait”: e felkelők táborába ment kevei „jobbágyok Dózsa zászlója alatt harcoltak azután, míg a harcokban a szent erekle és maguk is elvesztek”. (9)

Megítélésem szerint itt fontos utalni arra, hogy magyar nemzeti színű zászló színei, a piros, a fehér és a zöld a Szent András zászló (zöld keresztátló fehér alapon) színei és a Szent György zászló (vörös kereszt fehér alapon) egyesítése révén jöhetett létre, mely egyben nemzetegyesítő és országfenntartó jelkép is. A magyar nemzeti színű zászló éppen olyan nemzetet egyesítő jelkép, mint a Magyar Szent Korona az Árpád-kortól kezdve.

Fontos adat, hogy 1514-ben „a hajdúknak nagy szerepük volt a Dózsa-féle felkelésben”. (10)

A hajdúk okán indokolt megemlíteni, hogy az ősi pásztoréletmód és szaktudás örököseként létező XI–XIX. századi magyar pásztorvilág a legjelentősebb értékörzője volt a magyar történelmi és műveltségi hagyományoknak, hiszen ebből fakad a pásztorének és a pásztortánc világa. A magyar pásztorvilágban gyökeredzenek magyar pásztorkutyafajtáink: a puli, pumi, mudi, komondor és kuvasz. Ennek az ősi magyar

pásztorvilágnak csodálatos kincsei voltak a ménesek, a gulyák, a csordák: az Árpádok korától kezdve törvényi védelem alatt álltak!

„Szent László királyunknak 15-17. törvénycikke megtiltja a lónak és a szarvasmarhának az országból való kivitelét”: a „magyar földnek ez az arannyal-ezüsttel vetekvő nagy kincse a szarvasmarha” volt! (11) Évszázadokon át érvényesülő magyar törvény megsértése következett be akkor, amikor a fentebb említett 1513. évi „ropant méretű marhahajtásra” sor került, és ezzel a magyar hajdúvilág megélhetése 1514-ben a semmivé foszlott. Törvénysértés és kapzsiság voltak a legfőbb okai annak a hatalmas társadalmi elégedetlenségnek, mely a törökök elleni harc, majd a várt győzelmek után Konstantinápoly elfoglalása, a görögök felszabadítása helyett nemzetünk testvérharcába torkollott!

Megítélésem szerint a Dózsa György utáni korszak kapcsán indokolt utalni két megnevezésre, a pandúr és a martalóc görög összefüggéseire is! A „megyei rendfenntartók elnevezései közül a pandúr volt a legáltalánosabb”: ez a megnevezés a „görög pandore” szóból ered. A magyar történelmi fogalomtárban meglévő „martalóc” szó „bizánci eredetű és csősz, őrt jelent”. (12)

A székely Dózsa György korának görög adalékai között említtem az alábbi is! Az 1533. évre datált „Csíki székely krónika” szerzői azt állították, hogy a krónika összeállításakor felhasználták „görög leveleket is”: „görög levelekre is hivatkoznak”. (13) Dózsa György vezetéknéve okán érdekes az alábbi nyelvészeti megállapítás. A „sa” végű magyar szavaink görögkeleti hatást mutatnak: a Dósa/Dózsa szó is ebből eredhet. (14)

Bács térsége kapcsán Csorba Csaba az alábbiakat rögzítette: „A bácsi vár múltjának jelentős eseményei kapcsolódnak az 1514. évi Dózsa György vezette parasztháborúhoz. Amikor Bakócz György meghirdette a törökök elleni kereszties hadjáratot, Bács és Kalocsa környékén is jelentős tömegek gyülekeztek. A bácsi kereszties tábor is szembefordult a vidék földesuraival, s a délvidéki várak ostromához látott. Június végén már egész sor erősség volt a kezükön. A felkelők bácsi seregeit egyébként egy Nagy Antal nevű kismemes vezette. Nagy Antal serege az első sikeres harcok után a Dunához vonult, s közben egy másik csapat ostrom alá fogta Bács

várát. A szerémi püspök egyik familiárisa 1514. július legelején írott levelében számolt be erről. Verancsics Antal pedig a következőket jegyezte fel: „Harmadik kereszties hadnagy Jámada Pogán Benedek, ki Bács várában beszorítá Gergely érseket sok urakkal.” (15)

Budán a Szent György-kápolnában szentelték föl Dózsa Györgyöt 1514-ben Szent György napján a kereszties had vezérévé; Szent Deme-ter napján végezték ki. 12 év múlva Mohács, 1541-ben Buda eleste következett: a Balkán felszabadítására nem volt esély, a görögök lakta területek és Konstantinápoly török kézen maradt. Buda is csak 1686-ban szabadult fel!

Werbőczy István

Előzményként fontos utalnom arra, hogy Hunyadi Mátyás királyunk alapította meg az „Academia Istropolitana” nevezetű egyetemet Pozsonyban (1467-1490 között működött); és Budán is tanítottak teológiát és gyakorlati jogot: megítélésem szerint Werbőczy István jogelméleti és joggyakorlati tudása e tudományos körben alapozódhatott meg, hiszen a hivatali pályafutását 1482-ben a királyi kancellárián kezdte meg. Fontos adalék az a hivatali kezdet a három évtizeddel később megszületett joggyűjtemény okán, hiszen a Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a „Hármaskönyv” szócikkében: Hunyadi Mátyás „kodifikációval akart ezen segíteni 1486. évi decretum maiusával, de ez csupán perjogi természetű volt”. Péter Katalin kutató professzor „A Tripartitum anyanyelvű fordításai a 16. században” címet viselő írásában megemlékezett arról, hogy a „Hármaskönyv fordításai közül az első végleges változat 1568-ban ... jelent meg Veres Balázs tollából, magyar nyelven” Némethy Ferenc tokaji kapitány támogatása révén. (1) A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a „Hármaskönyv” szócikkében Werbőczy István joggyűjteményéről: „latinul Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae”. „1514-ben készült el. Werbőczy benyújtotta az országgyűlésnek, mely bizottságot küldött ki, s ez néhány nap múlva jelentette, hogy a munka az ország törvényeivel megegyezik, s fölkérte a királyt, hagyja jóvá, erősítse meg és küldje meg a vármegyéknek kihirdetésre. A király csakhamar megerősítette a Hármaskönyvet, kijelent-

vén, hogy tartalma az ország jogaival és szokásaival megegyezik, s elrendelte, hogy érvényes jog és törvény gyanánt fogadják el.” „Végül mégsem emelkedett törvényerőre. „A magyar Corpus Iurisba is bekerült 1628-tól kezdve, s mint a jogi életben a törvényeknél is fontosabb, gyakrabban használt jogforrást a törvénygyűjtemény élére helyezték.” E körben fontos az alábbi összefüggésekre is utalnom! Magyarországon a „jogi kultúránk a görög eszmevilágon, a római jog hagyományain és a keresztény vallás európai szellemiségén nyugszik”. (2) Indokolt kiemelnem, hogy a római jog kodifikálására a Konstantinápoly központú Kelet-Római Birodalomban került sor. Konstantinápolyban, I. Justinianus görög császár uralma idején került sor a négy jogi művet egységbe foglaló „Corpus Iuris Civilis” kihirdetésére. Célja az egységes Kelet-Római Birodalomban az egységes jogrend megteremtése volt. Katonai térnyerése során, 529-től Justinianus császár a törvénykönyveinek a hatályát Itáliára is kiterjesztette. A római jog I. Justinianus által elrendelt kodifikálásában a konstantinápolyi jogtudósok vettek leginkább részt. Bölcs Leó görög császár döntött a teljes iustinianusi jog görög nyelvű kiadásáról: e jogi munka eredménye lett a „Basilika”, ami a Digesta, a Codex és a Novellák anyagát foglalta össze görögül: ezt a későbbiekben is görög nyelvű kommentárokkal látták el. (3) A középkori magyar-görög műveltségi kapcsolatrendszer jegyében indokolt utalni arra, hogy Szent István korában a korabeli görög hatások számos tekintetben érvényesültek az Árpád-kor Magyarországon. A magyar-görög kapcsolatok történetét a korabeli egyházi viszonyok összetettségében is indokolt láttatni, melyben a középkori görög szertartású magyarok kérdésköre külön is izgalmas területet jelent: itt indokolt utalnom arra, hogy Konstantinápoly műveltségi és hatalmi rendszerei a X-XI. században virágzóak és maradandó hatást kifejtőek voltak Magyarországon is. Ez nyilvánvalóan a jogrend tekintetében is ekként volt! A római jog professzora, dr. Hamza Gábor akadémikus írt arról, hogy „Szent István törvényeinek a római (bizánci) jog elemeit is magába foglaló ius egyetemességét a consuetudo hagyományával szervesen egyesíteni tudó európaisága döntő módon járult hozzá hazánk

Európába integrálódásához”. (4) A római jog hatását mutató fenti adalékok okán indokolt volna a középkori magyar-görög kapcsolatokat is figyelembe venni (többek között) a XIV. századi Uzsa János és Tapolcai Bertalan iratmintákat tartalmazó gyűjteményei, a magyar okleveles gyakorlat, valamint a magyar krónikák szöveghelyei (pl. Kézai Simon „Gesta Hungarorum”-a) vizsgálatai során. A magyar jogrend fejlődési szempontjainak elemzésénél indokolt arra is utalni, hogy a görög műveltség szerepét rendkívüli módon megbecsülő XV. századi Hunyadi Mátyás magyar király uralkodása idején felvetődött a római jog recepciójának a gondolata is. A görögül is kiválóan tudó kodifikátor, Werbőczy István 1514. évi latin nyelvű magyar szokásjogi gyűjteménye, a „Hármaskönyv” 1848-ig meghatározta a magyar jogi gondolkodást és a jogi valóságot!

De mit is üzen napjaink jogi világának a Hármaskönyv? Werbőczy István az 1514-ben kiadott „Hármaskönyv” (Tripartitum) címet viselő jogtudományi művében összegezte Magyarország „törvényeit és törvényerőre emelkedett szokásait”, melynek „Előbeszéd” címet viselő részében ezt rögzítette: az igazság „az az állandó és örökké tartó akarat, a mely mindenkinek a maga jogát megadja”; „az igazság a léleknek állapota és az elmének indulatja, melynek alapján valakit igazságosnak mondunk”; az igazság „az a jó tulajdonság, amely mindenkinek megadja méltóságát”, azaz „a léleknek az a tulajdonsága, amely (a közönséges jónak megoltalmazásával) kinek-kinek megadja méltóságát”, mert az igazság fogalmában valójában „minden egyéb erénynek egysége van”. Az igazság mint „legdicsőbb erény a halandók szemeit olyan fényben ragyogtatja, milyenben Arisztotelész állítása szerint sem az est-, sem a hajnalszaggal nem tündöklük”.

Werbőczy Istvánnak az igazságról írott sorai azért is fontosak, mert a fenti alapvetések, és Arisztotelész bölcs megállapítása mellett hivatkozik a Kr. e. VIII. század első felében élő görög epikus költő, Hésziódosz egyik, a jog és igazság alapvető szerepét megfogalmazó gondolatára is. (Hésziódosz családja a kis-ázsiai Künnéből települt át a boiótiai Aszkrába.) Hésziódosz jog- és értékelvű alábbi sorai üzennek napjaink világának is:

„Ott, ahol egy mérték mér polgárnak, és idegennek,
 És, az igaz törvény útjáról senki le nem tér,
 Dúsan hajt az a város, benne virágzik az ember,
 Békesség lakozik földjén...”.

A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette a Hármaskönyv szócikkében a Werbőczy István joggyűjteménye fontosságáról: „Ilyen összefoglaló, mindenütt ismert és használt jogkönyv nélkül a magyar jog egységessége megszűnhetett volna. Nagy érdeme, hogy rögzítette a magyar jogot, s így megmentette azt az idegen jog, a római befolyásától; melynek befogadása, másutt ebben az időben ment végbe.” E körben különösen fontos utalnom arra, hogy a magyar jogfejlődés az ősi magyar jogtól kezdve, Szent István korának jogfelfogásán át, egészen az Aranybulláig (és természetesen ezt követően is) olyan egységes értékrendet képviselt, mely napjainkig szellemi erőt sugároz. Werbőczy István halhatatlan érdeme, hogy az 1514-re elkészített joggyűjteménye rendíthetetlen jogelméleti és joggyakorlati hidat jelentett a Hunyadi Mátyás király életében még meglévő magyar birodalmi valóság alapján a magyar jogrend 1848-ig való továbbélése tekintetében. A Hármaskönyv a magyar nemzeti önállóság jegyében is meghatározó érték: bár 1526-ban Mohács, 1541-ben Buda eleste következett, de Werbőczy István joggyűjteménye az önálló nemzetlét szellemi alapjaként 1848-ig meghatározta hazánk közjogi és magánjogi önállóságát is.

Források: **Dózsa György:** (1) Szendrey Zsigmond: *Történeti népmondáink.* (III–VI. r.). In.: *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője.* 37. évfolyam, Budapest, 1926. 134. o.; (2) Szerémi György: *Magyarország romlásáról.* Bp., 1961. 62–63. o.; (3) *Történelmi Olvasókönyv II. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (476–*

1640) és Magyarország története (1526-ig) tanításához. Bp., 1966. 323. o.; (4) Takáts Sándor: *Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI-XVII. századból.* Bp., 1981. 5. o.; (5) Takáts Sándor: *Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI-XVII. századból.* Bp., 1981. 6. o.; (6) *Történelmi Olvasókönyv II. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (476–1640) és Magyarország története (1526-ig) tanításához.* Bp., 1966. 326–327. o.; (7) Istvánffy Miklós: *A magyarok történetéből. A szöveget válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Székely György.* Bp., 1962. 52. o.; Szerémi György: *Magyarország romlásáról.* Bp., 1961. 62., 68. o.; (8) Miskei Antal: *A ráckevei szerb ortodox templom.* Bp., 2008. 51. o.; (9) Krizsán László: *A szabadság balladája. Ács Károly élettörténete.* In.: *Pest Megyei Levéltári Füzetek.* 29. Budapest, 1999. 12. o.; Krizsán László: *Dózsa Ráckevén őrzött zászlaja az 1831–32. évi parasztfelkelésben.* *Pest Megyei Hírlap,* 1959. május 10.; (10) Szabó István: *A hajdúk 1514-ben.* In.: *Századok,* 1950. 170–198. o.; Dankó Imre: *A hajdúnánási Testhalom mondája és a hajdúk eredete.* In.: *Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője.* 67. évfolyam. Budapest, 1956. 519. o.; (11) Zolnay László: *Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből.* Bp., 1977. 74., 78. o.; (12) Ernyes Mihály: *Hajdúból rendőr, pandúrból csendőr.* In.: *Emlékszám az 1848–49-es forradalom és szabadságharc tiszteletére.* XI–XII. évfolyam. 1998–1999. Baranya, Történelmi közlemények. Pécs, 1999. 152. o.; (13) Dr. Szádeczky Lajos: *A csíki székely krónika.* Bp., 1905. 17. o.; (14) Melich János: *Az Árpád-kori becéző keresztnévek egy csoportjáról.* In.: *Magyar nyelv.* 1907. III. évfolyam. 4. füzet. Április. 176. o.; (15) Csorba Csaba: *Vár a mo-csarak között – Bács.* In.: *Honismeret.* 1991. 3. szám. 50. o.; **Werbőczy István:** (1) Péterfi András *Beszámoló a magyar jog fejlődéséről tartott konferenciáról.* www.btk.mta.hu > Home > Aktuális – letöltve 2014. június 5.; (2) Dr. Marosvölgyi Ágnes: *A Jogtörténeti Szemle.* In.: *Honismeret.* 2006. 1. szám. 116. o.; (3) hu.wikipedia.org/wiki/Római_jog – letöltve 2013. október 20-án.; (4) Dr. Hamza Gábor: *Szent István törvényei és Európa.* In.: *Hamza Gábor - Nótári Tamás: Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok.* I. kötet. Bp., 2006. 375. o.

Egy új, nemzetépítő korszak szimbóluma

Szerény külsőségek között történt meg gróf Tisza István egykori miniszterelnök, államférfi szoborcsoportjának leleplezése és felavatási ünnepsége június 9-én Budapesten, a Kossuth téren.

Orbán Viktor miniszterelnök a szoborcsoport újraalkotójával, Elek Imre szobrászművésszel együtt leplezte le a nemzeti lobogóval letakart szobrot.

A Kossuth téri rekonstrukciót célzó Steindl Imre Program honlapja szerint az eredetileg Zala György és Orbán Antal tervei alapján 1934-ben elkészült szoborcsoport 17 méter magas volt, talapzata süttői mészkőből készült. A Tisza tragédiáját szimbolizáló oroszlánt 36 köbméter kőből faragták ki, és 12 darabból állították össze. Az emlékmű hátoldalán található gyászkoszorú átmérője 3 méter volt. Az emlékmű a II. világháború folyamán megsérült, majd 1945 tavaszán ismeretlenek ledöntötték talapzatáról a szobor főalakját, a 18 mázsányi töredéket később beolvasztották.

Az emlékmű többi darabja kalandos utat járt be: a földművelőket ábrázoló szoborcsoport Esztergomba került, A katona búcsúja című mellékcsoportot a Hűvösvölgyi úti laktanya udvarára, majd a keceli Pintér Művek haditechnikai gyűjteményébe vitték, a posztamens tetejét díszítő kőoroszlánt pedig 1948-ban a Hegyalja út végében, a hajdani tabáni temető helyén állították fel, majd a hatvanas években nyersanyagként fiatal művészeknek osztották ki. Így került az oroszlán feje egy fiatal szobrászművészhez, aki érintetlenül megőrizte, és ma is szentendrei háza kertjében tartja.

Raffay Ernő történész írja:

„Tisza István fiatalember korában lett a liberalizmus híve – ez akkor a polgári szabadságjogok elfogadását és érvényesítését jelentette. Több

évtizednek kellett elmúlnia, és sok-sok tapasztalatot kellett Tiszának megszereznie, amíg – már miniszterelnökként – belátta, hogy a liberalizmus, bár sok szép gondolatot és elvet tartalmaz, életveszélyt jelent Magyarország területi integritása és érdekei számára.

Tisza gróf, aki nemcsak a liberális eszméknek, hanem a saját szemének és tapasztalatának is hisz, Herczeg Ferenc szerkesztésével (éppen száz éve) megindítja a Magyar Figyelő című folyóiratot, hogy segítségével megtisztítsa a liberalizmust és fölvegye a küzdelmet a radikális liberálisok ellen. Tisza a XX. század elejétől fölismeri, hogy a radikális liberálisok (Jászi Oszkár és társai) a nemzetiségeket a magyar állam ellen uszítva akarják a hatalmat megkaparintani. (...) Miután Tisza gróf fölismeri ezeket az ideológiai küzdelmeket, amelyek viharaiiban Magyarország elmerülni látszik, bár magánleveleiben továbbra is liberálisnak írja magát, miniszterelnökként kimondottan konzervatív döntéseket hoz. Gróf Tisza István személyében és politikai tevékenységében azt kell értékelnünk, hogy képes volt a hazai liberális eszmevilág 1890 utáni elfajulásakor, kiüresedésakor a leghatározottabban fölismerni a magyar érdeket, s tenni is annak érdekében.”

Tisza már első miniszterelnöksége idején kemény harcot vívott a technikai obstrukció korlátozásáért és megnehezítéséért, mondván, a parlamenti anarchiát csak szigorúbb házszabállyal és a házelnök hatáskörének és fegyelmi jogkörének tágításával lehet megfékezni.

1912. május 22-én a Nemzeti Munkapárt vezérét, gróf Tisza Istvánt választották meg házelnöknek, aki a parlament működését megbénító obstrukció kíméletlen letörését ígerte. Erre válaszul a radikális baloldal általános politikai sztrájkot és tömegtüntetést hirdetett, ami véres

utcai harcokba torkollott. Felborított villamos. Barikád a pesti utcán május 23-án. „Pest utcai között rohanó nép, puska lövések, rendőr, tört üvegek, népszava, forradalom.” Így kezdődik Babits Május huszonhárom Rákospalotán című verse, amit az 1912-es „vérvörös csütörtök” ihletett. Aggódva, kétségbeesve írta: „Minden mind egy már! zúgjon fel a tengerek alja! hányódjon fel a genny! jöjjön a forradalom! Jöjjön a barbárság!...”

Olyan hangulatot teremtett Magyarországon a baloldali sajtó, hogy a helyzet már hasonló volt az oroszországi állapotokhoz.

Az 1912. május 23-án utcai harcokba torkolló általános politikai sztrájkban és tömegtüntetésben mintegy százezer fővárosi és környékbeli munkás vett részt. Miután a rendőrség és a kivezenyelt katonaság lezárta az Országház felé vezető utakat, a tüntetők több helyen és többször összecsaptak a karhatalommal, torlaszokat emeltek, és lövések is eldőrdültek. A sok sebesült és a négy halálos áldozat miatt a demonstráció – amit a radikális szabadkőműves Jászi Oszkár „a vérkeresztség napjának”, „a választójog forradalmának” nevezett – „vérvörös csütörtök”-ként vonult be a marxista történetírásba, amely e napot mostanáig a magyar progresszió megszerveződése, felkészülése egyik állomásának minősíti.

Egy kis politikafilozófia

Teljesen érthető, mi több, elvárható is volt a mai nemzeti kormányzattól, hogy az egykori Tisza-szoborcsoportot, amelyet a kommunista uralom lerombolt, eredeti helyére visszaépíti, egyúttal a kommunisták által ugyanarra a helyre felállított Károlyi Mihály-szobrot valahol másutt helyezi el.

Tisza István ugyanannak a liberalizmusnak volt üldözöttje és áldozata, amelynek mai magyarországi reprezentánsai mindent elkövetnek a magyar nemzeti kormány ellen, és személy szerint – elszánt ellenségként – Orbán Viktor miniszterelnök ellen.

A szabadelvűség a politikában sokféle alakzatban jelent meg a történelem folyamán e szépen hangzó elnevezés alatt, meg persze a demokrácia nevet is pajzsul alkalmazzák a „néphatalom” művelői, annak időnként átfogalmazott

értelmezésének kizárólagosságát hirdetve, immár két évszázada működnek társadalomromboló mozgalmak. Permanens forradalom és progresszió a jelszó, és amikor létrejön a proletárdiktatúra, mint történt Magyarországon is, a népellenesség „reakciókat” bebörtönözték és „likvidálták”, azaz kivégezték.

Óh, nem gazembervilág ez, csak „ideológiák világa”. Felvilágosodás a sötét középkorból. Polgárjogot nyert izmusok vegyes választékából kínálják az éppen egyedül üdvözítőt, amit nem elfogadni nem veszélytelen.

A liberalizmus egyénközpontú filozófiája által magasztalt egyéni szabadságot és integritást használja fel a liberalista törtető, aki vagyona és hatalma gyarapítását indokolja a korlátozottság nélküli önmegvalósítás jogosultságával. Az üzletember egyéni érvényesülése elé nem állítható korlát, mert akkor nem valósul meg az a liberalista gazdasági elv, ami szerint a szabad verseny működése önjáróan szabályozza a gazdasági életet. Tehát beépíti az egyéni szabadság elvét egy üzleti kollektíva érvényesülési indoklásába. Az irányzat követői igyekeznek eltakartítani minden korlátot, amiket a társadalom állít a közösség védelmére, végül is azon belül mindenki oltalmára. Ilyen korlát a nemzeti közösség érdekeit védő állam, és a társadalmi normákat megtartó erkölcsi és kulturális intézmények.

Síkos talaj a parlamenti demokrácia is, hiszen a liberalizmus által megalkotott politikai pártrendszer kirekeszti az egyént és annak érdekérvényesítését abból a politikai térből, amiben csak pártok szerepelnek, csak pártpozícióból lehet nyilatkozni, hozzászólni, cselekedni. Politikai téren az egyéni érvényesülésnek egyetlen útja valamilyen pártban tagként azonosulni, mértékét pedig a párton belüli hatalmi harcokban elért tisztségbe emelkedés adja. A társadalom nem párttag része (talán 99 százaléka) szavazhat az engedélyezett pártok egyikére négyévenként egy alkalommal. Ez lehet az egyén népi (demokratikus) élménymennyisége. És még manipulálható is.

Országok mennek tönkre alkalmatlan pártok kormányzó hatalomba jutásával, ami különösen veszélyes egy ország számára, ha ilyen kormánya ideológiai elvtársi viszonyt tart fenn egyéb ország ellenséges szándékú kormányával. Az

ország politikai érdeke ritkán azonos a nemzetközi téren uralkodó ideológia által képviselt (megkövetelt) érdekekkel. Ritka szerencsés alkalom olyan politikai irányzat hatalomra jutása, amely ellenszegül a nagypolitikai trendnek, és kiáll az ország érdekeiért.

A XIX. század a liberalizmus érvényesülésének évszázada. Ilyen minőségében valóban bővebb, mint a naptári terjedelme: kezdődik a francia forradalommal, és tetőzik 1917-ben az oroszországi forradalommal. Így történt, hogy a polgárosodás széles útvonalát végigjáró európai ember, a liberalizmus fősodráról veszélyes utakra tévedt a „mindent szabad” elvet követve.

A XIX. századi magyar liberalizmust valamilyen józan középútkeresés jellemezte, ami talán a magyar reformkor legnagyobb magyarjának bölcsességét követte. Össze tudta egyeztetni az egyén szabadsága elvét a nemzet szolgálata elvével. Másszóval: egyazon törekvésbe foglalta a szabadságeszmét és a nemzeteszmét. Úgy fogadták az 1867 után benyomuló liberalizmust, mint az 1848-as nemzeti liberalizmus folytatását.

Nyugat-Európában a helyileg kiteljesedő kapitalizmussal jött létre a polgári társadalom hosszú, lassú fejlődéssel már a XVIII. századtól. Magyarországra csak a szabadságharcot megtorló idő múltával zúdult rá a kapitalista fellendülés, és annak termékeként a liberalizmus. Majd annak átkos termékei, a marxista irányzatok minden rossz fajtája. A liberalizmust teljes jó szívvel befogadó magyar politikai elit nem vette észre, hogy a szabadelvűség nevében a század végére felbukkanó politikai társaságok milyen veszélyt jelentenek.

A liberalizmus magában hordozta a bolseviz-

mus vírusát, amit végül is rászabadított a világra, hogy jelenkorunkra annak megmentőjeként erősítse egyeduralmát. Alkalmanként szándékosan válságba viszi azt a civilizációt, amit a kapitalista átalakulás létrehozott. A kizsákmányolt tömeget társadalomellenes szervezetekbe tömörítve, forradalmakat gerjeszt, hamis eszmék alkalmazásával, saját elégedetlenségeivel romboltatja le az országok természetes uralkodó osztályainak az államát, hogy helyébe a nemzetközség tőkései irányítsák az államgazdasági életét. Beleszól az országok belügyeibe, szolgálatára álló személyeket és pártokat támogat a parlamenti és kormányhatalom átvételében.

A világháború terheitől meggyengült magyar társadalmat belülről bomlasztotta szét a liberalizmus legrosszabb szélsősége, köztársaságot, szabadságot, háborúmentes, szociális világot ígérő propagandájával. A trónra érdemtelen király leváltotta Tisza Istvánt miniszterelnöki pozíciójából. A zsilipek kinyíltak, a diadalmas új szellemiség gyilkosokat küldött arra az emberre, aki még megmenthette volna az országot.

A Trianon gödréből kiemelkedő maradék ország megbecsülte a nagy államférfiút. Tisza István tragikus véget ért, meggyilkolták. A nemzeti öntudatra ébredő magyar társadalom korlátok között tartotta azokat a politikai erőket és mozgalmakat, amelyek rátörtek a nemzetre. A Tisza István emlékére állított szobor üzenete akkor az volt, hogy vigyázni kell, el kell hárítani a szabadelvűség köntösében tetszelgő nemzetellenes, társadalomellenes, államellenes politika támadásait.

Mai üzenete ugyanaz!

A jugoszláv hátizsák

Kétszer nem léphetsz ugyanabba a folyóba! – mondta Epheszoszi Hérakleitosz Kr. e. a 6. században. Az ókori görög bölcs - esetünkben - úgy tűnik, tévedett.

*„Az életben a saktól eltérően még a matt után is folytatódik a játszma.”
(Isaac Asimov)*

Jugoszlávia politikai csillaga 1955-ben kezdett meredeken emelkedni. A nemzetközi elszigeteltségből a Bandungi Egyezmény (1955. ápr. 24.) aláírásával tör ki Tito, a jó szimatú, horvát-szlovén származású jugoszláv „elnök-király”. A 29 ázsiai és afrikai ország által Indonéziában elindított mozgalom 1961. szeptember 7-én Belgrádban ért a csúcra, megalakult az el nem kötelezett országok tömbön (NATO és VSZ) kívüli mozgalma a kétpólusú világrend ellenében. Tito a fellegekben jár Nehruval és Nasszerrel, miután Hruscsov személyesen követi meg Belgrádban „elődje durvaságáért”. Az évtized végére az el nem kötelezettek a világ legnagyobb politikai tömörülésévé váltak. Titót és nejét Kennedy a Fehér Ház kertjében fogadta, s majd minden amerikai elnök tárgyalta vele. Nixon háromszor is, s 1971 tavaszán még a forrongó Zágrábba is ellátogatott, miközben a szocialista országok vezetői persona non graták voltak Washingtonban. Míg királyok és elnökök (a mai napig) a szerény bejáratú Downing street 10-ben „jutnak be” Londonba, addig Tito előtt a Buckingham palota impozáns kapuja tárult föl. Teheránban, a Perzsa Birodalom fönnállásának 2500. évét ünneplő impozáns ceremónián Tito Reza Pahlavi sah trónja mellett ült, a rendszerét legitimáló amerikai alelnök a pódium harmadik sorában – állt. Csak Charles de Gaulle nem áll szóba vele, nem érdekelte, mit mond Tito New Yorkban az ENSZ közgyűlésén, s hogyan integet a Kreml mellvédjéről. Ez az ötkontinensnyi világhírnév és országelismertség annak a kifinomultan zseniális csúsztatásnak köszönhető, amelyet az ún. korridor elvre épített föl Belgrádban a diplomácia

és a média; Jugoszláviát a béke-folyosó harmadik tagjaként ábrázolva, a föld egyik legrégebbi demokráciája, Svájc és az osztrák államszerződéssel (1955) örök semleges Ausztria mellé besorolva csupa szívjóság államként a hidegháborús Európa szívében. Ez a prima taktika és személyi kultusz olyan szintre hágott, hogy az algíri csúcs (1973) után a Szovjetunió jelentet meg fizetett cikkeket az amerikai lapokban, Nobel Béke-díjra javasolván Titót, amit nem kapott meg. Ez az apró malőr nem gátolta, hogy az 1975-ös Helsinki Konferencia utóértekezletének ne Belgrád adjon otthont. Ha a világ hinni akar az enyhülésben, főleg Vietnam után, hisz is. És ha a világ temetni és gyászolni akar, temet és gyászol is. Száz fölött volt az állam- és kormányfők, királyok és pártfőtitkárok száma, akik Tito belgrádi temetésén 1980 májusában jelen voltak. Egy cinikus, Milovan Đilastól származtatott mondás szerint: „Tetszett volna az öregnek, ha látja!” Ez a világ-megrendülés még vitte előre a kapitány nélkül maradt, vörös csillagos lobogó alatt közlekedő „álomhajót” szimbolizáló országot, amely 1984-ben Szarajevóban világszínvonalú téli olimpiát rendezett, fölmutatván a sportegységet, amelyet a nyugati országok és az USA bojkottja miatt „belügyi spartakiáddá” degradálódott Moszkvai Olimpia tört meg. A nemzetközi csúcspolitikában hangsúlyosan jelen lévő sportmozgalmakon vándorolt tovább Jugoszlávia és nem bojkottálta az 1984-es Los Angelesi Nyári Olimpiát sem. Reagan elnök azonnal elengedett 800 millió dollár jugoszláv kölcsöntartozást. A '80-as évek közepéig fújta a szél a fennen lobogó jugoszláv trikolórt, ami lentről nézve nem is volt

annyira fönn. 1950 és 1990 között a legkiélezettebb az albán-jugoszláv viszony volt. Az Enver Hodzsa uralta sztálinista, majd maoista kisállam keményen kiállt a koszovói albánok mellett. Nem voltak ritkák a határmenti fegyveres incidensek sem, és párhuzamosan folyik a kölcsönösen lejárató propagandaháború. A jugoszláv-bolgár (v) iszonyt az ún. „macedón kérdés” terhelte. Szófia még a macedón nyelv létét is tagadta a teljes nyelvi azonosságra (értsd: bolgár) hivatkozva. Todor Zsivkov ezt mindenütt, főleg Moszkvában hangsúlyozta. A '70-es évekre tűrhetőnek mondható volt viszont a görög-jugoszláv kapcsolatrendszer, bár Athénban tudták, hogy a jugoszláv partizánok thesszaloniki bevonulását az angol csapatok négy órával előzték meg, s Belgrádnak része volt a görög polgárháború (1946-49) kiobbantásában is, amely majdnem kommunista hatalomátvétellel végződött. A partizánmegszállítás lényegéről a triesztiek – már akik túléltek – tudnának mesélni. (A jugoszláv partizán bevonulások áldozatainak összlétszámát Anton Bebler ljubljana professzor kettőszázezer főre teszi. Közülük mintegy negyvenezer magyar.) A trieszti válság 1954-re oldódott meg, a város olasz maradt, de teljes környékét Jugoszláviához csatolták. Róma és Belgrád viszonya később is fagyos és a „végleges” olasz-jugoszláv határt csak 1975. november 10-én hagyták jóvá a felek, az Osimói Szerződés aláírásával. Vatikán állam esetében még a viszony említése is túlzás, mert a keresztény világ szíve nem tudott mit kezdeni egy gyilkos (Stepinac zágrábi érsek és lelkesek halálért is felelős), szélsőségesen ateista, bizantikus-marxista államkonglomerátummal, amely a semleges Ausztriával sem ápolott jó viszonyt, ürügyként a karintiai (koruszkai) szlovének sorsát említve föl. Nehéz mosoly nélkül elemezni a román-jugoszláv „barátságot”, ugyanis a nemzetközi háttérrel és csekély intelligenciával sem rendelkező román „elnöki pár” (Nikolae és Elena Ceaușescu) utánózni próbálta Titót és Jovankát, a díva külsejű horvát partizánlány '52-ben lett a marsall törvényes felesége. A majmolás nem országok viszonyához, hanem egy balkáni operett szárnalmas paródiájához vezetett, megneveltetve a két ország lakosságát. A Magyar Népköztársaság megalázó szolgálkúséggel rendezte (Tito negyvenfős küldöttség

élén tett 1964. szeptemberi budapesti látogatása alatt) az addigi hullámozó, viharoktól sem mentes kapcsolatrendszerét déli szomszédjával.

Ma már lehetetlen eldönteni, ki akart jobban Tito lenni: Milošević, a hágai börtöncellájában elhunyt egykori szerb vagy a néhai horvát elnök, Tuđman. Az előbbi véreskezűségben, az utóbbi külsőségekben közelítette meg a jugoszláv idolt. Az viszont már a szlovén és horvát függetlenség kikiáltásának „másnapján” látszott, hogy Horvátország eltávolodik Szlovéniától, és évtizedekig tartó vitába (krškói atomerőmű, tengerparti ingatlanok, bank- és devizabetétek és a szlovén tengeri és halászati jogok) bonyolódik. A zágrábi álláspont szerint - sarkosan fogalmazva - a koperi öblöt és térségét csak strandként használhatná a mindig irigyelt Szlovénia. Erre már az uniós Ljubljana is bekeményített, s fél évre megakasztotta a horvát uniós csatlakozási tárgyalásokat. Másik, a jugoszláv néphadsereg által szintén megtámadott szomszédjával, Bosznia-Hercegovinával 1993-ra már háborúba is keveredik Horvátország. Előbbinek 70, utóbbinak 30%-át foglalta el addigra a jugoszláv néphadsereg. Az 1995 novembere (daytoni béke) óta létező Bosnyák-Horvát Föderáció ugyanúgy nem működött, mint az egész ország, így komoly horvát-bosnyák együttműködésről sem beszélhetünk. A szerb-horvát viszony mélyebb elemzése szétfe-szíténé ezen írás kereteit, amelyről sommásan megállapítható, hogy csak testvérm nemzetek (pl. a sémi népek) tudják ilyen mélyen, tradicionálisan és zsigerből gyűlölni egymást. A szerbek és a horvátok immáron a harmadik háborút is megvívták ellenségként, nyolcvan év alatt.

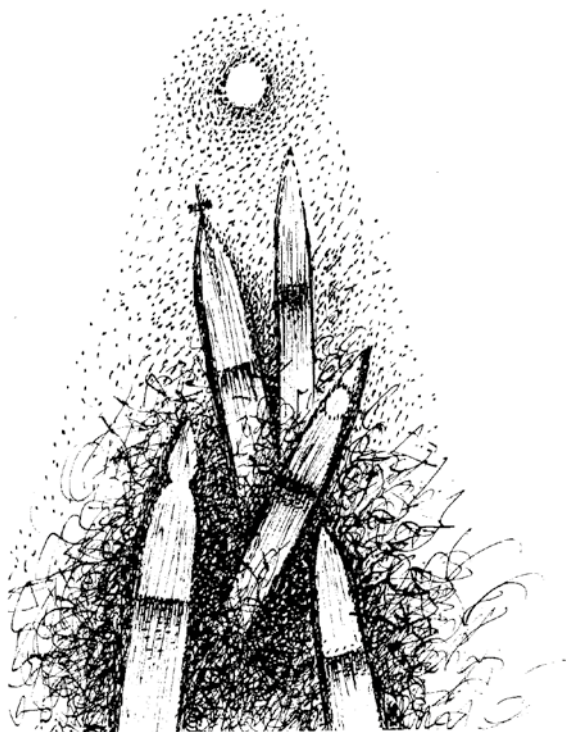
A közelmúltig azt hihettük, hogy minden köldöknéző országnak kell legalább egy jó, baráti szomszéd, s Horvátország számára ez az a Magyarország, amely már a függetlenség kikiáltása előtt fegyverrel támogatta a pokoli nehéz helyzetben lévő Zágrábot, amelynek új vezetőivel nem igazán szimpatizált Európa. Sokan akkor álltak a horvát nép mögé, amikor a barbár módon szétlőtt Dubrovnik, Eszék és Vukovár képei bejárták a világsajtót, majd megjelentek a világhálón. Sokunk tevőleges munkájával a horvát-magyar kapcsolatok az utóbbi húsz évben kiegyensúlyozottan fejlődtek, függetlenül attól, hogy milyen színű kormány van/volt

Pesten vagy Zágrábban. Érdekesen alakult Magyarország és déli szomszédunk kapcsolata a magyar uniós elnökség befejezése és a horvát választások között. Horvátországot mi is sikerrel támogattuk az uniós csatlakozásban, ebben legfőbb szövetségesünk Szlovákia és Ausztria volt. Örömünk csak egy-két napig tartott, mert kitört a MOL–INA-botrány. Két évvel ezelőtt arról írtam, bízunk kell, hogy „a MOL–INA-viszony nem terheli meg a húsz éve töretlen magyar–horvát, horvát–magyar kapcsolatrendszer” (Magyar Nemzet 2011. július 29.) Megterhelte. Mégpedig azzal, hogy kiüresítette, média-kriminalizálta, fő hírré téve, hogy Ivo Sanader volt horvát kormányfő éppen melyik (osztrák, horvát) börtönben van, és azzal, hogy manapság a legismertebb magyar Horvátországban Hernádi Zsolt. Ezzel a hírek be is fejeződtek, még a domináns turisztikai, sport- stb. jelentések is elmaradtak. Hernádi Zsolt Zágráb által elrendelt Interpol körözésével átlépte a Rubicont. Képletesen, ahogy Jelačić a Drávát, s ezzel új szakaszt kezdett az akkor hétszázötven éves közös történelmünkben, ami soha nem lett olyan, mint korábban.

Az 1868-as horvát–magyar kiegyezés csak egy kényszerházasság „békéltető aktusa” volt, mivel az illírizmust fölváltotta a háttérben a horvátok(!) által kitalált jugoszlávizmus. A XIX. és XX. század fordulójára szitokszó lett a kroátoknál a MÁV, mint most a MOL, behatolók és kiszipolyozók a magyarok, Héderváry bán pedig „horvátfaló szörny” (Miroslav Krleža), akármit tett is. Még közösen elvesztettünk egy világháborút, azután Horvátország belebújt a jugoszláv hátizsákba, amelyet, úgy tűnik, csak közjogilag tudott másodszeri kísérletre 1991-ben ledobni, a mentalitást nem. Az Eszéki Magyar Főkonzulátust idén nyáron újraindító magyar vezetés újabb javaslatokkal állt elő a Hernádi ellen indított hajsza után. Az OTP bankot akar vásárolni Horvátországban, s mindannyiunk örömeire, valószínűleg október végén megnyílik Zágrábban a Magyar Intézet. A személyiséghiányos horvát politika a főügyészre mutogat, miközben lépnie kellene azok után, hogy ekkora örömet régen szerzett már – Belgrádnak.

(2013)

*A szerző 2004 és 2009 között az Eszéki Egyetem magyarországi vendégprofesszora volt.

Tétova írások I.

Nagyapáti Kukac Péter albumát lapozom

Zentai Tóth Bélának

Fehér a nő, Péter, azon a képen, amit azért festettél akkor éppen, hogy sok gondod közt – lakhatás, meleg ruha, étel-ital – legyen angyalszárny is, ami tart, kitart téged a végtelenbe: a topolyai méhészt kaptárai fölé emel, mert ehhez a méhszárny bizony kevés! Pedig a jó méhészt megálmodta: viszik a méhecskék szárnyukon a mézecskeket, idvezült rovararcon naiv felbuzdulás! A zöld fényű nap zöldet pingál: zöld kerítés lécei közt van a mennyország. Lakályos álom ez, Péter: lakja sok méh, lakják tágas, kék kaptárok. A kis udvar fölött vidul az éter. A méhészt bajsza alatt délceg pipa mered mézzel teli szép bödönökre: ez a keret, melyben a vízió oly megnyugtató, hisz így többé nem teher az étel, a betevő, van elég! Nyakkendőnyi csík tükrözi az ég azúrját a hortyogó ember mellkasán. És a méhek kasán dönög az elégedettség, a kockás mamusz mintája a rend, kockás napsugár hirdeti is emitt: nincs kihágás, bekockázza a világot a méhészt nagyság, a teremtető erő! Ha dolgoznak a méhek, *a gép forog, az alkotó pihen!* Jó ott lenni, Péter? Ahol a mindennapi fájdalom méhcsípésben aprópénzre váltatik, a rémület felkockáztatik? Gyógyszere mindennek a méz-szirup, patika a kas. Mert kell az idill, tegye az ember kaptárt csinos lugassá, mit neki a világégés, népirtás, kilúgozott nyelv és agy, ha a világbékét a méhes nedűje édesíti! Mézzé sűrűsödik a keserűség sója, vajjá köpülve szívekben a vas! És a franciasapkás, a fehér! A nő! Ha kész a kép, fityók tárgyi jár, mi más?! De lehet, még szállást, ételt is szán neked a gazda, ha elégedett. Ám ha mégse, elzavar, nem kapsz semmit érte, hiába dolgoztál, elég a kép, tűzre veti, művész kell ide, nem piktorsegéd, mondja majd haragosan, és az ólban se hálhatsz, nem ütöd meg a mércét, hát megüt ő téged! De vigyáznak itt rád, kegyes a rend, Péter, mindig kapsz ecsetre valót, mert tudják, jó az a világnak, hogy te megfested

őt. Meg a tehenet, a benne legelőt mázsaszámra, mellette a kislegény áll strázsába, bár nem szökne az soha más tájra, mert boldog itt! Rajtad a hosszú szárú, fűzős cipő, mit sose kötöttél be, miért? Fonák szabadsággal egy jelképekkel teletömött korban? Vagy csak lustaság? Vagy mindig másra kellett a pénz, sose cipőfűzőre? És hova vinne téged ez a cipő, ha hajtaná a felbuzdulás, el? Más fény, más fű zöldjére? Ei! A vályogházak tapadós magányából, a fészerek porszemöröméből, a fullasztó ételszag és görnyesztő éhség préséből, vastag földű Bácska kemencés udvarából, ei! A franciasapka alatt betűrt fülű nő: hallani sem akar erről a világról. A topolyai kacsaúsztató vize pedig akkor is csobog, ha lelkedre ül a habja. A kaparó pálinka karc a torkodat marja. A fehér nap fehérré színez. Mint a bácskai dülők bamba szemű bikája, nézi Péter képét a szomszéd tanya gazdája, nézi a fehérséget vöröseres szemeivel. Fáradt, de nem érzi, mert minden erejével egyet csinál: nézi. Nézi, mert nagy vágya, Péter örökítse meg az ő marháit is, az se baj, ha három-négytel többet fest, mint amennyi van! (Az utókor úgyis mindent elad, eltékozol, hát hadd higgye, gazdag volt a tanyasi úr!) A mézsárga nap mézet pingál, Péteren múlik csak az ecsetkezelés, hogy hány lesz végül a tehen. A topolyai rétre virágot hímez a gazdatekintet, Péter, te csak fess, akár anyád ha hímezte a kis tisztaszobába a díszpárna karcára aranylós fonállal lánykorának gyöngynevét, napszámos férje oldalán a szalonnaíz után me-rengve. Szalonnafényben ragyognak az álmok is, Péter: vagy mert van, az élvezet. Vagy mert nincs, az vágyakozás. Egyik szem a másikba kutatás, víztiszta bizonyosságot keres. Mint Péter, aki elindult hajszárból, disznósertébből, szalmából készült ecsetével ebből a szalonnaszőr áztat-ta, félelmes világból, és megérkezett: ugyanide. A fehér nő, a franciasapkás vár, néz idegenül va-

lakire a gang előtt, talán épp érkezik vagy indul? Haza? Ide? Oda? A pillanat nem árul el irányt. Pontszerű az idő, látszólag szándéktalan a lány, nem mozog. Üres a tekintet. Halovány. Nyitott a gang, zárt a világ. A kabát szörme, fekete a szemöldök, fehér a sapka, illik a nőre. Csikos a blúza, rejti a bunda. Fehér az arca, színházi a maszkja. Fellépett a vászonra. Milyen a szoknyája? Milyen a foga? Mit álmodhatott utoljára? És te, Péter? Amikor lefestetted őt, mi járt a fejedben? Megkívántad a testet? Beleláttad a kabátba a Nőt? Vagy eleresztetted a selyemvágat az arcra terülni fehérén, mondhatatlan siváran? Mit tud ez a lány? Mit sejt? És mit remél? Miért fehérebb ő, mint bárki más, aki köröttes él?

2014

Nagyapáti Kukac Péter: Franciasapkás nő

Erdő Erika Ida verse Csík Mónikához

Azt mondtad rá, női Buddha, ahogy ott ül a fotelban elomolva, lágy és bölcs, álmatagpuha test és penge elme, szép kontrasztban összeforva, ezt mondtad nekem, miközben lestelek a helyzetben, amelyben te őt lesed, leskelünk, az élet már csak ilyen, lesben állunk az élményért, mely lecsap ránk és áldozataivá válunk, alá is

fekszünk, ha maga nem ugrik, de kell, hogy legyen szelíd erőszak, vállunk, hasunk nekifeszüljön, ne legyen katarzistalan ez az élethossznyi évszak, közben Mónikát hallgatjuk, aki mesél, *Hattyúnyakú*, a verseskönyve eleven női kacaj és elfojtott öregasszonyhang, fekete varjú, sírás is van benne és el nem sírt könnyek gyűlnek tócsába, indulni is kell a lázadók után, de ha mégse mész *Rebekával*, mert túl sok minden köt ide, és csak nő nélküléd a mosatlan edény égiségig érő gúlába, és a férjed se kalandor utcazenész, ki a pillanatot döfi le, hanem szolid gondolkodású, hosszú távon biztos postai alkalmazott, reménytelen nyugdíjazású, akkor legjobb, ha főzéskor és nagymosáskor elolvasol egy-két Csík Mónika-verset, *gránátalmahúst* majszolsz vagy ribizlit, de azt a vasalt ruha, vigyázz, előled be ne nyelje, mert ott marad a vérfolt utána, hiába nagymostad az egészet 60 fokon, dobhatod a kukába, Mónika verseiben ott vibrál a fényes enyészet, és ahogy olvasod, érzed, mindez a te lelkeddel is rokon, mert a tengeri herkentyűs *bonbont* is szereted, szádban az íze, a vers szerint oszol a nyállal és veled eggyé, és azt az ölelést is – úgy rémlik – ismered, amelyből egy *hattyúnyak* el-kihajol, merevül benne az idegen érzés hegygé, és azt a *lányt*, nagy *pocakkal*, aki a konzolidált határokon átbújt, hogy szembesítsen: magad is lehetnél ő, aki a padon ülve dacosan alápiszkál a nyárspolgári élet könnyen felpattogzó lakkjának, és közönyösen mutatja neked, mi van a máz alatt: rothad, ami marad, és lehetnél *Laura* is, aki *versalany*, lehetnél, aki ha csíkverset olvas, kocka is és gömb, és itt, ahogy nézzük őt, női Buddhánkat a fotelban elomolva, lehetnél akár nyakában a gyöngy, és adhatnál neki egy *hosszúkas dolgot*, hogy megmosolyogtasd, Sigmundra gondolva, evezőlapátot, répát, fakanalat vagy pici pendrájvot, amit a géplukba, ugye, beteszünk, legyen valami pszichoanalitikusan izgi mutatvány, amin majd mindketten nevetünk: ő meg én, Mónika, a Csík és Ida, az Erdő. Fényes a hajunk. Kerek a mellünk. Két nő.

2013. július

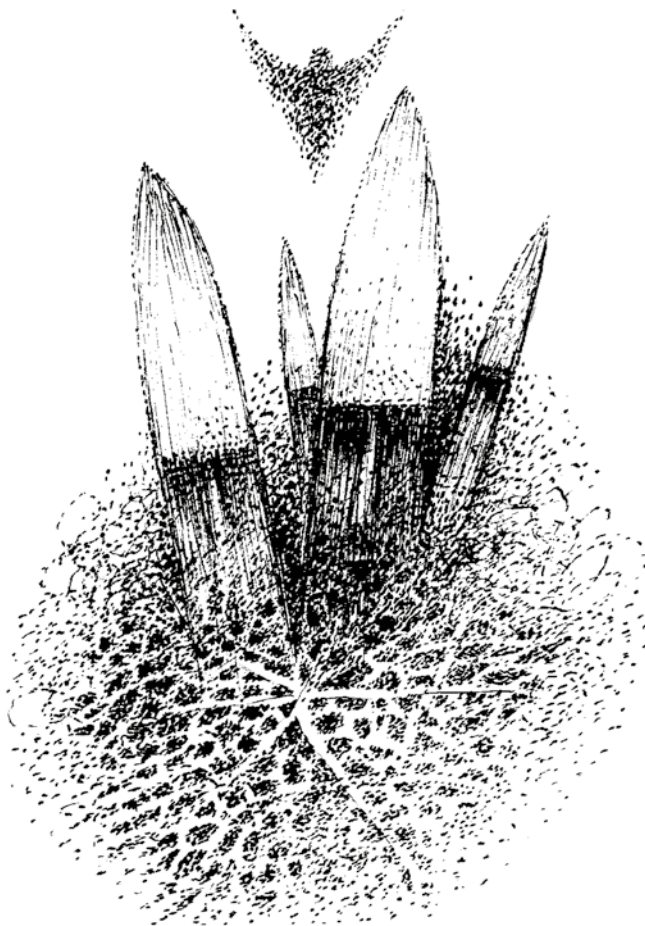
A dőlt betűvel jelölt fogalmak, személyek Csík Mónika Hattyúnyakú című verskötetében szerepelnek.

Embertársunk közül

Én nem szeretem a verseket. Mert tudod, engemet úgy földidegesítenek, szintiszta, vérvörös düh leszek. Én a szép, nagy meztelen testeket szeretem, a nudira is ezért megyek, amikor csak lehet. Nézni jobb ám, sokkal, mint a tévét egyedül otthon, most még hideg is van benn, nem tudok fölfűteni: lenn jég, fönn verem. Cukrom van különben, napi négyszer szúrok, tudod, télen nem vagyok a nudin, nem segít más, csak az inzulin. Amúgy megbízható vagyok nagyon, a lakásba be lehet engemet engedni, nénit, bácsit, tudod, öreget ellátok, bevásárolok, ha tudsz ilyet, szólj nekem, kell a bevétel, hogy legyen étel, cukrosoknak drágább az is. Tudod, én megmondom, ha hamis. A kártya. Rendes vagyok, nincs rám panasz, de ez nekem sovány vigasz. Így. Persze, tetszett azért a szavalat, bír a hangod sok erővel, bár verset nem kéne, inkább jó nótákat! Mikor a juhász a pajtába méne... Tudod? Ja, meg

világnézetileg is meghatározott vagyok, zsidót, cigányt és buddhistát nem ápolok, pénzért se, inkább a fázás. Most különben van reményem, hogy lesz már nász, megismerkedtem a bálon egy tojóval, kb. 60, de nem kilóra, hanem korra. Jó földies, nem kéreti ám magát, jó tökgyalu, magabiztos, húsos. Maga biztos nem fázik éjjel, tudod, mondtam is neki nagy szenvedéllyel. Aztán látta, stramm gyerek vagyok! Mer' az vagyok ám, cövek! Csak a verseket, azokat, na, nem szeretem, sőt, mint a szart, utálom. De te jól mondtad azér', rímelt is szépen, csak idegesít. Azt szeretem, ha a kezén is látszik, arcán is: dolgoz, mint én. Serény. Nem finomkodik. Nem szaval. Nem verselkedik. Szerény. Majd gyertek el egyszer. Hozzám. Ha többen vagyunk, beleheljük, mint még soha. Meleg lesz végre a szoba. Hozz már pár nótát, meg csak úgy, beszélgetni. De jól öltözzetek fel! Tudod. Kell a meleg ruha, érkezéskor hideg van. Vastag zokni.

2013. december

Aki megvalósította népmeséink parancsát

Kunkovács László-portré

Kunkovács László fotóművész, néprajzkutató, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Olyan fotóművész, aki az etnográfiai, kultúrtörténeti, szociográfiai témáit tudományos kutatói alapossággal dolgozza föl. Az, amivel Kunkovács László foglalkozik, nehezen skatulyázható be, hisz – ahogy fogalmaz – őt az élet teljessége érdekli, minden, amit érdemes megmutatni. Munkásságát éppen ezért olyan nehéz pontosan behatárolni, intézményi kerete sincs, tulajdonképpen ő maga egy két lábon járó intézmény. Egy olyan páratlan ember, aki immár több mint öt évtizede nem csillapodó hevülettel dokumentálja a múlt ma élő darabjait a Kárpát-medencében, de távolabbi tájakon is. Az ötvenévi terepmunka eredménye a legalább 400 ezer fotográfia, és ennek a szívós, magas fokú elhivatottsággal, szenvedélyes odaadással, óriási elméleti és irigylésre méltó tapasztalati tudással végzett tevékenységnek az eredményei a könyvek, cikkek, tanulmányok, fotókiállítások. Kunkovács Lászlóval budapesti otthonában beszélgettem.

Egy falusi iskolaigazgató hetedik gyermekeként született 1942-ben. Saját bevallása szerint is nagyon kíváncsi kisfiú volt, minden érdekelt, madarakat figyelt meg, ásványokat gyűjtött. Ha valami felkeltette az érdeklődését, képes volt minden fellelhető, hozzáférhető szakkönyvet elolvasni a témáról. Édesapja – akitől a tudás szeretetét kapta – bölcs ember volt: gyermekeit arra nevelte, hogy a könyvből szerzett ismeret érték, de ugyanilyen fontos, hogy kivegyék részüket a mezőgazdasági munkákból, hogy otthonosan mozogjanak a falusi életben. Ma már a szülők többsége szeretné megkímélni gyermekét a fizikai munkától, nem is gondol arra, milyen rossz lesz ezzel neki. Kunkovács László családja is megszenvedte a Rákosi-korszakot, kuláknak bélyegezték őket, és emiatt az ő továbbtanulása is nehézségekbe ütközött. Persze, nem mondott

le olyan könnyen a továbbtanulási szándékáról, nem adta fel az álmait – nem olyan fából faragták –, sikerült tanítói diplomát szereznie Szegeden, egy évig falusi tanítóként dolgozott, közben pedig újságíró-iskolában tanult. Ennek elvégzése után az MTI országjáró fotóriportereként működött 1964 és 1973 között. Mint hallottuk tőle, itt voltak kötelező témák: tudósítások az ipari nagyberuházásokról, termelőszövetkezetekről, de azért a rovatnál elsősorban mindenki maga kereste meg, fényképezte le és írta meg a témáit, egy egészséges versenyszellem uralkodott, s a lapos, közhelyes témákra csak legyintettek a kollégák, ám ha valaki eredetit hozott, azt bizony értékelték. Ő általában eredetit hozott! A magyar vidéket járva az útikönyvekben nem található érdekességekről készített színes riportokat, és részt vett barlangfeltárásokon, vulkánkutató expedíción. Könnyűbúvár-expedíció tagjaként az Adrián, Záránál (Zadarnál) lefényképezhette az amforák kiemelését (előtte egy évig járt merülőedzésekre a csapattal). Jelentős régészeti feltárásokról tudósított, középkori bányákban járt, ritka madárfajokat, földtani érdekességeket, ódon műhelyeket fotózott le. Sok mindent megörökített, ami ma már csak a fotográfiákon maradt meg.

–Nekem megadatott, hogy táltosokkal találkozhattam. Talán gyermekkorom különös alakja, a vénségesen vén Hajcsár Imre bácsi is az lehetett. Az ő emlékét követve barangoltam be az egész Kárpát-medencét, de Közép- és Belső-Ázsiát is – írta egy helyütt. Azt pedig róla vetették papírra, hogy a szemtanú, a sorstárs hitelességével fogalmazza meg szövegeit, készíti képeit. Ő soha nem kapkod, nem „csapja össze” a dolgokat, mindig elegendő időt szán a fotográfia elkészítésére, mindig van ideje a pásztorok, halászok, mesteremberek kifaggatására mesterségük csínjáról-bínjáról. Éppen ebből az elmélyültségeből adódóan – hogy soha nem

Hajnali halászat

sajnálta az időt és az energiát egy-egy témára – olyan különlegesek például az Alföld pásztóiról készült fotográfiái is, hisz sok-sok napot töltött együtt ezekkel az emberekkel. Ahogy Harangozó Imre néprajzkutató fogalmazott, Kunkovács László számottevő tagja a mai magyar pásztortársadalomnak. Ezt minden bizonnyal a mai magyar halásztársadalommal kapcsolatban is elmondhatjuk.

Kunkovács László hozzáállásának, munkamódszerének a megértéséhez vegyük például a *Hajnali halászat a Faddi Duna-holtágon* című 1983-ban készült fotográfiáját, amely az UNESCO párizsi székházában volt kiállítva az elmúlt hónapokban. Ezen a Tolna megyében készült fotográfián apatini típusú tölgyfa halászcsónak látható. A fénykép a *Hagyományos halászat* című könyvében jelent meg először.

– Amikor az Onedin család című angol sorozatot sugározta a tévé, mindenki kívülről fújta az óceánjáró-típusokat, én meg nagyon elszomorodtam, hogy nem akármilyen fahajó-építéset volt itt minálunk, erről miért nem tudnak semmit sem az emberek. Az apatini típusú halászbárka készítője a Mohácsra felszármazott Bádemmer

Józsi bácsi hajóács, azaz super volt. Fahajóépítő műhelyek működtek egykoron Komáromban, Szolnokon, Szegeden, Baján, Apatinban. Az orrtőkéről lehetett megállapítani, hogy melyik műhelyből kerültek ki. Ezek a halászbárkák vízen ringó halasboltok is voltak valamikor, itt vették a falubeliek a friss halat. Bádemmer Józsi bácsi még javított olyan fedeles gabonaszállító hajót, amely Jókai *Arany ember*ében szerepel, és amellyel a magyar gabonát szállították le a Dunán. És ami ugyanilyen izgalmas: Józsi bácsi vagy egy tucat hajómalmot is csinált. Ilyen emberek élnek közöttünk! – jegyezte meg beszélgetőtársunk. Mint mesélte, a Tisza mentén volt egy nagy tudású öreg halász, szívesen eltöltött volna vele egy napot, de azzal utasította el, hogy feltartja a munkában. – Hogyan lehet az, hogy magának ilyen csónakja van? A Tiszán nem ilyenek vannak – kíváncsiskodtam. – Hát észrevette? – nézett nagyot a halász, és egész nap faggathattam, fotózhattam – osztotta meg velünk a nagyon jellemző történetet Kunkovács László.

– Gyakran mondogatják, az ideál a reneszánsz ember. Nagy szavak. Nem kell reneszánsz embernek lenni, elég, ha a tanyán élő Bálint bácsira

Tyúkól a bajai szőlőkben (1978)

hasonlítok: ő megfaragta a fejőszéket, legénykorában a menyasszonyának olyan gyönyörű mán-golót készített, amelyen rajta volt a Nap, a Hold, a csillagok, gyönyörű virágok, életfa... Bálint bácsi mindent megcsinál, amire rákényszeríti az élet, és amikor bekopogtatott a szomszéd, hogy lakodalmá lesz a lányának, meghívják őt vőfélyné, és megint faragjon olyan gyönyörű rigmusokat, mint eddig már annyiszor ehhez hasonló alkalmakkor, akkor ezt is készséggel elvállalta – igazolta egy szemléletes példával beszélgetőtársunk, hogy az ember kerek egészen született, és a falvakban, tanyákon élnek ilyen csodálatos egyének. Mint például az a nagykőrösi lakatosmester, aki a zöldségkertészek számára oly hasznos víz húzó szerkezetet elkészítette.

A jeles fotóművész, néprajzkutató életében a könyvek külön fejezetet jelentenek. Az MTI-ben töltött évek hasznosak voltak számára, ám – mint ahogy nyilatkozta és a *Képet adok* című könyvében papírra is vetette – meditatív, kutatói alkat lévén érezte, elmélyültebb munkákra hivatott.

Feladta biztos egzisztenciáját. 1973 és 1976 között fotóműhely-vezető és óraadó volt a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, sok szakkönyvet illusztrált, egy kisebb lapot szerkesztett, de mindenekelőtt tovább képezte magát az etnográfia területén. 1984-ben visszahívták az MTI-be, rovatvezető, művészeti szerkesztő lett, majd 1990-től újra „szabadúszó”. Rendszeresen jelentek meg néprajzi, kultúrtörténeti, természetvédelmi írásai lapokban, folyóiratokban. Hat könyve jelent meg eddig – szétkapkodták őket. Mind ez ideig 21 néprajzi, kultúrtörténeti fotókiállítást állított össze. Magyarországon több mint 150 helyen és külföldön, 16 ország 36 városában volt egyéni tematikus kiállítása, nagy érdeklődés mellett. Jelenleg a Velencei Biennálén látható 51 fotográfiája. Nem tetszetős, az adott kor divatjegyeit magukon viselő parasztházakat ábrázoló fényképeket állított ki, hanem ősepítványokat, népi építészetünk archaikus rétegét tárja a látogató elé. Az építészet ezen ősfarmait – a kerekolákat, a kőlabas kukoricagórékat, a kinti kemencéket, a dinnyecsősz kunyhóját, a pásztorépítványeket, a tanyai galambdúcot – túlnyomórészt az 1970-es és 1980-as években fotózta le, de még

Tanyai galambdúc (Orosháza, 1983)

tavaly is készültek felvételei. Az ősepítményekről délvidéki fotók is vannak a gyűjteményében, Szabadka tanyavilágában, Nagyfényen, illetve a Törökkanizsa melletti Szanádon készült képei is. Az afrikai sárépítményekhez hasonló pompás kerekől – amelyet 1978-ban Baja határában fényképezett le, ihletet adott Csete György és Rácz Zoltán templomépítéseknek is. A tanyaudvarok végében megbúvó kenyérsütő kemencéknek is újratámadt a kultusza.

Mondhatjuk azt is, hogy ezek a Kunkovács által lefotózott építmények, életképek olyan embereknek nyújtanak életmintát, akik elégedetlenek azzal, hogy a világ szétesik, holott az emberek egészen született, mint amilyen a már említett Bálint bácsi.

Beszélgetőtársunkat kultúránknak, hagyományainknak az az örök érvényű mélyrétege érdekli, amely egybeköti az emberiséget. Így jutott el a kunbabáig, kőemberekig, a sziklarajzokon, sziklavéseteken az évezredek megért napféjű emberekig is. Ritkább esetben az MTI tudósítójaként, vagy valamilyen ösztöndíjjal utazott, sokkal gyakrabban saját szervezésben, amikor nem állt mögötte egy intézmény, hanem mindent magának kellett megszerveznie. Hol mindenütt járt? E felsorolást érdemes a már említett *Képet adok* című könyvből idézni: – A sokszínűséget és a párhuzamokat feltáró összehasonlító néprajztudomány adott módszert a következő népekkel való ismerkedésemhez: bolgár, török, román, délolasz, ukrán, udmurt, mari, baskír, hanti, manysi, kazak, kirgiz, uigur, altáji, hakasz, tuva, mongol, kínai, tibeti és jakut – írja az *Életutam* című fejezetben. Az említett utak többségén háztizsákos turistaként járta be a vidéket, és a szabadúszóként töltött évtizedek magyarországi néprajzi gyűjtőútjait is személygépkocsi nélkül tette meg. Gyakran kiderült, hogy az, akit, amit keresett, egy másik faluban van, órákat kell várnia az autóbuszra, vonatra. Ez soha nem izgatta:

–Nekem nincs kiesett idő, mert akkor rendezem a gondolataimat, akkor áll össze a fejemben az újságikk szerkezete – magyarázza. Ezt kellene megtanulni tőle, hisz állandóan arra panaszkodunk, hogy felgyorsult világban élünk, de nem teszünk semmit a mókuserékben való pörögés ellen.

Rádiózó gulyásbojtár (Nádudvar, 1975)

– A pásztoremberek ebben az egész tülekedésben nem vesznek részt. Felkel a nap, a juhász kihajt, kezd besötétedni, behajt. Ki van ez találva! – jegyezte meg. Csodálatos könyvei – mint például a *Pásztoremberek* – több évtizedes gyűjtőmunka eredményei. Nemrégiben felhívta egy hölgy, hogy rég elhunyt pásztor nagyapjáról keres fotográfiát. Kunkovács László 40 év távlatából is emlékezett a pásztoremberre, a fotó készítésének a körülményeire, és el is küldte az említett hölgynek a fotográfiát.

Most egy olyan könyvön dolgozik, amely az archaikus gondolkodásig, az írás előtti évezredekig viszi vissza az érdeklődőt, a több ezer éves sziklavésetek időszakába. Ezek az ábrázolások a kultúrának olyan talapzatát jelentik, amelyre lehet és kell is támaszkodnunk, hogy megmaradjunk! Beszélgetőtársunkat ars poeticájáról is kérdeztük:

– Az emberpalánta eredendő tulajdonsága, hogy mindenre kíváncsi. Aztán az iskolarendszer egyirányúsítja, és szakembert nevel belőle. Én mindig zavarba jöttem, amikor megkérdezték, mi szeretnék lenni, mert a világ úgy mindenestől

Juhászok az angyalházi pusztán (Hortobágy, 1983)

A kiváló fotóművész, néprajzkutató a népmesék parancsát emlegette az interjúban. Ebben szó volt arról, hogy a Rákosi-rendszerben a családra ragasztott bélyeg nyomán továbbtanulása nehézségekbe ütközött. Valószínűleg a népmesei igazságosság érvényesült, amikor 65 évesen tiszteletbeli művészeti doktora lett a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemnek *A fényképezés mint kutatási módszer. Etnofotó, vizuális antropológia. A népi építészet archaikus rétege* doktori témával.

érdekes. Ott minden összefügg mindennel. Azt hiszem, jó arányt kapott nálam a szakirodalom, meg hogy sokat hallgattam jeles néprajztudósok előadásait. Hiányérzetem támadt azonban: ezzel nincs befejezve. Amiről mások írtak vagy beszéltek, azt sorra „megnéztem magamnak”. Erre soha nem sajnáltam az időt.

Ifjabb koromban évtizedek voltak, amikor többet tartózkodtam valahol vidéken vagy távoli népek között, mint az állandó lakásomon. Említettem már, falun születtem, de a szerkesztősé-

gek miatt Budapestre kellett költöznöm. Szóval én nem „belekirándultam” a népéletbe, kutakodásaim tárgyába. Inkább életem részévé tettem, így aztán csak úgy áradnak belőlem a korábbi élmények, tapasztalatok, megállapítások. Belülről látom a nagy egészet.

A népéletet, a hagyományokat, vagyis azt a kapaszkodót, amelyre a jövőben is szükségünk lesz – immár megidősödve – keveseknek megadatott egységben látom.

Mint a keleti népek öregjeit, most már esténként leültenek, és arra kérnek, meséljek. Azt hiszem, ennek mai változata, hogy könyvekben adom tovább mindazt, amit megéltem.

De hiszen nem tettem semmi mást, csak megvalósítottam népmeséink parancsát, amikor azt mondják a legénykéknek: – Eridj, fiam világot látni! – összegezte életútjának tanulságait Kun Kovács László.

Könyvei: Ősépítmények; Kece, milling, marázsa; Táltoserő; Köemberek; Pásztoemberek; Képet adok.

Rénszarvasáldozat Nyugat-Szibériában, az Ob mentén élő hantiknál (1993)

Zarándokok a Dzsokang kolostor előtt (Tibet, Lhásza, 1986)

Kunkovács Lászlóról Hornyik Miklós *A széttagolt ország* című, 2011-ben megjelent könyvében írt, ennek egyik fejezete – A felső világ vándora – a *Táltoserő* című Kunkovács-könyv bemutatóján hangzott el. Bicskei Zoltán magyarkanizsai filmrendező pedig *Rövid utazás Kunkovács Lászlóval* címmel portréfilmet készített a Magyar Művészeti Akadémia megbízásából.

Pihenő (Ohat, 1982)

Kőemberek

Napló II.

November első hetében egy napon bejött a lakásba három felfegyverkezett nyilas suhanc legény, megnézték, hányan vagyunk, azután parancsoló hangon így szólt az egyik: „Te meg az a kislány 10 perc múlva legyetek lent az udvarban!” Sógoromtól megkérdezte, hány éves. Erre ő büszkén elmesélte, hogy ő már az első világháborúban részt vett, és közlegény létére is kitüntették. Villamoskalauz volt, most nyugdíjas ellenőr. Maguk maradhatnak, mondta a nyilas legény. Meglepett a büszkeség kifejeződése sógorom arcán. Tényleg azt hiszi, hogy ezek egy hős magyart látnak benne? Mindenesetre örültem annak, hogy ők maradhattak.

Gyorsan felvettem a kopott fekete kosztümömet, melynek a szoknyája felhajtásában már be volt varrva a menlevél, Dezső utasítása szerint.

Etelka azt mondta: „Vedd fel a bundádat, ki tudja, talán szabad ég alatti táborba visznek, hűvösek vannak már éjjel. Húzd rá a ballonkabátot, így nem látszik, hogy bundában vagy.” Gondolkodni úgy sem tudtam, önkéntelenül szót fogadtam. Editke magas szárú cipőt vett fel és egy szövetruhácskát. A régi, félig kinőtt, kopott télikabátja volt rajta a sapkával. Ő is Etelka utasítása szerint öltözött. Gyorsan készített valami szendvicsfélét nekünk az otthon levő kis maradék kenyérből, és ezt betette az elég nagy ridikülömbe, amelyben az összes irataink benne voltak és egy pénztárca, valamennyi pénzzel, majd könnyes szemmel megcsókolt bennünket.

Etelka és mi lementünk az udvarba. A lakók egymás után érkeztek. Volt, aki hátizsákot cipelt, volt, aki szatyorral jött, de volt egy tanárnő, aki egy fekete lakk-koffert cipelt. Lehattunk vagy ötvenen, amikor elindítottak bennünket. Az utcán itt is, ott is láttunk hasonló csoportokban zsidókat. Különböző korúak és neműek voltak. Fogalmunk se volt, hova visznek, csak mentünk, mentünk, mint az állatok, ha hajtják őket. A Thököly

úton volt egy vendéglő, amelynek a tulajdonosa zsidó volt. Ezt elvették és kinevezték nyilas háznak, ezt tették meg az egyik székhelyüknek. Ide hoztak bennünket, s egy terembe tereltek, amely ha jól sejtem, valaha az étterem lehetett. Itt külön kellett állni a nőknek, és külön a férfiaknak. Egy darabig így hagytak állni bennünket. Azután megjelent újra két nyilas legény, egyik a női csoportnál, másik a férfiak előtt. Az egyik ordítva, hogy jól halljuk és hogy meg legyünk félemlítve, adta ki a parancsot.

„Mindenkit felszólítok, hogy minden ékszerét, jegygyűrűjét, fülbevalóját, nyakláncát, vagy ha bármi ékszer van nála, önként tegye be a sapkába, mert aki nem, ha eldugja...” A másik nyilas eközben a férfiaktól szintén a jegygyűrűket, a zseb- vagy karórákat dobatta a sapkába, még ha nem is volt aranyból. Amikor elébem ért a nyilas, és az én szép jegygyűrűmet bele kellett, hogy dobjam a sapkába, nagyon vérző szívvel váltam el a gyűrűmtől, mely 15 éve az ujjamon volt. Amikor készek lettek, ismét egy darabig hagytak bennünket, majd jött egy újabb parancs és két másik nyilas legény tartotta a sapkáját. „Akinél van pénz, adja le, mert...” és megint csak ijesztgettek bennünket. Egyszer csak egy férfi a csoportból, egy szemüveges úr, felháborodottan felkiáltott: „Hiszen ez egy közönséges rablás! Egyéni akció!” Dermedt csend támadt. „Ki volt az?” Néma csend. „Még egyszer kérdem, ki volt az? Ha nem mondjátok meg, az egész társaságot agyonlőjük!” Egy vékony, félénk hang megszólalt: „Én voltam!” „Állj félre!” – lökte egy sarokba a puskatussal az egyik nyilas. Miután elvették a pénzünket, levittek bennünket a vendéglő udvarába. Kerthelyiség lehetett itt valaha, az egyik sarokban sok összedobált asztal és szék romjait láttam. Egy emeleti folyosó ablakából röhögve nézegetett bennünket egy csomó, villamoskalauz-sapkát viselő, nyilas jelvénnel díszelgő ném-

ber. Valaki ránk szabadíthatta őket. Mert egyszer csak valósággal megrohantak bennünket. Elém állt az egyik, a gyűlölettől szikrázó szemmel, a kapzsiságtól űzve, majd letépte rólam a szép, jó minőségű ballonkabátomat.

-Vesd le! - ordította.

Levettem. Meglátta a bundát. Az arckifejezését leírni - meg sem próbálom. Szinte mámoros kéjjel ordította:

- Ezt is vesd le!

Levettem a bundát is. A kopott, fekete kosztüm már nem érdekelte. De szemet szűrt neki a táskám.

- Tedd le ezt is a többihez - mutatott félre a bundámra és a ballonkabátomra.

- Az irataimat kivehetem? - kérdeztem.

- Nem. Így tedd le, ahogy van.

Rövidesen egy nagy rakás ruhaféle és egyéb elszedett holmi állt már halomban az udvar közepén. A teremből, ahonnan kijöttünk az udvarra, rettenetes jajgatást és ütlegelés zaját hallottuk. Majd utána egy puskalövést. Mindenki tudta, hogy egy mártír már van közöttünk. Az a bátor, szemüveges úr, aki kimondta azt, hogy ez egy közönséges rablás és egyéni akció. Rövidesen azonban rendőrök jöttek, és újra indítottak bennünket, most már rendőri kísérettel. Mi pedig csak mentünk a véget nem érő hosszú úton. A bundám és a ballonkabátom nem érdekelt, a jeggyűrűmért azonban nagyon fáj a szívem. Azzal vigasztaltam magam, hogy Editkémet nem bántották, mintha ott sem lett volna régi kis, kinőtt kabátjában. Voltak közöttünk olyanok, akiknek még volt batyujuk vagy hátizsákjuk. A tanárnő is cipelte, szegény, a fekete bőröndjét. Mit csomagolhattak ezek a szerencsétlenek, hogy még ezeknek a kapzsi nyilasoknak sem kellett? Már Óbuda felé járhattunk. Kisebb házakból háziaszszonyok jöttek ki, kancsó vízzel és bögrékkel. „Igyanak csak, szegény emberek. Ki kér friss vizet?” Nyújtották a bögre vizet. A rendőrök engedték, hogy egy pár ember igyon.

Megérkeztünk az óbudai téglagyárba. Soha nem láttam téglagyárat, azt sem tudom, milyen helyisége lehetett ez a gyárnak, mert ahova beteltek bennünket, ott már rengeteg ember volt összezsúfolva. Talán több ezer. Széles ajtaja volt a helyiségnek, mint a garázsoknak, mely nyitva volt, de az ajtó előtt fegyveres őrök álltak. Ablak

nem volt. Vagy csak a tömegtől nem látszott? Valami hangár lehetett, mert meg kellett szokni a szemnek az erős félhomályt, hogy valamit lássunk. Itt áldogáltunk a tömegben, várva további sorsunkat.

Gyorsan sötétedett már novemberben és lassanként koromsötétség borult a tömegre. Vártuk, hogy valami világitást kapunk, de csak a nyitott ajtón szűrődött be egy kis fény és kevés levegő. Megértettük, hogy az éjszaka folyamán már itt fogunk maradni. Beordítottak: „Gyufát gyújtani tilos és dohányozni szigorúan tilos. Akinek a szükségét kell végezni, az kijöhet.”

Editke szólt, hogy neki nagyon kellene pisilni. Gyerünk ki, próbáljunk innen kijutni. Addig furakodtunk, míg kijutottunk. Egy fegyveres vezetett bennünket a kijelölt helyre. Kissé távolabb az épülettől, ahol mindenki lekuporodhatott, és a földre végezhetett. Mindenkit ugyanoda vittek a koromsötétben. Elképzelhetetlen bűz áradt már messziről. A fegyveres mikor odavitt, megállt, várta, míg végzünk.

- Jaj, de nem tudok így! - mondta Editke.

- Fogd be az orrod, és amíg pisilsz, ne vegyél levegőt - tanácsoltam, majd én is így tettem.

Valahogy elintéztük a dolgunkat, a fegyveres visszakísért, de a bűztől és undortól majdnem ájultan kerültünk vissza. Természetesen a házbeliektől elszakadtunk, a tömegben nem lehetett tudni, hol vagyunk. Nagyon vallásos emberek közé keveredtünk. Egy fehér ima-twill (sávolykötéses, bordázott ruhaszövet – a szerk.megj.) még az ajtón beszűrődő fényben is világított. Egy ember a fejétől kezdve teljesen be volt burkolva benne, így tartotta magát távol a külvilágtól, és megszakítás nélkül hajlongott. Imádkozott buzgón, vagy perlekedett az Istennel? Ki tudja. Egy másik ember nem messze tőle, félhangon zümögve csak mondta egyfolytában a héber imákat. Egy asszonyi hang sírva hajtogatta többször, egymás után „Sömá Jiszroél”. (Halljad, Izrael - a szerk.megj.)

- Jaj, gyerünk innen, ezt nem bírom hallgatni - mondtam és térdrel, könyökkel furakodtunk tovább.

Már elég távol belebotlottunk egy kofferbe. Ülünk le gyorsan, addig, amíg nem szól senki, és nem jön érte, legalább addig ülhetünk. Halálosan fáradtak voltunk már akkor. Ültünk a kofferen ösz-

szebújva, Editke a fejét rám hajtotta, pihentünk. A koffert nem kereste senki, így rajta tölthettük ezt a borzasztó éjszakát. Egy hang, egy zokszó nélkül csinált végig velem együtt mindent ez a kislány. Nem mondta, hogy éhes vagy szomjas. Tudta jól, hogy nincs ennivalónk, a nyilas házban a táskát elvették. A tömeg suttogása és félhangú beszélgetése egy rettenetes moraj volt egész éjjel. Egy bácsi úgy látszik megőrült, de az is lehet, hogy már így hozták el. Csendes őrült volt, csak gyufát keresett a tömegben, mindenkinek a fejét akarta tapogatni, hogy ott a gyufa. Valahogy kivezették. Egy nő hisztérikus rohamot kapott. Sikoltozni kezdett a koromsötét, zsúfolt helyiségben. Pofonok hangja hallatszott, majd ezt is kivitték. Képtelen vagyok ennek az éjszakának minden borzalmát leírni. Nem is merek jobban belemélyedni, és az emlékeit újra átélni, mert annyira rossz hatással lenne rám.

A kislány a kofferen ülve, a nagy fáradtságtól elaludt. Ez volt az egyetlen vigaszom. Igyekeztem nem mozdulni, nehogy felébredjen. Már pirkadni kezdett. A nyitott ajtón látszott és a bejövő fény hatására már itt is világosabb lett. Szép lassan ki tudtam szedni a szoknyám felhajtásából a svájci menlevelet, és a kosztümkabátom zsebébe tettem. Nem hittem, hogy kérni fogják, nem olyan volt itt a helyzet. De azért előkészítettem. Reggel megkezdték a tömeg szabadba terelését. Azután elkezdtek külön sorokba választani a nőket, a férfiakat és a gyerekeket. Editkét elvitték mellőlem a gyermekcsoportba. Akkor egyszerre vége lett a világnak, minden mindegy lett. Ott álltam apatikusan, a sor mindig hosszabb és hosszabb lett. Álltunk órákig. Egyszer csak a gyermekcsoporthoz kissé közelebb kerültünk. Én nem láttam a kislányomat, de ő észrevett engem. Kiszaladt a sorból és odaszaladt hozzám. „Anyukám!” - kiáltotta boldogan. Most már én is más lettem, magamhoz szorítottam.

Segítettek a közel állók abban, hogy ne tűnjön fel egy gyerek. Valósággal eltakartuk. Egyszer csak végigment a mi sorunk mellett egy fegyveres és elbömbölte magát, hogy akinek van menlevele, az maradjon itt, akinek nincs, lépjen ki. Négyes sort képezzenek és induljanak utána. Nagyon hosszú lett az a négyes sor, és egy csomó fegyveres kísérte őket, ahogy elindultak. Megoszlott a sor, de nem történt semmi. Órákig

álltunk és vártunk, amíg elrendezték az embereket és indították a menetet, mindez hosszú órákig tartott. Végre már kora délután lehetett, amikor a mi sorunkra sor került. Eleinte nem láttam, mi történik elől. Végre olyan távolságra voltunk, hogy látható lett. Egy katonatiszt elvette a menlevelet, gondosan átnézte, és vagy azt mondta, jobbra, vagy balra. Ezzel a jobbra vagy balra szóval, megpecsételte az emberek sorsát. Mi következünk. Áadtam a svájci Schutzpassunkat. Nézte, nagyon gondosan. Lehet, hogy habozott? Végül azt mondta jobbra. Odaálltunk tehát azok közé, akiket egyelőre visszafelé visznek. Nem sokkal utánunk a tanár néni következett. Neki azt mondták balra. Visszafordult, búcsút intett nekünk és nagyon sírt. Még mindig a kezében cipelte a fekete kofferjét. Órákig tartott még, amíg elindították visszafelé a mi csoportunkat. Nem volt nagyon hosszú a sor.

Mentünk tehát, de nem tudtuk, hova visznek. Abban nem is reménykedtünk, hogy hazaengednek bennünket. Egy erdő volt-e, vagy csak valami bokros táj, nem tudom. Editke megfigyelte, hogy a fegyveres előrébb megy, mint mi vagyunk, és hátul nincs pillanatnyilag senki. Megfogta a kezem és húzott. Kiléptünk a sorból, és be a fák, bokrok közé, az alkonyat sötétjében. Nem vették észre eltűnésünket, a csoport menetelt tovább. Amikor meggyőződünk arról, hogy sikerült a szökésünk, levettük az odafércelt csillagot. De én olyan ideg- és lelkileg zavart állapotban voltam, hogy nem tudtam tájékozódni. Nem tudok innen hazamenni, el vagyok tévedve.

- Gyere csak nyugodtan, majd én vezetek - mondta a kislányom.

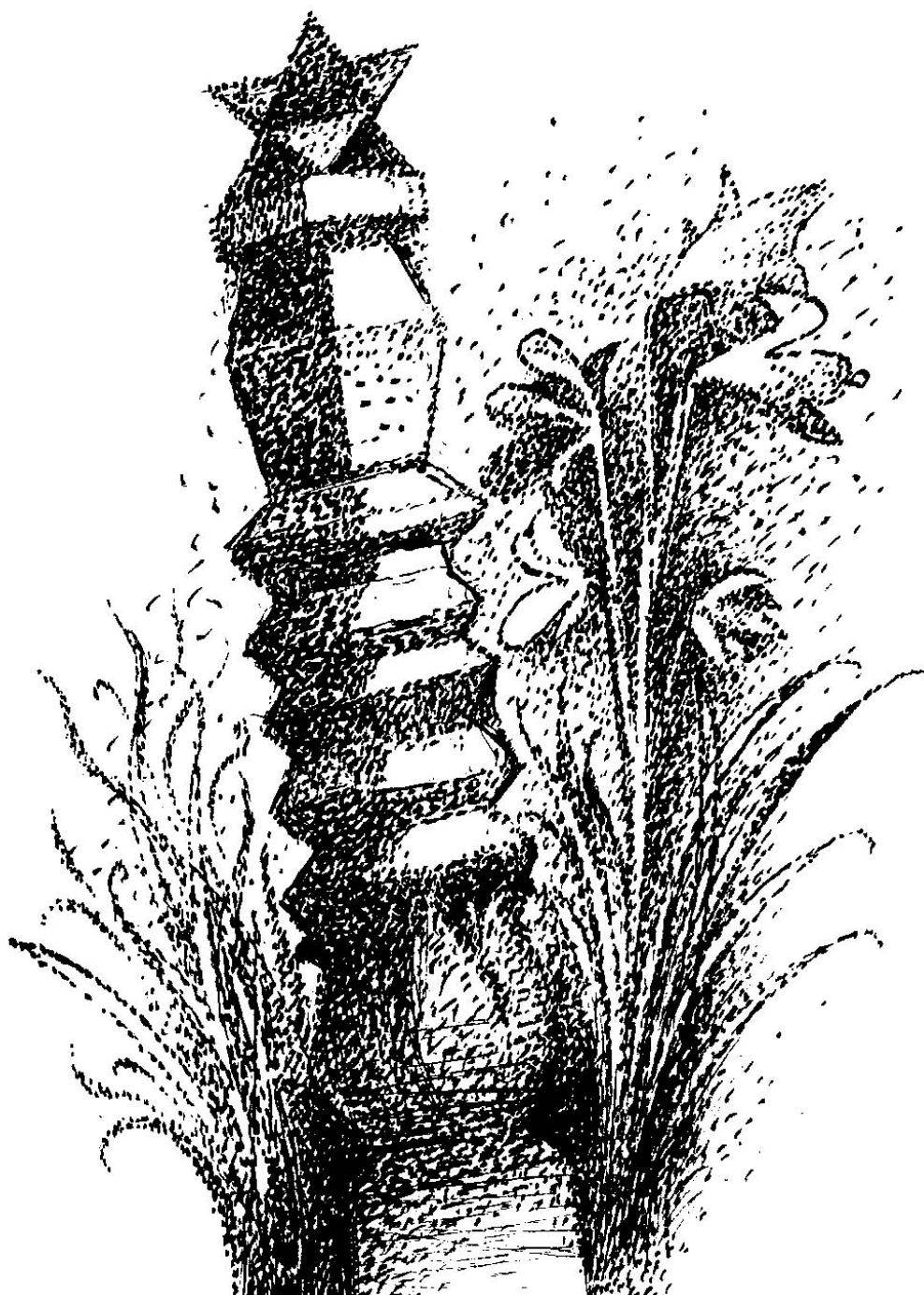
Úgy hiszem, valami fényt látott a messzeségben, abban az irányban kezdte a vezetést. Kértünk valahova és mentünk a kivilágított utcákon. Egyszer csak ő felismert valamilyen támpontot. Már tudom, hol vagyunk, csak gyere, nemsokára hazaérünk. Nagy volt a meglepetés, amikor késő este kimerülten betántorogtunk. Gyorsan enni adtak és lefektettek bennünket. Látszott, hogy mennyire kimerültek vagyunk.

Csak másnap tudtam elmesélni, hogy mi minden mentünk keresztül, és hogy Dezsőnek köszönhetjük ezt a menekülést, mert kellő időben hozott nekünk egy svájci menlevelet és ezért nem vittek el a többiekkel. Szegény kis Editkémnek a

sok izgalomtól, az átlagosnál korábban megjött az első menstruációja. Megijedtem, mert csak a 11. évében volt. Egy-két napig ágyban tartottuk, hogy pihenjen. Etelka igyekezett jól táplálni, így hamar rendbe jött. Lassan én is megnyugodtam idegileg.

Mindannyian tudtuk azonban, hogy ez a mostani aránylag nyugalmas életünk csak ideiglenes. Körülbelül 10 nap telt el, amikor egy este Dezső

hazajött, a már ismert „keretlegény” társaságában. Meg volt beszélve, otthon alszik, és korán reggel jön érte, hogy visszavigye. Bizonyára sok pénzébe került ez Dezsőnek. De akkor már tudta, hogy Fertőrákosra viszik őket rövidesen. Volt tehát jó sok beszélni valónk. A nyilasházban és a téglagyárban történt eseményeket természetesen elmeséltem neki. Annyira örült, hogy hazakerültünk az általa kapott Schutzpass segítségével.

A mi lengyelünk

Azt is mondhatom, hogy az én lengyelem, és biztos megbocsát nekem az olvasó ezért a közvetlen felütésért. E bevezető címét pedig köszönöm Jókai Mórnak, akitől kölcsönöztem, és aki ezen a címen megjelent szép regényében talán először írt a két nép között meglévő különleges kapcsolatról.

Ebben a címben ott bujkál a mi Kárpát-mendencei magyar magányunk, amely kapaszkodót keres minden barátságos és megértő gesztusban, és lelkesedni tud egy olyan népért, amely az évezredek együttélés során – a természetes ellentétek és súrlódások mellett – jóindulattal fordult felénk.

Konrad Sutarski írásai átvezetnek bennünket ezen az ezer esztendőn, a szerző felidézi azokat a kapcsolódási pontokat, „közös fényeinket”, amelyek ismerete elengedhetetlen a két nép barátságának megértéséhez.

És milyen furcsa, hogy egy lengyel földről ide települt író, költő érti közülünk legjobban ezt az ezeréves együttélést. Milyen távol van az ő világa a karkai „sehol nem vagyok otthon”-érzettől! Sutarski mindenütt otthon van. Lengyelországba hazamegy, visszafelé pedig ugyanazt az utat járja.

Ezt az isteni kegyelmet, az otthonosság érzetét pedig nemes célra használja: megismerteti velünk közös történelmünket, mégpedig a kívülről jött objektivitásával, és a velünk együtt élő szeretetével.

Baráti beszélgetések és lengyelországi utazásaink alatt többször felvetődött: vajon nem illúziókat kergetünk-e magunk előtt, amikor a magyar és lengyel nép barátságát emlegetjük? Ez a történelmi kapcsolat kétségtelenül nekünk, szlávok és germánok közé ékelt magyaroknak fontosabb, mint a lélekszámát és európai politikai-gazdasági súlyát tekintve nagyobb lengyelségnek. A lengyel köztudatban sokkal kisebb súllyal van jelen a kö-

zös múlt, a lengyel hivatalos történelem oktatás sem erőlteti ennek a kérdésnek sarokponttá tételét.

Két nép között a barátság nem azt jelenti, hogy minden percben egymás nyakán lógunk, mindig és mindenki szereti egymást, hanem a közbeszédben jelen van a kölcsönös szimpátia, a másik nép tisztelete és eredményeinek elfogadása, történelmi és kulturális értékeinek elismerése.

Ismert és kevésbé ismert rossz pillanatai is voltak ennek az ezeréves barátságnak. Igen, Mátyás király ellenében Jagelló Kázmér szívesen elfoglalta volna a magyar trónt, és ebbéli kívánsága Magyarország ellen vonuló hadban öltött testet. Igen, Mátyás ezt nem vette jó néven... Igen, Görgey István kuruc kapitány barátságot színlelve leitatatta a nedeci vár környékén táborozó lengyel katonákat – nem is tiltakoztak –, majd a Kisszebenből érkezett kurucokkal megtámadta őket, sokat leölt közülük, a többieket pedig elkergette.

Mégis, amikor valamelyik nép bajba került, a döntő, jellemző érzés a másik nép részéről mindig a segítő szándék, a szimpátia megnyilvánulása volt. Egy ilyen kapcsolatba belefért a „kocsmai verekedés”, de – mivel „késelés” soha nem történt – a „házat” (hazát?) kalákában építették tovább.

Dél-lengyelországi barangolásaink során, amikor felkerestük azokat a területeket, amelyek Trianon előtt Magyarországhoz tartoztak – így született meg közös könyvünk¹ –, kevés olyan helyi lakossal találkoztunk, aki hallott volna szülőhelye magyar történelmi vonatkozásairól. Ezen kár keseregni, vigasztalást jelentett viszont az az érdeklődés, amely a magyar nyelven megjelenő könyv iránt megnyilvánult, és egy újabb út során, szerzői estek alkalmával – a nyelv ismer-

¹ Konrad Sutarski–Domonkos László: *Megőrzésre átvéve. Kemény András fotóival. Unicus Műhely, 2009.*

rete nélkül a könyv megvásárlására ösztönözte a közönséget. Ez a jelenség megerősített abban, hogy a természetes érdeklődés ott lapul a lengyel emberekben, és nem veszik sértésnek, hazaárulásnak, ha szülőföldjük igaz történelmét, helyi értékeik valós származását tárja eléjük valaki.

Itthon is van tennivaló! A Kádár-korszak nyolcvanas évek eleji kísérlete, amely a lengyel piacozók elleni hangulat mesterséges korbácsolásával megpróbálta a magyar rokonszenvet a lengyelek ellen fordítani, részben sikeres volt. Felfogásom szerint ez volt az előképe a húsz évvel későbbi „merjünk kicsik lenni” álbaldali életérzésnek, vagy a szégyenletes 23 millió románnal való ijesztegetésnek, hiszen a nemzeti magánytudat erősítése felé terelte az embereket.

Szerencsére van nekünk egy Magyarországon élő olyan barátunk, aki az életét tette fel a két nép hagyományos kapcsolatainak ápolására. 1965-ben telepedett le hazánkban, és szinte azonnal e fontos cél érdekében kezdett tevékenykedni. Eleinte verseivel, majd később diplomataként, nemzetiségi politikusként, muzeológusként, lapszerkesztőként. Jelen kötetéből pedig megismerhetjük prózai munkásságának egy részét.

Soha nem felejttem el, amikor közös könyvünk készítésekor meglátogattuk Obertacz bácsit. Az idős úr Kisárván élt, akkor töltötte be a

kilencvenkilencedik évét². Mesélt nekünk a magyar időkről, hiszen ő még magyar iskolába járt. Emlékezett a magyar imádságokra, és elszavalta Petőfi költeményét, a Nemzeti dalt. Itt átadom a szót Sutarski Konrádnak, aki rendkívüli érzékenységgel számolt be a könyvben erről a találkozásról:

„Szinte összerándultam szavamat hallva – mintha ott, mellette hirtelen megpillantottam volna az idős, erdélyi emigráns író, Wass Albertet, amint világgá kiáltja: »adjátok vissza a hegyeimmet«. És éreztem, hogyan lágyul magyar barátaim szíve, láttam, hogyan párásodik el a tekintetük.”³

A kérdésre, hogy miért választotta második hazájának Magyarországot, tréfásan, kedves akcentusával azt szokta felelni: mert itt jobb a kávé. Nos, a kávéra ez igaz, magam is tanúsíthatom, de tovább gondolva a kérdést, úgy is folytathatná a gondolatot, hogy jó kávé mellett beszélgetni is lehet közös dolgainkról, feladatainkról, terveinkről.

Az idén nyolcvanadik évét betöltő Sutarski Konrádnak ugyanis tervei vannak! És higgyék el: a kávé az utolsó helyen szerepel.

Isten éltesse, Konrád, és szívből kívánjuk – a magunk érdekében is – e tervek megvalósulását!

² A könyv megjelenése után újra felkerestük az öreg, aki akkor már 101. évét taposta, és meghatottan fogadta az őt megillető tiszteletpéldányt.

³ Megőrzésre átvéve, 74. oldal

Az utolsó lengyel nemzeti felkelés és a magyarok

Lengyelország 1795-ben veszítette el függetlenségét és területei idegen – orosz, osztrák és porosz – uralom alá kerültek. A nemzet nem nyugodott bele ebbe a vereségbe, ezért szabadságharcai átszöttek az egész XIX. századot, annak ellenére, hogy mindegyik megbukott. A függetlenség visszanyerését csak 123 évvel később az I. világháború hozta.

Az utolsó, úgynevezett „januári felkelésről” a magyarok jelenleg szinte semmit sem tudnak, hasonlóképpen, mint a többi lengyel szabadságharcról. A magyar nemzet történelmi emlékezetében úgy maradt meg a XIX. század, mint a lengyel felkelések, a szabadság visszaszerzésére irányuló törekvések időszaka, azonban ezek részletei már egybemosódtak, pedig ezek levezését követően a lengyelek sokasága – különösen nemesi származású és a katonai tisztséget viselő férfiak – kényszerültek a határon túlra menekülni, gyakran dél felé, Magyarországra, ahol menedéket találhattak maguknak, és akár végleg le is telepedhettek. Csak egy, az akkori idők lengyel vonatkozású eseménye vésődött mélyen a magyar köztudatba, és a jelen időkig is közismertségnek örvend. Ez a Népek Tavasza, a magyarok Habsburg-ellenes felkelése, amikor mintegy öt-hatezer lengyel közkatonája és tiszte harcolt másfél éven keresztül „a ti szabadságotokért és a mienkéért”, köztük József Bem, Henryk Dembiński és a légiókat felállító József Wysocki (akiből szintén tábornok lett).

*

A januári felkelés 1863. január 22-én tört ki, és a rákövetkező év április-májusáig tartott. Mint kiderült, ez volt az önálló államiságát elvesztő lengyel nemzet utolsó fegyveres felkelése. Majdnem 14 évvel az 1848-49-es magyar szabadságharc leverése után robbant ki. Az után a szabadságharc után, melynek idején a magyarság és a lengyelség óriási közös véráldo-

zatot hozott, és ami révén nemzeteink között több évszázada megkötött és azóta is sokszorosán felelevenített barátság újfent hallatlan erejű megerősítést nyert. Ennek következtében később is rendszerek maradtak a lengyelek iránti szimpátiamegnyilvánulások a Duna mentén. Ráadásul mindkét nemzet továbbra is nélkülözte a szabadságot, és törekedett annak visszaszerzésére. Ennek okán a soron következő elnyomás elleni lengyel tiltakozás híre Magyarországon széles körű és jelentős visszhangot váltott ki már 1863 januárjában.

A magyar napilapok és egyéb sajtótermékek (a fővárosiak és a vidékiek egyaránt) már pár nappal január 22-ét követően – tehát azután, hogy kihirdették az előkészítő munkát végző titkos Nemzeti Központi Tanács átalakulását Ideiglenes Nemzeti Kormányra – hírt adtak a felkelés kirobbanásáról. Például a Politikai Szemle január 25-i számában tudósított a lengyel fegyveres ellenállás megkezdéséről a cári megszállás alatt álló Lengyel Királyság területén, felsorolva az okokat, amelyek előidéztek azt, első helyen említve a „brankát” (a lengyel ifjúság általános sorozási kényszerét az orosz hadseregbe) mint a legfontosabb, közvetlen kiváltó tényezőt.

Mielőtt még további két rövid részletet idéznék ebből a korai számból, szeretném megjegyezni: a felkelés vezetői teljes mértékben tisztában voltak azzal, hogy kényszerűségből fakadóan túl korán kellett kirobbantaniuk a felkelést, mivel még nem rendelkeztek kellő mennyiségű katonai, gazdasági, pénzügyi erőforrással. Ugyanakkor a Központi Nemzeti Tanács már szétágazó földalatti szervezetet épített ki, amely a porosz megszállás alatt álló Wielkopolskát és az osztrák megszállás alatt álló Galíciát is behálózta. Utóbbiak területét a felkelés vezetői nem tervezték csaták színterének, hanem az utánpótlást biztosító háterszágnak. Érzékelhe-

tő, hogy az idézett Politikai Szemle szerkesztője rendelkezhetett információkkal a földalatti hálózatról illetően, mert ugyanebben a már idézett cikkben alább azt írja, hogy az orosz kormány elleni felkelés jól szervezett. Mégis, esélyeit mérlegelve megállapítja, hogy az nem számított és nem is számíthat sikerekre. Ez a forradalom kétségbeesett küszködés csak. Más újságok sem jósoltak sikereket a lengyel törekvéseknek. A jó szervezettség érzékelése ellenére nem lehet csodálkozni a pesszimista hozzáálláson, amit a felkelés iránt tanúsítottak, hiszen a magyar 1848-49-es szabadságharcot sem az osztrák Habsburg-seregek verték le, hanem az orosz birodalom nagy hadserege.

Az osztrák császárság – amely 1859-ben az olaszok és a franciák ellen elvesztett háború következtében meggyengült – a felkeléshez való viszonyát tekintve az első hónapokban még nem merte megkockáztatni, hogy ellenszegüljön az általánosan uralkodó lengyelpártiságnak. Ennek következtében a felkelés első hónapjaiban Galícia és a Lengyel Királyság között húzódo határszakaszt osztrák oldalról nem zárták le hermetikusan. Amint azt a Varsói Egyetem Magyar Filológia Tanszékének időközben már elhunyt vezetője, prof. Csapláros István írja a *Barátok a bajban* című könyve a januári felkelésnek szentelt fejezetében: az osztrák kormánypolitika fontosnak tartotta „a belső biztonság és béke birodalmon belüli fenntartását, illetve a felkelés áttérjedésének megelőzését (...) az Ausztriához tartozó lengyel területekre, tehát Galíciára”, és a „jóindulatú semlegesség” álláspontjára helyezkedett. Így aztán Bécs nem tiltotta meg a lengyelek iránti szimpátia-megnyilvánulásokat a sajtóban, másfelől azonban nem egyezett bele a lengyelek melletti nyilvános demonstrációkba, „az egyházi felsővezetésnek pedig azt az utasítást adta, hogy a papokat tanácsolják el a lengyelpárti megnyilvánulásokról”.

A felkelés iránti, lengyelekkel szimpatizáló érdeklődés Magyarországon a fegyveres küzdelem egész időszaka alatt – több mint egy éven át – sőt, még annak leverését követően is fennállt. A híreket többek között képes folyóiratok közvetítették – olyanok, mint a *Vasárnapi Újság* és a *Nemzeti Képes Újság*. A szöveges tudósítások – ezen belül csataleírások – mellett

rajzos vagy fényképes illusztrációkat is közreadtak (például a radomi vagy a węgrowi csatával kapcsolatban, vagy leközltek a felkelést vezető Marian Langiewicz portréját). A harcban álló lengyel nemzettel rokonszenvező sajtó hírt adott továbbá Anglia, Franciaország és Ausztria tavasszal megkezdett diplomáciai lépéseiről, melyek a harcok áhított befejezését és a konfliktus politikai módon történő lezárását célozták. Ezek a lépések diplomáciai jegyzékek átadásában merültek ki, és semmilyen hatást sem gyakoroltak a magabiztos cári kormányzatra, illetve az azt képviselő Gorcsakov külügyminiszterre. A magyar sajtó ezekre a fejleményekre is szkeptikusan reagált. Csapláros professzor példaként hozza fel a satirikus Bolond Miskában megjelent V. S. (Veress Sándor) Vörös az ég című versének utolsó versszakát:

„Foly, foly a vér ... elég, sok is
Szegény lengyel, – bírja-e még?! –
... Tűzétől és véréből már
Haragosan vörös az ég ...
... És a világ? – csak nézi még.”

Milyen ismerősen hatnak a vers fenti részletei, amelyek az európai államok akkori egyetemes – komolytalan – diplomáciai törekvéseire vonatkoztak. Mintha ugyanezeket a szavakat lehetne vonatkoztatni Lengyelország 1939. évi hitleri lerohanásának esetére, a magyarországi szovjet invázióra 1956-ban, vagy akár a jelenlegi véres szíriai helyzetre is, ahol a nagyhatalmak által nyújtott segítség arra korlátozódik, hogy a gyakorlatban szemet hunynak, amikor az egyik vagy a másik harcoló fél fegyverhez jut.

Visszatérve az 1863-as évhez: már az eddig ismert tények alapján le lehet vonni a következtetést, hogy a magyar nemzet és társadalom tudatosabb fele nemcsak hogy szimpatizált a lengyel felkeléssel, hanem – testvéri alapon – egész egyszerűen összenőtt vele. És amint lengyelek is tömegesen érkeztek 1848-49-ben, hogy támogassák a magyar nemzetet, hasonlóképpen számosan a magyarok közül – különösen a fiatalok – északra igyekeztek, hogy idejében érkezzenek a januárban megkezdett felkelés támogatására. Számukra mindez egész egyszerűen becsületbeli ügy volt, a 14-15 évvel korábbi magyarországi lengyel katonai részvétel természetes módon történő viszonzását jelen-

tette. Ügyet sem vetettek az újságírók kételkedő hangvételű írásaira, ami a törekvések esélyeit illette, amint különösebb bátorításra sem volt szükségük a már idézett cikk formájában, hogy tudatosodjon bennük: „a felkelés jól szervezett”.

A szimpatizánsok beszivárgását természetesen elősegítette a nem túl szigorúan őrzött határ. Ráadásul ők „azokat a határszakaszokat használták az átkeléshez, amelyeken magyar őrszemek álltak, ahol a közlegény, altiszt, nem is beszélve már a tisztekről, felnyitotta a sorompót egyik és másik irányban is, a lengyel oldal munkáját nem zavarta, hanem épp ellenkezőleg, segítette azt (...), e tekintetben külön kiemelkedtek a Sokal faluban állomásozó huszárok.” – közli Jan Reychman prof. (a varsói Hungarisztika Tanszék Csapláros professzort megelőző tanszékvezetője) a felkelés egyik résztvevőjének, Strus Sawickinek a visszaemlékezései alapján.

A magyarok katonai részvételét számos helyen feljegyezték, többek között a felkelés levezetését követően megjelent visszaemlékezésekben, amelyeket A januári felkelés negyvenedik évfordulója című kötetben gyűjtöttek össze és 1903-ban adtak ki Lwówban (85 visszaemlékezés, kiegészítve az ehhez kapcsolódó hivatali pecsétekkel elátott eredeti anyagok másolataival és a fontosabb felkelői dokumentumok lenyomataival). Rövid példákat hozok ezekből Esterházy Ottó kapitány és Nyáry Edvárd őrnagy vonatkozásában, akik mindketten ismert magyar arisztokrata családokból származtak.

Esterházy alakja a Bolesław Anczyn által feljegyzett *Zygmunt Chmieleński* című visszaemlékezésekben bukkan fel (45-51. o.). Íme:

„Olkusz város környékén (tehát a még Ausztriához tartozó Nyugat-Galíciában – a szerk.) abban az időben vett részt kiképzésen a magyar Ottó – vezetékeve szerint Esterházy – egysége. Vezetőjük 35 év körüli volt, jól képzett, barna hajú, magas növésű és testes. Lengyelül ugyan nem beszélt egy szót sem, ami komoly nehézséget is jelentett a számára, mert a beosztottjaival csak franciául vagy németül tudott értekezni. Ismerte a katonaság világát. Meglehetősen szigorú, teljesítményt követelő ember volt. A táborhelyét soha nem hagyta el semmilyen lakoma kedvéért. Augusztus végére befejezte az egységének kiképzését a Biała-Blotna melletti erdők-

ben, ahol meglátogattam táborában.” (45-46.o.)

„(...Parancsnokunknak) Chmieliński (ezredesnek...) beszámoltam Ottó részlegéről, a felkészítés állásáról. Ő kérte azok legsürgősebb befejezését, előre látva, hogy rövidesen szükség lesz a segítségére.

Tizenvalahány nappal később Chmieliński, alakulatát összeszedve átkelt a Pilica folyón és tábor alakított Drochlin faluban... (48. o.)

Ottó újonnan megalakított alakulata már két nappal korábban ott termett, három század és több tucat ló, együtt mintegy 400 fő.

Chmieliński és Ottó egységei a mezőn gyakorlatoztak a felkészítés befejezéseként... (49. o.)

Chmieliński ezen a napon rendkívül élénk volt, és nagyon belemerült saját kis seregének felrázásába. A csapat körülbelül 1200 gyalogost és mintegy 200 lovat számlált. Rendelkezéseket adott beosztottainak, és odavetette nekik: Jönnek a moszkoviták Kielce felől – holnap csatánk lesz (...) – Itt, a Melchowi erdőben ezen a tisztáson fogadjuk őket. Én az enyéimmel közepben, Otto a bal, Zaremba a jobb szárnyon. (...) Ahogy mondta, úgy is történt (...) Másnap reggel szeptember 30-án (...) a csata már néhány órája tartott, amikor az addig támadó moszkoviták egyszer csak hátrálni kezdtek. – Előre! Csattant a parancs. A bátor Ottó és Zaremba az övéik élén előrerohant, amikor az egyik fejlődéssel esett össze holtan, a másikat pedig két golyóval a hasában kellett félrehúzni. (...) Másod- vagy harmadnap a lelwi temetőben közös sírba tettük a két elhunyt vezetőt, egymás mellé fektetve őket. Ottó fejének a jobb oldalán csak egy kicsiny háromszögletű sebet lehetett látni.” (50-51.o.)

Nyáry Edvárdról, szintén ebben a kötetben, tesz említést Józef Benz a Panasówka–Bato fejezetben:

„Az állásomból ráláttam sürgölődő vezetőinkre, akik közül felfigyeltem a magyar Nyáryra. Lovon ült és vörös galléros fehér kabátot viselt. Amint azt később megtudtam, nagy érdemeket szerezve veszett oda ebben az ütközetben.” (65.o.) Nyáry a lublini körzetben harcolt, a kitűnő vezér, Marcin Borelowski „Lelevel” hadtestében, közvetlenül az ő oldalán. Az amúgy győztes panasówkai csata közben kapott halálos haslő-

vést. Sebesülten átszállították a szomszédos Zwierzyniec településre, ahol kiszenvedett. Önálló sírba temették, tizenvalahány felkelő sírjának szomszédságában. A sírján jelenleg egy ősi magyar faragott kopjafa áll, mellette pedig egy tábla található magyar és lengyel nyelvű felirattal: „Itt nyugszik Nyáry őrnagy, a panasóvkai hős, az 1863-as lengyel szabadságharc négy-száz magyar önkéntesének egyike.”

A táblán szereplő, a magyar önkéntesek négyszáz fős létszámára vonatkozó adat természetesen becslésen alapszik és vitatott a helytállósága. Azt a tényt is figyelembe kell venni, hogy a magyarok mellett Európa más országaiból is érkeztek önkéntesek és harcoltak a felkelők soraiban. Wiesław Śladkowski professzor – a lublini Maria Curie-Skłodowska Egyetem történésze – például az alábbiakat gondolja (az interneten található, Beszélgetés a Januári Felkelésről című, 2013. januári interjú tanúsága szerint): „A lengyelországi események egész Európát megmozgatták. Nemcsak a szabadságáért küzdő nemzet megsegítéséről volt szó. Ennek révén mintegy kifejezésre jutottak bizonyos törekvések, amelyek jelentősen megerősödtek akkori-ban Európában. Ez magyarázza az önkéntesek nagy számát sok államból: Olaszországból, különös tekintettel Francesco Nullo ezredesre, Garibaldi jobbkezére (aki egymaga szimbolikusan is megjelenítette az olasz részvételt a felkelésben); Franciaországból, pl. a híres Franciszek Rochebrune, a Langewicz hadtestében hősie-sen harcoló Halálbrigád (żuawi śmierci) vezetője; Magyarországról, (ahonnan számosan vettek részt a felkelésben), ezen túlmenően csehek, szlovákok, németek is érkeztek. Úgy számolják, hogy összességében mintegy 500 önkéntes harcolt szerte Európából a felkelők soraiban (köztük 200-an oroszok).”

Prof. Śladkowski adatait idéztem, ennek ellenére úgy gondolom, hogy ezek határozottan alulbecsültek, mert a magyarok vonatkozásában háromszáznál jóval – de akár kétszáznál is – kevesebb önkéntest feltételeznek. Ugyanakkor a magyarok érezhették leginkább úgy, hogy a lengyel nemzet irányában erkölcsi kötelességük a kölcsön törlesztése, amiben a Népek Tavasza során részesültek a lengyel részvétel okán. Számos érv szól amellett, hogy közelebb áll a való-

sághoz a Nyári őrnagy sírfeliratán szereplő adat, amelyet az 1990-es évek elején a varsói magyar nagykövetség megbízásából állapítottak meg. Megerősítik ezt egyébként olyan szakemberek kutatási eredményei is, mint pl. Tomasz Polaké – aki a *Węgrzy w powstaniu styczniowym 1863–1864* (Magyarok a januári felkelésben 1863–1864) című könyv szerzője –, illetve ezt támasztja alá a Divéky Andor (egyik legjelesebb szakértő a lengyel–magyar kapcsolatok témakörét tekintve) hagyatékában található dokumentáció. A januári felkelésben nemcsak a magyar arisztokrácia és nemesség képviselői vettek részt – akik különféle katonai tisztségeket viseltek, és akár teljes katonai egységek élén csatlakoztak a felkeléshez (mint pl. Esterházy Ottó) –, hanem egyszerű polgárok, hivatalnokok, különféle mesterségek képviselői, gimnáziumi tanulók is. Sok ilyen személy nevét rögzítették a különféle dokumentumok, és ezért hivatkozik rájuk Tomasz Polak, illetve az ő révén Csapláros István. Ezenkívül sok magyar név nélküli önkéntes harcolt a lengyel felkelők egységeiben, a közkatonák soraiban, akiknek a kilétét a történelem nem jegyezte föl.

A lengyel felkelés visszhangja hosszasan és erősen dübörgött még a leverését követően is. E tekintetben elegendő A lengyel nemzet története címet viselő kis könyvecskét megemlíteni, amelyet a publicista és jogász Kassay Adolf írt, a felkelők hadseregének önkéntes tisztje, aki az utolsó oldalakon így ír: „A véres küzdelem jelenleg is zajlik... A lengyelek készek inkább teljesen kivérezní az utolsó csepp vérig, mintsem az orosz igát nyögni.” Szenvedélyes hangvételű publicisztikai írásról van szó. Mégis, talán a legszebb magyar irodalmi mű, amely a januári felkeléshez kötődik, Arany János A walesi bárdok című romantikus balladája. Ez a költemény ugyan korábban, 1857-ben született, amikor Ferencz József császár – akit akkor még a magyar nemzet hóhéréjének hívtak – a szabadságharc leverése (tehát 1849) után az ország uralkodójaként első alkalommal magyar földre lépett. A cenzúra akkor megtiltotta a ballada kiadását, amely aztán csak 1863 novemberében jelenhetett meg, amikor a lengyel felkelés intenzitása már alábbhagyott, az Oroszországhoz közeledő Ausztria pedig még nem vezette be Galíciában az úgynevezett ostromállapotot (amit a rákövetkező év

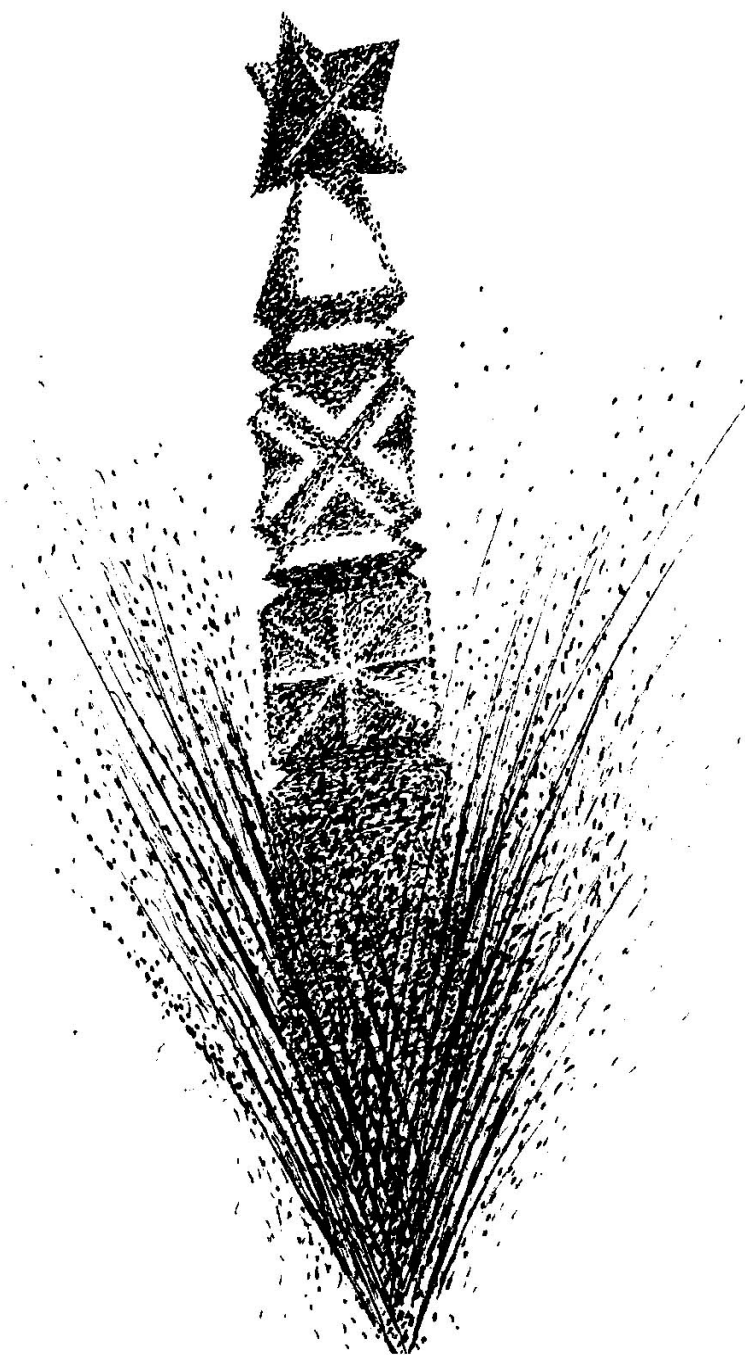
februárjában tett meg).

Végezetül megemlítem, hogy A walesi bárdokat 2000-ben lefordítottam lengyel nyelvre és a műfordításaimat tartalmazó Podzwignęło się morze (Feltámadott a tenger) című kötet elején megjelentettem. A költeményhez a következő mottót csatoltam: „Ezt a versfordítást a függetlenségért szüntelenül harcoló csecsen nemzetnek ajánlom”. Azért tettem ezt, mert minden kor-

szakban vannak elnyomott, a szabadságukért harcoló népek, amelyeknek támogatásra van szükségük – akkor is, ha ez csupán lelki támogatásban merül ki.

A Lengyel Külhoni Múzeumok, Levéltárak és Könyvtárak Konferenciája XXXV. ülészakán elhangzott előadás, 2013. szeptember 12., Budapest

Ford.: Sutarski Szabolcs

„nem vartyog a világ egy békája se szebben a lengyelnél”

(Pátosz és irónia összefonódása a hősi travesztiában)

Fr. Wojciech Topoliński, a lengyel mártír hazafi
(1885–1940) emlékére ajánlom, aki számomra „rokonoknál kedvesebb”.

A *hősi travesztia*. „Vár állott, most kőhalom” – halljuk a magyar *Hymnusban*, „ősi düledék” – hangzik a várért való küzdelemről már majdnem lemondó Gróf szájából a *Pan Tadeusban*¹. De hallható ez minden történelmi tájon, amióta az ember Édentől Keletre került. Tragédia mindegyik történet magva, de beleszövődik mindegyikbe egy szatírájáték, az *Íliászt* követi a *Batrachomiomachia* – a „béka-egér harc” – mert vajúdnak a hegyek és megszületik a kisegér, *Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus*. A most-pontokra-szakadó történelem öltözés–vetkőzés egymást váltó sorozata, a pátosz és az irónia hangoltságának testet öltése. Egymásban megmérettetése. Műnemi megalkotottsága: a hősi travesztia.

De zoomoljunk közelebbre, ide, Közép-Európa irodalmára, abban is két, a sorsközösséget mindig is vállaló nép történetére. A lengyel és magyar több mint fél évezrede a nagyhatalmi osztozkodások célpontja. Közben pedig azt hiszi magáról – nem is egyszer joggal talán – hogy két lator közt Krisztusként, a népek tengerében a Biblia küldetésstudatos népéhez hasonlóan választottként „a szabadság régi bajnoka”. Amikor Kölcsey a *Hymnus* sorait írja, a magyar haza látszólag még áll, sőt fél századdal később Mikszáth travesztív szövegeiben a *Beszterce ostroma* című regényben Nedec várának ura, Pongrácz gróf is még területileg sértetlen hazában,

vagy az *Új Zrínyiász* címűben a szigeti romokat kereső, feltámadó Zrínyi-mártírok is egységes nemzetben keresik a hősi haza képét. Mickiewicz ellenben már száműzetésben, hazája háromszori felosztása után álmodik a régi dicsőségről. Valójában mindegy, milyen történelmi formula keserű realitása mikor mondta ki a népek számára tragikus fordulatot. Amiben benne szenvedtek a szabad állam képzetéért vergődő lengyelek a 17. század végétől fogva, abban a csapdában élnek a magyar állam képviselői ugyanattól az időtől kezdve. Ne feledjük: egyidejű a lengyel felosztás és a pretrianoni sugallat: Herder-jóslata.

Mindez éppen a küldetésüket öntudattal vállalók szemében válik groteszkbe hajló ténykedéseikben és poétikai megszólalásukban tudathasadásos formakereséssé. Kölcsey látomása Husztnak romváránál hasonló a csak „anyaágon is a végső Horesko” Gróf felé táruló látvánnyal a „május harmadikai alkotmány” védelmében szervezkedő valahai Horesko Asztalnok várának düledékénél. Annak a Horesko Asztalnokénak, aki idősebb Zrínyi Miklóshoz hasonló hősként hal meg – nem a törökök, de – oroszok ostromgyűrűjében. Aztán csak a pusztulás marad. Nálunk is ismerős valóság, Rákosi Viktor, Szabó Dezső és Bánffy Miklós regénycímeivel elbeszélve: *Korhadtt fakesztek, Az elsodort falu, Megmérettetél, És hijjával találtattál, Darabokra szaggattatol*.

Miként is jelenik meg ez a várkastély Lengyelországban, a „végső Horesko” szeme előtt? *majd megálltak csendben a fölső traktuson a volt tükörteremben*.

Üres rámak meredtek ott, és kitört ablak-sorral a kapura nyílt egyenest a karzat.

¹ Az idézetek: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeus* vagy az utolsó birtokfoglalás Litvániában: nemesi történet 1800–12-ből tizenkét verses könyvben, Varsányi István nyersfordítása alapján fordította és az utószót írta Rónay György, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1977. A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Adam Mickiewicz, *Dziela, Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa, 1955. IV.*

Lehet-e egyszerre egy szöveg hősi-eposzi történet, és ugyanakkor annak tudatosítója, hogy a régi dicsőség már csak látszat, a hősök maguk is egyszerre héroszok és cirkuszi utánpótlások? Lehet-e, kérdezhetjük mi is utóbb: a nagy lengyel vereség, Osztrólenka emlékezete és személyes résztvevője egy „mi ne győznénk?” küzdelem lelkesítő indulójának tárgya, és az előre sejtett vereség titkos bevallója Petőfi egyik legrejtettebb és legsejtelmesebb versében, *Az erdélyi hadseregben?*

„Hősi travesztia”? Van ilyen? Persze hogy lehet: a nagy elkötelezettség hivatástudatának szöveggé válásával – természetesen zseniális szövegteremtő írók poétikájában. Mint Petőfinél és természetesen Mickiewicznél. Petőfi verses Bem-figurája legyen erre példa, és legyen a vár és kasub származású kulcsára a *Pan Tadeus*-ban:

*Egyébként „kulcsár” volt a címe,
mert a várban egykor ezt a hivatalt vitte,
s ezüstbojtos zsinórral nyalábba csomózva,
a kulcsokat övéről máig le nem oldta.
Bár a kapu rég bedőlt, amit csukna-nyitna,
lelt valahol két ajtót, amit kijavítva
költségére, kapunak állítottak, ő meg
attól fogva naponta ki-be zárta őket.
Lakása egy kietlen szoba volt; bár régen
ott élhetne a Grófnál kegyelemkenyérén:
nem akart, mert a honvág halálra gyötörné,
ha nem szívhatná a vár levegőjét többé.*

Egyszerre hősi és ugyanakkor travesztív képsor Mickiewicz remekében, pláne ha tudjuk, hogy mindezzel a „lengyel bibliának” a központi magjánál vagyunk, hiszen eposza egész eljövendő „két szomszédvár” harcát az okozza, hogy orosz ostrom idején kirohanásával, Horesko Asztalnok majdhogynem Arany János nagyidai vajdájaként győzelmi esélye tudatában elkezdett hősieskedni:

*Az Asztalnok a rémült ellenséget látva,
szablyát fogott, s ki akart rontani utána,
kiadta a tornácról parancsát harsányan
a szolgáknak, majd így szólt: »Gervázi, utánam!«*

„Ekkor lövés dördült a kapu felől” – Ki lőtt? Jacek Szoplica. Akit ettől a pillanattól hazájában

a nemzeti tudathasadás egyik oldalán az igazi hazafiak árulóként vetnek meg, míg a másikon:

*„Hívének hitt Moszkva is. Az elhunyt javából
Szoplicák részelték. A Targowica-tábor
még hivatallal is megkínált, mintha holmi
kis koncert el akartam volna muszkásodni!”*

Miért lőtt? Valóban vagyonért, karrierért ölt volna Jacek Szoplica? Nem! Hogy miért, azt jó másfél évtized múltán, maga mondja el 1811-ben, halálos ágyán, mint „átöltözött”, mint Pondró atya².

Jacek–Pondró atya, a nemzeti tudathasadás példázata, hős és áruló egy személyben, bárha kettős életét senki sem láthatja egyben. Csakis önmaga élheti, és költője fantáziájában alakul imigyen. A hősi travesztia mintaalakzatává. Romantikus „vad” történet hőse, aki meghúzza a ravaszt, és lelövi azt, aki a leánya iránt érzett és a leánya által is viszonzott szerelem iránt annyi emberséget sem mutat, „mint a csiga szarvacskája”. Egyben pedig a romantikus „doppelgänger”, egyszerre áruló és hős, aki elfogadja magánéleti bosszúja politikai következményét, de legendás hősként szervezi saját politikájának ellentáborát. És egyben azon munkálkodik tudatosan, de mások tudta nélkül, hogy megbékítse az ellentéteket, feloldja „átöltözésének” kiváltó történelmi okát.

² Bevallom a Pondró bántotta a fülem a Rónay György fordította verses regényben. Mert úgy éreztem, hogy nem Pondró, sokkal inkább Féreg. Féreg a bibliai szóhasználat, mint Jób könyvében (25,6): „A halandó ember féreg, és az embernek fia olyan, mint a féreg”. Vagy mint a huszonkettedik zsoltárban: „Én azonban féreg vagyok, nem ember, / embereknek gyalázata, népnek utálata. / Aki csak lát, mind gúnyt űz belőlem, / félrehúzza ajkát, fejét csóválgatja”. Avagy mint a Szenvedő Szolga Izajás könyvében. Ezért kérdeztem meg lengyel minorita szerzetes barátomat, akinek középiskolás kori kötelező olvasmánya volt a *Pan Tadeus*, majd azon melegében, amikor hazájában vetíteni kezdték, háromszor is megnézte Andrzej Wajda filmjét, de magyarul eddig nem olvasta, hogy nevezte Mickiewicz a barátot. „Bernardyn, ksiądz Robak – mondta –, és a Robak azt jelenti: Féreg. Tehát Féreg pap, Féreg Tiszteendő. Elképzelésem tehát igazolódott. Lelkes felbuzdulással tettem is fel neki az újabb kérdést, amelyet a Gusztáv meghalt, Konrad megszületett („Gustavus obiit, natus est Conradus!”) mintájára gondoltam el: Adamas Bernardas Mickiewica. A költő litván nevében tűnt fel nekem második keresztnéve. A bernardinus szerzetes reménytelen szomorú szerelmi története a költőre hajaz, Maryla Wereszcsakównával. Mindkettőnek „fekete leves lett a vége”, ahogy a lengyelek mondják arról, aki hiába ment lánykérőbe.

A szerelmi bosszúja által áruló ellenhőssé váló ember miért érzi szükségét, hogy éppen kolduló baráttá öltözzék át. Megtudtam fráter Bogdan Adamczyktól, hogy hazájában ma is viruló ágát alkotják a bernardinusok Szent Ferenc kolduló rendjének, amely 2009-ben ünnepelte megalapítása 800 éves jubileumát. Ezt hallva azonnal beláttam, hogy Jacek Szoplicát miért éppen barna csuhás baráttá tette Mickiewicz, a két barát, Szienai Szent Bernát (1380–1444) és Kapisztrán Szent János (1386–1456) követőjévé. A két nevet hallva magyarként elsőként Nándor-kehérvárra gondolunk, onnan 1956. október 23-ra, 500 évvel órára és percre továbbra, amint azt az olasz kisvárosban Kapesztránóban a Kapisztrán emlékművön oly szép szimbolikával ábrázolják. A lengyelek meg a krakkói 1453-as látogatására, az ott tartott prédikációira, buzdítására emlékeznek szívesen, melyek hatására diákok és tanáraik százharmincan léptek a rendbe. De utalhatok, sok hasonlósággal Szienai Szent Bernát személyiségére, béketeremtésére. Szerelem hozta az ellenségességet, hozza szerelem a békét. Az „áruló” Jacek azt szeretné: fia, Tadeus és az általa meggyilkolt akkori Asztalnok unokája, Zoska, (akit a maga testvérével, aki most az Asztalnok, felneveltetett) egymásra találjanak, legyenek boldogok, mint nem lehettek szüleik, azaz ő és szerelme, Éva. A kettőjüké lett közös birtokon pedig nemesítsék ezután a jobbágyokat a „május harmadikai alkotmány” szellemében.

Persze álom és valóság szemben állnak egymással, miként a hősi múlt és a romvár valósága. Az alkotmányos felszabadítás úgysem lenne elég, hiszen a targowicai árulás kapcsán az oroszok lettek urai a területnek. Moszkva pedig háromszoros adóval sújtja a szabaddá lett jobbágyot, akik ezután ”nyögnek az éhkopptól”. De másként volt ez, mikor:

*„Elől Castor s Pollux, a két testvér sugárzott;
Lele s Polele néven hívták az ősszlávok,
Újabban meg a népnyelv keresztelte át, s így
lett egyik Litvánia, Korona a másik.”*

Ahogy Mickiewicz hősi látomásában az ikrek csillagkép hasonlat szimbolizálja az égen azt, amikor még a Lengyel Nemesi Köztársaság „sugárzott”. Ma pedig? A földön, a két tó kettős

kórusa a szomorúságról „varttyog”:

*„Egynek partja fővényes, mélye tiszta, kékes
kebléből félénk sóhaj tör föl, ünnepélyes;
másik – alján iszap ül, békalencse torka –
szenvedélyes válaszát gyászosan zokogja.
Mindkét tóban a békák légiója varttyog,
s két zengő akkordban a két kar egybehangzott;
ez fortisszimót zeng, az halkan dúdoló dalt,
ez fennen panaszkodik, az csöndesen sóhajt:
így beszél a réten át a két tó, akárha
váltakozva zendülne meg eolhárfa.”*

* * *

A hősi travesztia történelmi komponensei

Milyen történelmi meghasonlás adja a *Pan Tadeus* poétikai megvalósíttóságának a legitimációját? Leosztása a divide et impera egész Közép-Európát meghatározó hatalmi mozgásának, amely ekkor éppen itt, a lengyeleknél jelentkezik a legtragikusabban nemzetellenes következményekkel, ami a nemzeti lét teljes megszűnéséhez vezetett. Ellenében a nemzet függetlenségének első világháború utáni helyreállításáig, csak reménytelen kísérletekkel találkozhatunk. Ugyanakkor ez a tragikus – egyszerre hősi és travesztív – meghasonlás a térség egészének történetére, és ezen keresztül poétikájára is állandó befolyással szolgált. Elvezetve a Kovács István és Szörényi László által feltételezett példa-betétig Vörösmarty *Szózatában*³, amely a nemzethalál már megvalósult esetének ismeretében figyelmeztet előre a térségben lépcsőzetesen bekövetkező nemzetrobbantások láncolatára. A lengyel meghasonlás jelentette az első megvalósulását annak a modellnek, amely egy közép-európai „hősi travesztíát” provokál ki a poétikában. Létrehozva a későromantikus önszemlélet nyugat-keleti csúcsteljesítményeit követő byroni-puskinsi verses elbeszélő önróniának a nemzeti önszemléletet sírva-nevetve hangoló dialógusát. Legkiemelkedőbb megteremtőinek, Mickiewicznek és Arany Jánosnak életművében.

A Lengyelországot és Litvániát egyesítő soknemzetiségű lengyel nemesi köztársaság (hivatalos nevén: „rzeczpospolita”) a XVII–XVIII. század

³ Szörényi László, *Az elszánt (Százötven éve jelent meg a Szózat) = Uő, „Múltaddal valamit kezdeni”. Tanulmányok, Bp., 1989, 85-93.; Kovács István, „Egy a lengyel a magyarral”: A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei: Történelmi esszék, Magyar Napló, Budapest, 2013 2. jav., bőv., 33.*

fordulójától talán az egyik legérdekesebb államalakulat. A nemesség a lakosság 10 százalékát, csak a lengyelül beszélők arányát figyelembe véve, 25 százalékát tette ki.

Ebben a soknemzetiségű lengyel nemesi köztársaságban született 1791. május 3-án az alaptörvény, mely Európában az első, és az amerikai után a második a világon. Kormányzó Törvény volt a hivatalos neve. Megszabta az államrendet, annak szervezeti kérdéseit és lakosainak jogait és kötelességeit. Az ún. "Négyéves Szejm" utolsó kísérlete volt ez, hogy az országárulókkal szemben megvédje a hazát, és így felzárkózhasson az európai polgárosodásban. Megfogalmazódott benne a hatalom modern szemléletű felosztása törvényhozásra, végrehajtásra és bírósági ítélkezésre. A lengyel nemzet létéért és függetlenségéért vívott harcaiban, nemcsak amikor a *Pan Tadeus* cselekménye játszódik, de évszázadokon át ez az alaptörvény szolgált minden későbbi alkotmányos kísérlet mintájául. Ez adott biztatást a nemzet legjobbainak az összefogásra.

Ezzel szemben áll Targowica, a nemzeti árulás jelképe. Az összeesküvés, melyet lengyel és litván mágánások szerveztek, akik nem fogadták el, hogy az alkotmányban az ő jogaikat is korlátozzák. 1792-ben a cárhoz fordultak segítségért. A cári csapatokra támaszkodva szerezte meg a hatalmat a Targowicei Konföderáció. „Bolond árulás” lett a jelzője ennek a nemzetárulásnak, mert néhány hónap után az árulókat maguk a segítők buktatták meg. 1795-ben Oroszország, Poroszország és Ausztria végérvényesen felosztották egymás között Közép-Európának ezt a valaha egyik legtekintélyesebb országát.

A travesztív elem poétikájának szinte magyarázatát idézi Kovács István könyvében: „A XIX. század első fele legjelentősebb prózai művének, a *Soplica* emlékiratainak egyébként konzervatív beállítottságú szerzője, Henryk Rzewuski találóan jegyzi meg: »Nagyatyánk az országgyűléseken megakadályozta, hogy a muszka fenyegetés elhárítása céljából hadak állítására adót vessenek ki: mostanra pedig az összes vagyona, amelynek töredékét se volt hajlandó feláldozni, a muszkaké lett.«”⁴

A májusi okirat emlékében azonban, mint a történelmi legitimitás jelképe, a lengyel és lit-

ván küldetéstudat megtestesítője megmaradt. A *május 3-i alkotmány* szimbólum lett. A nemzeti nagyság bizonyítéka a nemzeti tradícióban – egy nem létező nemzet számára. Avagy még erősebben létezőében? A képzetekbe „átöltöző”, ott levetköztethetetlen nemzeti létben.

„Népek Krisztusa, Magyarország!” „Polska Christusem narodów.” A hasonlóságot összeolvasva követhetjük a közép-európai „hősit” és „travesztíát”. A magyar irodalomban is, miként a lengyelekében. Hogyan, miként, miért válik éppen a lengyel romantikus irodalom ennyire telítetten hősi travesztív történetek sorozatává, arra pedig a *Pan Tadeus* szereplőinek és szerzőjének a goethei egyszerre csodált és travesztált euphorioni életút-tal hasonló sorsával felelhetek meg.

* * *

Mickiewicz, a hősi travesztia nagymestere

A költő a két kultúra – a lengyel és az orosz – határán mutatja fel az eposzi kellékek „átöltöztetését” legfontosabb műveiben, legelőször az *Ősök*-ben. A kiszipolyozott népek pusztításával épülő karneváli kultúra álságosságát: ez lesz Mickiewicz poétikájának műfajteremtő sajátja:

„Érzem,
mily fennkölt, fenséges e téma.
Ha dallni tudnám, mily dicsfénybe vonna.
De rímroppentyűm, rossz múzsám, alélva
Lehull, s prózába pukkan, dögölt bombá.
S e hadgyakorlat fő manőverén ma
Elszundítám,
mint jó Homér, én bambá.”⁵

A Kaunasban és Vilnában tanuló, majd tanárkodó Mickiewicz 1816-ban hatodmagával megalapította a Filomata [tudáskedvelő] Társaságot. Az 1823-as vilnai diákösszeesküvés kapcsán a filomaták ellen is megindul a per, amelynek a közvetlen kiváltó oka csak ennyi: „A helybéli gimnázium ötödikes diákjai fölírták a táblára, hogy *Éljen a május harmadikai alkotmány – mily édes emlék a lengyeleknek!*” Ez a pár sor elég volt ahhoz, hogy a helybéli ügynökök kevésbé

⁴ Kovács István, „Egy a lengyel a magyarral”, i. m., 22.

⁵ Balogh Magdolna, Oroszország képe Mickiewicz „Ősök”-jében, Holmi, 2006/5., 701–712. Bella István Ősök-fordítását bemutatva jellemzi Mickiewicz travesztív hangoltságát – ezúttal a lengyel–cári viszonylat értelmezésében, idézve a fordítás 268. oldalát.

áldásos tevékenysége kapcsán (mint az ilyen a történelemben évszázadokon át előre és visszamenőleg is sajnos ismert és megszokhatatlanul megszokott) hamar megtörténjen a leleplezés. Az Ősökben ténykedésüknek állít emléket a költő, rátalálva poétikája alaphangoltságára, a hősi travesztíára, miként azt a Bella István marandó értékű fordításában magyarrá alakított műből kiolvashatjuk Szili Józsefnek a műfordításról készült tanulmánya értelmében: „Az eredeti a fordítás állandó (latens vagy explicit) kommentárja, latens esszé a fordításról, egy olyan esszé, amelybe a fordítás beleépül, s így maga is kommentárrá válik: egyszerre az eredeti és önmaga kommentárjává.”⁶ Bella Istvánnak ez a fordítása a két nép történelmének összeolvashatósága jegyében született: egyszerre lengyel alkotás, és a keletkezését követő közép-európai századok tudatosítása.

„Ártatlanság? Bakfitty!

A nyomozás és a per nagy titokban zajlik.

Azt sem tudhatod meg soha, mivel is vádolnak.

Védelem? Vád? Egykutyá. Magad kell vádoljad.

Bűnös kell! Minden áron! – Ha török, ha szakad.”⁷

A perbe fogott „összeesküvők” tizenkét-tizenhat éves diákok és tanáraik voltak. Sokukat megkínozták, majd Szibériába hurcolták életfogytig tartó száműzetésre, vagy besorozták a cári hadseregbe. Mickiewicznek és még két társának börtönbüntetést kellett letöltenie. Hat hónapi börtön után őt ezenfölül még – több más társával együtt – száműzetésre ítélték. Kényszerlakhelyre került – ezt a 20. századi szomorú fogalmat hadd használjam – 1824 novemberében Szentpétervárra.

Szerencsés, szalonszáműzetés a sorsa, mert az orosz nemesi értelmiség befogadja. Költségükön adják ki műveit. Társaságukban szívesen látott vendég. Barátja lesz Puskinnak, megismeri a dekabristákat, és szerencséjére, már nincs

Oroszországban a dekabrista felkelés leleplezésekor, mert a megtorlást nem kerülte volna el ő sem.

Nyugati emigrációjából már csak akkor érkezett haza az 1830-as felkelés hírére, amikor a nemzeti ügy Osztrólenkánál ismét elbukott. A hazátlanság fájdalma ezt követően így szól meg az 1834-ben Párizsban írt *Pan Tadeus* epilógusában:

„Vagyunk mindenütt hívatlan vendégek;
múltba, jövődbe; akárhová nézhet,
nincs a világon, csupán egyetlen,
hol némi enyhét találhat a lengyel;
a gyermekkor. Ez mindig tiszta, szent lesz,
hasonlóan az első szerelemhez.
Ezt tévedések emléke se bántja,
alá csalódás fájdalma nem ássa,
nem változtatja események árja.”

Az eposz: öt nap eseményei 1811-ben, egy napéi pedig 1812-ben játszódnak. A napóleoni időkben. Tadeus úrfi, a „rossz útra tért Jacek fia”, aki keresztnévét az 1794-es nemzeti felkelés megszervezőjéről és vezetőjéről, Tadeus Kosciuskóról (1746–1817) kapta, hazatér a kis litván faluba, Szoplicowóba. Gyermekkori szobája falán változatlanul ott vannak a lengyel nemzeti hősök arcképei, és képzelt jövője, a nemzeti tudathasadás megszűntének reménye élteti a mesés történetet, melyet az emigrációban ír az ismét száműzött költő.

„Lengyel hazánk, csak alig tettek sírba!
Beszélni ajkunk rólad hogy is bírna!

Ki dicsekedhet, hogy ráelt az írra;
a szíves, követ meglágyító szóra,
mely a kétségbeesést is feloldja,
szívről a márványfödelet lerántja,
a könnytől terhes szemet látni tárja,
s a hűlt könnyet legördíti hatalma?
Évszázadokat kell várnunk ilyen ajakra.”

Akinek szíve szobafalán is szól az óra, melyet a Wajda-film elején, mint gyermekkorában anyanyiszor, felhúz a Szoplicowóba hazatérő ifjú Pan Tadeus, és felhangzik a Dabrowski-mazurka, a lengyel légiónsok dala, mely 1927 óta a hivatalos

⁶ Szili József, *Versfordítás – esszében = (szerk.): A fordítás és az intertextualitás alakzatai*, szerk. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár Szabó Zoltán, Menyhért Anna, Anonymus, Bp., 1998. 195. Idézi és vonatkoztatja Balogh Magdolna idézett tanulmányában.

⁷ Adam Mickiewicz, *Ősök, ford., a tanulmányokat válogatta, szerk. Bella István, BEZA Bt., Bp., 2000, 128. A szöveget Mickiewicz sorstársa, Tomasz Zan szájába adja.*

lengyel himnusz: „*Nincs még veszve Lengyelország*”.

Hányszor, de hányszor folyt lengyel légiók vére idegen földön, idegen érdekért a századok során. Még a II. világháborúban is, a hazánkon át menekült légió katonáié is. De míg úgy érzik így is, hogy a hazáért harcolnak, soha nem adják fel.

És kivel álmodtatja meg a költő az eljövendő „*treuga Dei*”-t, a Lengyelországra váró békét? A jó szerzetes – nevében kövessük továbbra is Rónay György megnevezését: – Pondró atya ugyanolyan szívesen forgatta a breviáriumát, mint ahogyan politizált, mondja eposzában Mickiewicz. És senki sem tudhatja, hogy ő Jacek Szoplica, akit

„*a Császár őfelsége számos hősi tette okán a Becsületrend lovagjává tette.*”

Hogy ő, Tadeus úrfi atyja, aki szervezi koruk lengyel felkeléseit és légióit is. Az utolsó vállalkozásába belehal a páter, és csak halálos ágyán derülhet ki lelkének titka, lényének valódi „öltö-zete”.

A költő nemigen sejthette, hogy eposzáinak megírása után alig húsz évvel 1855. november 26-án hasonló küldetés teljesítése közben éri majd őt magát is a halál. Mint ahogy 1848-ban Rómában próbált légiókat szervezni, úgy a krími háború kitörésekor azonnal Törökországba utazik, hogy lengyel légiót szervezzon. Konstantinápolyban halt meg kolerában. Holttestét előbb Montmorencyben, majd 1890-ben pedig – az akkor az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó – Krakkóban temették el.

Közép-Európa évszázadokig a kontinens hadszíntere volt, létállapota a nemzeti függetlenség reménylése. Lengyelország hamarabb érhetett el az Egyesült Államokban, hogy a lengyelek számára független minorita rendi tartomány létesülhessen a 20. század elején, mintsem hogy szabad hazáját otthonában megteremthette volna. Ennek az amerikai lengyel tartománynak volt egy időben professzora és egyik vezetője az a fr. Wojciech Topoliński, aki emlékének mostani dolgozatomat is ajánlottam. Benne látom a lengyel sors paradoxonát példázattá válni. Lengyel léte soha nem lehetett lengyel állampolgár. Az osztozkodásokkor Poroszországhoz csatolt Pomerániában született, Rómában tanult, Ame-

rikában oktatott, majd visszatért professzornak Olaszországba. Végül rendje szentté avatási ügyei tartoztak hozzá, és 1939-ben leendő közös magyar és lengyel boldogok-szentek ügyeit intézve érkezett hazánkon keresztül utazva a már németek megszállta szülőföldjére. Ki tudja milyen mentési feladatokkal is megbízottan. Kémnek nézték elhanyagolt, lejárt amerikai útlevelével. A Gestapo fogságában a stumi börtönben, ki tudja milyen valódi vagy vélt titkok reményében, kínozva fojtották fürdőkádba 1940. április 19-én.

A Mickiewicz műveiben testet öltő önértelmező álmot a kettős életű eposzi szereplőről, Jacek Szoplica–Pondró atyáról Topolińskinek a hazáját elérni vágyó életútja segített megérteni. Emigránsorsuk pátoszt és iróniáját a hazavágyás és idegenben lét maszkokat kényszerítő álöltö-zete határozta meg. Az emigráns csak legbelső létezésében tudja a versalkotás csodájában feloldani ezt a kettősséget, amiként ezt Mickiewicz Szabó Lőrinc-fordította versében olvashatunk:

Bár itt vagyok...

Bár itt vagyok, testileg, szemetekbe nézek és néha hangosan beszélek, közben be messze bolyongok, be messze, és hogy sír, ah, hogy sír bennem a lélek!

Van nekem hazám, szellemek hazája, és sok-sok testvére van a szívemnek: szebb ország, mint a jelen földi tája, s lakói rokonoknál kedvesebbek.

Gond s munka közt s játékból menekülve odaszököm... Lúc sutog át a csöndön, ledőlök az illatos, puha fűbe s verebekkel s lepkével kergetőzöm:

nézem, hogy száll a fasorból fehéren, a zöld rétről jön s az erdő felé tör, vizek tükrében fürdik, s a vetésben, s hajnalcsillagként tündöklök a bércekről...

Mi sem természetesebb, mint hogy így érzett, érez a világban szétszóródott, több millióra tehető emigráns is. A költők, zeneszerzők, festők hangjában az otthon álma adja a pátoszt. A ki tudja, még ott van-e az óra a falon, az ócskából

kifoldozott várkapu akarom, hogy ott legyen pátosza.

Ebben az emigrációban születik a másik meghasonlott romantikus, Zigmunt Krasinski drámai költeménye, az „Istentelen színjáték”, amelyet mi Szabó Lőrinc fordításában *Pokoli színjáték* címmel ismerünk. A Napóleon keresztfia, cári tábornok fia által a maga vállalta száműzetésben írott dráma a lengyelek történelmi meghasonlását eleveníti meg, egyben mindennek metafizikai, sőt misztikus távlatot sugall. A gonosz és a megszabadultság harca a szerepek és a lelkek „átöltöztetése” megjelenítésével világdrámává emeli a nemzeti tragédiát, miként tette ugyanezt Madách Magyarországon. Mickiewicz történetben jeleníti meg, Krasinski drámában formálja Közép-Európa „hősi travesztív” életérzését.

És legyen mindennek poétikai poénjaként a Kovács István által elbeszélte anekdota, a szintén klasszikus lengyel emigráns költő, Norwid által megörökített verses jelenet, amely magának Mickiewicznek a végtisztességadását alakítja át travesztív jelenetté *Ádám szelleme és a botrány* címmel: „egy lengyel emigráns a párizsi Szent Magdolna templom bejáratánál botjával rátámadt a két hónappal azelőtt, 1855 novemberében Isztambulban elhunyt Adam Mickiewicz gyászmiséjére tartó Władysław Zamoyski tábornokra. A groteszk jelenetben magát Krisztusnak képzelő, igazságosztó lengyel számkivetett a történelem kufáriját látta és akarta láttatni Zamoyskiban. Igazságtalanul – tegyük hozzá. Norwid ebben a költeményében teremti meg a polgárháború (szó szerint honpolgárháború, honi háború) mintájára a honpolgári gyalázat, honi gyalázat fogal-

mát, amely mintegy százharminc évvel később a Wojciech Jaruzelski tábornok által 1981 decemberében bevezetett hadiállapot szinonimája lett.”⁸

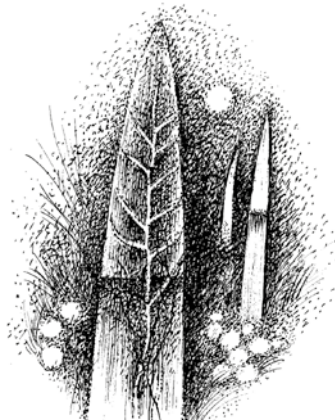
A tudathasadást, amit a lengyelek költőik művében belülről, a lelkesedést a minduntalan követő csalódásokba fojtva a hősi travesztiával élük át, azt kívülről tekintve a borzalom és kétségbeesés szavaival lehet csak fogadni. Vörösmartyban a lengyel látvány az egész térség jövődjét fogalmaztatja *Az élő szobor* című versben: „Szobor vagyok, de fáj minden tagom”. A hősi travesztia magyar átíratként.

*Agyamban egyik őrült gondolat
A másikat viharként kergeti:
Szent honfitűz, mely áldozatra kész,
S rút hitszegés, mely nyomban követi:*

*S a balszerencse minden ostora,
Mely népem érte annyi vér után;
Magas dicsőség a harc reggelén;
Inség, halál, gyalázat alkonyán.*

Arany János szavával, közép-európai táguláson hivatkozhattak „oly küzdelemre, mely világcsoda”. És tapasztalhatták elkeseredéssel, hogy mindez mennyire kiszolgáltatottan mulandó, ez pedig az iróniát formáltatta, belőle született a travesztia: „Kétségbeesett kacaj lőn”. Közép-Európa meghatározó hangnemeként így születik meg a „hősi travesztia”.

⁸ Kovács István, „Egy a lengyel a magyarral”, i. m., 9.

II. János Pál – a magyarok barátja

„Ne féljetek!”

„Ne féljetek! Nyissátok ki, sőt tárjátok szélesre a kapukat Krisztusnak! Nyissátok meg az államok határait, a gazdasági és politikai rendszereket, a kultúra, civilizáció és haladás tágas birodalmát az ő megmentő hatalmának! Ne féljetek!”

II. János Pál pápa első üzenete az Egyháznak és a világnak maradandó, halála után is idősekrűnek bizonyul, amikor az emberiség, az egyesülő Európa, benne hazánk jövőjének távlatait kutatjuk. Az 1978. október 16-án pápává választott krakkói bíboros érsek október 22-én tartotta ünnepélyes beiktatását a zsúfolásig megtelt Szent Péter-téren. E szentmisén mondott homíliájában hangoztak el ezek a szavak.

Lényegében ezt az üzenetet hangoztatta II. János Pál a nagyvilágot bejárva apostoli zárándoklatai során, beszédeiben, enciklikáiban, üzeneteiben is. Ezt üzent a magyaroknak kevéssel megválasztása után, 1978. december 2-án kelt levelében, amelyet Luigi Poggi érsek nyújtott át Lékai László bíborosnak. Elsősorban a püspökökhöz szólt: „Meg vagyok győződve arról, hogy a katolikus egyház, amely oly nagy szerepet játszott Magyarország történetében, továbbra is alakítja hazátok lelki arculatát, elvive gyermekeinek Krisztus Evangéliumának világosságát, mely századokon át megvilágította honfitársaitok életét.”

1991. augusztus 16. és 20. közötti első magyarországi látogatása során is az új evangelizálás, az ország erkölcsi „feltámadása” volt beszédeinek fő témája: miként hajdan a tatárjárás után, a négy évtizedes ateista diktatúra után elsősorban az erkölcsi értékek továbbadása, a nevelés megújítása a sürgető feladat Magyarországon is, de egész Európában is. Ahogy a pápa a budapesti diplomatákhoz szólva hangoztatta: világszolidaritásra és együttműködésre van szükség Kelet és Nyugat, Észak és Dél között, hiszen az emberiség a maga nagy változatosságában

is egyetlen családot alkot. A püspökökhöz szólva – miután felvázolta az új evangelizálás feladatait – reménységre hangolt, a Filippiekhez írt levélre (3,13–15) utalva: „Futunk, »elfelejtve a múltat«. Amikor a hitélet megújulását várjuk, nem kell a letűnt korok iránti nosztalgiába esnünk. Isten műve sohasem ismétlődik meg, ő mindig új formákat talál vándorló népe számára. (. . .) Fontos tehát, hogy hasztalan siránkozás nélkül a Lélekre hallgassunk, és kitartó következetességgel »nekirugaszkodjunk a jövőnek«. Úgy azonban, hogy a körülmények fényénél.

Személyes élményem 1991 nyaráról

II. János Pál április 27-i szentté avatása alkalmával világszerte felidéztek a lengyel pápa életét, péteri szolgálatának főbb mozzanatait. Mi magyarok több alkalommal megtapasztaltuk irántunk érzett rokonszenvét: megnyilatkozásaiban kifejezetten is hivatkozott a hagyományos lengyel–magyar barátságra, jól ismerte a történelemből a közös lengyel–magyar királyokat, szenteket. Mindezt személyesen is megtapasztalhattam, amikor 1991-es magyarországi látogatása előtt sokszor találkoztam vele a Vatikánban a szerdai kihallgatások előtt, hogy a magyar zárándokoknak szánt magyar szöveg kiejtését gyakoroljuk. Minden alkalommal emlékeztetett a lengyel–magyar közös történelem valamelyik mozzanatára. A magyarországi látogatás előtt dokumentációt is adtam a Szentatyának, hogy tájékozódjék a magyar múltról és jelenről, az egyházi-kulturális helyzetről.

Az 1991-es látogatásra készülve a Vatikáni Rádió francia munkatársával összeállítottuk a Missi c. képes francia folyóirat Magyarországról szóló különszámát. Ezt is átadtam a pápának. Amikor 1991. augusztus derekán Castel Gandolfóban vele ebédelhettem, láttam: evés közben nézte, forgatta a lapot, és kérdezgetett.

Szóba került az 1956-os magyar forradalom is. Valamit tudott róla; említette, hogy lengyel egyetemisták jöttek Budapestre vért adni. De akkor tölem hallotta először, hogy a szabadságharc – a poznani eseményekre válaszul – a lengyelekkel való együttérzésünk jeléül szimpátia-tüntetésként kezdődött. Elmondtam, hogy először mi egyetemisták a Bem-szoborhoz vonultunk, megmondtam, hogy ki volt Bem apó, és hogy hogyan taposták el a szovjet tankok szabadságharcunkat. Wojtyła pápa figyelte elbeszélésemet, és jól megjegyezte, mert amit tölem hallott 1956-ról, megismételte egy héttel később a magyar főpásztoroknak.

1991. augusztus 20-án este a magyar püspököknek olaszul rögtönzött beszéde tanúsítja ezt. A Vatikáni Rádió olasz technikus a rögzítette e beszédet, aztán leírtuk hangszalagról. Mivel ez a rögtönzés nem szerepel az 1991-es pápalátogatás beszédeinek hivatalos gyűjteményében (csak a püspököknek szóló hivatalos beszéd), most ideírom magyar fordításomban.

II. János Pál rögtönzött beszéde a lengyel-magyar barátságról:

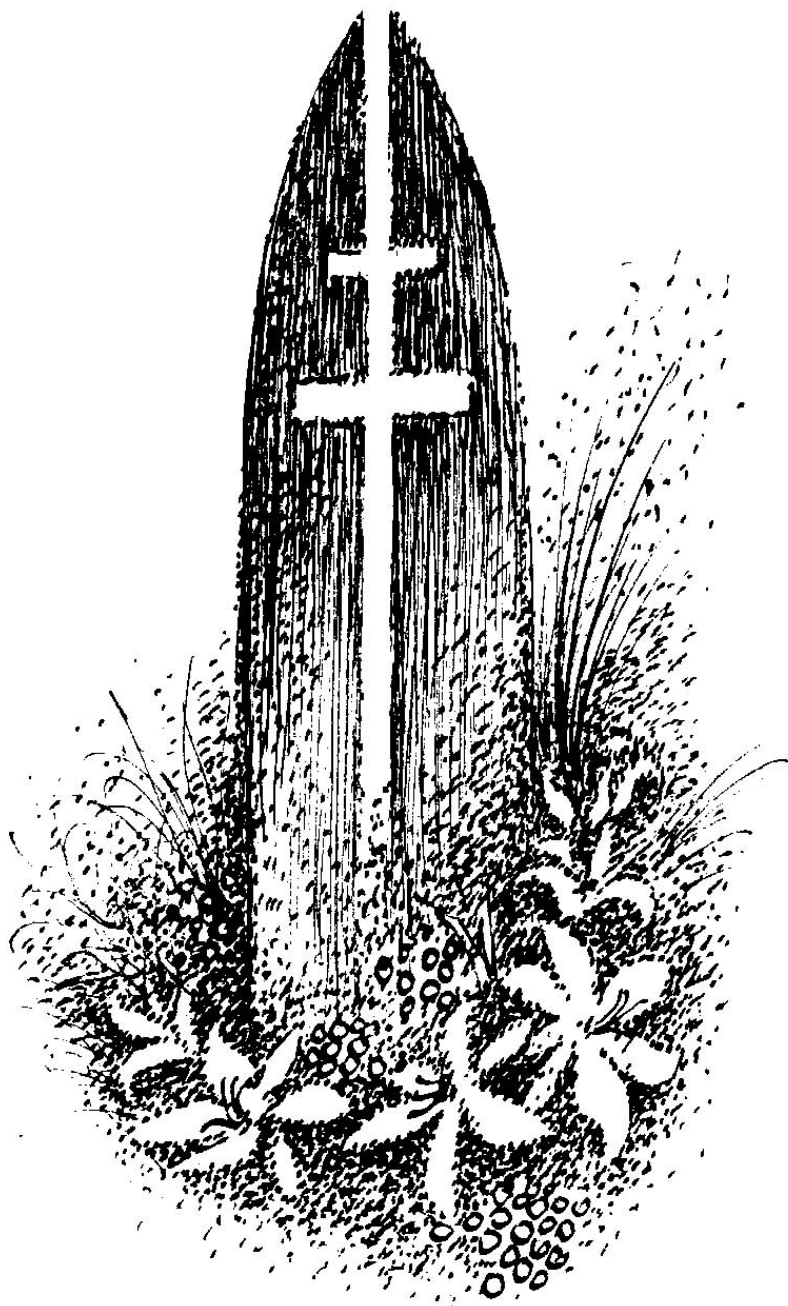
„Évek óta vártam erre a magyarországi napra; főleg, amikor Lengyelországba látogattam, tudva azt, hogy Lengyelország és Magyarország között századokon át és az utolsó időkben is szorosak voltak a kapcsolatok. Mindig arra gondoltam, vajon mikor nyílik lehetőség arra, hogy Magyarországra menjek, és most ez valóra vált. Köszönetet mondok ezért a lehetőségért az Isteni Gondviselésnek, hogy így irányította a dolgokat annyi emberi tényezőn keresztül, és főleg a Fatimai Szűz révén megnyilvánult Irgalmasságáért, mert emberileg szólva ennek a pápának tíz éve nem kellett volna élnie már, több mint tíz éve. Ha nem élt volna, nem jöhetett volna Magyarországra! Ha tehát él, a Madonnának köszönheti, ennek a csodálatos és titokzatos Madonnának, aki irányítja a személyek és a népek sorsát. [Itt néhány mondat utalást tett Częstochowára, az oda összesereglett fiatalokra, ti. a pápa onnan érkezett Magyarországra.] Tehát mindez kapcsolódik Magyarországhoz. Számomra a magyar hagyomány átfog ezer évet, és vannak benne kiváltságos, sajátos mozzanatok. Biztosan ilyen pillanat volt, amikor Lengyelországba jött Lajos király leánya; Lajos rokonsági kapcsolatban volt a Piast családdal, és

e család kihalása után Lajos egy ideig Lengyelország királya volt, egyszerre Magyarország és Lengyelország királya. Lengyelországban a trón örököse tizenkét éves leánya, Hedvig lett. Ez a Hedvig a kellő pillanatban Krakkóba jött, és Isten nagy áldását hozta magával, nem csupán új országa, új hazája számára, hanem annyi nép, főleg Litvánia számára, továbbá ama népek számára, amelyek ebben a korszakban a mongol, a tatár iga alatt éltek. Biztosan új korszakot nyitott lengyel népünk és Európa számára. Azután meg kell említenünk egy Erdélyből jött nagy királyt: Báthory Istvánt, aki Lengyelország egyik legnagyobb királya volt, de csak tíz évig uralkodott. Az oroszok nem szívesen emlékeznek rá, mivel győzni tudott, és a saját követelményeit szabta ki rájuk.

Íme, a történelemnek oly sok mozzanata eleven emlékezetemben, de ezeket nem mondom el nyilvánosan, nehogy túlságosan lengyel pápa legyek, de elmondom barátok között, akik jobban tudják. A XIX. században volt egy lengyel tábornok, Bem tábornok, egyike a magyar nemzeti hősöknek. A mi századunkban, 1956-ban történt: előbb az első ellenforradalom a lengyelországi Poznańban, majd a híres októberi forradalom Magyarországon, nagyon éreztük a kapcsolatot. Jól emlékezem az eseményekre, mert már nemcsak pap voltam, hanem professzor is: a fiatal egyetemisták mentek Magyarországra, vért vittek, hogy segítsék magyar testvéreiket a nehéz helyzetben, a kórházakban vérátömlesztéssel. Nagyon hosszú és gazdag tehát [közös] múltunk. Az előzményekről, a középkorról beszéltünk. Tegnap láttuk [a Népstadionban] a szép színrevitelt, a művészi szempontból nagyon szép balettet, amely felidézte a tatárjárást [Szent Margit alakját]. Ugyanabban a történelmi időszakban, a XIII. században, Lengyelországot is megszállták a tatárok. Ebben a korszakban a herceg (nem volt király), a krakkói herceg egy magyar lányt vett nőül, Kinga-Kunigundát, aki férje halála után Lengyelországban maradt, és klarissza apáca lett, és a lengyel nép emlékezetében mint anya maradt meg. Ezek a kapcsolatok tehát több évszázadosak, mindig kedvezők, testvériek voltak; ezért igen nagy vágyat éreztem, hogy Magyarországra jöjjenek, régóta vágytam erre. Egy kis akadályt jelentett a magyar nyelv. (...)

Ez a nap számotokra Szent István napja, állami ünnep is; a kommunisták ugyan meg akarták szüntetni, de másképpen nevezve megtartották, mert nem tudtak változtatni az erős hagyományon. A hagyomány erősebb volt, mint az ideológia; nem régóta ismét Szent István ünnepe. Szent István elhozta saját ünnepére a pápát is,

előbb Esztergomba, azután Budapestre. Nem tudom nem csodálni mindezt az Isteni Gondviselést, aki így írja az előre láthatatlanokat: »quod non est possibile apud homines, est possibile apud Deum«. Mondjunk köszönetet az Isteni Gondviselésnek és a Magyarok Nagyasszonyának a mai napért és e találkozásért!”

A botrányos baloldal (a teljes politikai elzúllás anatómiája)

A Fidesz–KDNP nyeri a 2018-as választásokat is

A fejlett polgári társadalmakban nincsenek klasszikus értelemben vett jobboldali és baloldali pártok. Mindegyik párt kisebb vagy nagyobb mértékben foglalkozik:

1) a társadalmon belül lévő valamennyi szociális probléma megoldásával (valamennyi társadalomban állandóan növekszik az állami eltarthatók száma, és vele összhangban a költségvetés nagysága GDP-ben),

2) a testvériség-egység, a szabadság és a rend politikai értékeinek a megtartásával és bővítésével,

3) a hagyományőrzés, a tömegkultúra és a magaskultúra (konzervativizmus és újító avantgardizmus) világnézeti kérdéseivel.

Ma már Magyarország is felsorakozik ezek közé az országok közé. Magyarország azok között az országok között van, amelyek a világ népességnek csak a 10–15%-át, de az energia- és nyersanyag-felhasználásának, ipari kapacitásának és közfogyasztásának a 80–85 százalékát teszik ki. Kis ország, de a termelési viszonyait tekintve tőkés ország, amelynek egyre jelentősebb a kivitele.

Magyarország az Európai Unió tagja. Az Európai Unió az európai nemzetek szervezete, amely e nemzetek konszenzusa (teljes egyetértése és nem többségi szavazás-leszavazás) alapján hozza meg a döntéseit és határozatait.

Magyarország a kommunista párt által vezetett szocialista országból lett ismét szociális hálózattal ellátott polgári társadalmú és tőkés gazdaságú ország. Az előző vezetőség (annak a címen, hogy „jóléti társadalmat épít”) eladósította Magyarországot a világ gazdaság pénzügyi központjánál és a nyugati transznacionális magánbankoknál, amelyek pénzkölcsönzéssel pénzt termelnek, és ebből gazdagodnak meg. Magyarország meglévő termelőkapacitását a túlkomolykodással versenyképtelenné tették a világ-

piacon. A túlzott fogyasztás oda vezetett, hogy a termelővagyon elértéktelenedett. Magyarország a transznacionális kapitalizmus és a nemzetközi pénzügyi oligarchia kiszolgáltatottja lett: termelőeszközök és pénz nélkül.

Magyarország nem tud pénzzel pénzt termelni. Ha túl akarja élni a fogyasztói válságot, takarékoskodnia kell.

Mit kell tennie?

1) Új termelőkapacitásokat kell létrehozni (a meglévők versenyképtelenek, az újak rendkívül tőkeigényesek), hogy engedményekkel (a bér- és adópolitikában) a legkorszerűbb ipari kapacitásoknak kínáljon lehetőséget a nagyobb profitszerzésre.

Ez a magyarországi valóság. Ez az, amivel minden valamirevaló pártnak számolnia kell. Ennek keretében számíthat nagyobb vagy kisebb hazai támogatottságra.

2) A „minden növekedjen egy kicsit”, „a kecske is jóllakjon, és a káposzta is megmaradjon” logikáját kell úgy követni, hogy közben tovább nőjenek az ipari kapacitások.

Ezt vállalni hibázás és sorozatos melléfogások nélkül? Lehetetlen. Ezt a feladatot kell megoldaniuk a kormányzói szerepbe kerülő pártoknak.

Az ember mindig nagyobb a jelentkező problémájánál. A pártok harca a választáson nem más, mint

1) önhitt próbálkozás,

2) a tömegámítás, nagyotmondás és hazudozás kiselejtezései,

3) a valóban létező alkotókészségek felszínre hozása és mozgósítása a társadalomban. Aki erre képtelen, a soron lévő választásokon elbukik, megbűnhődik az előző komolytalansága, szélhámosossága, tehetetlensége, hazudozása miatt.

A polgári demokratikus államrendezésű országokban többpártrendszer van. A kormány-párttal szemben jelentős az ellenzék szerepe a parlamentben: ellenőriz, javaslatokat tesz. Például ez a hagyomány Nagy-Britanniában már négyszáz éves múltra tekint vissza.

Ha a kormányzó párt kétharmados többségű a parlamentben, az ellenzék szerepének a jelenleginél nagyobbak kellene lennie.

Az, hogy Magyarországon egy párt kétharmados többséggel jutott hatalomhoz, eleve azt mutatja, hogy enyhén szólva „betegeskednek” az ellenzéki pártok. Rövidzárlat van a politikai életben. Mi történhetett? Az, hogy az ellenzék az előző időszakban vitaklubnak képzelte a parlamentet, és nem a társadalmi-politikai problémák megoldása színterének. Mindez akkor történt és történik a 2000-es évek után, amikor a nemzetközi pénzügyi oligarchia azzal, hogy „pénztelenítette” a termelőkét, kirobantotta annak világválságát. Amikor nincs idő vitatkozva szórakozni a parlamentben, mert a nemzetközi plutokrácia nem évek, hanem néhány hónap vagy hét alatt képes koldusbotra juttatni és polgárháborúba sodorni országokat, akkor ebben a helyzetben, hogy ne álljon elő poliarchia (a kormánypárt és ellenzéki pártok egymás közti harca a hatalomért magában a parlamentben és nem a választásokon, népszavazáson), a kormánypárt kénytelen volt autoriter* módszereket is alkalmazni. Így akadályozta meg, hogy az ország a gazdasági csőd és a társadalmi katasztrófa felé sodródjon. Az ellenzéknek ez nem tetszett, de tetszett a magyar népnek, s ezért újraválasztotta – kétharmados többséggel – azokat, akik már kormányozták az országot és bizonyították felelősségtudatukat.

(A szocialista időszakban Magyarországon az idő nem számított gazdasági, politikai, társadalmi tényezőnek. Ezentúl bizony számítani fog mindenütt – még a családokban is.)

Az ellenzék méltatlankodik, szitkozódik, a népet azonban nem lehet leváltani. Annál is inkább lehetetlenség ezt megtenni, mert az előző negyven-ötven év alatt meg sem kérdezték az embereket, hanem a nevükben kormányoztak: privatizálták a magyar népet, privatizálták a magyar államot a Párt nevében. Ebben igen nagy szerepe volt ennek az ellenzéknek, amely a jogelődjétől a mai napig nem tud elszakadni.

Lord Acton mondta ki a nagy igazságot a pártharcokról, amikor megállapította: minden hatalom romlik, az abszolút hatalom abszolút romlik.

Ez vonatkozik a magyarországi előző korszakra, s persze a mostanira is, ha az ellenzék 1) nem számolja fel múltbeli kapcsolatait, 2) ha nem lesz képes a kormánypárttal szemben ellenőrző szerepet betölteni, 3) ha nem válik konstruktív javaslattevő eszmei és politikai tényezővé a parlamentben.

Sajnos, ez az ellenzék erre mind ez ideig képtelen. Tudjuk, hogy az ellenzékre szükség van a parlamenti munkában, mint a levegőre az élethez. Nem csodára várunk, hanem arra, hogy az ellenzék szedje össze magát, és politizáljon, s ne káromkodjon az utcán, sőt a nemzeti kegyhelyeken. A populizmus nem ad megoldást az ország egyetlen nagy problémájára sem. A klasszikus forradalmak ideje lejárt. Másként kell a szükséges változásokat előkészíteni, s ebben részt kellene vennie az ellenzéknek is.

Kikerülhetetlen, hogy elidőzzünk ennek az ellenzéknek néhány jellemző tulajdonságánál (ezekből ered a tehetetlensége és megbízhatatlansága):

1) Ennek az ellenzéknek egy jelentős része (vezetői szinten is!) nem érti, miért volt szükség visszaállítani Magyarországon a tőkés termelési viszonyokat és a polgári társadalmat. Erősen kötődik az egalitarizmus eszméjéhez és gyakorlatához. Nagy részük eltartott és nyugdíjas. Érthetően fél a versenyszférától. Nem is lehet vele konstruktív ellenzékiiséget kialakítani a parlamentben. Ezt a részt azonban éppen az ellenzék aktív része használja ki, ha csak teheti, a homályos ügyleteiben.

2) Amikor választási kampányról beszélünk, sokaknak eszébe jutnak Mikszáth Kálmán regényei és novellái, amelyekben leírja, hogyan is történt a K und K világban és a Horthy-korszakban a választási korteskedés (akkor még nem volt általános szavazati jog, hanem a vagyoni cenzushoz kötődött). Az a korrupció, amely akkor történt a szavazatok megszerzéséért, nevetségesnek és kisztíli szélhámoskodásnak tűnik. Ma a választási kampánynak sokkal több manipulátora van, mint akkor. A 2014-es magyarországi és európai uniós választási kampányban

az ellenzék aktív részét nemzetközi tényezők: pénzügyi oligarchák, transznacionális cégek, bankok, brókerek segítették. A párt céljaira törént pénzmossást más államok is támogatták.

Ebben a helyzetben (az ellenzéki pártok vezetőségének egyik része még mindig képtelen elszakadni az előző politikai rendszerétől, a másik részének számos vezetője pedig külföldi érdekek nyílt kiszolgálója) a kormányzó párt kénytelen volt állami (autoriter) módszerekkel (konszenzus nélkül) megváltoztatni az egész választási rendszert. Bár ebből maga profitált legtöbbször a mostani választásokon, ez mégis társadalmi érdek volt, így az nem csorbult. (A jövőben ez jobban nyilvánvalóvá válik mindenki számára, mihamar kialakul egy igazán polgári ellenzék, amely Magyarország érdekeit helyezi előtérbe, és nem mások zsebeit.)

Nem létezik tökéletes termelési viszony és polgári társadalom tisztán monetáris alapon, ez anarchiába vezet. Továbbra is szükséges a nemzetállam közbeavatkozása ott, ahol sérülnek a magyar társadalomnak mint egésznek az érdekei.

3) A választási kampány rámutatott, hogy az ellenzéknek nincs vezéreszméje. Ellenkezőleg. Hihetetlen, de a Kommunista Kiáltványból kiragadott eszmék (a proletár internacionalizmus) és a transzkapitalizmus, illetve a globalizmusnak a fogyasztói társadalmat istenítő eszméi együtt jelentek meg az ellenzék kampányában. Egyik sem szolgálja a magyar társadalom érdekeit!

A „világ proletárjai egyesüljete” jelszó az „Európai Unió államai, munkásai egyesüljete” felhangot kapta. Az egyik a múlt, a másik a jelen abszurduma, mert nem valósítható meg sem egy, sem tíz, sem száz választási kampánnyal.

4) A polgári társadalomban ma már minden párt érzékeli a szolidaritás értékeit. Léteznek azonban árnyalatok és sorrendek az egyes értékek hangsúlyozásában. Különösen észlelhető ez a választási kampányban. Ha olyan pártokról van szó, amelyek a szolidaritást első helyre szeretnék tenni a választási kampányban és magában a társadalomban (anélkül, hogy polgári jellegét és a tökéletes termelési viszonyt tagadnák), nem normális, hogy az élükön milliárdosok és a nemzetközi tőke liblingje és kiszolgálói állnak. Ez olyan képmutatás, amelyet még a polgári társadalomban sem tartanak erkölcsösnek.

5) Választási szlogenjeik az ostobaságok tárháza volt. A kampányszervezők külföldi vagy a külföldöt kiszolgáló szélhámosok voltak, akik ostoba tanácsaikkal tovább rontottak a széthúzó baloldalon. Jóllehet, ehhez éppen maguk is nagymértékben hozzájárultak, és szándékosan generálták ezt.

6) A baloldali pártok eszmei-politikai értékrendszere és szervezeti felépítése együttvéve és külön-külön is képtelen a polgári társadalom kisközösségeit mozgásba hozni egy közös cél érdekében.

7) A baloldali pártokról nem lehetett tudni, hogy mik a rövid és a hosszú távú céljaik. Így képtelenség részt venni a választásokon. A nagy és általános megfogalmazások arra voltak jók, hogy elfedjék a hibás javaslatokat, és mellőzzék a megvalósításukhoz szükséges időt.

8) Az előzőből ered, hogy teljesen téves az, ami állandóan megtörtént a választási kampányban: eszmeileg, politikailag azonosítani Magyarországot társadalmi érdekeit az Európai Unióval – állítólag – az országgal közös érdekeivel. Az ilyen hozzáállásból eleve az érdekek téves értelmezése következik a köztudatban, illetve az egyéni tudatban, és már a kezdet kezdetén lebénítja a közös nevezőre jutást, a tisztánlátást a baloldalon egy választási nagygyűlés végére.

Az eszmei zűrzavar a választási kampányt a népbútítás eszközévé süllyeszti.

„Egy embert mindig be lehet csapni, sok embert sokszor be lehet csapni, de minden embert mindig nem lehet becsapni” (Lincoln).

Ilyen módon lehetetlenség győzni a választásokon. Nyilvánvaló hazugságok tömkelegét ismételte a baloldal tisztikara minden szinten a Fideszről, az ország romlásáról, a ragyogó gyurcsányi, bajnai vagy európai uniós jövőről... lehet sorolni a végtelenségig.

Az idő fogalma elsősorban az emberi életben metafizikus, mert az életnek vannak korszakai, és véges. Az idő fogalmát a politikában Magyarországon még mindig leggyakrabban dialektikusan értelmezik. Mindig „van idő” mindenre és mindenhez. Ez hazugság! Az idő fogalma a politikában így a népbútítás eszközévé válik. A baloldal esetében kizárólag az volt.

9) A magyar nemzeti érzéssel, valamint a rövid és hosszú távú érdekek egységének az

önkéntes megbontásával lehet nacionalista-soviniszta módon játszodozni. A választási kampányban ez állandó veszély. A baloldal elkerült egy nem kisebb veszélyt: csak európai érdekekről beszélt, mert ha azok beteljesülnek, Magyarországnak is jó lesz, megszűnik a válság, jólét lesz, és teljes foglalkoztatás. – Mind tiszta hazugság, de naponta hallottuk a baloldali tisztikar szájából.

10) A baloldali érzelmű tagság szinte napjainkig a díszüléseken az Internacionálét énekelte. Az érzelmi és tudatállapot jelképe volt az Internacionálé, a Himnusz végére odabiggyesztett valami. Ez is érzelmi zűrzavart és tudathasadást okozott a választási kampányban, az egymás közötti kommunikációban.

11) Országok országokkal állnak szemben, amikor arról van szó, hogy kinek van lehetősége a jobb életre, ki kit hoz alárendelt helyzetbe a nemzetközi árucserében és kereskedelemben. Egyáltalán nem biztos, hogy Magyarország minden ország munkásosztályával szolidarizál, és nem használja ki az előnyeiket. Ezt el lehet hallgatni, de tudjuk.

12) Sajnos, a baloldal vezérkarának halvány fogalma sincs arról, hogy kihez beszél. Hiszi, hogy a munkásosztályhoz, de nem tudja, ki tartozik hozzá. Létezik-e még? A régi fogalom nem fedi az új valóságot, amelyben egyre növekszik az állam által eltartottak száma. A baloldal vezérkara nem találja a munkásosztályt! Még nagyobb baj, hogy nem találja a szegényeket sem – pedig szép számban vannak. Nem tud a bizalmukba férközni. A szegényeken nem tud segíteni. Nem ismeri a szegénység struktúráját. El sem megy közéjük, és nincs a szegénység felszámolására vonatkozó programja. A XIX. század problémái tényleg egy egységes, jól elkülöníthető munkásosztályhoz kötődtek. A XXI. századé azonban egy más jellegű probléma: a szegénység összetétele rendkívüli tagoltságú és nagy a szóródása. Az ellenzék nem tudja a szegénység problémakörét átfogni és megoldást kínálni rájuk. Ezzel a társadalmi jelenséggel kapcsolatban sok mindenre képtelen. Nem tudja meggyőzően megragadni a testvériség-egység, a demokrácia, a szabadság és a rend természetét a szegénység hálózatában. – Pedig valahol itt kellene lennie a tömegbázisának a XXI. században.

A baloldal nagy bajban van. Elméletileg nem lát tisztán a kérdésben. Gyakorlatilag a máltai vagy ökumenikus szeretetszolgálat szintjéig sem képes megközelíteni a szegényeket.

12) Ebben az úgynevezett baloldalban összeegyeztethetetlen a tagság és a vezérkar világnézete, a tagság világnézete a XIX. századból maradt vissza, a vezetőség meg kimondottan a transznacionális kapitalizmus fogyasztói értékeit helyezi előtérbe. Hogyan lehet így szervezeti tevékenységet kifejtetni? A süketek párbeszédénél ugyan többet nyújt, de kevesebbet annál, ami eredményessé teszi a hatalomért folyó választási küzdelemben. A hatalom megragadása is milliók becsapásán alapulna. A hatalom sóvárgóinak a baloldalon az árleszállított, már divatját múlt, korszerűtlen műszaki javakon kívül nincs kínálnivalója „a tömegek számára”: csupán meg kell szervezni ezek behozatalát, marketingjét.

13) Nyugaton a polgári baloldal „ápolja a konzervatív értékeket”, a jobboldal pedig ügyel a szociális érzékenységre. A baloldal még nem „véste kőbe” a nemzeti értékek tiszteletét Magyarországon? Nem is csoda a szégyenteljes bukása.

A baloldalnak polgári baloldalnak kell lennie. Itt, Közép-Európában polgárinak lenni annyit jelent, hogy tisztelni kell és meg kell őrizni a nemzeti hagyományokat. Ezt csinálják a lengyelek, csehek, szlovákok, románok s távolabb, Keleten az oroszoktól, kínaiaktól kezdve mindenki, csak Magyarországon történhetett meg az, hogy politikai kalandorok a nemzetközi pénzügyi oligarchia liblingjeivé válnak, és mostanában vezetői pozícióba kerülnek a szociális-szolidáris értékekre érzékeny pártokban is. Ez volt a legutóbbi áttejtés a Nyugat részéről a rendszerváltozás óta, amin most gyorsütemben változtat a magyar társadalom és politikai elit nemzeti értékeket tisztelő „jobboldali”, vagyis konzervatív vagy néppárti része.

14) A baloldal a választási kampány egész ideje alatt hallgatólagos harcban állt – a zsidó egyházat kivéve – valamennyi történelmi egyházzal. Amíg nem jelenik meg a baloldalon a tagság új nemzedéke (amíg a Kádár-korszak által nevelt régi aktivisták végképp le nem lépnek a politika színpadáról), nehéz lesz hozzáférközni a hatalomhoz. Ezek a történelmi egyházak Ma-

gyarországon is tisztelik a magántulajdont, a piacgazdaságot, de nem a transzkapitalista, multinacionális mesterkedéseket. Ragaszkodnak a tőke és a piac nemzetépítő szerepéhez, de éppen ezáltal egyre jobban szociális érzékenységek is. Az egyházak nem engedhetik meg a hívők további lemorzsolódását. A transzkapitalizmus oda vezetne, hogy eltűnnének.

Erősítik szociális programjaikat. Jelen vannak a szociális politikában. A „baloldal” köztudatába még nem jutott el, hogy az egyház nem letűnt értékek muzeális tárháza. Az egyház egyaránt jelen van a kisközösségekben és a kereszténydemokrata néppártban is. Vele nem lehet Szanyi Tibor-féle útszéli nyelven társalogni. A hívő embereket nem szabad sértegetni, a vallást kipelengérezni, a templomépítés miatt zúgolódni... Az egyház, a vallás a tőkés versenyben elesettek és a szegények gyülekezőhelye és kapaszkodója. Pillanatnyilag közelebb van a szegényekhez minden „baloldali” pártnál, amely – mint mondtam – fel sem térképezte rendesen a szegénység jelenlétét és méretét, elméletileg sem világos előtte, miben van a szegénység lényege. Az a minimum, hogy ezt a vetélytársat meg kell tűrni, ha már nem lehet vele együtt kampányolni. (Talán egyszer, a távoli jövőben majd lehet).

15) Nem tudok szabadulni attól a gondolat-tól, hogy a baloldal már régen nem az, hanem a transzkapitalizmus, a maffiózó bank és pénzügyi oligarchia, a transznacionális cégek trójai falova.

Kérdés, hogy egyáltalán szükség lesz-e rá a jövőben?

Ez a transznacionális díszes társaság úgy viselkedik Közép-Európában és Magyarországon is, mint a gyarmatokon, ahol neokolonialista módszerekkel folytatja a rablógazdálkodó kizsákmányolást. A baloldálnak odavet egy kis koncot, nagy ígéretések kíséretében. Az ilyen baloldálnak semmi köze a polgári politikai szervezethez. Önmagába roskad, tevékenysége semmivé foszlik. – Ez történt ezzel a baloldallal is. Nagy kérdés, hogy össze lehet-e szedni majd a maradványait egy új polgári párt létrehozásához, amely szembesül a szegénység problémáival? Olyan pártra van szükség, amely felfedi a szegénység és elszegényedés gócait. Más szervezetekkel társulva-szövetkezve politikai erővé szervezi őket. A szegénységet és

elszegényülést szembesíteni kell a testvériség-egység, szabadság, szolidaritás és rend társadalomban rejlő tartalékaival.

A szegénység legkülönbözőbb okaiból kiindulva nehezen képzelhető el, hogy Magyarországon:

a) a mostani baloldal ezt a feladatot önállóan fel tudná vállalni, és kormánypárti szintre emelkedne valaha is a jövőben.

b) a Kereszténydemokrata Néppárt mostani helyzete (Magyarországon és Németországban is) szintén azt bizonyítja, hogy a szegénység és elszegényülés problémáival küszködő politikai párt egyedül képtelen kormánypárti helyzetbe kerülni, hanem vagy szövetségeseket keres, vagy szövetségesekhez csatlakozik. Egyedül reménytelen helyzetbe kerül.

A Fidesz ma kénytelen államkapitalista (autoriter) módszerekhez folyamodni, hogy megerősítse a munkaalapon működő társadalmat. E nélkül lehetetlenség kikerülni az adósságcsapdából. Amíg az ország nem kerül ki az adósságból, ki van téve a nemzetközi oligarchia újabb támadásainak, a legaljasabb pénzügyi trükköknek és becsapásoknak. A nemzet veszélyben van.

A Fidesz ezeknek a problémáknak a megoldásával szembesül elsősorban. A feladatai között ez van az első helyen. E nélkül nincs önálló Magyarország – hanem egy gyarmat Európa közepén!

A Fidesz éppen azért lépett a Kereszténydemokrata Néppárttal szövetségre, hogy az, amivel ő nem foglalkozik, a szegénység különböző arculatai, a kormányprogram részei legyenek. E két feladatnak a megoldása egyszerre történik, de az eredmények lassan jelentkeznek.

A Fidesz–KDNP-koalíció gazdasági programja ebben a veszélyes helyzetben nem lehet liberális. Számos esetben autokrata.

Mihelyt enyhül a nemzetközi pénzügyi oligarchia részéről Magyarország megleckéztetése, a Fidesz–KDNP politikája s főleg gyakorlata:

a) gazdasági téren több szociális-szolidáris intézkedést tartalmazhat

b) politikai téren kiiktathatja az autoriter módszereket

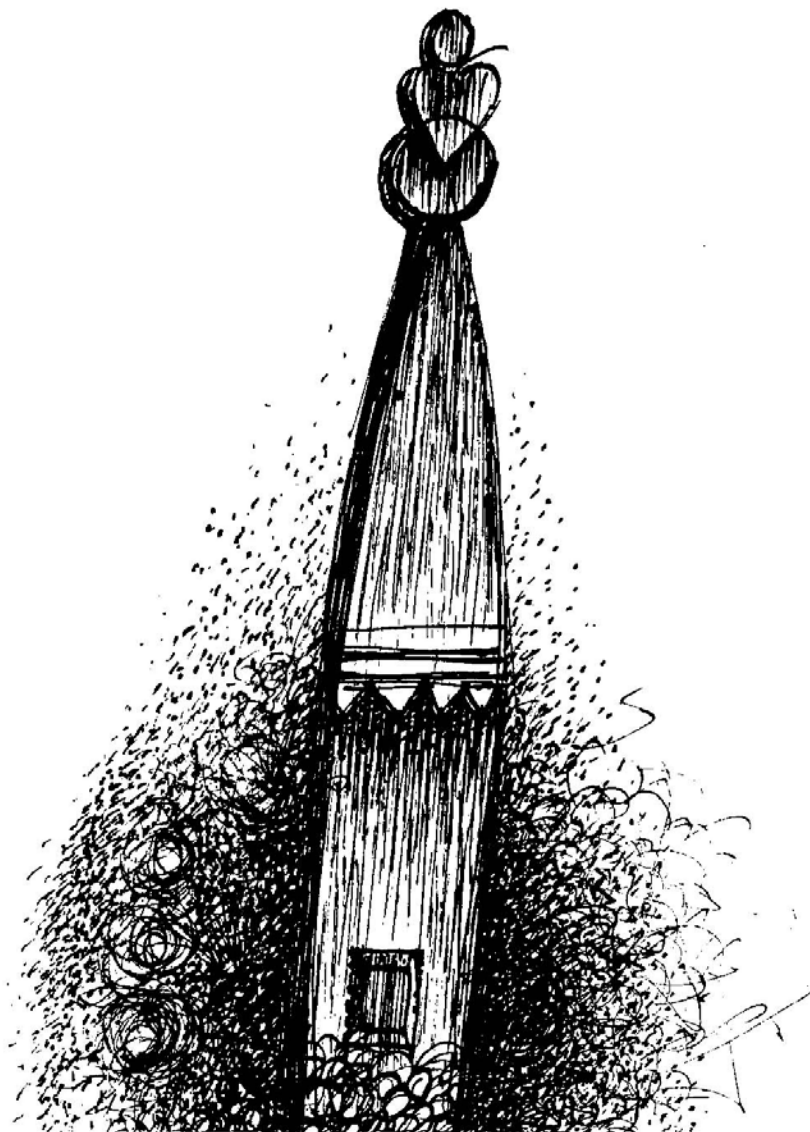
c) kulturális téren a hagyománymegőrzést és a magaskultúrát egyszerre tudná még tartalmasabban ápolni, magyarrá és európaivá tenni.

Erre azonnal lehetőség lesz, ha a Gyurcsányok, Bajnaiak, Szanyik letűnnek mindörökre a politikai szinterről. Eltűnésük miatt nem fog új keletkezni a politikában.

Az igazi kérdés az, hogyan lehetne egy polgári baloldali pártot létrehozni, amely önmagában megállna a politikai szintéren. Úgy gondolom, ez lehetetlen lesz a jövőben is. Szerintem az elő-

zöekből kifolyólag a FIDESZ–KDNP 2018-ban is megnyeri a választásokat. Még nem tudjuk azonban, melyik és milyen új párt fog megerősödni, hogy a FIDESZ–KDNP ellenzéke legyen. Az ellenzék létrejötte és megerősödése a magyar parlamentarizmus érdekét szolgálja. (Emlékeztetnék ismét az angol lord mondására...)

**A nyugati világ megtartja magának minden formában a kooperatív demokráciát, kivételre pedig a pártokat összeugrasztó, állandóan egymásnak feszülő látszatdemokráciát „ajánlja”, sőt száz formában rájuk kényszeríti a közép-európai kis országokra. Ezért van szükség az autoritativ fellépésre annak a pártnak a részéről, amely az egész társadalom nevében kormányoz.*

A Varázsló

Személyek: Thomas Mann, Katia Pringsheim, későbbi Mann, Heinrich Mann, Michael Mann,

Hans Gerlingen, Maria Albrecht, későbbi Gerlingen, Ifjabb Hans Gerlingen, Samuel Fischer, Vladislav Moes, Bertold, Weber professzor, Johann Wolfgang Goethe

Prológus

Jó estét kívánok! Engedjenek meg néhány szót, mielőtt még elkezdénénk. Felolvasok valamit, amit Monika Mann, Thomas Mann egyik leánya írt:

„Egyszer vele együtt néztem a Hamletet, a megrázó párbajjelenetet, amelyben Hamlet keze vérzett. Az előadás végeztével apám azt mondta a színésznek: »A kezén igazi vér volt, ugye?« A színész kissé pökhendien és szárazon azt válaszolta, hogy az – fogkrém volt. Úgy tűnik, apámban egy pillanat alatt összedőlt minden illúzió. Ám abban az arcátlanságban, amely a fogkrémes trükkben rejtett, s amelyet a színész tanúsított, apám rövidesen elmélyült örömet lelt. - Micsoda kópé, hogyan is tudja átverni az embereket! Egy közönséges fogkrém segítségével eléem varázsolja a dán herceg véré! Apám még mindig ezen gondolkodott, pedig valójában egy régi trükkről volt szó. Abban a szikár, szenvedélyes vágyban, hogy újra világot teremtsünk, az utánzás, a szemfényvesztés, az átverés iránti gyermeki, valamilyen ördögi hajlam rejtezett. El tudom képzelni azt a pillanatot, amikor apám egy kivételes értékű dísz nézeget, majd meglát egy másikat, hajszálpontosan olyat, ám ez a másik hamis, de ő mégis szinte szerelmesen a talmit szemléli, varázslatosnak tartva.”

Remélem, értik. Amit ma este fognak látni - az utánzás, illúzió, mint a vért helyettesítő fogkrém a színész karján. Nem a valóságot mutatjuk be.

Egyes személyeket valós emberekről mintáztunk, másokat nem. Egy történetet mesélünk el, semmi mást. Ideje elkezdenünk. Felkészültek? Az előadás 1891-ben kezdődik, Thomas Mann a professzor kérdéseire válaszol.

ELSŐ RÉSZ: 1.

A lübecki iskola, 1891. Thomas Mann áll és a professzor kérdéseire válaszol.

Professzor: Bastille eleste?

Thomas: 1805?

Professzor: Nem. Mikor halt meg Napóleon?

Thomas: Jaj, ezt tudom...

Hosszasan gondolkodik. A többi tanuló nevetgélni kezd.

Professzor: Nos? Hallhatjuk azt a dátumot?

Thomas: Tudtam, de elfelejtettem...

A tanulók nevetnek.

Professzor: Csendet!

Elhallgatnak, csak egyike-másika mosolyog.

Professzor: Mann, ez semmit sem ér. Hogyan akarsz levizsgázni, ha semmit sem tudsz? Ezek alapvető dolgok, amelyeket mindenkinek tudnia kell. Te meg csak bámulsz rám. Ül le és tanulj, vagy megbuksz a vizsgán. Világos?

Thomas: Világos.

Professzor: A bátyáddal nem voltak ilyen gondjaim.

Thomas bizonytalanul álldogál.

Professzor: Ül már le, te barom.

2.

Iskolaudvar. Thomas ül a padon és olvas. Hans Gerlingen közeleg.

Hans: Hé, te író!

Thomas: Szevasz, Hans.

Hans leül Thomas mellé, a zsebéből két cigarettát vesz elő.

* Apai ágon magyar (Süli) származású

Hans: Apától loptam.

Thomas nevet.

Thomas: Nem félsz, hogy megtudja?

Hans: Ugyan már, mikor vesz észre két cigarettát?

Hans gyufát vesz elő, rágyújt, majd Thomas cigarettájához közelíti, hogy meggyújtsa.

Hans: Hallom, hogy Weber professzor dühös rád.

Thomas: Weber hülye. „Miért nem vagy olyan, mint Heinrich?”

Hans: Tényleg hülye. De te már megint nem tanultál, igaz? Tudod, hogy most mit csináltam?

Thomas: Valamelyik lánnyal?

Hans (*suttogva, bizalmasan*): Megcsókoltam Eva Meierst. Az iskola tele van lánnyal. Gyere, keress magadnak egyet.

Thomas: Miféle lányt? Hagyjál már, mit piszkálsz!

Hans: Mi az, hogy „Hagyjál már!” Ne tessed magad, írókám! Akkor meg kiről álmodozol, Goethéről? Nézd, mennyi szépség vesz körül. Azt hiszem, tetszel Clarának.

Thomas: Melyik Clarának?

Hans: Manfredsonnak.

Thomas: Clara Manfredson csak arra jó, hogy elkerüljük. Túláságosan is hasonlít a sárkányra.

Hans: Hogy te milyen nehéz természet vagy! Jó, rendben, te csak várd, hogy megérintsen a szerelem.

Thomas: Valami csodálatosat olvastam. Schiller Don Carlosát. Kölcsönadom, ha kéred.

Hans: Lehet, hogy megvan otthon. A szüleim polcai tele vannak könyvekkel, de még egyet sem olvastak el. Lovagolni megyek. Velem jössz?

Thomas: A lovaglás nem nekem való.

Hans: Nem, persze, itt fogsz ülni, mint mindig... Nehéz veled. Nem is tudom, miért kedvellek. Majd találkozunk.

Thomas: Találkozunk.

Hans elmegy, Thomas a táskájából füzetet, ceruzát vesz elő, és írni kezd. Egy nagyon csinos lány megy arra, Maria Albrecht, aki Thomashoz lép.

Maria: Mit csinálsz?

Thomas (*kicsit zavartan*): Maria!

Maria *leül Thomas mellé.*

Thomas: Nem csinálok semmit. Írok, semmi különös.

Maria elveszi Thomastól a füzetet.

Maria (olvas): Felix Krull. Egy szélhámos valomásai... Nevetséges.

Thomas: Ez semmiség. Tudod-e, hogy az én koromban mit csinált Goethe?

Maria: Nem. Mit csinált Goethe a te korodban?

Thomas (zavartan): Hát, nem is tudom, de biztosan valami fontosat...

Maria: Te tényleg olvastad őt, Goethét?

Thomas: Nem mindent, de olvastam a Faustot és Werthert... Annyira szeretnék olyan lenni, mint Goethe! Hogy író legyek, tudod, nagy író. Ez minden, amit akarok. Hogy író legyek. Ismered Hans Gerlingent?

Maria: Igen.

Thomas: Azt mondja, hogy egy lány kell nekem! Én meg azt mondom neki – „Hans, ez hülyeség”. Nincs nekem arra időm.

Maria: Szívesebben olvasol?

Thomas: Igen. Meg írok.

Maria: Hazudsz.

Thomas: Miért hazudnék? Hidd el, ez az igazság.

Maria: Én nem vagyok szép neked?

Thomas: Nem mondom, hogy nem vagy... szóval, igen... igen, szép vagy. A legszebb... De hiszen ezt mindenki tudja! Miért teszel fel nekem ilyen buta kérdéseket?

Maria: Kíváncsiságból.

Thomas: Nos, hát én válaszoltam. Mit mond Goethe a Faust második részében, azt mondja Faust a szép Helénának...

Maria: Olvass nekem!

Thomas: Faust második részét? Nincs nálam.

Maria: Nem Goethe-re gondoltam... Valamire, ami a tiéd. Felix Krullt.

Thomas: Eddig még senkit sem érdekelt.

Maria: Engem érdekel... Olvasd.

Thomas (olvas): „Idestova délre járt az idő, amikor olyan nevek ütötték meg fülem, amelyeknek K volt a kezdőbetűje. Igen, de mintha a sors nyájasan incselkedni akart volna velem...”

Maria átöleli a vállát és megcsókolja.

Maria: Szép?

Thomas (*kábán*): Szép.

Maria: Na, látod! Ha számodra jelent valamit, úgy vélem, nagy író leszel. A legnagyobb író!

Maria jókedvűen távozik.

Thomas (*szétszórtan, csodálkozva tartja te-*

nyerét a bal orcáján, amelyre a csókot kapta): Szerelem...

3.

Thomas Mann és még néhány fiú. Iskolaudvar. A legnagyobb, Bertold, Thomashoz lép és kitépi a könyvet a kezéből. Thomas megpróbálja visszaszerezni a könyvet, de nem sikerül neki, mert a könyvet egymásnak dobálják a fiúk, és nem is tudja, melyiknél fog legközelebb kikötni. A könyv végül ismét Bertoldhoz kerül.

Bertold: Mi ez? Egmont? A tanteremben a legnagyobb barom vagy, itt meg könyvekkel fontoskodsz, he? Azt hiszed, ez tetszeni fog a lányoknak?

Thomas: Mi közöd hozzá, te majom, add vissza azonnal a könyvet!

Bertold: Mit mondtál?

Thomas (*Bizonytalanabban, mint az imént*): Hogy majom vagy...

Bertold: Itt a könyved!

Bertold kinyitja a könyvet, laponként tépi szét és tömi Goethét a szájába. A gyerekek nevetnek. Thomas feldühödik, de fizikailag nem igazán erős, így lassanként próbálja eltolni magától Bertoldot. Mindenki nevet. Bertold a lökdösődést egy nagy pofonnal fejezi be, amelytől visszhangzik az egész iskola. Thomas sírni kezd. Becsöngetnek. A gyerekek elindulnak az órára, Thomas marad. Felszedegeti az Egmont kitépett oldalait és visszarakja a könyvbe.

4.

Álom. Thomas Mann, Goethe, körülöttük könyvek százszámra. Goethe óriási méretű.

Thomas: Goethe?

Goethe: Én vagyok.

Thomas: Én vagyok... én vagyok...

Goethe:

... Thomas Mann.

Thomas: Igen. Tényleg te vagy az?

Goethe: Hogy gondolod?

Thomas: Te tényleg Goethe vagy?

Goethe: Természetesen.

Thomas: Johann Wolfgang Goethe?

Goethe: Hallod-e, nagyon unalmas vagy. Nem mondtam már, hogy Goethe vagyok? Álmodsz. Tizenöt éves vagy. Nem véletlenül jelentem meg álmodban.

Thomas: Elnézést, csak... nem tudom elhinni,

hogy a német irodalom óriása előtt állok. Faust, Az ifjú Werther szenvedései...

Goethe: Iphigenia Tauriszbán, Egmont...

Thomas: Eh, az Egmontot nem olvastam el – a kövér hülye Bertold miatt, az iskolából! Reggel széttépte az Egmontot és a számba tömte!

Goethe: Hát, ha fontoskodsz. Otthon olvass, ne az iskolában.

Thomas: Otthon is olvasok, meg az iskolában is... Író szeretnék lenni, olyan nagy író, Johann, mint te, sőt, egy napon szeretnék még túl is szárnyalni!

Goethe megsértődik.

Thomas: Ne haragudj...

Goethe: Nincs semmi baj. Ez a tanárok tragédiája. Mindegyik tanítvány felül akarja őket múlni. Nem te vagy az egyetlen. A bátyád is gyakran álmodott velem.

Thomas: Tudtam! Ezt sohasem vallotta volna be!

Goethe: Valójában ő gyakran idézte meg Szophoklész...

Thomas: Hülye! Goethe, ez a Heinrich semmit sem tud! Még hogy Szophoklész! Hogy is hasonlíthatja össze a nagy Goethével? A bátyám ugyan lehet nálam idősebb, de igazi dilettáns!

Goethe: Persze, Thomas. Nem ért ő az írás-hoz. Te meg jobb író leszel, mint ő, összehasonlíthatatlanul!

Thomas: Milyen jól esik ezt hallanom!

5.

Thomas Mann, Heinrich. Heinrich Thomas elé dobja az újságot.

Heinrich: Die Gesellschaft. Megjelentette a novellámat.

Thomas (érdektelenséget színlelve): Igen?

Heinrich: El akarod olvasni?

Thomas: Hát, gyerünk.

Thomas kézbe veszi az újságot, Heinrich kitépi Thomas kezéből.

Heinrich: Nincs neked erre időd. Bolondot akarsz belőlünk csinálni, te kis hülye? Hogy elbukj minden vizsgán és szégyenbe hozd szenátor apádat és író bátyádat? Ül le és tanulj!

Thomas: Mi, te író? Egy novella alapján?

Heinrich: Regény is lesz. Meglásd.

Thomas: Majd te meglátod, ha elfog az ihlet, hogy én milyen művet fogok alkotni.

Heinrich: Ah, te nem lehetsz író.

Thomas: Miért nem?

Heinrich: Mert két testvér nem lehet író. Képzelenség. Ez semmiképp sem lehetséges. Az egyik testvér arra ítéltetett, hogy a másik árnyékában éljen. Esetünkben ez egészen biztosan te lennél, ezért feleslegesen ne törd magad.

Thomas: Annyira biztos vagy benne, hogy épp te vagy az a nagy író?

Heinrich (*az újságra mutat*): Hát, kettőnk közül kinek a művét nyomtatták ki? Ki készíti első kötetét a kiadó számára? Meglátod, mennyire ünnepezt lesz Heinrich Mann neve! Te meg ... azon gondolkodj, miként fogod az osztályzataidat kijavítani. Egyébként is, amíg a testvéredet Puskinnal és Goethével fogják összehasonlítani, te csak egy pincér leszel valamelyik lübecki étteremben.

Thomas: Hát jó, ha te így gondolod. De tíz év múlva jobb író leszek nálad. És szebb feleségem lesz.

Heinrich: Ez valamilyen ígéret?

Thomas: Igen.

Heinrich: Hát, akkor lássuk azt a csodát.

6.

Thomas belép az iskolaépületbe. Mögötte megjelenik Maria.

Maria (*a háta mögül*): Órára mész?

Thomas: Órára... te is jössz?

Maria: Még nem döntöttem el...

Thomas (*nekibátorodva megfogja a kezét, és maga mellé ülteti a padra*): Ne menj órára, én sem megyek, ülj csak itt mellettem, majd... Beszélgetünk... vagy megcsókolhatsz még egyszer, ha akarsz...

Maria (*nevetve*): Ah, ti férfiak! Anyám szokta mondani: Maria, vigyázz a lányokkal, mert kibeszélnék a hátad mögött, és minden férfi érdeklődik majd irántad, de csak hogy megcsókold őket! Úgy látszik, anyámnak igaza van...

Thomas (*erősködve*): Nem, semmiképp! Nem tudom, talán mások igen, de én nem! Esküszöm! Szeretnék megírni valamit, csak neked, hogy aztán szeresd, mert az olyan lesz, mintha engem szeretnél.

Maria (*nevetve*): És mindezt egyetlen csók miatt?

Thomas: Hát, ilyen keveset jelent egy csók?

Maria (*feláll, jókedvűen*): Hát, ifjú Mann úr, úgy tűnik, hogy a bolhából csinál elefántot... megcsókoltalak... de hát az nem jelent sokat, tudod?

Thomas (*kevésbé határozottan*): Nem csókoltak meg még sosem, a lányok még csak rám sem pillantanak...

Maria: Szeretnél megcsókolni?

Thomas: Mindennél jobban a világon.

Maria: Hát akkor, gyere.

Elhelyezkedik. Thomas bátoritanul közelít hozzá. Majd megcsókolja. Az orcáját. A lány elneveti magát.

Thomas: Most mi van?

Maria: Nem oda gondoltam a csókot...

Thomas: Hanem?

Ránéz. Thomas erősen megfogja és szájon csókolja.

7.

Thomas és Goethe.

Thomas: Goethe, a legszebből még nem is beszéltem neked – szerelmes lettem!

Goethe: Tán csak nem?

Thomas: De igen – Maria Albrechtbe. Ő a legszebb lány az egész iskolában.

Goethe: Ah, fiatalság. Szerelem, szenvedély, vágyódás... Szép dolog az, Thomas. És ő, viszonozza a szerelmet?

Thomas: Goethe, megcsókolt!

Goethe: De hát ő a legszebb lány az egész iskolában. Nem gondolod, hogy elégedettebb lenne, mondjuk, Hans Gerlingennel?

Thomas: Hans! Miféle Hans! Goethe, ne legyél már bolond! Hans jó fiú, de hát én vagyok Thomas Mann. Érted?

Goethe: Igen, teljesen világos.

8.

Thomas Mann a padon ülve Goethét olvassa. Hans közelít hozzá.

Hans: Üdvözlét az írónak. Olvasol?

Thomas: Hans, ezt hallgasd meg! „A legjobb, legnemesebb életet élhetném, ha nem volnék bolond. Nem könnyen találkoznak össze egy ember lelkének gyönyörködtetésére oly szép körülmények, mint amilyenek közt most én vagyok. Ah, mennyire igaz...”

Hans: Ez meg mi?

Thomas: Goethe, Az ifjú Werther szenvedései.

Hans: Ah, aha, jó. Nem rossz.

Thomas: Hans, nagy mű ez.

Hans: Nem kétlem. Azt hiszem, szerelmes lettem.

Thomas: Kibe?

Hans: Maria Albrechtbe.

Thomas: Igen? Hát, sok szerencsét, barátom.

Hans: Elvittem lovagolni! Három órát lovagoltunk. Rólad is beszélgettünk. Kedves vagy neki, azt mondta, szimpatikus vagy, csak kicsit mafla. Meg hogy felizgattad magad egy csók miatt.

Thomas (*zavartan, lesújtva*): És a Don Carlost olvastad-e?

Hans: Jaj, hidd el, elolvasom még ma, de csak ha megígéred, hogy soha többé nem fogod felemlíteni... csak viccelek... Majd Mariával elolvasom... hogy is hívják, Goethe?

Thomas: Schiller.

Hans: Igen, a jó öreg Schiller... az jobban érdeklí őt, mint én...

Thomas: Vannak a Don Carlosban olyan szép, megrázó részek, egyszerűen mintha ott belül valami megszakadna... az a rész, ahol a király sír, mert elárulta a márki... és teljes lényedben megborzongsz, mert ő egy rettenetesen merev és szigorú király. Nincs szerelme, mindig olyan magányos, majd azt hiszi, hogy jó emberre talált, az meg elárulja.

Hans: Igen... jól hangzik... mennem kell, találkozom van Mariával! Ha szükséged lesz valamire, itt vagyok.

Elmegy.

Thomas: Mekkora hülye vagyok! Goethe szépen figyelmeztetett Hansra, én meg nem hallgattam rá! Úgy kell nekem!

Áll, Hansot nézi. Majd rezignáltan fogja Goetét és olvasni kezd.

Thomas: „A legjobb, legnemesebb életet élhetném, ha nem volnék bolond. Nem könnyen találkoznak össze egy ember lelkének gyönyörködésére oly szép körülmények, mint amilyenek közt most én vagyok. Ah, mennyire igaz, hogy csak a szív maga tudja megteremteni a boldogságát.”¹

Becsukja a könyvet, fogja a táskáját, kiszedi belőle az összes papírt, széttépi és nézi, ahogyan lebegnek a szélben.

¹ Goethe: *Werther szerelme és halála*. Fordította: Szabó Lőrinc

Thomas: Jobb dolgokat fogok létrehozni. Ígérem. Csak vesszenek ki lelkemből a szerelem jelentéktelen érzései.

Becsukja a könyvet. Lefekszik a padra.

VÉGE AZ ELSŐ RÉSZNEK

MÁSODIK RÉSZ

1.

1901. München. Vendéglő. Az asztalnál ülnek: Thomas Mann, Heinrich Mann, Samuel Fischer, a kiadójuk, Hans Gerlingen és Maria Albrecht (most már Gerlingen).

Fischer: Thomas Mannra és a Buddenbrookokra!

Mindenki: Egészségére!

Thomas: Köszönöm, köszönöm...

Fischer: Bocsánatot kell kérnem tőled, amiért azt akartam, hogy rövidítsd le a könyvet. Bevalom, tévedtem.

Thomas: Fischer, nem kell szabadkoznod. A nagy ember erénye, hogy be tudja ismerni a hibáját.

Fischer: 16 éve foglalkozom könyvkiadással, de A Buddenbrook háznál jobb könyvet még nem olvastam! És a kritikák! Ha valaki azt mondta volna, hogy olyan könyvet fogok kiadni, amelyről egy rossz kritika sem jelenik meg, az arcába nevettem volna. Még Demel is, aki szereti ízekre szedni a könyveket – Heinrich, te emlékszel még, hogy mit írt az Eldorádó földjén című kötetedről...

Heinrich (*kelletlenül*): Emlékszem.

Fischer: Kicsit igazságtalan volt, hiszen nem rossz könyv az, de még Demel sem vitatja el a zsenialitásodat. Ez már valami! Már eladtuk az első kiadást. Mellesleg, hogy is volt azzal a Berliner Tageblatts kicsikével?

Thomas: Annyira fáradt voltam, hogy alig volt erőm emberi módon válaszolni a kérdéseire. Ezek az újságírókkal folytatott beszélgetések ki-merítik az embert.

Fischer: Tudod, a fordításokról is beszélünk kell.

Thomas: Ha az angoloknak és a franciáknak is interjúkat kellene adnom, nem lenne erőm a második könyvemnek a megírásához.

Hans: Én nem olvastam... de Maria azt mondta, hogy remekmű!

Maria: Tényleg... gratulálok Thomas, fenomenális.

Thomas: Köszönöm, Maria. Ez sokat jelent nekem. Az meg, hogy nem olvastad el, egyáltalán nem lep meg. Esetleg volt időd elolvasni a Don Carlost?

Hans: Természetesen nem. Mi van, most azal akarsz piszkálni, hogy nem olvastam...

Thomas: Schillert.

Hans: Őt hát!

Thomas: Hagyd el, Hans! Tíz éve nem láttuk egymást. Amióta Lübeckből Münchenbe költöztünk, sem téged, sem Mariát nem láttam. Az a távirat, amelyben házasságkötésekhez gratuláltam, ha nem tévedek, az volt az utolsó kapcsolatunk.

Maria: Igen, öt évvel ezelőtt. Hihetetlen...

Hans: Mindig úgy volt, hogy jelentkezem neked, de... hol Angliában, hol Olaszországban vagyunk, szinte nincs is állandó lakhelyünk. Apa egy panziót vett nekem Monte-Carlóban, amikor megnősültem. Kötelezően minden nyarat ott töltünk. Amikor azonban megláttuk... pontosabban Maria megvette a könyvedet, látni akartunk.

Maria: Gyönyörű könyv, fantasztikus.

Heinrich: Igen, a könyvvel minden rendben.

Fischer: Minden rendben?

Heinrich: Nos, ne essünk túlzásokba... Örülök neked, Thomas, tényleg örülök. Csak... annyira mindent elloptál volt polgártársaink, a lübeckiek életéből a könyvedhez! Azt hiszed, hogy nem fognak megsértődni, ha elolvassák?

Thomas: Hát akkor sértődjenek meg.

Heinrich: És az író erkölcsi kötelessége?

Thomas: Miféle erkölcsi kötelesség? Az írónak csupán a saját művével szemben van kötelessége.

Hans: Hanem mondd csak, befejezted egyáltalán az iskolát?

Thomas: Nem.

Hans: Tehát hivatalosan iskolázatlan vagy?

Maria: Hans...

Hans: Mi van szerelmem, csak kérdezem.

Thomas: Ne aggódjatok, nem sértődtem meg.

Heinrich: Meg aztán nincs is rendjén, hogy egy ilyen nagyság könnyen felizgassa magát.

Thomas: Szellemes.

Fischer: Heinrich, nem értelek. A Budden-

brook ház az országban a legolvasottabb könyv. Írj meg te egy ilyen művet.

Heinrich: Honnan tudod, hogy nem írtam meg? Három hónapja zárt ajtón kopogtatok!

Thomas: *(Hansnak és Mariának)* Látogassatok el hozzám holnap. Neusenkirchner 16. Olyan régen találkoztunk, szeretném, ha jól kibeszélgetnénk magunkat.

Hans: Holnap egész nap foglalt vagyok. De Maria szabad, nem igaz?

Maria: De. Nem csinálok semmit.

Thomas: Délután négy körül?

2.

Thomas Mann lakása. Neusenkirchner 16. Thomas öltönyben. Kopogtatnak. Thomas kinyitja az ajtót, belép Maria.

Maria: Jó napot.

Thomas: Kérlek, ne ilyen hivatalosan. Barátok között elég a szervusz.

Maria *(nevet, kissé kényelmetlenül érzi magát)*: Olyan régóta nem találkoztunk, hogy nem tudtam, hogyan...

Thomas: Te és Hans állandóan azt mondogatjátok, milyen régen találkoztunk utoljára... tán csak nem váltunk egymás számára idegenekké? Egyébként meg, semmit sem változtál. Olyan vagy, mint 10 évvel ezelőtt.

Maria *(nevet, továbbra is kissé kényelmetlenül érzi magát. Ő maga sem tudja, miért.)*: Remélem, ezt bóknak szántad.

Thomas: Természetesen, mi más lenne?

Maria: Te nagyon megváltoztál...

Thomas: Gondolod? Talán. Nem tudom. És te, hogy vagy Hansszal?

Maria: Jól. Állandóan utazgatunk. Sok mindent látunk. A nyáron talán Angliába utazunk. Londonba. Madridban egy majmot láttunk. Ketrebe zárva, tudod.

Thomas: Az állatkertben?

Maria: Az utcán.

Thomas: De, milyen az élet Hansszal?

Maria: Jó...

Thomas: Ha már egyszer panziótok van Monte-Carlóban... mi kell még!

Maria: Hát... cinikusabb lettél.

Thomas: Őszintébb, mondanám én. Sajnálom, hogy Hans nem tudott eljönni.

Maria: Ő is sajnálja. Sokszor üdvözl.

Thomas: Ez hazugság. Tíz éve se nem láttuk, se nem hallottuk egymást. Most, amikor megjelent a könyvem, egyszer csak eszébe jutottam... Kétlem, hogy most jártok először Münchenben...

Maria (*elindul az ajtó felé*): Nem gondoltam, hogy azért hívtál bennünket, hogy sértegezz.

Thomas (*pánikba esve*): Állj, állj, állj! Ne haragudj! Nem akartam. Maradj, kérlek. Foglalj helyet.

Maria *lassan, elővigyázatosan visszafordul. Leül.*

Thomas: Felejtsd el, amit mondtam. Tényleg. Butaság volt, bevallom.

Leül. Cigarettát vesz elő és rágyújt.

Thomas: Egy cigarettát?

Maria: Köszönöm, nem.

Thomas: Van gyereketek?

Maria: Nincs.

Thomas: Pedig öt éve vagytok házasok? Furcsa.

Maria: Hogy érted?

Thomas: Nem szeretkezel Hansszal? (*Maria ránéz, vagy csak int.*) Mióta?

Maria: Egy éve – majdnem egy éve.

Thomas: Azt mondd, megváltoztam? Nem, nem változtam meg. Nem lettem rosszabb sem, ugyanazt teszem, amit az iskolában. Álmodom és írok. Ez minden. Emlékszel, amikor iskolába jártunk, megkérdeztél, hogy tetszel-e nekem? Azt akartam válaszolni, hogy te vagy a legszebb lány, akit életemben láttam. Nem változott a véleményem. Most, hogy újra látlak és tudom, hogy egy hülyéhez mentél feleségül... A dicsőség és az írás semmit sem jelent nekem. Csak téged szeretlek.

Maria (*szemben áll Thomasszal*): Hans...

Thomas: ...szimpatikus. Én meg zseni vagyok. *Átöleli és szenvedélyesen megcsókolja.*

3.

Fischer irodája. Kopogtatnak.

Fischer: Tessék!

Heinrich lép be, félénken, kezében valamiféle kézirat.

Heinrich: Jó napot, Samuel.

Fischer: Ah, te vagy az. Kerülj beljebb.

Heinrich: Elhoztam a kéziratot. Ahogy mondtam.

Fischer: Mi? Ja, igen. Tedd az asztalra. Kérlek, adj néhány hetet, talán egy hónapot...

Heinrich: Tudom, hogy ez mit jelent.

Fischer: Elolvasom, ne aggódj, utána megbeszéljük. Rendben?

Heinrich: Igen... Rendben. Köszönöm.

Szünet. Heinrich bálvánnyá meredten áll, Fischer ül és írogat valamit. Egy idő után Fischer észreveszi, hogy Heinrich még mindig ott áll.

Fischer: Most mi van?

Heinrich: Samuel, ez nekem sokat jelent.

Fischer (*az órájára néz, feláll, a szekrényhez megy, kivessz egy ünnepi öltözetet és öltözködni kezd*): Ne haragudj, kések... Egy ünnepségre kell mennem, és késésben vagyok. Egész nap az irodában... Nyugodtan mondhatod...

Heinrich: Csak... tényleg sokat jelentene a számomra, ha elolvasnád...

Fischer (*öltözködik*): Persze, hogy elolvasom, mi jut eszedbe!

Heinrich: Életemben csak egy dolgot szerettem volna, hogy író legyek. Semmi mást.

Fischer (*megáll, ránéz*): Hát az vagy. Vagy nem?

Heinrich: Talán. De nem úgy alakul, ahogyan elképzeltem.

Fischer: Eh! Ha az életben minden úgy történne, ahogyan szeretnénk... a világ sokkal szebb lenne, nem? Most pedig, csak ne aggódj, gyere vissza egy hónap múlva és megbeszéljük. Rendben?

Heinrich: Rendben. Köszönöm.

Elmegy.

4.

Ünnepség. Zene, pezsgő és egyebek. Thomas, Fischer.

Fischer: Beszelnünk kellene Heinrichről.

Thomas: Mi?

Fischer: Ez nem a megfelelő hely. Írsz valamit?

Thomas: Vannak ötleteim, de semmi konkrét.

Fischer: Erről is beszelnünk kellene. No, de hagyjuk, érezd jól magad. Viszont be kell, hogy mutassalak egy lánynak, Katia Pringsheimnek.

Thomas: Az meg kicsoda?

Fischer: Az apja matematikatanár az egyetemen, Alfred Pringsheim.

Thomas: És miért kellene megismerkednem valamilyen tanár lányával?

Fischer: Te és a hülye kérdéseid! A lánynak nagyon tetszett A Buddenbrook ház, az apjával jó barátok vagyunk és a lány megkért, hogy mutassalak be neki. Nincs ebben semmi szörnyűség.

Thomas: Nem ő az egyetlen, akinek tetszett a könyvem.

Fischer: A kedvemért tedd meg ezt a szíveséget...

Thomas: Rendben van, semmi gond.

Fischer: Katia!

Thomas: Itt van?

Fischer: Természetesen igen.

Érkezik Katia Pringsheim.

Fischer: Bemutatnálak benneteket egymásnak... Thomas Mann, Katia Pringsheim kisaszszony.

Thomas: Örvendek.

Katia: Én is...

Fischer: Hát akkor én most magatokra hagylak benneteket, csak nyugodtan beszélgetsetek...

Thomas kényelmetlenül érzi magát. Nem tudja, mit is mondjon.

Thomas: Az Ön édesapja Alfred Pringsheim tanár úr?

Katia: Igen. Reményeim szerint én is a nyomdokaiba lépek.

Thomas: Ah, Ön az első nő, akit felvettek a Münchener Egyetemre? Olvastam Önről.

Katia: Igen. Matematikát tanulok.

Thomas: Ne értsen félre, de kinek van arra szüksége?

Katia: Hogyhogy, kinek? Matematika nélkül semmi sincs...

Thomas: És művészetek nélkül?

Katia: Nem szükséges ily módon értékelnünk a dolgokat. Az Ön könyve fenomenális, de ne mondja már, hogy értékesebb a matematikánál...

Thomas: Vajon a matematika feltárja-e az igazságot az emberről?

Katia: A művészet vajon segít-e az embernek egyszerűbben, jobban élni?

Thomas: Természetesen segít.

Katia: A matematikánál is jobban? Téved.

Thomas *(nevetve)*: Be kell vallanom, le vagyok nyűgözve. Tudja, általában ha valaki dicsérni szeretné a könyvemet, akkor majd belehalok az

unalomba... ön meg... ön meg szeretne beszélni velem, mert tetszett a könyvem, és teszi ezt úgy, hogy megalázza a művészetet.

Katia *(nevetve)*: Bocsásson meg... nem gondoltam megsérteni Önt... *(természetesebben kezd el beszélni)* Egyébként is, te kezdted!

Thomas: Én?

Katia: Te akartad rögtön a tudomásomra hozni, hogy a matematika csak időpocsékolás!

Thomas: Te pedig rögtön egyetérthetnél volna velem, és nem lett volna veszekedés!

Elneveti magát.

Katia: Remélem, nem vagyok túlságosan tolazkodó, de nagyon szeretném, ha ismét találkoznánk. Ön nagyon érdekes.

Thomas *(zavartan)*: Miért is ne?

Mindent eláraszt a zene. Sötétbe borul minden.

5.

Maria az ágyban fekszik, Thomas belép a szobába, öltözködik.

Thomas: Maria, eszembe jutott valami...

Maria: Mi?

Thomas: Hogy hagyd ott Hansot.

Maria *(nevet)*: Micsoda?

Thomas: Hagyd ott. Minek ő neked?

Maria: Te megőrültél!

Thomas: Sohasem felejtettelek el. Azért is küldtem az esküvőtokra azt a buta táviratot... nem tudtam elviselni, hogy együtt lássam veled. Egyébként is, nézd meg, mit ajánlok neked!

Maria: Azt hiszed, jobb vagy nála egy könyv miatt? Hans nem túlságosan okos – de tisztességes, jó ember.

Thomas: Ő vett el téged tőlem.

Maria *(cinikusan, kicsit dühösen)*: Beleszerettem. Nem is voltam a tiéd, hogy bárki is elvehessen tőled.

Thomas *(rövid szünet után)*: Fiatalon én magam is szerettem volna Hans Gerlingen lenni, de tudtam, hogy sohasem lehetek az. Az iskola legügyesebb, legszebb és legnagyobb tiszteletet élvező fiatalembere. Első helyek az összes futóversenyen és a hasonló hülyeségeken, az összes lány kedvence... és én magam is valahogy spontánul kötődtem hozzá. Most viszont már teljesen elégedett vagyok, hogy Thomas Mann vagyok. Egyáltalán... elolvasott bármit is tőlem?

Maria: Hans? Nem... nem igazán könyvszerető...

Thomas nevet.

Thomas: Elkezdtem gondolkodni egy történetcskén... már régóta töröm a fejem rajta... valójában az iskola óta.

Maria: Miről?

Thomas: Egy fiatalemberről, Tonio Kröger, minden szempontból puhány, kivéve az intellektuális oldalát. Legjobb barátja, Hans Hansen viszont a legjobb tanuló, fenomenális a sportban, aztán ott a nagy szerelme, Ingeborg Holm, aki viszont nem szereti Toniót, hanem hozzámegy a szép, de tökfaj Hans Hansenhez.

Maria: Thomas! Tán csak nem fogod...!

Thomas: Miért is ne?

Maria: Hát ez annyira nyilvánvaló... ha Hans elolvassa, talán megharagszik...

Thomas: Nem fog megharagudni, mert el sem fogja olvasni.

Maria: Hát jó, de ha más valaki olvassa el, megérti...

Thomas: Hát aztán? Ne aggódj... most miért vagy ilyen? Fél Lübecket megsértettem a remekművemben... És? Különben is, művész vagyok – nekem mindent szabad.

6.

Thomas Mann, Samuel Fischer.

Thomas: Samuel, örülök, hogy jöttél! Remek híreim vannak! Elkezdtem írni egy újabb művet!

Fischer: Kitűnő! És? Miről szól? Hadd halljam!

Thomas: Egy novelláról van szó...

Fischer (*láthatóan csalódott*): Novella?

Thomas: Novella...

Fischer: Szeretnék valami... nagyobbbat.

Thomas: Hogy gondold?

Fischer: Nézd, a könyved szenzáció! Írj meg valamit, minél előbb, csak így elkel (*pattint az ujjával*). Az lenne az igazi! Jó neked, jó nekem, mindenkinek jó. Ha a második könyvednek is ekkora sikere lesz, akkor készen állok majd arra, hogy... más írókat is pénzeljek.

Thomas: Milyen írókat?

Fischer: A bátyád jó író, nem kétséges. De amit ő írt, előtte már milliószor olvastam.

Thomas (*fáradtan, kicsit ingerülten*): Mi ebben a pláne?

Fischer: Hogy ha te nem lennél, azaz, nem a

bátyád lenne, talán továbbra is kiadnám a könyveit... miért is ne? A legnagyobb problémája, hogy öccse, Thomas Mann ámulatba ejti az embereket...

Thomas: És mi van Heinrichhel?

Fischer: Kiadtuk a könyveit, de minden olyan... langyos. Elfogadható kritikák, persze Demelét kivéve, elfogadható példányszám, elfogadható könyvek – és semmi más. Ilyen írókkal Dunát lehetne rekeszteni, de csak Heinrichnek okoz gondot, hogy zseni az öccse.

Thomas: A pláne tehát az, hogy Heinrich könyvét csak akkor adod ki, ha előtte én megírok valamit?

Fischer: Annak a valaminek pedig A Buddenbrook háznál is sikeresebbnek kell lennie. Olyan siker mellett gond nélkül adhatom ki Heinrichet is az idény egyik lábjegyzeteként, és ezzel ő talán meg fog elégedni. Ha te megírod, utána kiadjuk Heinrich könyvét is...

Thomas: És mi lesz, ha Heinrich is egy remekművet alkot?

Fischer (*nevetve*): Ebben a szakmában van egy szabály – ha nincs remekmű harmincéves korig, akkor nem lesz soha! (*Thomas szeretne mondani valamit, de Fischer felemeli a kezét*) És most ne mondd nekem, hogy Goethe első nagy művét ötvenévesen írta, vagy valami hasonló. Heinrich Mann sosem fog remekművet írni. Hanem... hozd el a novelládat, szívesen elolvasnám, és örömmel adnám ki. De most egy nagy könyvnek van itt az ideje. Bármiről... tündérekéről, hercegnőkről, trollokról, bármiről, egész Németország azt fogja olvasni. Ez jó neked, jó nekem, de különösen jó lenne Heinrichnek... Gondolkoj el ezen.

7.

Thomas és Heinrich.

Heinrich: Tomikám, pusztán gonoszkodásból lettél író, tisztán gonoszkodásból szartad le a könyvedben a családjunkat és a barátainkat... és egyszerre átkozott író lettél... hol itt az igazság?

Thomas: Kérlek, ne kezd újra! Nekem kelle-ne szabadkoznom, amiért a könyvem tetszett az embereknek?

Heinrich: Hónapok óta kopogtatok Fischernél, hónapok óta...

Thomas: Nekem sem megy, ha ez jelent neked valamit. Öt hónapja kezdtem írni a Tonio Krögert és alig írtam meg tíz oldalt... mintha nem lenne ihletem... nem tudom. Mondd, lehetséges az, hogy az ember képtelen bármi jót megírni, ha boldog?

Beront Hans, azonnal Thomasra ront, megüti, a földre dönti és folytatja az ütlegelést.

Hans: Megöllek te gané, megöllek!

Heinrich lefogja Hansot, eltolja Thomastól, de Hans továbbra is forr a dühtől.

Thomas: Hans...

Hans: Ne mondj semmit! Egy szót sem!

Hans próbál uralkodni magán, de bármelyik pillanatban megütné Thomast.

Hans: Terhes.

Thomas elképedve nézi.

Thomas: Terhes?

Thomas hitetlenkedve nevetni kezd. Hans megragadja.

Hans: Most mit nevetsz, te hülye?

Thomas: Megint meg akarsz ütni? Üss meg, Hans! Gyerünk!

Hans áll és Thomast nézi. Ellöki magától, de nem túlságosan erősen. Inkább dühében.

Hans: Holnap Londonba viszem. Meglátjuk, hogy mit és hogyan. Adj hálát Istennek, hogy nem öltelek meg.

Thomas: Neked köszönet érte.

Hans: Hol volt az eszed? Mi járt a fejedben? Botrányt akartál, te hülye?

Hans dühösen nézi Thomast. Bármelyik pillanatban újra rávetheti magát. Látható erőfeszítések árán tud csak uralkodni magán.

Hans: Menj a pokolba!

Elindul az ajtó felé.

Thomas: Hans!

Hans megáll, megfordul.

Thomas: Nem ezt akartam, Hans, esküszöm neked. Bocsáss meg.

Hans Thomasra néz. Elmegy.

Thomas: Bárcsak olyan lennék, mint te!

Hans kimegy. Heinrich egy ideig a testvérét nézi. Hallgatnak. Thomas lassan visszamegy az asztalhoz és leül. A tekintete komor.

Heinrich: Hát, író is, meg Don Juan is lettél. Nem vártam ezt tőled.

Thomas: Hallgass.

Heinrich: Hülye! Minden az öledbe hullott! A dicsőség, az írás, jutalmak, amit csak akarsz! És szomorkodsz egy liba miatt?

Thomas dühében Heinrichre ront.

Thomas: Liba?! Még Goethénél is jobban szeretem!

Eltávolodik Heinrichtől.

Thomas (rezignáltan, önmagának): Goethénél is jobban szerettem...

Ekkor, mintegy véletlenül, fellöki a széket. Dühkitörés fogja el. Tör-zúz a szobában, felborítja az asztalt, a széket, ami csak a keze ügyébe kerül. Kimerülten a padlóra rogy.

Heinrich: Thomas... nem lehet minden a tiéd. Te is tudod. És ne bánkódj túlságosan. Biztos vagyok benne, hogy nincs túlságosan nehéz élete.

Thomas: Hát milyen az élete a lovakkal és egy gazdag hülyével?

Erőltetetten nevet.

8.

Thomas Mann, Katia Pringsheim. Hat hónappal az előző jelenet után.

Katia: Ennyi az egész teória. Nagyon érdekes, nem?

Thomas: Nagyon is. És ez egyféle forradalom a matematikában?

Katia: Persze! Úgy vélem, Döblin egyfajta zseni!

Thomas: Elhiszem Önnek, ha azt mondja, hogy Döblin zseni.

Figyeljen rám: van egy javaslatom az Ön számára. Érdekelne-e egy munka, amit elvégezhetne nekem?

Katia: Milyen?

Thomas: Nehéz feladat. Legyen a segédem, aki gondoskodik rólam, legyen Ön a támaszom.

Katia:

Miről beszél Ön?

Thomas: Azt a munkát bízám Önre, hogy legyen a feleségem.

VÉGE A MÁSODIK RÉSZNEK

INTERMEZZO

1.

Thomas és Katia Mann egy velencei szállodaszobában. 1911-et írunk. Thomas a fotelben ül, fáradtan dörgöli a szemét. Katia lép be a szom-

széd szobából.

Katia: A te ruhádat a baloldali szekrénybe, a gyermekholmit meg a jobb oldali szekrénybe raktam... a füzetedet jobbról az ötödik fiókba tettem. Erika és Klaus alszik... látnod kell – két kis angyal... no, mi van?

Thomas: Úgy tűnik, egy nevetséges szerelmi regényt írtam... A Királyi fenség maga a csőd...

Katia: Még csak most értedtünk Velencébe, hogy egy kicsit megpihenjünk. Mindentől. Világos?

Thomas: Világos.

Katia: Egy szót sem hát a Királyi fenségről, vagy bármi másról... Kérlek.

Thomas: Igen, igazad van. Mint mindig. Pihe-
nésre van szükségem. Az írás nagyon megerőltető. Most meg még a gyerekek is – be kell valla-
nom, azt hiszem az volt a probléma – az állandó
üvöltözésük és kiabálásuk dekoncentrál írás köz-
ben. Nem tudok összefűzni két mondatot úgy,
ahogy kell, azonnal felhangzik a sivalkodásuk, a
visításuk...

Katia: Nem fogunk most erről... megígérted.

Thomas: Tudom, tudom... csak mondom. Ne-
héz az író élete... Katia, sétálnom kell egyet. Nem
maradok sokáig, csak egy fél órát, legfeljebb egy
órát. Nézd meg, milyen itt az étlap. Ellenőrizd le,
hogy a ruhák közül nem gyűrődött-e össze vala-
mi utazás közben. Ha igen, akkor vidd el a sze-
mélyzetnek, hogy hozzák rendbe. Van pénzed,
ha szükséges valamennyit külön is adni nekik.

Katia: Rendben, Thomas. Nyolcig megjössz?

Thomas: Hát persze. Mondtam, nem leszek
oda sokáig.

Katia: Jól van. Megyek és kicsomagolok.

Felveszi a bőröndöket és átviszi őket a szomszéd szobába.

Thomas: Katia...

Katia megáll.

Thomas: Mi lenne velem nélküled?

2.

*Thomas Mann a strandon, öltönyben. Ül a na-
pozóágyon és újságot olvas. Szivarozik. Vladislav
Moest, a tízéves fiút figyeli, aki homokvárat épít.
Kitartóan, vágódva nézi. A gyermek befejezi a
homokvárat, Thomas Mannra néz, aki helyeslő-
leg mosolyog rá, azaz mosolyával jelzi, hogy na-
gyon jó a fiú által készített homokvár. Vladislav is
elmosolyodik, majd feláll és hirtelen szétrugdos-*

*sa a homokvárat, amely szétesik. Majd csibész-
sen nevetve elfut és eltűnik Thomas szemei előtt.
Thomas Mann megnézi a homokvár maradvá-
nyait, majd feláll és elmegy.*

3.

*Fischer dolgozósobája. Fischer ül és ír. Ko-
pogtatnak.*

Fischer: Tessék!

Heinrich lép be.

Fischer: Oh! Hát te?

Heinrich: El akartam neked hozni valamit – a
folyóíráshoz.

Papírokat ad át neki.

Fischer (olvas): Esszé Zoláról... Te írtad?

Heinrich: Én.

Fischer: Zola? Azt hiszed, hogy nem világos,
kiről is van szó? A testvéred ellen írsz. Biztos
vagy abban, hogy ki akarod adatni?

Heinrich: Mondd meg őszintén – a műveim
jobban járnának, ha nem lennék a bátyja?

Szünet.

Fischer: Valószínűleg.

Heinrich: Akkor add ki.

HARMADIK RÉSZ

1.

Thomas: Hölgyeim és Uraim, megtiszteltetés
számomra, hogy ma Önök előtt...

*(1929-et írunk. Thomas Mann a dolgozószo-
bájában. A beszédét gyakorolja. A dolgozószo-
bája ajtaja mögül, a folyosóról gyermekjáték hallat-
szik be, igen hangosan és zajosan. Amíg Tho-
mas gyakorol, a hangzavar mind erősebb lesz.)*
Hölgyeim és Uraim, megtiszteltetés számomra,
hogy ma Önök előtt... *(a folyosóbéli hangzavar a*
tetőfokára hág.) Hát ez meg mi? *(az ajtóhoz lép,*
kinyitja és kikukucskál.) Gondolhattam volna...
Michael, kisfiam, gyere apához egy percre.

Belép Michael Mann, a fia. Tízéves forma fiú.

Thomas: Gyere ide. Foglalj helyet.

*Michael leül úgy, hogy apa és fia egymás sze-
mébe néz.*

Thomas: Michael, tudod-e, hogy apa mit csi-
nál?

Michael: A beszédet készíted.

Thomas: Igen, a beszédemen dolgozom.
Goethe tiszteletére, aki olyan nagy író volt, mint
apád. Ez az a beszéd, amelyet a háromszáznál

is több legnagyobb német elme előtt mondok el egy hét múlva. Nehéz elkészítenem ezt a beszédet, ha a dolgozószobám előtt ekkora zaj és ordibálás hallatszik. Érted most már?

Michael: Igen, apa.

Thomas: Jól van. Michael, ne érts félre, de te vagy számomra a legkevésbé szimpatikus gyermek. Nem magad miatt, te semmiről sem tehetsz, de ellenszenves vagy nekem a születésed óta. Alapjában véve én vagyok a hibás, de, őszintén szólva talán könnyebben elviselnélek, ha kevésbé lennél idegesítő. Érted?

Michael: Igen, apa.

Thomas: Jól van. Az javaslatom, hogy mostantól a kapcsolatunk pusztán formális jellegű legyen. Egyetértesz vele?

Michael: Igen, apa.

Thomas: Kezet rá.

Apa és fia kezet fognak.

Thomas: Jól van, Michael, most már elmehetsz és készülődhetsz a lefekvéshez. Tizenöt perc múlva ott leszek, hogy felolvassak egy mesét.

Michael: Rendben van, apa. *(feláll és az ajtó felé indul)* Apa...

Thomas: Igen, fiam?

Michael: Felolvasnád nekünk a Hüvelyk Pannát?

Thomas: Nem lehet fiam, mert ma este A boldog herceget olvasom fel. Az sokkal érdekesebb, mint a Hüvelyk Panna. Most menj, és nehogy ismét te légy az utolsó az ágyban.

Michael: Jó, apa.

Elmegy. Kicsit később feláll Thomas is és kimegy a szobából. Csöng a telefon. Michael beszalad, felemeli a kagylót. Thomas belép és megáll az ajtóban.

Michael: Halló? Egy pillanat... Apa, téged keresnek. Azt mondják, megkaptad a Nobel-díjat.

2.

Heinrich megöleli Thomast.

Heinrich: Gratulálok.

Thomas: Nem vagy féltékeny?

Heinrich: Féltékeny? Itt helyben meg tudnálak fojtani.

Thomas: Ah, csodás fajta a művész.

Heinrich: Különösen az íróember. Az első naptól kezdve tudtam, hogy kibaszol velem.

Amint megírtad A Buddenbrook házat, láttam a sötét jövőm.

Thomas: Hogyan is feledhetném el azokat a cirkuszokat a Buddenbrookok miatt?

Heinrich: Tudom, tudom. Szarakodtam. Könnyebb volt nekem azzal áztatnom magam, hogy csak a kapcsolataid miatt adták ki, vagy bármilyen másért, minthogy elismerjem: jobb író vagy nálam. Bizonyára neheztelsz emiatt rám.

Thomas: És az Esszé Zoláról?

Szünet.

Thomas: Milyen gyerekesek voltunk, amikor 45 évesek voltunk! Testvérek vagyunk. Tudom, hogy mennyit dolgozol. Ha nem lettél volna ilyen, talán sosem lettem volna író.

Heinrich: Nem, nem! Ez a sorsod, Thomas. A te tehetségeddel... író kellett, hogy legyél. Látom, Klaus is elkezdett írni. Biztosan büszke vagy rá.

Thomas: Miért akar író lenni? Ez megrémít. Lásd, milyenek voltunk mi ketten. Nekem meg hat gyerekem van. Ha még valamelyik elkezd írni, ki tudja mi lesz még.

Heinrich: Reméljük, hogy nem lesznek olyanok, mint mi.

Thomas: Kiütözköznek rajta a tehetség jelei. Az is igaz, hogy fiatal még.

Heinrich: Vagy jó író vagy, vagy nem. Nem fontosak az évek.

Szünet.

Thomas: Te is jó író vagy. Kiváló író. Mindig is azt gondoltam. Olvastam az Eugéniét, kitűnő könyv.

Heinrich: Szarakodsz. Hál' Istennek, beletörttem a sorsomba. Zseni az öcséd. Van ennél rosszabb dolog is. No, de mesélj, milyen a Nobel-díj? Hogy néz ki az egész – fogadás a királynál, világhírnév... Én nem tudom. Nem is fogom megtudni. Hogy nem szégyellem magam... Könyveket írok, amelyeket senki sem olvas... Soha egyetlen kritikus sem nézett bele... Hanem, mi történik ezzel a mi szerencsétlen országunkkal? Láttad azokat az örült nemzetiszocialistákat?

Thomas: Senki sem fogja őket komolyan venni.

Heinrich: Gondolod? Remélem. Egy valamit mondok neked: ha Hitler hatalomra kerül, azonnal elhagyom Németországot.

Thomas: Hogy Hitler hatalomra kerüljön? Semmi esélye.

Heinrich: Thomas, te mindig is politikai diletáns voltál. Jegyezd meg, amit most mondok: ha az megtörténik, azonnal csomagolj.

3.

Álom. Ismét Goethe, csak most már nincsenek méretbeli aránytalanságok a két író között.

Goethe: Bocsánatodat kell kérnem. Szörnyen igazságtalan voltam veled szemben. Be kell val-lanom, erősen kételkedtem abban, hogy te vagy az az ember, aki nagy német íróként az örököm-be léphet. De *(bizonyítékként A varázshegyet lo-bogtatja)* A varázshegyet harmadszor olvasom... irodalmunk kapitális műve. Nagyon tetszik.

Thomas: Valóban? Valóban tetszik Önnek A varázshegy?

Goethe: Valóban... te, varázsló.

Thomas: Te varázsló! Milyen jól is hangzik ez!

Goethe: Mit akartál, te varázsló? És ne ma-gázz többé, most már egyenlők vagyunk.

Thomas: Nézd, mesterem, tudni szerettem volna... Hogy az élet... gondolom... az én éle-tem... Vajon elégedett vagyok?

Goethe: Ez meg most honnan jutott eszedbe?

Thomas: Hát... csak úgy, sehonnan.

Goethe: Mindenki olyanná formálja az életét, ami. Te író vagy, és emiatt boldognak kell len-ned... hát az vagy-e?

Thomas *(türelmetlenül)*: Teljes mértékben, hi-szen zseni vagyok. Viszont van valami más.

Goethe: Mi?

Thomas: Úgy tűnik, hogy hajlok afelé... ta-lán tévedek ebben, de úgy tűnik, hogy hajlamos vagyok igazságtalannak lenni az emberekkel szemben. Hat gyermekem van és velük szem-ben... távolságtartó vagyok.

Katia: Michael az éjjel ismét öngyilkosságot kísérelt meg.

Goethe: Hogy érted ezt?

Thomas: Ülünk az asztal körül, eszünk, látom az egyiket közülük. Ott ül Golo, és azt mondom neki: csúnya vagy. Elvben meg nem is olyan csú-nya, csak koszos... nem szeret fürödni és min-denféle goromba játékot játszik... a sárban, a ho-mokban, esőben... Nézem, az jut az eszembe, hogy csúnya és ezt meg is mondom neki. Utána meg nem tudtam tőle bocsánatot kérni... nem volt hozzá bátorságom.

Amikor az embernek hat gyermeke van, nem szeretheti mindegyiket egyformán.

Goethe: Igaz.

Katia: Phanodormint vett be. Már hívtam az orvost.

Thomas: Mindig azt hittem, hogy a lányok... semmi komoly, hogy a fiúban több költészet lako-zik, hogy a fiúban én folytatódok, de... Valahogy másmilyennek képzeltem.

Goethe: Milyennek kellett volna lenniük?

Thomas: Nem tudom. Egyszerűen, másnak.

Katia: Egyáltalán nem aggódsz... Thomas, ön-gyilkosságról van szó!

Goethe: Félsz, amikor azt látod, hogy hason-lítanak rád?

Thomas *(a homlokát dörgöli)*: Kire hasonlítsa-nak, ha nem rám?

Goethe: Fáj a fejed?

Thomas: Rosszul alszom az utóbbi időben. Gyógyszereket szedek, hogy elaludjak. A hoz-zám hasonló embereknek talán nem is kellene, hogy legyen gyerekük.

Goethe: Attól félsz, hogy a fiaid olyanok lesz-nek, mint te. Vagy még rosszabb: egyáltalán nem fognak hasonlítani rád.

Thomas: Ez meg most mi?

Goethe: Elégetted a naplód?

Thomas: Fogalmam sincs, mit volt benne. Nem, semmit sem írtam, esküszöm neked Goe-the! Banális dolgokat, szerelmes dolgokat. Nem érdemli meg, hogy leírva maradjon!

Goethe: Hát, ahogy vesszük. Szégyelled az érzéseidet?

Thomas: Nem. Csak szükségtelen, hogy bárki is elolvassa őket.

Goethe: Maria Albrechtről, aki most Gerlingen, azt írtad, hogy szereted!

Thomas: Igen, igen, az kellett, hogy legyen.

Goethe: Miért hazudsz nekem?

Thomas: Mit akarsz tőlem? Mit akarsz, mit mondjak neked?

Goethe: Nem azt írtad, hogy szereted Maria Albrechtet. Talán Hansot? Hogy Hansba vagy szerelmes?

Thomas: Hansba? Feleségem van, hat gyere-kem! Badarságokat beszélsz! Goethe, én tudom kontrollálni magam, tudom ezeket az ösztönöket kordában tartani. Egész életemben kordában tartottam őket.

Goethe: Most miért haragszol?

Thomas: Hogyhogy nem érted? Nekem köte-

lességem, hogy legyen feleségem, és hogy legyenek gyermekeim! Ezt várják el tőlem!

Goethe: Kötelességed? És te mit akarsz?

Thomas: Mit akarok? Azt! Azt akarom! Feleséget és gyerekeket! Azt akarok! Arra van szükségem!

Goethe: Thomas, ez mind megvan. Feleséged van, hat gyereked!

Thomas: Igen, így van.

Goethe: Akkor elégedettnek kell lenned. Egyet gondolsz és mást cselekszel. Elégeted a naplódát, gyógyszerekkel alszol el, aztán meg álmodban Goethével veszekszel! Igen, van okod az elégedettségre.

Thomas: Elégedettnek kell lennem... Johann, én hazugságban élek. Nem volt merszem, az életben soha nem volt bátorságom... Egyszer voltam szerelmes, egyszer éreztem szerelmet. Másmilyen szeretnék lenni. Csak nem tudom, hogyan.

Goethe: Mit akarsz, hiszen nagy író lettél...

Thomas: A nagy írók is meghalnak egyszer. Az ember saját maga választja meg az útját, de mi van, ha valaki képtelen a választásra? Mi van akkor?

Szünet.

Goethe: Thomas, ne égesd el a szavaidat. Egyetlen szót se áldozz fel. Eljön majd a pillanat, amikor mások teszik meg ezt helyetted. Nem kell nekik segíteni ebben.

Thomas: Miről beszélsz?

Goethe: Nem sejtöd? Hát nem érzed azt a furcsa légkört, azokat a furcsa illatokat a levegőben, hát nem hallod az országunk fölött hatalmasodó bestiális üvöltéseket? Nemzetünk számára az elképzelhető legnagyobb és legvéresebb válság készül. Jegyezd meg jól e szavakat. Jegyezd meg mindet, és nem fogsz tévelyegni. Ez a kor a terror korát fogja megteremteni. Ezt te magad mondtad, Varázsló!

4.

Thomas és Katia.

Katia: Hívtál?

Thomas: Igen. *(szertartásosan, de nagyon szívélyesen)* Katia, tegnap egy igazi kolosszális álmom volt. Abban az álomban nem mással beszélgettem, mint a hatalmas Johann Wolfgang Goethével! Őszintén szólva, nem emlékszem az álom minden részletére, de a legfontosabb ré-

szét megjegyeztem. Katia, Goethe Varázslónak nevezett.

5.

1933. Svájc. Thomas és ifjabb Hans Gerlingen.

Hans: Te vagy Thomas Mann?

Thomas: Igen. És Ön kicsoda?

Hans: Hans Gerlingen hadnagy.

Thomas: Hans Gerlingen?

Hans: Igen. Ide helyeztek. Egy kis tűzijátékot készítünk. Megalkotjuk a tiszta nemzeti nyelvet és kultúrát. Elégetjük azoknak az íróknak a könyveit, akik nem felelnek meg a tiszta nemzeti nyelvnek és a tiszta nemzeti kultúrának.

Thomas: Olyan írók, mint...

Hans: Pacifista írók, szocialista írók, zsidó írók, többek közt. A te feleséged zsidó?

Thomas: Áttért a lutheránus hitre, amikor összeházasodtunk.

Hans: A családja is?

Szünet.

Hans: A gyerekeid? Erika és Klaus. Vannak jelek, melyek szerint olyan életmódot folytatnak, amely nem felel meg... a mi világnézetünknek.

Thomas: Nem érdekel a világnézetetek.

Hans: Ő lesbikus, amaz meg pederasztá. Tudod? Gondolom, tudod. Fenségesen összekutyultad ezt, írókám! Nézd csak meg, hány elferdült tagja van a családnak. Az sem lepne meg, ha kommunista is lenne köztük. Mi nem szeretjük az ilyen dolgokat. Mi a családi értékekért küzdünk. A gyerekeid egy érdekes kabarét készítenek. Die Pfeffermühle. Nekünk nagyon érdekes. Azt hallottuk, hogy Klaus Párizsba szökött. Erika meg továbbra is Németországban van.

Thomas: Fenyegeti a családomat? Térjünk a lényegre. Mit akarsz?

Hans: Azért vagyok itt, hogy utolsó lehetőséget kínáljak arra, hogy megmenekülj a szégyentől. Nemzetünk egy új kezdet előtt áll, következik a nemzet újjászületése, a nagy német író meg Svájcban kötött ki... miért?

Thomas: Azért, mert Hitler tönkre fogja tenni Németországot.

Hans *(dühbe gurul, Thomasra ront)*: Hitler meg fogja menteni Németországot! Hitler majd megteremti a nagy Németországot. Németország ismét nagy lesz, amely büszkén emelheti majd fel a fejét, nyugodtan állhat a franciák, az angolok, az amerikaiak mellé. Te meg - a beszé-

deid, az esszéid? Leköpdösöd a néped, te áruló! Thomas: Nem a németekre köpök, hanem a náciizmusra!

Hans: Ah, igen, értem. Mann, mi mindent tudunk rólad. Az a zsidó tett téged híressé. Hát nem látod, hogy a zsidók a felelősek a bukásunkért, hogy ezek az élősködők tettek bennünket tönkre! Az átkozott könyveidet is egy zsidó adta ki, ezért nem tudod elfogadni, hogy olyan emberek vannak most hatalmon, akik felszámolják ezeknek a szégyenletes mohóságát! *(szünet)* Gondolkodj egy kicsit! Valójában mi bajod lenne neked? Nyilatkozataidban azt hangsúlyozod, hogy milyen odaadó híve vagy Hitlernek, hogy személyesen politikai szimpátiát érzel iránta, lefényképezkedsz néhányszor a Führerrel, vacsorameghívásokat kapsz, elmész néhány ünnepségre, satöbbi. Ez minden. Mibe kerülne ez neked? A hazádban, a népeddel lennél. Nos? Mi bajod lenne?

Thomas: Az lenne a bajom, hogy egy örültet és gyilkost támogatnék.

Hans *(ököllel az asztalra csap)*: Hülye! Hogy mersz így beszélni a Führerről? De vigyázz, és jól gondold meg, mit válaszolsz. Parancsom van rá, hogy ha a válaszod elutasító lenne, akkor ezt adjam át neked.

Egy borítékot vesz ki a zsebéből.

Thomas: Ez meg mi?

Hans: Egy levél, amely igazolja, hogy Klaus elvesztette német állampolgárságát. Illetve, hogy többé nem német. Ilyen levelet készítünk neked és a családnak is. Különben is, itt van. Nézd meg magad.

Thomas elveszi a levelet és elolvassa.

Thomas: Szép...

Hans: Nem vagy meglepődve?

Thomas: Meglepve? Már hónapok óta ezt várom! Amikor csak megkapom a telefonszámlát, felmerül bennem a kérdés, vajon nem rejtették-e bele ezt a levelet. Amikor csak levelet kapok Németországból, az első dolog, ami eszembe jut, hogy tán csak nem az az a levél, amellyel törölték népem történetéből. Már nem tudom, ki mindenki dolgozik Önöknek, hány embert sikerült megnyerniük maguknak, ki mindenki fordult ellenem, kik azok az emberek, akik dicshimnuszokat zengtek rólam, most meg üldöznak, elégetik a könyveimet. Nem tudtam, hogy olyan fontos

vagyok, hogy személyesen keresnek fel közölni velem azt, amit már tudtam. De jól van. Hízelt az számomra az önök érdeklődése.

Hans: Még gúnyolódsz is? Így is rossz hírben állsz, amiért elszöktél az országból, az emberek megvetéssel utasítják el a könyveidet, nem akarják őket olvasni, érted? Ha most visszautasítod, hogy észhez térj, ha elutasítod a Führer nagylelkűen kinyújtott kezét, akkor elárulod a néped.

Thomas: Miért vagyok olyan fontos Hitler vagy Goebbels számára? Mit nyernek azzal, hogy ha fényképezkedem velük? És mit veszítenek, ha ezt nem teszem meg?

Hans: Gondold csak el, micsoda cáfolat, micsoda reklám lenne, micsoda csapás az angolok és a többiek számára, akik a sárig alázták országunkat, ha a nagy író, a zseni, a Nobel-díjas Thomas Mann nyilvánosan Hitler és Németország mellé állna! Térj vissza Németországba, nemzeti hős leszel, Nobel-díjas, zseni! Ha elutasítod ezt, kitörölheted a feneked a Nobel-díjjal, mert anynit is fog érni. Ki leszel törölve a történelemből. Mintha sohasem léteztél volna.

Thomas: Büszke leszek rá, hogy kitörölnek abból a történelemből, amit maguk írnak.

Hans: Tehát visszautasítod? Végérvényesen?

Thomas: Igen.

Hans: A nép árulója lettél. Angol seggnyaló. Amerikai szolga. Te és a családod.

Feláll. Elindul az ajtó felé.

Thomas: Egy pillanat!

Hans: Mi van?

Thomas: Hans Gerlingennek hívnak?

Hans: Ifjabb Hans Gerlingen.

Thomas: Hogy hívják anyádat?

Hans: Mi közöd hozzá?

Thomas: Igen, tudom. Semmi közöm hozzá, de mégis érdekelné. Kérlek.

Hans: Maria.

Thomas: Albrecht... ismertem... a szüleidet.

Hans Thomasra ront, megragadja a nyakát. Apa és fia szemtől szemben.

Hans: Erről senkinek ne beszélj, érted! Elégetjük a könyveid, hát gondolod, hogy valaki majd dicsekszik azzal, hogy ismert?

Elengedi és elindul.

Hans: Az anyám szerette a könyveid. A Tonio Krögert olvasta és sírt. Minden egyes alkalommal.

Thomas: És most?

Hans: Elsőként veti tűzre Krögert.

Thomas: Nem igaz...

Hans (*lelkesen*): De igaz! Angliában éltünk, és csak azután tértünk vissza Németországba, hogy Hitler hatalomra került. Apa így akarta! Hogy ismét büszkék lehessünk arra, hogy németek vagyunk!

Thomas (*szinte kiabálva*): Nem igaz!

Hans (*nevetni kezd*): Remélem, boldog vagy a választásoddal, írókám!

Thomas: Hadnagy!

Hans: Mi van?

Thomas: Ha most megölnél, örökké hálás lennék neked.

Állnak, egymást nézik. Hans előveszi a pisztolyát.

Hans: Komolyan?

Thomas: Igen.

Hans áll, az íróat nézi. Nevetni kezd. A pisztolyt visszahelyezi a tokjába. Elmegy.

6.

1933. Berlin. Az Opernplatzon hatalmas könyvrakás. A tűzben Kafka, Kipling, Tolsztoj, Gide, Hašek, Thomas Mann, Klaus Mann, Heinrich Mann könyvei égneek.

7.

1939. Thomas és Goethe.

Goethe: És most mi lesz? Háború?

Thomas: Háború lesz, Goethe, háború.

Goethe: Nem, Thomas, nem háború. Háború... az nem jelent semmit. Mészárlás. Mészárlás lesz. Brutális. Halál lesz. Csupán ennyi, és semmi más.

Thomas: Már nem vagyunk nemzettársak.

Goethe: Micsoda!? Amiért elvették az állampolgárságodat? Magabiztosan Mann, csak magabiztosan. Te jobb és okosabb vagy egész Németországnál.

Thomas: Igen... nézd, Johann, ami azt illeti... már nem vagyok annyira biztos benne.

Goethe: Miért?

Thomas: Nem tudom, mennyire lehet okos az az ember, aki azt sem tudja, ki ő maga...

Goethe: Ám ki az, aki tudja ezt? Talán az a félbolond Brecht? De honnan is tudjad, hogy ki vagy te, ha senki sem tudja, mi is az élet? Az élet komédia és értelmetlen. A végén porrá leszünk. És a porból semmi sem marad. Az ember él, és

szeret, és kínlódik, és veszít, és nyer, és álmodik, s a végén eltűnik. Végső soron, minden hiába. Mi marad az ember után? A világ egy cirkusz, mi pedig mindannyian bohócok vagyunk benne, az egyik ember zseni, a másik meg hülye, de mind a ketten bohócok. Thomasom, aludj most már. Álmodban védve leszel a világtól, mindaddig, amíg a világ módot nem talál a felébresztésedre... az álmok pedig csupán a cirkuszt tükrözik, a bohócok árnyait... hiszel nekem?

Thomas: Hiszek.

Goethe: Akkor álmodj. Álmodj még egyszer, míg el nem feledsz mindent. Az élet a pillanat műve, kész is, még mielőtt felébrednél.

8.

1939. Kalifornia. Thomas Mann és Michael Mann.

Thomas: Fiam, tudod-e, hogy mi történik a világban?

Michael: Úgy tűnik, hogy valami borzasztó.

Thomas: Igen, Michael, így is mondható. Fi-gyelembe véve, hogy katasztrófa fenyeget bennünket, nem bennünket, németeket vagy volt németeket, hanem az egész világot, szeretném, ha legalább az egyéni butaságokat a minimum-ra csökkentenénk. (*Papírokat lobogtat.*) Tudod, hogy mi ez?

Michael ártatlanul felemeli a kezét, hogy nem tudja.

Thomas: Még egy számla az autó javításáról. Megszüntem számolni, hogy hány autót törtél már össze.

Michael: Emlékszel, mikor volt az első esetem?

Thomas: Amikor hatéves voltál.

Michael: És – ha jól emlékszem – alaposan elnászpángoltál egy bottal. Nem, nem felhány-torgatásból mondom! Jogodban állt megtenni! Akkor nem volt mentségem. Most van. Részeg voltam.

Thomas: Ah, minő csoda!

Michael: Igen, ki mondaná. Szeretnék viszont megkérni valamire.

Thomas: Pénz kell?

Michael: Honnan tudod?

Thomas (*nevetve*): Szeretnéd, ha még adnék? Azt hiszem, számomra akkor ért véget az életem, amikor te megszülettél. El kell tartanom a feleségem, hat gyermekem, a bátyámat... Most

meg mire kell?

Michael: Megnősülök, apa.

Thomas: Mi?

Michael: Nem hallottad? Nősülök.

Thomas: Tizenkilenc éves vagy.

Michael: Szeretem. Ez elég ok.

Thomas: Komolyan mondod?

Michael: Teljes mértékben. Apa, te varázsló, megváltoztam. Nem játszadózom kábítószerekkel. Nem szökdösöm a háztól. Nem próbálkozom öngyilkossággal. Jó, rendben, vannak még megoldatlan ügyeim az alkohollal, de egyébként...

Thomas: Igen, kész szerencse, hogy nem vagy kábítószerfüggő, hanem csak alkoholista.

Michael (*provokálóan*): Klaustól eltérően? Mi is érdekli őt, a morfium? Vagy a heroin?

Szünet.

Thomas: Mire kell a pénz? Hogy újból részegeskedj a nyomorult barátaiddal?

Michael: Nem. Összekapom magam, apám, esküszöm! Pénz kell, hogy olyan családom lehessen, amely tisztességesen megél.

Thomas: Gondoskodni fogok rólatok.

Michael: Úgy, ahogyan annak idején gondoskodtál rólunk?

Thomas: Ez meg mit jelent?

Michael: Amikor 8 éves voltam, szánkózni voltunk, nekem meg pisilnem kellett. Ezt nem merem megmondani neked és a gatyába pisiltem. Azt könnyebb volt megtennem, mint téged megkérni, hogy álljunk meg.

Thomas: Michael...

Michael: Abbahagyom az ivást. Nem okozok több gondot. Nem fognak újabb számlákat benyújtani a szarságaimért. Feleségem lesz, gyermekeink lesznek...

Thomas: Mennyi kell?

Michael: Mondjuk, tízezer dollár.

Thomas: Tízezer? Minek neked annyi?

Michael: Hát, talán legyen ez a te nászajándékod.

Thomas: Michael, figyelj rám. Bármit is gondolsz rólam, tényleg a legjobbat szeretném neked. (*Michael elneveti magát*) Komolyan mondom. Őszintén. Mire kell neked az a pénz? Ismét valamilyen problémád van?

Szünet. Hosszasan nézik egymást.

Michael: Csak... bizonyos adósságokat kell megadnom, csak ennyi. (*mérgesen*) Ha nem

akarsz, hát ne segíts rajtam! De rendbe hozom a dolgaimat, esküszöm, esküszöm neked. Minden rendben lesz, amikor megnősülök.

9.

1949. Thomas és Goethe.

Goethe: A háborúnak vége. Vége.

Thomas: Tudom. Már majdnem négy éve vége.

Goethe: És? Nem tértél vissza Németországba?

Thomas: Hogyan térjek vissza mindenek után? Azt hiszed, hogy mindent el lehet feledni? Annyit mondani, rendben van, semmi borzasztó? Az akadémikusok, akik ünnepeltek, utána petíciót írtak, hogy tiltsák meg az országba való beutazásomat. És most mondjam, hogy rendben, egy kicsit elszaladtak a lovak Önökkel, de mindent megbocsátok? Azt hiszed, hogy lehet ezt így?

Goethe: Nem. Nem gondolom.

Thomas: Soha többé nem fogok Németországban élni.

Goethe: Értem. Ne haragudj, elfelejtettem. Részvétem.

Thomas: Köszönöm.

Goethe: A legnehezebb dolog elveszíteni a fiad. Hidd el, tudom. Hát még ha öngyilkosságról van szó...

Thomas: Johann! Kérdeznék valamit – ha szabad.

Goethe: Persze.

Thomas: Mi lesz Michaellel?

Goethe: Tudni szeretnéd?

Thomas: Természetesen.

Goethe: Hegedűművész lesz. Nagy művész. Német irodalmat fog tanulni a Harvardon. A Berkeley-n tanár lesz.

Thomas: Boldog lesz! Örülök neki. Goethe, örülök, hogy ezt hallom.

Goethe: De le kell mondania a hegedülésről, neuropátia miatt. És a végén öngyilkos lesz.

Thomas: Öngyilkos?

Goethe: A sorsát senki sem kerülheti el.

Thomas: És a többiek? Golo, Elisabeth, Erika, Monika, velük mi lesz?

Goethe: Nem beszélhetek erről. Még az álmokban is vannak bizonyos szabályok.

Goethe eltűnik. Csendesen és körültekintően. Michael lép be. Katia feketében, ül.

Katia: Miért lett öngyilkos Klaus?

Michael: Nem tudom. Talán még ő sem tudja – ő sem tudta. Mindig is azt gondoltam, hogy ha valaki is öngyilkos lesz a Mann fivérek közül, az én leszek.

Katia: Ne beszélj így.

Michael: Apa hol van?

Katia: A szobájában. Ír.

Michael: Ír?

Katia: Michael, az apád egy zseni. Ezt ne feledd el. És ne gondold, hogy nem szenved.

Michael belép Thomas szobájába.

Michael: Apa.

Thomas: Michael. Visszajöttél.

Michael: Nyilvánvalóan.

Thomas: Hogy volt?

Michael: Hogyan lesz!? Eltemették. Mit gondoltál, mi fog történni? Hogy Klaus feltámad?

Thomas: Gúnyolódsz?

Michael: Bocsáss meg, Varázslóm! Minthogy a temetésen én voltam az egyetlen családtag, nem voltam biztos benne, hogy érdekel benneteket.

Thomas: Gondolod, hogy egy apának könnyű eltemetnie a fiát? Vagy egy anyának?

Michael: Nem maradhatok sokáig. Estére próbám lesz.

Thomas: Próbád?

Michael: Elfelejtetted, hogy két hónap múlva hangversenym lesz?

Thomas: Hogy felejtethetném el. Alig várom, hogy meghallgathassam.

10.

Thomas, Katia. Néhány hónappal később.

Katia: Ugye milyen csodálatosan játszott Michael? Hát nem volt gyönyörű?

Thomas: De. Azt hiszem, van tehetsége.

Katia: Ki mondta volna, hogy így összekapja magát azok után, amiket tett?

Thomas: Katia, megbántad-e valaha is, hogy hozzám jöttél feleségül?

Katia: Honnan ez a kérdés?

Thomas: Nem tudom. Amikor ma este Michaelt hallgattam muzsikálni... Mintha emlékeztetett volna valamire... valami szomorúra... Pedig minden, amit szerettem volna... minden, amit szerettem volna, hogy előről kezdjem az egészet. Mindent előről. Előről, hogy ne hibázzak, mint ahogyan hibáztam. Ha lett volna még egy esélyem, nagyon boldog lettem volna... de ilyen dolgok

nem történnek ezen a világon. Néha eszembe jut, hogyan is kezdtük, ahogyan a levelek hullottak a fákról, amíg a hideg München utcáit róttuk. Azét a Münchenét, amely ma már nem létezik.

Katia: És a matematikáról beszélgettünk...

Thomas: Meg a művészetekről... *(felnevet)* Én meg egész idő alatt boldog voltam, meg te is, mert volt jövőd, mert mindketten azt hittük, hogy van jövőnk... *(tisztá szívából nevet)* Hol volt a jövőnk? A Doktor Faustusban és a szennyes harisnyákban! A varázshegyben és a rántott padlizsánban! Íme, ezt hozta nekünk a jövő. Az az érzésem, hogy mindezt tudtam, mindent tudtam az álmaimban, mert Goethe erről beszélt, vagy valami hasonlóról. Elfelejtettem.

Szünet.

Thomas: Katia, mi történt velünk?

Katia: Ezt hogy gondolod?

Thomas: Hogyan jutottunk idáig? A művészekhez láncolva, az élethez láncolva, mintha nem is éltem volna, hanem csak figyeltem másokat, hogyan élnek. És közben nem tudtam, nem is sejtettem, hogy én is megtehetem ugyanazt. Neked sem kellett volna így... minden lehetett volna másként.

Katia: Mi van veled... érdemes volt a háztartásbelidnek lenni, ha segíthettem, hogy alkoss... különben is, egy elveszett élet mit sem jelent A varázshegy ellenében...

Thomas: Nem érte meg. Katia, nemcsak egy elveszett élet volt.

Katia: Szerettelek. Talán még mindig szeretlek. Azt azonban tudom, hogy mindig is szerettem a Buddenbrookokat. És A varázshegyet.

Katia feláll és kimegy a szobából. Thomas Mann magára marad. Lassan kialszanak a fények, de nem teljesen. A félhomályból előjön a fiatal Thomas Mann, az asztalhoz ül és írni kezdi a Tonio Krögert.

Az ifjú Thomas: Elfelejtettelek-e benneteket? Nem, sohasem. Sem téged, Hans, és téged sem, én szőke Ingeborgom! Hiszen értetek dolgoztam, és amikor a helyeslést hallottam, titokban mindig körbepillantottam, hogy az elismerésben részetek van-e nektek is ... Hans, elolvastad-e már a Don Carlost, ahogyan azt megígérted a kertkaputokban? Ne tedd! Most már én sem kérem ezt tőled. Miért is érdekelne a király, aki sír, mert magányos? A kék szemednek nem kell el-

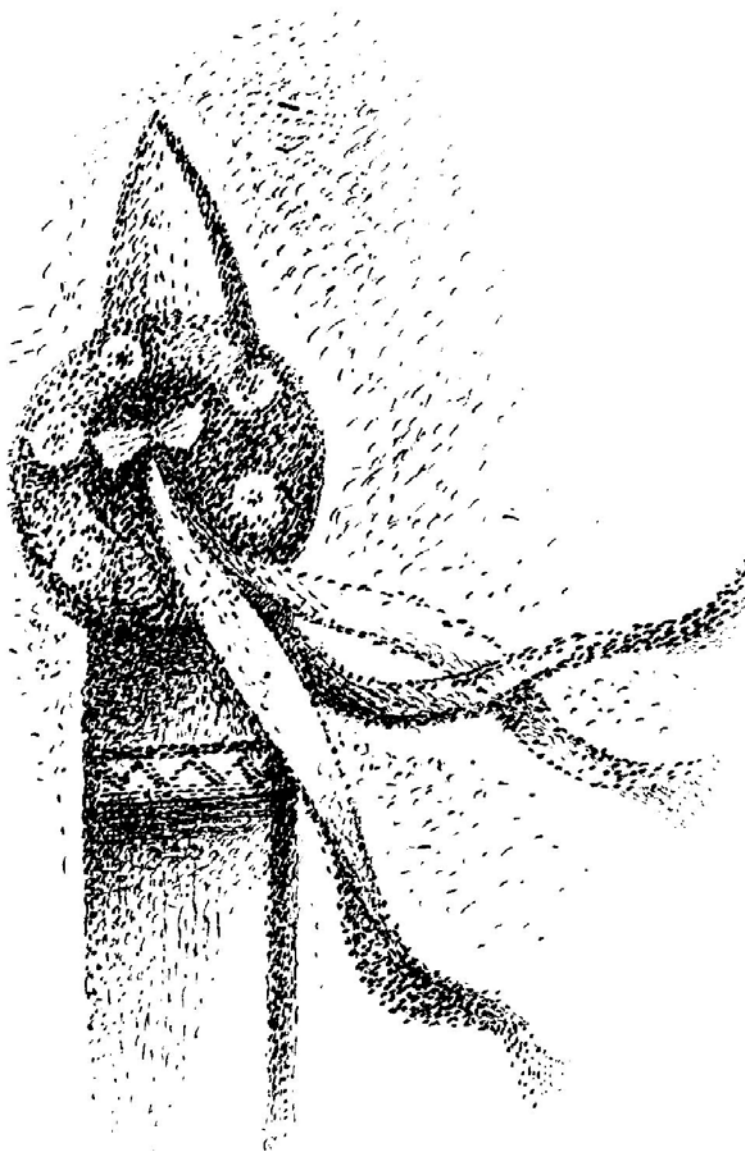
homályosulnia, elapadnia álmodban, a verseket és a melankóliát lesve... Bárcsak olyan lennék, mint te! Ha még egyszer újra kezdhetném, úgy nőnék fel, mint te: becsületesen, örömben, egyszerűen, úgy, ahogy kell, rendezetten, összhangban Istennel és a világgal; ha azok szeretnének, akik ártatlanok és boldogok; ha téged vettelek volna feleségül, Ingeborg, és olyan fiam lett volna, mint te, Hans. Ha a megismerés átka és az alkotás kínjai nélkül élhettem volna, élni, szeretni és Istent dicsőíteni boldog egyszerűségben... Ha még egyszer újra kezdhetném! De hát ez semmit sem segítene. Minden ugyanígy lenne – ugyan-

úgy, ahogyan meg is történt. Hiszen vannak, akik szükségszerűen tévelyegnek, lévén, hogy számukra nem is létezik egyenes út.

A fiatal Thomas feláll, összeszedi a papírjait. Egy pillanatra mintha összenézne az idős és a fiatal Thomas Mann. Majd az ifjú Thomas leszegett fejjel kiballag a szobából. A Varázsló feje lehanyatlik. Mintha aludna. Vagy mintha meghalt volna.

Vége

(Szerbről fordította **Mácsai Tibor**)

Cédulák V.

– Az Úr imája (Miatyánk)

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a te neved; jöjjön el a te országod; legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma; és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek; és ne vígy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól! Mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.

Ennyi a keresztény világ legismertebb imája, melyet talán Európa mai, istentelen korszaka előtt, akár szó szerint értve is, mindenki ismert. Legalábbis mifelénk, az itteni népek körében az átlagos felkészültségű emberek. Manapság bizonyára más a helyzet, terjed a tudatlanság, mint a ragály, és már nincs is rajta mit szégyellni, elvégre a szomszéd sem tudja. Nehéz rá magyarázatot találni, de miközben elképesztő felismeréseket hozott nyilvánosságra éppen a legutóbbi évszázadban az emberi szellem – e csúcshoz képest sosem látott mélységbe zuhant az átlagember műveltsége, ha nem inkább az életkultúra jelölést kellene használni. Magyarán az emberiség lélekszámahoz képest maroknyi elit csoportok, régi szóval élve, a Teremtés titkait kutatva már-már a végső kérdések válaszait formálják – miközben a felmérhetetlen nagyságú többség elfordult a Tudástól, kíváncsiságát elveszítette, és magába borulva csak személyes örömét üzi. Jó lenne tudni, mindez mennyiben eredendő tulajdonsága az embernek, és mennyiben ócska divat, az érdektelen környezet utánzása... Netán a hagyománytisztelők erős fogódzóba kapaszkodva élnek minden körülményben, a világ ismeretlen irányokba sodródó változását követők meg iránytű nélkül maradva tévedeznek? Kétségtelen tény, háborúban nem lehet betartani a tízparancsolat alapvetését, mert ott embert ölni,

gyűlölni, más tulajdonát elrabolni „fejvesztés terhe mellett” kötelesség. Amint nyílt és álcázott diktatúrákban sem lehetséges valóban tisztességesnek lenni, mert életed kockáztatása a rád utaltak, családod, barátaid létezését veszélyezteti, amit lelkiismereted nem engedhet. Hasonlóképpen csak töredékesen lehetsz emberséges a pénzért folyó eszelős világversenyben is! A tőzsdén előnyt szerezhetsz, de csak mások rovására teheted. Adót csalsz kicsiben-nagyban, megrövidíted a sok rászorulót. Mégsem tart vissza a felismerés, inkább megerősít szándékodban az uralkodó korszellem: gazdagodni, gyarapodni mindenáron. Ilyen örült nyüzsziben a „Miatyánk” nem is hallatszik. Nincs rá idő s energia odafigyelni. Kérdezni róla, ha tudatlanul is...

„[J]öjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratod.” Emberi kérés, bár halandó számára lehetetlennek tűnik megérni az Ő országa eljövételét, legföljebb az Új embernek, föltámadás után, a végítélet nyomán – de ahhoz meg kell halni. Ezért itt a fohász hitvallás, személyes vallomás a Mindenható felé, kérés mögé rejtett alázat. Jóakarató hívek Isten országának eljövételét sürgetik, földi értelemmel reménytelenül, de miként Jézus eljött, azonképpen minden lehetséges...

... mindennapi kenyerünket add meg nekünk holnap is... tenném hozzá: kegyeskedj jól cselekedni velünk, mintha megérdemelnénk.

... szabadíts meg a Gonosztól! Ne vígy minket Kísértésbe! Kiűzetésünktől fogva tudatlan tévelygünk, Lángoszlopod híján kiszolgáltatva lennénk gonosz hatalmaknak. Szabadíts meg a Gonosztól – de híjával mi maradna belőlünk? Egy almagnyi tiszta jó? A többi mind kukacos-fertőzött, de hiszen csak a földi halál egyértelmű, az ember folytonos vibrálás, új és még újabb testi/lelki alakzatok burjánzása. És a Kísértések! Ó Uram, oly könnyen elbukunk látszat és való mezsgyéjén

imbolyogva, dőre délibábot követnek még a legnagyobbak is közülünk. Legtöbbünk természete is oly csapodár, szilárd hittal aligha építhetünk hozzád sziklatemplomot. Ne vígy minket kísértésbe, óvjál a csábítón fúvó szelektől is, hiszen Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség is mindörökké.

Légy kegyes Uram, őrangyalod közénk küldeni ne feledd – óvjon, s vezesse híveid, különben elsodornak a szelek, elcsábítanak csalfa álmok és meghurcolnak, kifosztanak nyomorult tévelygések. Mára átszakadt a Hit határa, a beömlő tengerárban kapaszkodó nélkül maradtak testvéreink. Bocsásd meg nekünk bűneink, viszonozásul mi már nemigen tudjuk ezt megtenni az ellenünk vétkezőkkel, pedig talán szeretnénk. Könyörületesség helyett hetedízíglén fojtogató gyűlölet uralja híveid körét is, bocsáss meg érte – tudatlan bűnösöknek.

Mi már nem ismerjük paradicsombéli ősünk boldog nyugalmát, csak a kétkedő értelem lázadó szellemét hagyta ránk, s ez nem véd meg senkitől. Ó Király, nem magunk miatt kérünk, de kifosztva hitekből, rohanunk a Semmibe, Jövőt, Múltat, Rendet nem ismerő, gyűlevész had. Gyermekeinknek, a Szerelmeseknek, a méltósággal szenvedőknek, az ágyba vizelő nyomorultaknak, a beszédképtelen sérülteknek, a földi poklokat járt hebegőknek, megannyi elesettnek – bocsásd meg bűneit. Áldassék az Úr szent neve. Ámen.

– interjú egy Kádár-korbeli titkosszolgá kémelhárítóval. A megszólaltatott emlékkönyvét ismerem valamelyest, ha nem is a szerzővel, a kötetet a vásárhelyi Emlékpontban bemutató történész-szel beszélgettem róla. Most hallgatom az újabb beszélgetést, és mint a könyvből, jószerevével ezúttal sem tudunk meg érdemről a '70-es, '80-as években folyó kémelhárítási munka mindennapjairól, inkább csak azt, milyen készületlen, tudatlan, gyakran iszákos emberek voltak a titkosrendőrök. Lehetséges, de kompetenciájuk hiányát civilként nem tudjuk megítélni, már csak a dokumentumok hiánya, a munkájukat rejtő, azóta is sűrű homály miatt sem. Kézenfekvő tény, hogy a Kádár-kor elhárítási szakemberei „Moszkvában” végeztek, de hogy ezen belül hol, esetleg nem is a Birodalom fővárosában, ezt sem tudjuk. Márpedig más minőségű képzést kaphattak Le-

ningrádban, mint, teszem azt, Harkovban. L. és G. urak kémkedési ügyében az is elgondolkodtató, hogy két évtizeddel a rendszerválás után még mindketten vörös diplomás, vezető titkosszolgák lehettek, hallgatom a riportban. Sőt az is elhangzik, hogy aki elkísérte L.-t a Portik nevű hivatásos bűnözővel rendezett találkozóra, Kádár idején a politikai rendőrségnél, a 3/3-nál dolgozott. Aligha változott valami is, ágaskodik a kérdés, az egykori kémelhárító meg is válaszolja Rózsa Gyuri reklámfilmjének stílusában: a legutóbbi korszakváltásig a titkosszolgálatok néhány ágazatában maradtak a káderek. Akkor vajon mennyire volt odafönt „őszinte” ez a mi rendszerváltásunk? Kik álltak a kormányruánál, kik őrizték a lángot, és kitől? Netán csak arra ügyeltek, ne csináljunk balhét, még akaratlan sem...

– a Kádár-kor politikai rendőrségével minden a '70-es, '80-as években felnőtté vált magyar értelmiséginek könnyű volt kapcsolatba kerülnie: sokakat megkerestek, behívtak, rászóltak, megkérték, és még ezernyiféle módon érintkezhetek a „felek”. Általános tapasztalatként mondható: a korszak mind erősebb társadalmi pezs-géséhez képest a „szimatok” jelentősen visszamaradt, politikai értelemben igen konzervatív társaságot képeztek. Nem tudtak szabadulni a „fakabáttól”, a forrongó társadalom változásait megrögzötten rendőri ügyként értelmezték, igyekeztek kriminalizálni a változásokat. Nyilván más felkészültségű volt az értelmiségi agytrösztjük Pesten, de abból nem sok jutott vidékre. Csongrád megye pedig, a kambodzai diktátor, Pol Pot nevét viselte a hazai liberálbolsik, a rendszer megreformálhatóságát hívók körében, miközben a Párt egyre bizonytalanabb, fél szívvel elkötelezett ügyvezetői továbbra is bitorolták a fegyveres testületeket. Mindez azonban már az erjedés vége felé történt, korábban, a '70-es, '80-as évtizedek taposómalmi idején, mint minden igazi **korszakhatáron** (akkoriban gyakran használt kifejezés, a Mozgó Világban rovatcím) a frontok előre-hátra hullámoztak. Fordulatot hozott Gorbacsov megjelenése a Kremlben, s ez kétségtelenül eldöntötte az ütközet kimenetelét: a reformok győznek, de nem máról holnapra, és amit akkor sokan nem is sejtettünk: csak áldozatok árán. Ebben a darálóban a hazai titkosszolgák, nem voltak, nem is lehettek tényezők. Közülük

néhányan (kik és mikortól?) vélhetőn a rend megőrzését kapták feladatul (kiktől?), mondván, a magyarok olyan izgága népség, lásd '56, de ezek a kiválasztottak messze a köznép, a talpasok fölött lebegtek, kicsivel a felhők alatt. (Velük az olyan pórok, mint a vidéki értelmiség, nem találkozhatott.) Kizárható, hogy külhoni kollégáikat, KGB, CIA, Moszad, német, osztrák szervek, nem érdekelte volna, mi történik Budapesten. És bizonyosan nem csak úgy „általában” érdeklődtek. Nem kell magyarázni, hogy az említett „társszervek” nemcsak tudni szerettek volna a magyar ügyekről, hanem befolyásolni is azokat, netán irányítani folyásukat... Másfelől, valamely szervezet, intézmény önállósodási törekvése már csak pusztá önvédelemből, a veszélyhelyzet (véssz helyzet) „fokozódása” miatt is fölerősödik. Magyarán a hazai elhárítás elit része nyilván kinyújtott kézzel fogadta a feléje tapogató kezeket, jöjjenek akár a korábbi ellenségektől vagy éppen örök barátoktól. A pályakezdő Antall-kormány-nak nyilván a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, semhogy belenyúljon ebbe a katyvaszba, netán túlságosan mélyre, meglesni a valódi szálakat... Elvégre nem tudhatták, kiről (egymásról) mit találnának a dossziékban, így Horvát Balázs ügyvéd-miniszter diplomáciai érzéke fontosabb lehetett, mint leleplezése. De akár úgy is mondhatjuk: Isten őrizzen a Fészken belüli botrányos feltárásoktól... ez lehetett az Ügyvéd úr legfőbb feladata. Igaz, a régi rezsim bukását, az új rend és emberei hatalomra kerülését nemhogy a '70-es években, „talajszinten”, vidéken még 1988-ban sem igen „láttuk”, végképpen nem „hittük”. E jámbor tudatlanságnak gyökeresen ellentmondó információkkal, átlag halandó szellemi fölkészültségét erősen próbára tevő ismeretekkel rendelkezhetett – már csak a helyzetéből, foglalkozásából adódó kényszer miatt is – a titkosszolgálati elit. További kérdés lenne, de csak lehetne: mire mentek ezzel? A rendszerváltás után újjászerveződött (vagy alig változott) magyar társadalmi elit (politikai, gazdasági, intézményi hatalmasságok csoportjai) részletes és alapos, de mindmáig el nem végzett feltérképezése megmutathatná a Kádár-kor titkosszolgálati személyeinek útját is az 1989/90 utáni időkben, ez a térkép tájékoztatna kapcsolataikról, világképükről, társadalmi felkészültségükről. Mindez azonban nem több,

mint jámbor képzelgés, ilyen tényfeltáró elemzések ugyanis nem készültek, legalábbis nem kerültek nyilvánosságra. Lehetséges: az elemzést el nem végző társadalomkutatók önvédelmi reflexektől vezetve mellőzték a témát. Talán okkal, talán csak fölös elővigyázatosságból, ki tudja. A hazai titkosszolgák és szervezeteik kapcsolatai legfőljebb az alvilággal kerültek olykor felszínre, de csak véletlenszerűen, így esetlegesen. A közvéleményt is tájékoztató, átfogó elemzés mind- eddig nem ismert e tárgykörben sem...

– ismét napok számlálása, mennyit kell még kibírni az idén talán harmadik hóhullám végéig. Rekordokat döntő hőségnapok, melyek meghaladják, vagy az éjjeli hidegek, amelyek éppen alulmúlják mindazt, amit eddig följegyeztek. Reggelente már érezhető porban ébredünk, de nem a nyári éjszakában, mert olykor fagy közeli a hideg. Történik mindez napokon, heteken keresztül, s mást sem tehetsz, mint számolod, még mennyit kell aludni, hogy eljőjön már a Jézuska, hozza meg az ajándékot, most éppen a nyári záport. A kukoricának sok helyütt már annyi, de az embereknek még nem! Éghajlattanászok szerint a helyzet még csak eztán fokozódik, a hőségnapok száma néhány éven belül rohamosan megnő. És addig? Viselni, mit ránk mért a Sors. Közben sosem feledni, minden perccel közelebb, közelebb a záróképhez. De a megtett útidőbe, a nemszeretem napok is beszámítanak! Mifelénk így járják a táncot. Jobb, ha számon tartod.

– ...bocsáss meg az ellened vétkezőknek, és mi is megbocsátunk nekik... mantrázza esténként az Ima szokott szavait. Éjjel kettőkor azután állati hangon üvölt valaki az utcán, mély morgás, vicsorgás, mire rémült női sikoly, rohanás, majd eszelős futás és azt követő gurgulázó, nem szűnő röhögés. Milyen könnyű mondani az ima százszor hallott szavait, de most nem megy, nem visz rá a Lélek. Igaz, átokra sem. Éjsötét kint és belül is, mert emberi lény cselekszik ilyen aljasul egy másik, gyöngébb emberrel. Bocsásd meg bűneit, nem tudja, mit cselekszik? Tudja, élvezi. „Oly korban éltem én e földön, / mikor az ember úgy elaljasult, / hogy önként, kéjjel ölt...” Itt most nem gyilkolt, de szándéka szerint már gonosztevő. Ó, irgalom atyja, ne hagyd el! De ha lennének és legalább rendszeresen járőröznének a rendőrök is...

– ott a napsütötte templomkapuban, se kint, se bent, mint rendesen, de százados kövek között, valami időtlen felhő ereszkedett fölé... s ellibbent tőle a Jelen. Milyen szép is lenne csak úgy szemlélni s nem megszenvedni az Életet. De csakugyan, nyár végi napfény, csöndes tér a százados templom előtt és lelkében olyan hangulat, amely csak a szenteknek lehet megszokott: derűs nyugalom. Semmi szorongás az elkövetkezőktől, türelmetlen várakozás a találkozásra, nincs magány sem, mintha nem tartozna senkihez, már gyűrött falevélként sodorja a szél... Derű, hisz mögötte a Templom kopott falai védik, mint gyermeket, baja ne essék. Előtte a forrongó Világ, de távolabb. Itt enyhely, tenyérnyi öböl, talán még többérvnyi távolságra a forgószelel. Messzi, de hiszen mi a Távolság? Idő, mely egyre fogy, miként az Út, mely gyorsan végéhez ér majd. Még itt a Nyár.

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takarja el a bérci tetőt.”

Vedd kegyelmeként az Égnek, megsejthetted – ami elkövetkezik. Ellene nem tehetsz, se fékezni, se siettetni nem tudod, de még messziről, na jó, kicsit távolabbról ásít feléd a Sötét nyugalom, vár reád.

– a kommunizmus kutatásának komoly akadály a rendszer iránti nosztalgia fölbukkanása és erősödése Kelet-Európában, jelentette ki keserűen egy fiatal román történész. Tette ezt abból az alkalomból, hogy turistalátványossággá építik a Ceaușescu házaspár kivégzésének színhelyét és azt a szobát, ahol utolsó éjszakájukat töltötték, fegyveres őrs társaságában. A megkérdezett román polgárok közül többen visszasírták a Kárpátok Génuszát, mondván, munkát adott nekik. Innen nézve a „kádári diktatúra”, tehát Kádár János országlása iránti általános hazai vágyakozás nem csupán érthető, hanem igazolt is.

– Kádár János és Petri Gábor. Az előbbi politikus, 1957 és 1988 között Magyarország korlátlan uralkodója, utóbbi országos főméltóságú sebész-orvos, a szegedi orvosegyetem többszörös rektora, egyben mindketten az akkori idők formailag legmagasabb rangú államhatalmi testületének, az Elnöki Tanácsnak tagjai. Petri professzor egy alkalommal, a főhatalmi testület ülésén, ahol

halálraítéltek kegyelmi kérvényéről kellett dönteni, bejelentette: nem él szavazati jogával, mert orvosi esküje azt követeli, nem veheti el más ember életét. Bejelentése nyomán döbbsent csönd támadt, e már-már függelemsértésnek számító tiltakozás példátlan, és elhangzása megakasztotta a rendet. Kádár fölvette a kesztyűt, és azzal érvelt, az orvos pontosan azt teszi, amit a politikus: beteget gyógyít. A mi helyzetünk itt ugyanaz, érvelt Kádár, csak a társadalmat kell orvosolni... a sebész professzor elfogadta az érvelést, aláírt olykor Éltet, máskor Halált.

– *Gyönyörű gyermekkor a haláltáborokban* – ez egy cikk címe, s bár kérdései nyugtalanítók, de nincs rájuk érdemi válasz. Az egyik náci koncentrációs tábor parancsnokának ma 80 éves lánya beszél, annyi év után, először nyilvánosan az apjáról, akit a lengyelek felakasztottak Auschwitzban, miután a nürnbergi perben beismerő vallomást tett, lánya szerint kényszerből. Apjáról, a háborús bűnöséről mondja most ez az asszony: ő volt a világ legkedvesebb embere. Egyébként a nő amerikai férje révén került a háború után az Államokba, Washingtonban telepedtek le, és egy zsidó tulajdonú ruhaüzletben dolgozott 30 évig, írja az újság. Életútja ismeretében következhetne valami kommentár apja megítéléséről, de nekem nincs ilyen birtokomban. A hajdan egyelvű világ azóta végletesen darabokra szakadt, néhai egyértelmű rendezőelvi elvástak, alkalmazásuk már nem segít megítélni a történeteket. Az SS-lágerparancsnok háborús bűnös volt, ám egyben gyerekei gyengéd apja, boldog családi életet biztosítva szeretteinek a szögesdrótok között is. Miként történhetett ez? Lehetséges ilyen „többféleség” egy ember személyében? Családja felé gyengéd lelkű apa, kifelé tömeggyilkos? Az ő története szerint igen, ez lehetséges. Megkeresem a polcon a néhai szovjet diktátor lányának, Szvetlana Allilujevának az önéletírását. *20 levél egy jó barátához* címmel jelent meg, a SZER legendás műsorvezetője, Halász Péter fordításában, Amerikában 1967-ben. Apja, a rettegett és imádott zsarnok, Lenin örököse, talán annak halálában is szerepet játszó Sztálin. Nem kényeskedett mások halálával: milliókat pusztított el például az ukrainai éhínséggel, a számolatlan akasztással, főbelövással, a Gulag szigetvilágban letöltendő, legkisebb, 10 éves börtönbüntetéssel záruló

bíróági perek véget nem érő sorával, mindenkor gyötörve rabszolgáit, szerencsétlen népeit, alattvalóit, így a magyarokat is. Ugyanő imádott lányával gyengéd, ám mindig is félelmetes apa volt, aki a csak suttogva megőrzött családi legendák szerint dédelgetett feleségét, annak „szemrehányása” miatt, egy veszekedés hevében agyonlőtte, Szvetlána neki nem tetsző első szerelmét a Gulagra parancsolta, éppen lánya védelmére hivatkozva... Ismerőseinket általában fekete-fehér skatulyákba soroljuk. De ki készíthet a rendkívüli ellentmondásokban élő embereknek is földi skatulyát? Hruscsov síremlékét a szobrászművész fekete és fehér márványból alkotta, fele-fele. Nem is tartott előtte látványos avatóünnepséget a Kreml akkori urasága, a végére már nagyon szenilis L. I. Brezsnyev. Pedig imádhatta a nyilvános szereplést, miként az idétlen plecsniket és csillagokat. *Kis föld* címmel megjelentetett állítólagos önéletrajza is kivívta „író társai” elismerését. Bár mint akkoriban mondtuk, egy plecsni azért mindhalálig hibáztat a hajtókaról: nem kaphatta meg a „Hős szovjet anya” elismerést...

– idestova 70 évvel ezelőtt, a világháború végén, hazánkat megszállta a Vörös Hadsereg, számos üldözött számára kétségtelen felszabadítónak – szabadságot hozva. De bevonulásuk a lakosság túlnyomó részének idegen hódítót, megszállót jelentett. Tankönyveinkben se szeri, se száma a győztes hadsereget dicsőítő jelzőknek, versbe-prózába, zenés áhítattal indulókba foglalt hősiességüknek, szívjóságuknak. Budapest szétlövéséről szó se essék. Mindeme nagyszerűségüket a nép egymás között mindössze néhány szóval összegezte évtizedeken keresztül így: **aztán bejöttek az oroszok**. Nem szovjeteket mondtak, ezt a jelzőt csak a szóonokok használták, apámék, az ismerősök, mint általában a normális közemberek így emlegették az eseményt: **amikor bejöttek az oroszok**. És most, hallj csodát, a megszálló sereg kivonulása után éppen húsz évvel a Magyar Történezetek Vándorgyűlésén is többször elhangzott, a hétköznapi történelemről szólva: **bejöttek az oroszok**. A tudós kutatók sem mondtak szovjeteket, pedig a bevonulók között voltak oroszok, tatárok,

ukránok, üzbégek, kirgizek, litvánok, csecsenek, mongolok, kalmükök, ki tudja még, miféle nációk. Mégis, a népnyelv és most a tudósok is: bejöttek az oroszok... Anyáink, apáink, málenkij robotra hurcolt eleink, Szibériát túlélő hadifoglyaink, meggyalázott nőink, kivégzett, ütlegett néhai honfitársaink már rég odaát. A megbonthatatlan és örök szovjet–magyar barátság buzgó csahosai is elhallgattak. Maradtak a még élő tanúk, akkori gyermekek, maradék aggastyánok emlékezete: amikor bejöttek az oroszok... Húsz éve kimentek. Magunk vagyunk immár, derékig, néha állig gyűlölködő és kibeszéletlen, csak félig bevallott életeink fogságába zárva. Pedig már történetünk fölkennt tudói is csak így emlegetik – bejöttek az oroszok. Még a végén megint csak „másként lesz a múlt...”

– újabban ezt kapjuk az íróinktól, válaszolja főlháborodásomra egykori tanárom, máig magasra értékelt tudós ember. Egy minapi lakossági fórum (belépő 4 ezer Ft.) plakátja szerinti kultúróriások az olvasóikra, a népre, melyhez valamelyest tán tartoznának azért, ezeket a szavakat használták: „durva, agresszív, tahó.” Ezzel a magyar társadalmat is jelölték, amely embercsoportot 100 év előtti kollégáik még nemzetnek neveztek. Amennyire tudható, a jelen lévő nagyérdemű nem sértődött meg, nem is hagyta magára e szellemóriásokat, csöndben eltűrte, amit orcájába köptek. Sebaj, kaptunk már ehhez hasonlót, eleget számos magas urunktól, megszállóktól, helytartóiktól, de mert olvasóik is mi vagyunk/lehetnénk e rendkívüli alakoknak, imígyen (bocsánat!) a fagyis mégis csak visszanyal... Persze, a kérdés leginkább az: 20 év múltán mire emlékszik még közülük, mely munkáikra e durva, agresszív, tahó nagyérdemű... szóval olvasóik?

– **Ne felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne légy te is őhöz hasonló.**

Felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne legyen bölcs, a maga szeme előtt.

(Példabeszédek XXVI. 4–5.)

Vajon mondhatni-e többet?

Portrék – példaképek

(Temesi Ferenc: *Apám, L'Harmattan – Könyvpont, Budapest, 2013; Miért nem lettem...? L'Harmattan, Budapest, 2014*)

Ennek az embernek a lelkében valami összeállt. A létről. Metafizikusan. Irigylem. Sugárzik belőle!

Ennek hatására átalakult mondat szerkesztése, a történeteket elbeszélő módozata. A látásmódja, amellyel el tudja helyezni önmagát, a vizsgálódó, régebbi történeteit újra elbeszélő író embert a létezés rendjében, a teremtet világ egészében. És ugyanakkor ennek a létezésben a Gondviselésre magát rábízó embernek megváltozott a korábbi eseménylátása is. Történetei olyan sokfelé vezető szétsugárzó utakról mesélnek, amelyben az evilági létezését töltő ember, jó és rossz tulajdonságait mérlegelve, most mindinkább a rossz megnyilvánulásokban már korábban csírázó jó életvitelt előlegező mozzanatokra képes ráirányítani figyelmünket. Nem pedagógiai célzattal, hanem egyszerűen önmaga léthelyzetének elrendezése okából. A jót keresi, még a nyilvánvalóan visszatetszést kiváltó mozzanatokban is. Mondjam azt: az „ingyen kegyelem” létezésének elrendező erejét gondolja végig életrajzában inkább elítélésre is rászolgáló mozzanataiban. Bevallottan egy hosszú távon végigélt életgyónás eredményeként a művészi megnyilvánulásában bekövetkezett nézőpontváltásokra figyel és figyeltet fel minket. Olvasóit. Az ars, a művészet evilági eszközeivel él könyveiben, mégis én közben figyelek az átszerveződő mondatok poétikájában sugárzóan megjelenő belső megváltottságnak a derűjére. A bűnről beszél, mégis a megváltottság szemszögéből keresi a régi mozzanatoknak az értelmezhetőségét.

Nem jóvátételt akar adni valamilyen múltért, hanem a múltat megélt emberi ténykedés megválthatóságának a felfedezését írja meg, igenis drámai eseményességgel elbeszélve. Idéz keresztény szemléletű szövegeket. Én fűzzem hozzájuk a yeatsi „tragic joy” elégiai esélyét, és Szabó Lőrinc utolsó versének, a *Holdfogyatko-*

zásnak az ő prózai grammatikájával nagyon is egybecsengő sorát: „Bár meg se moccan, rohan minden út.” És emlékeztessen az ő gondolattisztázására oly igen hasonlító Szabó Lőrinc versre: a *Hálaadásra*. Ahol a költő egyszerre érzékeli a személyes életrajzi élettörténetét, az istenhívó világvallások életmodellt felmutató képzeit és a történelemből kiváló, a létezés állandóságát érzékeltető metafizikát: „Ima a gyönyör, a gyönyör ima.”

Ezeknek a könyveknek kezembe kellett kerülniük. Ezeknek a könyveknek bele kell ivódniuk írásaim történeteibe. Mert habent sua fata libelli.

Amikor elindultam a PEN Klub alapszabálymódosító közgyűlésére, még nem is gondoltam, hogy összefutunk Temesi Ferivel, nem is tudtam, hogy az új szabály szerint a vezetőknek új elnevezésük lesz, és ezt meg is kell szavazni. Így lett – magam akarata alapján is – titkos szavazással Temesi az alelnöki cím birtokosa. Utána sörözés a Károlyi Palota udvarán – na nem a közgyűlés sikerét ünnepeltük, hanem Csicsery-Rónay Erzsike lovának győzelmét, aminek a híre éppen akkorra érkezett oda. Mi voltunk ketten, Temesi meg én, akik tartózkodtunk a serivástól. Beszélgettünk. És ekkor vette elő Feri táskájából az *Apám* című könyvét, benne a kitépett és teleírt belső címlappal. A maradék címlapra írta nekem szóló aktualizáló dedikációval: „a bácsi korba lépett Feri”.

„De azért benne hagyom a kitépett lapot is, te olyan ember vagy, aki ezt is értékelni tudja” – hozzáfűzött szóbeli megjegyzéssel. Kísérteties postai történetről tanúskodik ugyanis ez a kiszakított előzetes dedikáció. Erdélybe vezényelte eredetileg a könyvet. Volna! Ha a címzett éppen otthon lett volna, amikor kivitte a postás. Nem volt, nem is ment érte, közben itthon találkoztak, megkapta egy másik példányát. Így hát visszairányították Magyarországra. A feladónak. Aki mint becses dokumentumot eltette, magával

hordozta, mutogatta. És most úgy érezte, nekem kell mindezt átadnia.

Pedig nem is tudta, hogy én meg készülök egy írással, amely feleségem könyvébe az 1944-es évet lenne hivatott beidézni. Apám sorsának megformálásával. Dobos Marianne *A szőttes túloldala* címmel könyvet készít ugyanis a holokauszt keresztény áldozatairól. Én egy életen át készülök megírni egy Szeged-szerű város (Gyöngyös) viharos évét (1944), központban egy keresztény értelmiségi vergődésével, tisztas emberségvállalásával mindkét diktatúra legvéresebb napjaiban. Csak éppen – nem lévén „szépíró” – nem tudtam, hogyan kezdjek bele a tervezett elbeszélésbe.

És akkor jött Temesi Feri nagyvonalú ünnepi gesztusa, amellyel kulcsot adott a kezembe: imígyen kell bemutatni egy kort, benne egy értelmiségi honpolgárt, aki épp azáltal tudott nagy ember lenni, hogy közben megmaradt „kisembernek”. Átlagembernek? Pontosabban azt mondanám: embernek. És éppen ez Temesi írói remeklése. Bemutat egy általa igazán jól ismert személyiséget, az édesapját, akit ő a legmindennapibb életéből közvetlenül ismert. Kívülről és belülről. Egy embert, aki egy életen keresztül megmaradt ugyanannak a tisztességes, munkaszerető, kötelességteljesítő, családszerető, embert nevelni akaró gerinces embernek. Olyannak, amilyennek az Isten is teremteni akarhatta az ember prototípusát. Aki tette, amit tennie kellett. Mindig, minden körülmények között. Ezt látta napról napra fia: gyermekként, diákként, egyetemistaként. Szóval mindig, minden időben. Mindig ugyanannak az embernek. És ezt egyáltalában nem tartotta csodának. Ő ebben a légkörben azt hihette, hogy minden ember ugyanilyen. Minden család hasonlóan szervezett. Azaz, hogy az ember olyan, amilyennek az Isten megteremtette. A bűnről legfeljebb a hittanórán hallott, avagy gyermekes csatangolásai, diákos csínytevései között gondolkozhatott el.

És akkor egyszerre csak fel kell fedezze, hogy ez az ember csodaszámba megy. Olyan világban nőtt fel már ő is, no meg aztán gyermeke, a későbbi angol-magyar szakos tanár és a magyar irodalom egyik legjobb prózaírója – amelyik világ mindennek a tiszta emberségnek az ellentéte. Az egyenes gerincű emberre kigyókként fo-

nódnak rá a barátság álarcáját öltve magukra a környező emberek. Emberek? Ha az apa ember, akkor ezek mik? Ha ezek az emberek, akkor apja micsoda? Felmerül a kérdés, mely eleve definícióra kényszeríti a gyermeket.

Temesi Ferenc, a nyelvtanár, a szótár alaphasználója különben is ebben a szótár-modellben keresi a létezésben való eligazodás módzatait íróként. Pontosítani akar. Az isteni szándéokra kíváncsi a Teremtésben. Ha már megoszlik életünk evilági küzdelmek és a túlvilág értelmezése között, akkor tessék, váljon szét a jó és a rossz. Legyen az ember Isten akarata szerinti. Ha meg nem lesz az, akkor mutassa meg gonoszságát, cselekvésében tűnjön fel a jót-jól cselekedni akaróval ellentétes ténykedése. Nos, az *Apám* című könyv erről szól. A Laokoón szoborcsoport életre keltéséről. Hogyan, miként fojtja meg egy környezet a jó szándékú jámbor emberséget.

A zseniális írói trükk: Laokoón ez esetben nem is tudja, hogy fojtogatják, pusztítják, játszanak vele. Talán emlékezetében ott élhetett Thomas Hardy regényének zárása, Szabó Lőrinc költői magyar szövegével? „Az »Igazság«-nak elég tétetett, és a Halhatatlanok Elnöke, Aiszkhiülosz kifejezésével élve, megszűnt tovább szórakozni”.

Köszönöm Feri segítségét: id. Temesi Ferenc és Kabdebó János nem tudják, hogy férgnek lepik el egész környezetüket. Élnek, teszik legjobb szándékuk szerint feladataikat. És kész!

A gyermek utóbb véletlen kézbe veszi mindazt a szörnyűséget, amit pókhálóként apja köré szőttek. És visszafejti. A nyomozókról kikeresi kigyóletük valóságát. És ebből az ember köré szőtt valahai gubóból kikövetkezteti egy korszak valódi álságos létezését. Egy korszak bemutatása egyben a létezés metafizikai értelmezése is lesz közben. A Teremtés értelmezése.

De zuhanjak közben vissza a fényből a poklok kapujáig. A véletlen úgy hozta, hogy id. Temesi Ferenc egyik első valahai kigyója az apám családjába is belekuncsorogta magát. Szerkesztőként jött a fiatal kritikus látogatására. Kedves anekdotákkal szüleim kedvencévé küzdötte magát. A szegedi irodalmi élet legjobbjaival is összehozott engem. Na nem a köztudottan ÁVÓ-s költő, hanem a kis stílus sikkasztó. Hogy akarata ellenére jót is tett? Máig tartó barátságokat hozott össze? Évtizedekkel később minket is most,

itt, imigyen. A Teremtés terve kiszámíthatatlan.

És ha már ez a könyv ezt hozta nekem, lássuk a folytatását! A család után a baráti kör mit hozhat, a „bácsi korbá” lépő író számára. A Lakoón-szülői otthon után Szeged másik arca: a viharzó gyermekkor regénye. Portrékban elbeszélve. Hullámozó történetek. Jól - néha rosszabbul előadva. De minden esetben a valahai bűnt felülírni akaró, a számvevést célzó elbeszélés-móddal.

Ne rettenjenek vissza a valahai Temesi-olvasók. Ugyanaz a világ elevenedik meg most itt is, ami a *Porban* híressé és népszerűvé tette elbeszélését. Most is ugyanazokat a történeteket akarja értelmezni. Legfeljebb más szemszögből.

Arra kérdez rá ezekben a történetekben, hogy mi lehetett valaha félresiklás bennük. Avagy tényleg félresiklások voltak-e. Avagy csak az egyes emberre kiszabott földi próbatétel átélésének, eljátszásának, végrehajtásának milyen fajsúlyú eseményeiként jöhetnek számításba egy végső elszámolásban. A „second coming”, a „Giustizia finale” megelőlegezhető pillanatában milyen elhelyezést fognak ezek a jelenetek képviselni?

Ezekkel a könyvekkel Temesi Ferenc emberlétünk számára egyfajta kettős állampolgárságot fogalmazott meg. És vett birtokába. Jelenlétünket a világfaluban, amelyet a technikai civilizáció

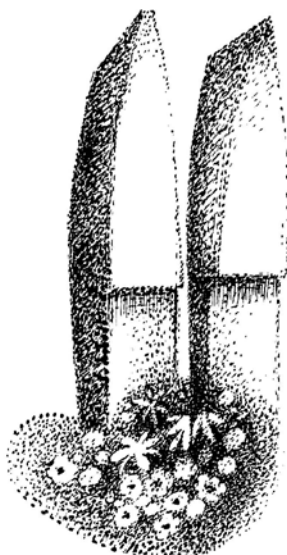
szinte elvett tőlünk. Magányra kényszerítve, magunkba vissza, kiszakítva a nemzedékeket összekötő természetes összetartozásból. Életrajzi történeteivel ott jár a maga megélte „kisvilágban”, Szegeden, Pesten, a „proletár Váci utcában”, meg „Rákosborzasztón”. Otthon érzem magam ezekben a könyvekben mint olvasó.

De van egy másik világ, amelynek kiküzdötte a maga számára a honpolgárságot. A létezés abszolútumában. A metafizikai létezésben, amelyet egyben tud érzékelni a maga kis világfalujával. Itt éli le vendégségét, teszi próbára élete menetét, hogy mindezt összehangolhassa a remélt, vágyott világmidenséggel, ahonnan küldettünk, ahová visszavárnak. Ami értelmet ad az ittlétünk pillanatainak.

Ritkán került kezembe ilyen összehangolódott szép magyar prózai elbeszélésmód, mint amivel ebben az ikerkönyvben találkozhattam. Örömmel olvasom történeteit, grammatikai megépítettségét. És próbálom társítani magamat az általa magában hordozott teljes állampolgársághoz a Teremtő világában.

Feri, könyveid nemcsak egy általunk átélt korszaknak a jellemzői, de létezésünk metafizikájának értelmezése is. Miként én ezt a sorsot olvastam ki pár nappal ezelőtti találkozásunkból is.

Helyreigazítás: Kabdebó Lóránt *Illyés Gyula ostromnaplója* című írásában, a 2014. 2. számunk 97. és 98. oldalán klasszikus írónk, Németh László neve tévesen Horváth Lászlóként szerepel. Tisztelt olvasóink elnézését kérjük.

Csupán az lenne jó, ami hasznos?

Fogyasztói társadalomban élünk Európá-szer- te. Egy olyan mesterséges és manipulált világban, ahol az anyagi javak megszerzése és birtoklása az egyén egyik legfontosabb céljává vált. Még akkor is, ha a tárgyak megkaparintá- sának vágya soha sem elégül ki megnyugtatóan. Mert vagy egy végtelen igény alakul ki az egyén sóvárgásában, egy soha véget nem érő láncolat, azaz mindig újabb és újabb inger a szerzésre (legtöbbször vásárlásra); vagy egy elviselhetet- len bizonytalanság – a tárgyak elvesztése miatt. Voltaképp egy „alapszorongás”.

Az utilitarizmus magyarul haszonelvűséget je- lent. Egy olyan antropológiát, illetve etikát, amely az anyagi haszonra vezeti vissza az ember ér- tékítéletét.

Valójában ez minden liberális etika alapja. Legyen az egalitáriánus (szociál-liberalizmus), vagy az individualista (neo-liberalizmus). Mindkét „aliskola” úgy véli, hogy az egyes szándékok és a cselekvések következményekor elengedhetetlen a mennyiségi haszon „megszámálása”. Az ösz- szegzés nélkül – szerintük – ítélni sem tudnánk helyesen. Pedig ez egy igen veszélyes attitűd az egyén biztonsága és boldogsága szempontjából.

„Jó az, ami hasznos”. Sokan gondolkodnak, viselkednek, cselekednek ma így. Az egész „nyu- gati világunkat” átszővi eme eszme. Voltaképp a fogyasztói társadalom mozgatórugója mindez az alapgondolat. Az idea – a történelmi hűség ked- véért – a reformációig nyúlik vissza, de már az ókorban is létezett ez a szemlélet. (Szókratész és Platón is küzdöttek ellene.)

A mai Európában élő ember számára azon- ban a lényeges pontok rendszerezése a 19. szá- zad eleji angolszász liberális filozófiában történik meg. Valójában minden liberalizmus (ha elfogad- ja – ha nem) a haszonelvűség alapjain áll, bár annak hatékonyságáról és korlátairól vitatkozik. Ha tagadja, akkor súlyos önellentmondásba ke-

veredik önmagával, hisz a szabad piac mozgató- rugóját tagadja ezáltal meg.

Az utilitarizmus szerint az az állam a leg- jobb, amely a legtöbb polgárának tudja a leg- több hasznót, így a „jó” élet lehetőségét nyújta- ni. Egy adott állapotban lévő „haszon” és „kár” arányai egy cselekvés után megváltozhatnak egy rendszerben (társadalomban, szerintük ato- mizált közösségekben). Ha a cselekvés után nő a haszon és csökken a kár, akkor nevezhetjük „jó”-nak a cselekvést, ha fordítva történik, akkor „rossz”-nak. A lopás például azért rossz, mert le- het, hogy egy valakinek haszonnal jár, de a nagy egészet szemlélve mennyiségileg nagyobb a kár aránya. A forradalmi elv ebben a nézetben az, hogy a „jó”-t a „haszon” és ezáltal a „mennyiség” alapjaira helyezi, elutasítva a minőségi, vagy szellemi „jó” fogalmát, amely a filozófia több ezer éves történetének megkérdőjelezhetetlen sarok- köve volt ezidáig. A „jó” mennyiségi szemlélete a gazdasági liberalizmus alapja is. Így értelmezve, az államnak olyan keretet kell teremtenie, ami- ben az állampolgárai minél több anyagi „jó”-hoz juthatnak. John Stuart Mill (19. század) annyit módosít az elven, hogy a haszon mennyiségét semlegesnek tartja és ezért a szabadság minő- ségi fogalmával tölti fel a boldogságot. Azaz a „jó” nemcsak a haszon mennyiségén, hanem a szabadságfokának minőségén is múlik. „Jó” az, ami hasznos és az emberi szabadságból szüle- tik. Azaz megmarad a haszonelvűségnél, de a szabadság abszolutizálásával próbálja az em- bertelen voltát módosítani.

Az utilitaristáknak címezi József Attila az Esz- mélet következő sorait: „Láttam a boldogságot én,/ lágy volt, szőke és másfél mázsa./ Az udvar szigorú gyöpén/ imbolygott göndör mosolygása./ Ledőlt a puha, langy tócsába,/ hunyorgott, rőffent még felém -/ ma is látom, mily tétovázva/babrált pihéi közt a fény.”

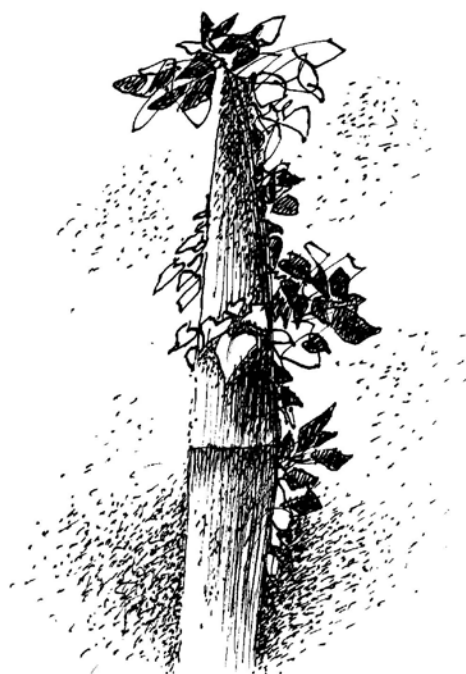
A liberálisok által megfogalmazott utilitarista jellegű boldogságeszmény pusztán mennyiségi alapon állati jellegű marad. A szabadság minőséget tesz ugyan bele, de nem ad olyan plusz értéket hozzá, amely emberibbé tehetné ezt az antihumánus elvet. A szabadság ugyanis önmagában feltételezhet egy magányos, szomorú embert, aki nagyon távol áll attól, hogy pusztán anyagi szabadsága miatt boldognak vallja magát (lásd a magyar népmesék archetípusát: a boldogtalan gazdag embert). Az anyagi javakat szabadon megszerző, egoista boldogságeszmény előfeltételezi, hogy az embernek nem számít a szellemi élet szférája, illetve a közösség és az abból fakadó erkölcs. Kérdem: vajon boldogok lehetünk-e az igazság, a szeretet és más kapcsolatokból levezetett értékek nélkül? Boldogok lehetünk-e pusztán anyagi javaink által? Boldogok lehetünk-e magányosan, anyagi szabadságunkban, minden közösség nélkül? Helyesel a test, de lázad az emberi szellem.

Így ír erről a ma is időszerű Seneca, aki a haszonelvűség ókori képviselőivel vitázik: „Jónak vélik egyesek azt, ami hasznos. Tehát a gazdagságra, egy lóra, a borra, egy pár cipőre is alkalmazzák ezt a jelzőt: ekkora semmiség szemünkbe a jó, ennyire porba sülyedt.” Majd később: „Csak az jó, ami tisztességes. Ami tisztességes, az feltétlenül jó.” (Seneca: Erkölcsi levelek. 120. levél. Bp.1980, 437.old.)

Lám csak, nincs új a nap alatt! Az utilitaristák kritikája az, hogy az embert pusztán anyagi vágyai mentén szemlélik, hogy nem vesznek tudomást az emberi erkölcs szellemi minőségéről, és hogy tagadják a közösségből eredő értékeket. Elfeledkeznek arról, hogy az emberi jó vagy rossz ítéletet megelőzi a közösségi létre való ráébredés. Előbb a közösség születik meg, majd kialakítja a saját normáit, ami szerint ítél. A Seneca által említett tisztesség is a barátokkal kapcsolatban fogalmazódik meg, ami mindig közösséget feltételez. Ezt veti el minden utilitarista, legyen az elve pusztán számokon nyugvó haszon, vagy az egyén szabadságával együtt járó mennyiség. Mondhatjuk, hogy azokat az erényeket támadják, melyek évezredek át az emberiség közösségeinek összetartó erejét adták. Olyan eszméket, melyekért érdemes volt élni s halni. Ha a közösséget figyelmen kívül hagyjuk: marad az önző, materiára vágyó egyén és a haszon...

Akarunk ilyen világban élni? Mert ilyenben élünk.

E tanulmány egy rövid gondolatkísérlet, egy vitairat, amelynek tudományos igényű kifejtését lásd a szerző most megjelent esszéjében, A liberális illúziói című könyvében (Attraktor Kiadó, 2014).

Értünk, megmaradásunkért szólnak a harangok

Édesanyám és fivérem emlékére

„A szeretet nem örül a hamisságnak,
De együtt örül az igazsággal.”
(1.Kor 13,6)

„Az újvidéki gyülekezetünk kérdése egyben magyar kérdés is. Magyar templomokról, magyar örökségről, magyar kultúráról van szó. Sokan felróják nekem, miért vártam hónapokig? Ebben a fázisban a hivatalos, hatósági eljárás folyamatát sajnos most már nem lehet átlépni.”

(Halász Béla református püspök)

Gondolataim rabságából alig tudok szabadulni, jóllehet bátorítanak a kivágott fák sarjadó csonkjai itt, a belvárosi református templomunk kérő, figyelmeztető tornya közelében. Hallani vélem harangjának hozzánk szóló fohászt. Ezúttal cselekvésre ösztönöz-e bennünket?

A tavasszal, majd a nyárelőn elhangzott kérdések azóta is visszhangzanak az újvidéki gyülekezet eszmélni kénytelen maroknyi részében, s kihatnak országos egyházunkra is. A gondokat csak tetézi a megbízható tájékoztatás hiánya. A *Református Életben*, a délvidéki reformátusok lapjában megjelent néhány tárgyilagosságra törekvő jegyzet (a későbbiekben még visszatérek rájuk), de korántsem elegendő, hogy valamenynyire átlátható lenne a helyzet az újvidéki gyülekezetben. Az interneten annál több pontatlan írás kering. Ha kitartóan keresünk, rábukkanunk néhány keserű vallomásra-kifakadásra. De más egyházi és világi lapban, hírportálon is olvashatunk egyházi gondjainkról. Ezért keringhet jó néhány történet az újvidéki reformátusok körében. Legutóbb a régi ismerőseimtől hallottak hangzottak hihetetlenül. Egyre azt hajtogatták, hogy „azért kell kiállni a kivált vagy újonnan alakult újvidéki református egyház mellett, hogy ne vigyék el Feketicsre a templomot!?” De hát ez elképesztő! És ezt el is hiszik? – kérdeztem elképedve. Ide vezetnek a félinformációk, a megtévesztések

- morfondírozok magamban, s a templomunk felé indulok. A július végi vasárnap délutánon a néptelen utcában, a vésszesen tornyosuló felhők alatt oly elhagyatottnak tűnik a portája, nem is beszélve az összefirkált parókiánkról, a Lifegate amerikai kisegyház óriásreklámjáról, amelyet ismét felszereltek templomunk homlokzatára. Megcsúfolva, gúnyt űzve a tavasszal több alkalommal végrehajtott kilakoltatásból. A templomunk kulcsát azonban nem adták át egyházunk képviselőinek. A bíróságon azzal érveltek, megtörtént a parókiáról a kilakoltatás, a templomkulcs átadását a pap lelkiismeretére bízák...

Vésszesen tornyosuló felhők templomunk fölött

Botos Elemér mintegy másfél évtizede folyamatosan próbálja szétroncsolni gyülekezetünket, s forgácsolja szét a kisajátítások után megmaradt vagyonát, ahelyett, hogy a vonatkozó törvényes intézkedések alapján visszakövetelné a II. világháború után elkobzott ingatlanjait.

Tanulhatnánk a gyülekezetünkben a természettől egy kis élni, erősödni akarást, gondolom, amíg a kivágott fák földben hagyott tuskóit körülvevő, bokrosodó, friss hajtásit nézem. A legtöbbje a gyökeréből szökkent szárba. Jelzés, szimbólum? Míg az erőlködő hajtások kapcsán medítálok, két-három fiatal áll meg az újonnan, a kerítésen belül felállított nagytábla előtt, amely a Lifegate-t, az „újszerű istentiszteletek rendjét” hirdeti, a nemrég alakult, nem bejegyzett újvidéki református egyházban.

Az Úr csodás működésében bízva címmel írtam meg újvidéki gyülekezetünk képviselőinek és püspökünk, Halász Bélának a kérésére alábbi jegyzetemet, amely a Református Élet (www.szrke.com) februári számában jelent meg:

„Az újvidéki gyülekezetünk már-már kétségbeejtő eseményein átszűrve, jelképesen, figyelemztetés gyanánt is értelmezhetjük Halász Béla püspök urunk rövid, a Máté evangéliumi idézetre (2,16-18) alapozott felvezető áhítatát, amelyet a kiskarácsonyi időszakban (december 28-án) tartományi székvárosunkban tartott, szükségmegoldásból az Apáczai Diákotthonban, amely a maradéki gyülekezetünk tulajdonát képezi. Az összejövetelen jelen volt Orosz Attila bácskai esperesünk, Hallgató Imre országos főgondnokunk, Csete József pénztáros és Molnár András ügyvéd. Az utóbbi másfél évben ez volt a második, szerény létszámú gyülekezeti összejövetelünk, amelyet a diákotthonban tartottunk. A mostani, az újvidéki gyülekezetben felgyülemlett, főleg a Botos Elemér (akit egyházi bíróságunk megfosztott az igehirdetés jogától, és a sákramentumok kiosztásától) okozta erkölcsi és anyagi károk, azok anyagi következményeinek ismételt felsorolásától reményeink szerint mégis különbözött a korábbitól. Püspök urunk ígéretet tett a helyzet mielőbbi rendezésére, hogy az első gyülekezeti istentiszteletét már a belvárosi, majd pedig a Darányi-telepi templomunkban tartsa.

Párhuzamot vonva a teljes Máté-evangélium olvasata és mai üzenete között, Halász püspök hangsúlyozta: Jézus megszabadítóként jön e világra, amit sajnos nem ismer fel Heródes, s követi el szörnyű tetteit, jelezve azt is, hogy az emberi bűnnek nincs határa. Mégis, minden kegyetlenkedés, megtorpanás után jön a megújulás. A karácsonynak, a szent ünnepnek, a Megváltó születésének ez a legfontosabb üzenete. A közös imával és áldással befejeződő áhítat végén püspökünk reményét fejezte ki, hogy a karácsonyi üzenetet mind több keresztyén fiatalunk megérti, s vállalja a családot, a gyermekáldást, mert a meg nem születettek újjá sem születhetnek. Jézus Krisztus anyaszentegyháza a küzdelmek egyháza. Arra kell törekednünk cselekedeteinkkel, hogy „a karácsonyi csoda üzenete egész évben tartson.”

Az áhítatot követően őszinte beszélgetés alakult ki egyházi előjáróink és gyülekezetünk jelen lévő tagjai között, akik nem titkolták kétélyeiket és fenntartásaikat sem az évtizedek során felgyülemlett, főleg az utóbbi néhány évben elmérgeződött újvidéki problémák gyors rendezése kapcsán. Halász püspök megismételte Újvidéken is mindazt, amit Piroson, a gyülekezeti összejövetelen mondott, kiemelve, hogy mindent megtesz, hogy mielőbb pont kerülhessen a Botos-ügy végére. Ezért az eddigi tapasztalatokkal ellentétben sokkal hatékonyabban, intézményesebben kell fellépni ennek érdekében:

- Bár már Piroson tapasztaltam, hogy az, amit Botos mesél össze-vissza, az dominál az emberek fejében. Az ünnepek után folytatom a megkezdett, rendezést sürgető beszélgetéseket Belgrádban és Budapesten. Számomra érthetetlen, hogy egy ember, hogy tudja így megtéveszteni a gyülekezeti tagokat, hogy három templomunkat: Piroson egyet, Újvidéken pedig kettőt elfoglaljon, és a célnak nem megfelelően használjon. Nagyon sajnálom, hogy ilyen helyzetbe került a pirosi és az újvidéki gyülekezetünk. Nagyon elszomorítónak tartom, hogy egy ilyen szép nagy gyülekezetünk szét lett verve itt Újvidéken. Itt sem, és Piroson sem jár templomba gyülekezeti tagságunk zöme. A jelentős anyagi kár mellett a lelki, az erkölcsi pusztítás még nagyobb.

Az újvidéki gyülekezetünk kérdése egyben magyar kérdés is. Magyar templomokról, magyar

örökségről, magyar kultúráról van szó. Sokan felróják nekem, miért vártam hónapokig? Ebben a fázisban a hivatalos, hatósági eljárás folyamatát sajnos, most már nem lehet átlépni. Egészen bizonyos, hogy nem sokáig állíthatja magáról Botos Elemér, hogy ő a jogerős képviselője a református egyháznak. Ugyanis rendszeresen hívogatja az illetékes szerbiai kormányzerveket, mondván, hogy ő legális képviselője egyházunknak. Botos megtévesztett sokakat a beszédével, és megalapította ún. egyházát, amelyet nem tud bejegyeztetni, s amelynek ő a püspöke.

Nehéz lesz a szétzilált újvidéki gyülekezetünk életét újrászervezni, de biztos vagyok benne, hogy a világi eljárások befejezése után lesz rá megoldás, és lekipásztör is, aki vállalja a küldetészerű szolgálatot itteni gyülekezetünkben. Ezúttal alapos munkát szeretnék végezni önökkel együtt, a témát alaposan körüljárva, hogy ne kövessék el hibát.

Nem lehet máról holnapra megoldani azt, ami hosszú évek alatt halmozódott fel, és végére járni annak, hogyan sajátíthatta ki Botos Elemér a templomainkat, hogyan tékozolta el gyülekezetünk vagyonát. Mindezt azért tesszük közösen, hogy menteni lehessen a menthetőt, s hogy templomainkat ismét újvidéki gyülekezetünk gondozhassa. Hiszen jogi értelemben ennek eddig sem volt akadálya.

A gyülekezeti tagjaink közül néhányan úgy vélték: külön kell választani a világi és az egyházi törvényeket. Világi intézmények jogerős döntéseit, ha szükséges, karhatalommal kell érvényesíteni, ha már a keresztyén elhivatottság és becsület nem érvényesül Botos esetében. Egyházunk alkotmánya szerint meghozott egyházbíróági ítéletet - amelyet a bizonyosságot nyert egyháztulajdonnal való visszaélés, hűtlen kezelés, okirat-hamisítás alapján mondott ki 2009-ben - viszont érvényesíteni kell. Botos Elemér semmi bevette a palást megvonását, a sákramentumok kiosztásától való eltiltást és azóta is hirdeti az ígét, esket, kereszttel, temet, úrvacsorát oszt. A jelenlevők szerint azért fajulhattak el ennyire az események, mert a Zsinati Tanácsunk, vagyis országos egyházunk volt vezetősége nem volt ura a helyzetnek, és nem reagált idejében az újvidéki gyülekezet figyelmeztetéseire és írásbeli jelentéseikre Botos sikkasztásairól. A jelenlevők belátva

Halász Béla püspökünk és Orosz Attila espere-sünk érvelésének alaposságát, arra a megállapodásra jutottak, hogy kívárlják az ügy világi, hatósági rendezését, és biztonsági okokból utána tartják meg istentiszteleteinket a templomainkban. A fiatalok azon az állásponton vannak, hogy követni kellene a pénz útját, vagyis írásban kellene tájékoztatni az amerikai székhelyű Lifegate kisegyházat, amelynek Botos állítólag havonta háromezer euróért adta bérbe templomunkat. A bérlő egyháznak tudnia kellene egyházunk hivatalos, vonatkozó álláspontját.

A dolgok átfogó rendezése nélkül nehezen lehet helyreállítani a gyülekezeti élet rendjét. Az első lépések, mint hallottuk az összejövetelen, megtörténtek; megalakult az újvidéki gyülekezet ideiglenes presbitériuma. Erről tájékoztatták zsinati tanácsunkat, miután az elfogadja, a zsinat elé kerül. Halász Béla püspökünkkel, Orosz Attila esperesünkkel az összejövetelen jelenlévő tisztségviselőinkkel együtt azt remélik az egyházunkhoz, az újvidéki gyülekezethez hű maradt, jelenleg istentiszteletre Újvidéken nem járó tagjaink, hogy valóban a megújulásként ünnepelhetjük az idén a húsvétot. S hogy valóra válik az *Úr csodásan működik* dicséret, amelyet együtt énekelünk el a megbeszélés végén.

Ide kívánczok a magyar reformátusok Generális Konventje Elnökségének vonatkozó, Mályiban még 2010. április 7-én elfogadott Állásfoglalása (www.szrke.com):

„A Generális Konvent Elnöksége az Újvidéki Református Egyházközségnek a Szerbiai Református Keresztyén Egyházból való kiválási szándékával kapcsolatosan az alábbi Állásfoglalást juttatja el az Egyházközséghez és a felettes kormányzati szerveihez:

Törvényünk és hitünk szerint az egyházközség az Ige és Szentlélek által Krisztusban elhívtak azon közössége, amely hitéről a Református Keresztyén Egyház hitvallásai szerint tesz bizonyosságot, valamint belső egyházi életének igazgatására s missziójának betöltésére és anyagi ügyeinek intézésére presbitériumot választ. Az egyházközség az egyház tagjainak meghatározott területen élő és az egyházi törvény szerint szervezett gyülekezete. Az anyaegyházközség jogi személy.

Ezen megfogalmazások azt jelentik, hogy a hívek együttese hozza létre a gyülekezetet, de az - az egyházon belül - önállósult egyházi szervezeti egységként működik. Az adott egyháztest törvényében meghatározott rendje szerint választják döntéshozó és képviselővel rendelkező szervezeteit, a tagoktól elkülönült vagyonnal rendelkezik, és meghatározott szabályok alapján önállóan szerezhethet jogokat és vállalhat kötelezettségeket.

Az egyházközség a szervezett egyház legkisebb önálló szervezeti egysége. Léte nem független attól az egyháztól, amelyhez tartozik. Annak szabályai szerint épül fel, működik, végzi hitéleti és egyéb tevékenységét. Nem lehet független az adott egyház kormányzatától sem. Az önálló jogalanyiség azt is jelenti, hogy az egyházközségnek, mint szervezetnek a léte nincs kötve egyes személyekhez. Ha a gyülekezet tagjainak egy része az egyházközségből ki is lép, attól az egyházközség, mint szervezet, megmarad. Megszűnéséről az egyházközségi közgyűlés rendelkezhet, a felettes egyházi testületek jóváhagyásával. Az egyházközség történelme során felgyülemlett vagyon nem a lelkész, vagy a tagok sajátja, hanem a református egyházé. Az egyházközség vagyonáról az esetleges megszűnéskor a közgyűlés csak a törvényben megjelölt felettes egyházi testületek jóváhagyásával rendelkezhetnek. Ilyen jóváhagyás hiányában bármely vagyoni és szervezeti döntés érvénytelen.

A fentiek alapján felhívjuk az Újvidéki Református Egyházközség figyelmét arra, hogy döntéseik során tartsák be az egyház törvényes rendelkezéseit és felelősen járjanak el."

Mindezek a dokumentumok és az eddig megjelentek mellett, mély benyomást tett rám Galambos Lászlónak, Tiszakálmánfalva szülöttének *A múlt, a jelen és a jövő szorításában* címmel szülőfalujáról írt monográfiája (1884-2014), amelynek újvidéki bemutatója a Világimnap estéjén (március 7-én) volt. Többen eljöttek rá Tiszakálmánfalváról is. A méltatások, az elismerések, a hozzászólások után egy falubeli egyenes kérdést intézett a szerzőhöz. Történetesen, hogy miért maradt ki a református gyülekezet a könyvből? Galambos László megfontoltan, kimerítően válaszolt, a szerinte, fogas kérdésre, amelyet megpróbálok felidézni. Ismereteire, kutatásaira hivatkozva, katolikusként hangsúlyozta, hogy úgy ismerte meg református egyház egészét, amely mindig, a történelmünk viharaiban is ki-

állt nemzetünkért, a magyarság megmaradásáért, az identitásáért, a kultúrájának, a hagyományainak megőrzéséért vívott küzdelemben. Miközben folyamatosan a keresztyén értékek szorgalmazására, a méltóságteljes viszonyulás fontosságára törekedett a többnemzetiségű, -vallású környezetben is. Az Újvidéken, a református gyülekezetben tapasztalt, évek óta tartó áldatlan körülmények negatívan hatnak, sajnos, a környező falvak szóróvagygyülekezeteire is. Tiszakálmánfalvára is kigyűrűzött a széthúzás, s jelentősen befolyásolja a református családok életét. A legfájóbb az, hogy az emberek a különböző (ál)hírek alapján formálják véleményüket. Valójában emiatt, vagyis a viszonylag megbízható információ hiánya miatt döntött Galambos helytörténetíró, hogy a „legjobban” akkor jár el, ha nem tesz említést a reformátusok gondjairól...

Ettől, és a tények elhallgatásától eltekintve, minden elismerés megilleti azt a tiszakálmánfalvit, aki azt mondta, hogy a helybeli reformátusok többsége őseiket szeretné követni, kiállnak egységes egyházunkért és püspökünk mellett. A nem formális beszélgetésekben felmerült kérdések nyitottak mindmáig. Őszre, szeptemberben Bácsfeketehegylen lesz Zsinati Tanácsunk ülése, majd ezt követően, októberben a Zsinat. Remélni szeretném, hogy Isten áldásával lesznek annyira bölcsök lelkipásztoraink, hogy megerősítik egyházunk egységét, elejét véve ezáltal a szétszakadásnak, soraink, közvetetten pedig a délvidéki magyarság gyengítésének. Egymás malmára, s nem a „háttér-, vagy sokkal inkább a főerőkére” hajtva a vizet... S a megerősödött egyházunk rendezni tudja majd az újvidéki gyülekezetben felhalmozódott súlyos problémákat is. Nem lesz könnyű, mert az oszd meg és uralkodj elv itt évek óta meghatározó. Sajnos.

Eszembe jut Ágoston Sándor püspökünk biztató ajándéka, amit 1925. március 25-én, a bácsfeketehegy-szeghegyi pályaudvaron az Amerikába induló kivándorló bácsfeketehegy családoknak adott. A templom fényképére ráírta: „Légy bátor és erős! Ne félj, és ne rettegj, mert veled lesz az Úr!” (Megtartó Egyház, 72.o.). Csaknem 90 esztendő távlatából, úgy gondolom, egyaránt kitartásra buzdította az itthon maradotakat és a jobb élet reményében útra kelőket. Egy kicsit másként, de úgy érzem, jól jönne egyhá-

zunkban, elsőként az újvidéki gyülekezetünkben is az őszinte, eleink jussát védő, az összetartást erősítő nyílt kiállítás – egyházi és világi méltóságaink részéről egyaránt.

„Ne félj tehát te kis csapat,/Ha rád felleg borul,/Kegyelmet rejt, s belőle majd/Áldás esője hull./Bízzál az Úrban, rólad ő/Meg nem felejtkezik,/Sorsod sötétlő árnya közt/Szent arca rejtetik.” Jut eszembe egy vasárnapi istentisztelet Maradékon, 1997 tavaszán... S az, amikor az igazi lekipásztor megérzi és megtalálja a módot, s szavak nélkül, együttérzőn segít éppen annak, akinek a legnagyobb szüksége van rá. Látva könnyeimet, amikor az idézett 256. dicséret éneklésébe kezdett a gyülekezet, hozzám lépett, és kezembe adta az Énekeskönyvet... Gondolataimban olvasva, családjunk épségéért is imádkozott. Tekintetét sohasem tudom elfelejteni. Mindennek máig ható háttéréről talán egyszer máskor. Ezúttal csak azt szeretném nyomatéko-

sítva érzékeltetni, hogy mit jelent egy sorsdöntő pillanatban a lekipásztor magatartása. Honi tájainkon maradvá, számos követendő példával találkozunk a történelmünk folyamán. Még akkor is, vagy éppen azért, mert minden megváltozott a trianoni békediktátum utáni évtizedekben. Ezt is szem előtt kell tartani egyházunknak összetartozásunk szorgalmazása érdekében, mert minden más a részekre szakadást szolgálná, ami, mint említettem, a háttérőröknek kedvezne. Mondanom sem kell, amíg egymás sorainak gyengítésével vagyunk elfoglalva, addig nincs különösebb dolga a hatalomnak. Ha mélyebben a dolgok mögé nézünk, Újvidéken – s nem csak itt! – ez történik református egyházunkban.

A régmúlt időkről már eddig is számos könyv, dokumentumjellegű kiadvány jelent meg, az újabbak jórészt egyházunk vezetőinek jóvoltából. Igazi kapaszkodók lehetnének, gondolom. Sokatmondó például, hogy az újonnan létrejött

Kisajátítás, templomfoglalás?

Pataj Aranka hagyatéka is szóba került a nem befejezett kilakoltatáskor

országból, az akkori Jugoszláviából „1961-ig csak a református egyház volt tagja az Egyházak Világtanácsának. Nyelvtudásának köszönhetően Ágostonné Kelecsényi Mária képezte a kapcsolatot a Genfben székelő tanáccsal, valamint a Svájci Egyházak Segítőszolgálatával is. Éveken keresztül Mária néni (mert csak így hívták Bácsfeketehegyen) volt az európai és a világkonferenciákon egyházunk képviselője.” (Megtartó Egyház, 82. old.). Az egységesé, teszem hozzá.

Újvidéken jövőre lesz 150 éves a templomunk. Az Úr csodás működésében bízva, a gyülekezetünknek, a presbítereknek, délvidéki gyülekezeteinknek, Zsinatunknak, lekipásztorainknak, esztergomiaknak és püspökünknek is össze kell fogniuk egyházunk erősítéséért, és ezzel együtt a belvárosi, a Darányi-telepi, a pirosi, a tiszakálmánfalvi gyülekezetért. S nem utolsósorban, templomaink renoválásáért, kertjeinek rendezéséért. De azért is, hogy mielőbb lekerüljön a faláról a kisajátítást jelző, a Lifegate amerikai kiségyház – a beavatottabbak szektaként emlegetik – óriás névtáblája.

Csak jussunk el addig, utána rendbe tesszük portáját, és megemlékezünk azokról is, akik halálukig kitartottak gyülekezetünk mellett, akik az utóbbi évtizedekben egyházunk segítségére siet-

tek volna, de látva a gondatlanságot, templomunk, parókiánk lepusztulását, imaházunk lebontását, zárt udvara, telke egy részének elherdálását – meggondolták magukat. Néhai Pataj Aranka nyugalmazott újvidéki szemorvos teljes vagyonát először egyházunknak adományozta, később azonban meggondolta magát, és másként döntött. Az egyházunkban történekről és a hagyatékok sorsáról Nagy Margit számolt be a VajdaságMa-Délvidéki Hírportálon (www.vajma.info/cikk/olvasok/159/anagymegteveszto.html). A nagy megtévesztő című írásból idézem: „Pataj Aranka a város központjában levő újvidéki házát kívánta örökségül hagyni, ám ezt a szándékát visszavonta, amint meggyőződött a lelkész megbízhatatlanságáról. E ház akkor mintegy 150 ezer DEM értékű volt, ma már ennek többszöröse lenne.” Az újvidéki gyülekezetünkben a mai napig több információ kering a humánus orvosnő hagyatékának a sorsáról. Bevallom, hitetlenkedve hallgattam valamennyit. Legutóbb a lelkész kilakoltatásakor hozták fel a sajnálatos történetet idősebb gyülekezeti tagjaink. A napilapunk idei június 28., 29. számában, az újvidéki oldalon *Segélyosztás az ÚDE-ben* c. képes hír némileg talán eloszlatja kételyeinket. Teljes szövege így hangzik: „Tanévvégi segélyosztás

volt pénteken délután az Újvidéki Diáksegélyező Egyesületben, a Mária Neve plébániatemplom hittantermében. Ezúttal ismét saját erőforrásból részesült támogatásban 17 rászoruló, néhai Pataj Aranka szemorvos hagyatékából. A hagyatkozó kívánsága szerint a kuratórium többnyire olyan rászorulókat választott ki, akik már korábban is részesültek segélyben. A támogatás nélkül a tanulmányaik befejezése, vagy továbbtanulásuk került volna veszélybe. Képünkön az egyik támogatott a kuratórium néhány tagja előtt átveszi a megítélt összeget.” Aláírás helyett (-). Ennyi, de legalább egy nyomon követhető fonál a nyilvánosság előtt. Aki egy kicsit utánaszámol, könnyen rájöhethet, hogy még nagyon sok diák részesülhet a nemes lelkű asszony hagyatékából. Őszintén kívánom, hogy így legyen!

Az, hogy hogyan építették meg eleink Újvidéken a belvárosban 150 évvel ezelőtt a templomunkat, Érdúj helyi Menyhért írja le a millenniumra magyarul, németül, szerbül 1894-ben megjelent Újvidék története c. könyvében. Érdemes megidézni, okulásul, tanulságos sorait. Ezúttal a templomépítés körülményeiből idézek:

„Miután a hitközség így megerősödött, 1819. évben a városi tanácshoz fordultak, hogy templomuk újraépítésében segélyezze őket és dotáció fejében adjon nekik külső telket a város határában. A hatóság álláspontját ez ügyben láttuk főnnebb a gör. katolikusokkal szemben. A mint akkor úgy ezen alkalommal is kijelentette Újvidék város hatósága, hogy a kir. szabadalomlevél nyolcadik pontja értelmében köteles a róm. katolikus és gör. keleti egyházak patronátusi terheit viselni, azonban újabb terheket nem vállalhat magára s erre különben semmiféle kötelezettsége nincs. Ezen értelemben tett a városi közgyűlés fölterjesztést a kir. helytartótanácsához, mely azon évi decemb. 14. kelt leiratában 33997. sz. a. a városi hatóság útján értesíti a helybeli református hitközséget, hogy főnnebbi kérelme nem teljesíthető. Ennek folytán az egyházközség templomának saját erejéből való restaurálására volt utalva. (...)

A kitarozott régi templomot 1864-ig használták; ekkor a hitközség tetemesen megnagyobbodott lélekszámának megfelelő templom építését határozta el s még azon évben hozzá láttak a munkához. Országszerte gyűjtést indítottak s a

régi megyeháznak 600 frtért vett telkén építették új templomukat. 1865. évi okt. hóban Molnár György vezetése alatt bevégeződött a templom-építés s az új épületet Török Pál püspök u. azon hó 15-én megáldotta. Ez is, mint az ág. evangélikus temploma, jobbára közadakozásból épült. - Istentiszteleti nyelve magyar.

A ref. hitközség teljes autonómiát élvez, mely a magyarországi református zsinati törvények és szabályzatok alapján van szervezve. Belügyeit a hitközség által választott presbitérium végzi. Hatáskörébe tartoznak: a rendes lelkészválasztás, a presbiterek és hitközségi gondviselők választása, az egyházi vagyon kezelése. A presbitérium tagjai, a lelkész, gondviselők, tanítók és 20 választott hitközségi képviselő, kiknek mandátuma 12 évre érvényes.

A presbitérium felügyel a hitközség erkölcsi életére, örködik az istentisztelet felett, ügyel a vasárnap megtartására, ellenőrzi az iskolákat, kezeli az egyházi vagyont, szavaz a felsőbb egyh. képviselői testületek tagjaira, végrehajtja a felsőbb rendeleteket és törvényeket.”

A körülmények sokszor változtak, valamelyest a szabályok is a másfél évszázad során, de mindig is sok múltott a keresztyén magatartáson, a presbiterek, a lelkipásztorok viszonyulásán, missziószerű tevékenységén. Ezért felfoghatatlan számomra az, ami Újvidéken a változások, a 2000 utáni esztendőkből, egyházunkban, gyülekezetünkben történik. A megerősödés helyett a lelki, a szellemi, az anyagi romlásnak, öncsonkításnak vagyunk okozói, szenvedő alanyai is. De talán még nem késő. Szívleljük meg a magyar reformátusok 2009. május 22-én Krisztus a jövő, együtt követjük őt mottóval megtartott debreceni találkozójának üzenetét.

A Magyar Református Egyház Ratifikációs Nyilatkozatát akkori püspökünk, Csete Szemesi István és főgondnokunk, Hallgató Imre írta alá. A magyarázatban és a megindoklásban (a Magyar Református Egység honlapján, majus22.org/cikk.php?ID_cikk=19) olvashatjuk:

„Az egykori Jugoszlávia területén szerveződő magyar reformátusság számára a második világháború, valamint az utóbbi időben a délszláv háborúk jelentettek nagy vérvesztést. Az itteni kommunista rendszer viszonylag nagyobb szabadságot engedett ugyan az egyházaknak,

de az intézményrendszer hiánya (pl. saját lelkészképzés) és a nacionalizmus erősödése az egyház életét is megnehezítették. A mesterséges államalakulat szétesésével a Jugoszláviai Református Egyház is több részre vált szét. Ezek közül legjelentősebb a szerbiai Református Keresztény Egyház.”

„Bár a lelki egység megvolt az elszakított országrészek református egyházai között, amit az egymás terhének hordozása példái és fontos testületi vagy egyéni döntések bizonyítanak, de a szemmel látható, „tapintható” egység is létfontosságú (...). Kálvin írására utalva: ezt, amit most elérünk, tekintsük kezdetnek, tekintsük református egységünk erősítésében egy új fejezet kezdetének.”

Honi tájainkra, szülőfalumba visszatérve, útmutató, kapaszkodó is lehet a honfoglalásnak, Bácsfeketehegy újratelepítésének (1785), a kopjafaavatásnak ünnepe az egykori Árvaházban, 1996. augusztus 4-én. Újra és újra megfogadhatnánk – keresztények/kereszténynek és világiak –, amit néhai református esperesünk, Kiss Antal mondott, többek között, kopjafa-avatóbeszédében:

„Az igazság felmagasztalja a nemzetet. (A Példabeszédek Könyvéből 14,34) Ez a kopjafa emlékeztessen bennünket a másik fára is, a golgotai keresztre. Arra, hogy Jézus Krisztusban keressük az igazságot, mert embernek nem lehet igazsága. Majd, ha magyar népünk megtanulja benne keresni az igazságát, akkor lesz jövődjé is. Erre intenek a történelmi események; Arad, Trianon, a második világháború, a véget nem érő megpróbáltatások. Az örömről jelképező emlékhelyekről – mint amilyen ez a feketicsi is – a golgotai kereszt jusson eszünkbe. Annak tövében nyújtunk egymásnak kezét, békülünk meg egymással. Ne egymás nyakát, hanem egymás kezét szorongassuk. (...) Áldja meg az Isten a múltunkat, de még inkább a jövőnket.” (Megtartó Egyház, 142., 144. old.)

A templomunk előtt sétálva eszembe jutott egy régi történet, amely mindig is bennem élt, csak nem voltam tudatában jelentőségének. Átszötte, formálta lelkivilágom, tudatalattim, mint valami láthatatlan kéz, észrevétlenül próbált megóvni nehéz pillanataimban. Amikor megérthettem a történetet, édesanyám és fivérem már csak a

csillagok fényével mosolyoghattak rám. Most a hol meleg, hol a hús nyári sugarak cirógatása nyomán jut eszembe 1955 ősze (a pontos dátum az újvidéki gyülekezetünk anyakönyvében van). Október közepén a két leány után megérkezett családunkba a várva várt „trónörökös”. Az első fiú, aki szüleim népes családjából a szétszabdalt ország határának ezen az oldalán született. Nagy volt az öröm, mert a bácsfeketehegy apai nagyszülők (az anyaiakat nem is ismerhettem, nagyapám az első világháborúban kapott sebei következtében itthon hunyt el, követve bajtársait az égiek között, nagyanyám 1947 júniusában) már nemigen reménykedtek, hogy majd itthon is lesz, aki öregbíti, továbbadja családnévünket. Csak a Gondviselésünk tudja, hogy miért nem így lett, s azt is, hogy otthon, a határ túloldalán, miért fogyatkozik családunk, vagy hogy miért nem fűzzük szorosabbra kapcsolatainkat? Itthon és otthon is.

Valahányszor eszembe jut öcsikém – később Öcsinek, vagy ha nagyon kértük valamire, Józsikának, Józsinnak szólítottuk –, s keresztelésének története. Mindig másként élem át, most meg pláne, hiszen ebben a templomban történt a szertartás... Az őseink építette szentélyben, amely így sebzetten is erőt öntene belénk, erősítve hitünket, hogy ne veszítsük el a reményt – az összetartó, a megtartó szeretet forrásait.

Azon az ősön első osztályba indultam, a betűkkel, a számokkal még a nyáron megbarátkoztam, ennek ellenére sokáig összeszorult szívvel léptem szép számú osztályunkba. Oka volt annak, hogy kezdetben idegennek éreztem magam diáktársaim között. Ha jól emlékszem, egyedül voltam, aki nem járt hittanra. Legalábbis akkor, amikor a tanító néni megkérdezte: ki nem jár templomba, csak én emeltem fel a kezem. Aznap alig vártam, hogy hazaérjek az iskolából, és sírva mondom el anyukámnak a történeteket. Vigasztalóan megölelt, este pedig korábban bújtatott bennünket ágyba húgommal, és elővette féltve őrzött ládikáját, első református valláskönyvével, a konfirmációs emlékkönyvével, énekes könyvével. Az egyikben olvasom: „Emlékl az Édesanyámtól, Újvidékről, 1943. január 8-án”, aláírás: Juhász Zsuzsika. Halála után „kincseinek” egy része hozzám került, valláskönyvével, annak rövidített, a szórványok részére készült ki-

adásával együtt. Ezeket gyakran olvasgatom az utóbbi csaknem két évtizedben... Hallani vélem a lapjai közé simuló préselt virágok, könyvjelzők szép vagy éppen szomorú meséit. Mindegyik ott van, ahova vélhetően édesanyám tette.

Gyakran maradt el esténként édesapám abban az időben. Így volt a nevezetes napon is. Csodálkoztunk kissé húgommal, hogy nem a szokásos esti imádságot mondjuk hármásban, vagyis négyesben, hiszen a kis jövevény (akit mi is csak öcsikeként tudtunk elképzelni az előrelátó, jóhiszemű jóslások alapján) is részese volt meghitt együttlétünknek. Miután kényelmesen elhelyezkedtünk, és a lábujjaink sem kukucskáltak ki a paplan alól, egy hosszabb elbeszélésbe kezdett édesanyánk. Előre bocsátva: lesz, amit idővel fogunk megérteni, mindent a maga idejében alapon, de mivel én már iskolába járok, tudnom kell, s a húgomnak is, hogy mi reformátusok vagyunk. Temerinben meg, ahova apu munkája révén kerültünk, a magyarok közül a legtöbben római katolikusok. Tudnunk kell azt is, hogy mindketten meg vagyunk keresztelve Bácsfeketehegyen, első püspökünk (Jugoszláviában), Ágoston Sándor keresztelt bennünket. - Születendő testvérekétek is meg lesz keresztelve - ezt valami különös hangsúllyal mondta édesanyám. Néhány percnyi csend után kezünkbe adta keresztelési emlékkönyvünket. Hagyta, hogy lapozgassuk a kis könyvecskét, majd visszavette, és kisvártatva megszólalt: „Ha felnőttök, megkapjátok, és a belátástok alapján cselekszetek”. Még az este, a közös ima előtt, el kezdett bennünket beavatni a keresztyén tanítás alapjaiba. Úgy gondolta, hogy a tízparancsolat általa egyszerűsített változatával már a húgom is megbirkózik. Minden estére jutott egy-egy, kis történetekkel megtoldva, hogy jobban megjegyezzük. Aztán az apostoli hitvallás következett. Az úri imádságot már tudtuk, értelmét, mint sok mindennek, csak évekkel, évtizedekkel később kezdtem boncolgatni. Visszagondolva, vártuk azokat az estéket, amikor édesapánknak dolga volt, mert csak ilyenkor került elő a kincses ládika. Azt nem tudom, anyukánk mit érzett, mert jelét nem mutatta neheztelésének...

Szokatlanul többször látogatott ki hozzánk Temerinbe szeptember végén, október elején Újvidékről édesanyám rokonságából Vild Erzs. Az ellesett szavakból megértettem, hogy nagyon

szeretne keresztmama lenni. Csak azt nem, mi ebben a különös, miért emeli fel emiatt olykor édesapám a hangját? Mint később kiderült, nem ellenezte ő személyesen a keresztelést, sem a keresztmama személyét, édesanyámat győzte volna meg, hogy a „felső hatalmak, a párt”, az ő megbízatása (az Új Élet Termelőszövetkezet igazgatója volt) nem engedélyezi a keresztelőt... Édesanyám erre csak annyit mondott: Azt még meglátjuk!

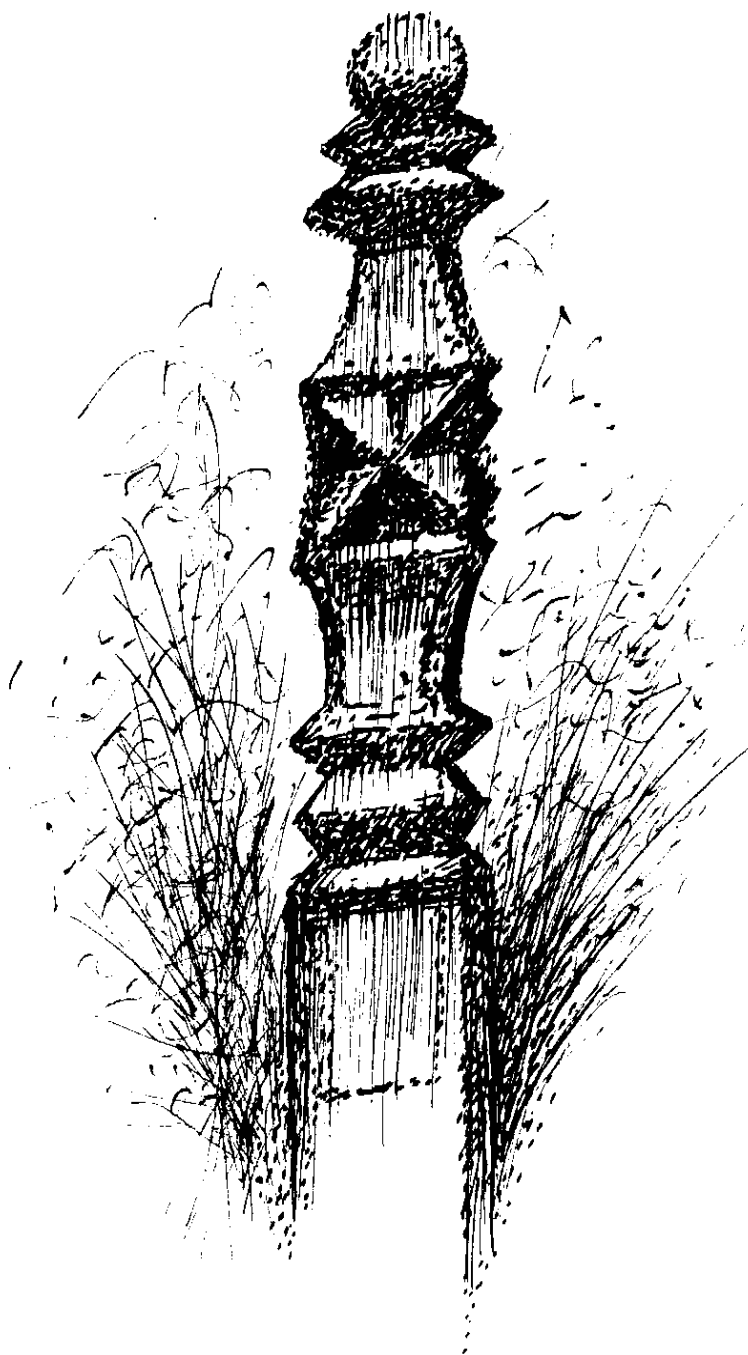
Meglátta ország-világ, vagyis Temerin, az újvidéki gyülekezetünk a belvárosi templomban és az Öcsi keresztelőjére érkezett népes rokonság Bácsfeketehegyről, büszke nagyapámmal az élen, valamint a meghívott vendégek. Nem lehetett ugyanis sokáig titokban tartani édesanyám nem mindennapi elszántságát. Személyesen fordult a párthoz, és a maga egyszerű szavaival elmondta: három gyermekét a szíve alatt hordta, s adott nekik életet, beletörődött a számára szomorú meglepetést tartogató esküvőjébe (1948. január 10-én a zárt templomajtó előtt derült ki Bácsfeketehegyen, hogy nem engedélyezte édesapám a templomi szertartást) és azóta sok mindenbe, de azt nem tudja elfogadni, hogy a fia ne legyen megkeresztelve. Voltak, akik azt sugallták, tegye meg titokban, mint annyian mások (a későbbi években is...), amit ő visszautasított. Hogy mi történt a zárt ajtók mögött, nem tudtuk meg, legalábbis mi, gyerekek. Azt viszont igen, hogy Öcsi keresztelését engedélyezte a párt. Tény, hogy a keresztelő napján madarat lehetett volna fogatni a boldog keresztmamával, hát még édesanyánkkal. Hosszan, könnybe lábadt szemmel nézett a kapuból a kigördülő autó után, ezzel vitte be Öcsit keresztanyja, barátja kíséretében Újvidékre, ahol Buda József tiszteletes keresztelte meg belvárosi templomunkban. A családukból senki sem vehetett részt a szertartáson... Később, amikor a „soha nem volt háborúk” éveiben, az egyik békeima után (1993-tól szerdánként öt órától más-más templomban – a pravoszlávon kívül – tartották a különböző egyházak lelkipásztorai az ökumenikus imaórákat) hosszan beszélgettünk irodánkban a változásokról, a viszályok értelmetlenségéről, a népek többségének békevágyáról, a munka-, a tudásalapú boldogulás esélyeiről, ami azóta talán még időszerűbb témává vált. Többen a régi

idők tanulságos történeteit elevenítették fel. Én is elmeséltem fivérem (1991-ben hunyt el...) keresztelésének történetét. A nagy polcra előkerült az anyakönyv, s benne megtaláltuk a bejegyzést, kézzel, tintába mártott tollal írva. Ekkor tudtam meg, hogy Öcsinek két keresztneve volt: József és Sándor.

A léleknyomorító, a megpróbáltatásokkal terhes esztendőkből sokat jelentettek számomra ezek a békeimák, s egyházunk. Az utóbbi főleg a fiatalabbik fiamnak, s általa az idősebbnek is.

S az a lelkipásztor, aki akkor még megpróbálta óvni, erősíteni, tartást mutatni, kitartásra ösztönözni, összetartani a nyáját. Foglalkozott a gyerekekkel, a fiatalokkal. Lelkipásztorhoz méltón a túlélésre készítette fel, a derekas helytállásra buzdította őket. Megkeresztelte, konfirmálta fiaimat. Felnőtt fejjel én is öleltem, ebben a gyülekezetben tettem hitvallást.

Máig érthetetlen számomra: mi történhetett, milyen erő kaparinthatta markába Botos Elemért, hogy mindennek az ellenkezőjét kísérli megtenni.

Teremtő szellem

Bertalan Tivadar művészetéről

A klasszikusok között sok olyan író ismerünk (Petőfi Sándor, Arany János, Jókai Mór), aki kitűnően rajzolt. Hogy a képzőművészként is elsőrangú Nagy Lászlóról ne is beszéljünk. S a festők-grafikusok között is nem egy olyan akadt (Bernáth Aurél, Borsos Miklós), aki bravúrosan kezelte az *író tollat*. Ám esetükben a többnyire a „fő ágtól” – műformától – eltérő megnyilatkozás csak hobbiként szolgált. Két művészeti ágban ugyanolyan értékű alkotást létrehozni csupán keveseknek sikerült. A főképp képzőművészként (festőként, grafikusként, fotósként és modellek építőjeként) ismert Kondor Béla – akármilyen „furcsák” a versei – talán ilyen alkotó volt.

A különleges, értéket értékre halmozó életművet magáénak tudható Bertalan Tivadar az említett vonulatba tartozik. S azzal, hogy képzőművészként (ideértve filmdíszleteit is) ugyanolyan rangú – esztétikailag értékelhető – műveket hozott létre, mint íróként, talán egy kissé ki is lóg a sorból. Mindenesetre a kortárs magyar művészet palettáján, amelynek (akarjuk, nem akarjuk) ezer színe van, unikumnak számít.

Mi ez az unikum? A látás, érzékelés mélysége. A valóságon túliba való, nemegyszer szürreális kalandnak is fölfogható *megmerülés*. Az álom és a szociográfiailag pontos valóság egybementírozása. A fullánkos, nem akármilyen műveltségélményből táplálkozó – sokszor mitológiai köntösben megjelenő – filozofikus mosoly, amely egyben *szarkasztikus* ítélet is.

Organikus élményekre épülő *emberkertje* – a paradicsomi állapotot mindig túllépve – egyszerre mutatja az ember harcát az őt megfojtani igyekvő hatalmakkal (leginkább a gőgös pénzvilággal, a ránk leselkedő fegyverekkel stb.), és visszavágyódását egy sosemvolt, csupán írók által kicicomázott tere-numra. Úgy különleges *boldogság-sziget*, hogy a Szent Ferenc-i pózt

gyakran Goethe (*Faust*) és Madách Imre (*Az ember tragédiája*) szegélyezi.

Cigány Janus

Persze mindebben ott van – korábban mondtam volt, fullánkos bírálattal – valaminő karikírozó képesség is (*Cigány Janus III.* – 1975). A Bertalan Tivadar-i groteszk ettől groteszk. *Létfintornak* is nevezhetnénk a képi gondolkodás eme formáját. Mert abban, ahogyan a *Galacsin* (olaj – 2001) mint természetelvű *Holdjáró-gép* valaminő rokonságot mutat Brueghel nevezetes festményével, a *Bábel tornyával*, a világ sanyarú állapota is tükröződik.

Ezért ábrázoltatik – lásd a *Poszeidont* – a Tenger-isten amőba hajzattal és Albert Schweizer-szakállal? Ezért szűrődik be Csontváry Kosztka Tivadar *Magányos cédrusának* tánc-ritusa az életmű egyik sarkpontjának is mondható *Emberfa* (1969) lombkoronájába? Noha ez utóbbit pontosan szemügyre véve láthatjuk, hogy a szirmok artisztikus kacskaringója valaminő virágkelyhet is formál. Szó sincs itt rosszról, szó sincs itt gonoszról. A szimbólumvilág épp attól eleven, hogy a *gomolygásban* – az ecset híven

követi eme összetettséget – valaminő kozmikus jegyben ember és világ egymásra találása sűrűsödik.

Az ember sosem adhatja meg magát a gonosz erőknél, sosem adhatja föl egyéniségét, szabadságát, világjobbító akaratát. Az izomtól feszülő bal lator és jobb lator ugyan leszállhat a keresztről, és kitörhet – kitörhet-e? – a végtelenből (Szárnyak – olaj, 1994), de a fölkínált tisztaság nem mindenkinek gyógyszer. Bertalan Tivadarnak a *Biblia* – a bibliai jelképtár –, a mitológia, a történelem, az emberi viselkedés – jó példatár a groteszkre – éppúgy a kezére játszik, mint a népmese megannyi (látomással fölcsiholt) alakja, története. Furfangja, főképp szépirodalmi művein látni, belülről jön, s ha szabad így jellemezni: *világmegváltó kacaj*.

Grafikus, festőművészeti munkálkodása – nem mindenkinél van így – jó alap a film világába való belépésre. Hiszen a díszlettervezés nem csupán művészet, szakma is. A teret bútorokkal, tárgyakkal fölöltöztető komplex látványvilág megteremtéséhez nem mindennapi tér- és anyagismerete segítette. Meg – a tervezőasztalnál végzett kitartó munkának köszönhetően – *látomásainak* különleges volta ugyancsak. Hiszen a történet, az ábrázolandó filmmese mögött érzékeltetni kell bizonyos korrajzot is. Korrajzot, amely – ha invenció a környezet kitalálása – az ember jellemtulajdonságának és arcának kivetítője is.

A megannyi technikával készült (olajtempera, kréta, ceruza, szén, quash) díszlet- és látványtervekben ott van egész személyisége. Akár 1955-ös diplomamunkájáról van szó (*Budai Nagy Antal*) – a Kós Károly-i transzszilván légzésben ott a tárgyak tömör méltósága is –, akár a meseköltészet egyik különleges darabjáról (*Az operaház fantomja* – 1989). Bertalan Tivadar több mint négy évtizedig világhírű filmrendezők alkotótársa volt – sűrűn keresett, s megannyi megbízást kiválóan teljesítő művész (*Sztrogoff Mihály* 1974-75; *Manon Lescaut* – 1978; *Anna Karenina* – 1984; *Koldusopera* – 1988; *A „pagoda”* – 1990 stb.). Ha látványterveinek francia, német, angol, olasz, amerikai megvalósulását nézzük, láthatni a filmvilágban kiteljesedő személyiség gazdag lényegjegyeit is: a korral (mindig más korral!) való együttlélegzés termé-

szetességét, s az invenciózus térrendezés ezer fajtáját.

A látás és láttatás képessége, íródjék bármilyen formában a mű, a szépírónak is legfőbb tulajdonsága lesz. Írótolla éppoly biztos, mint ceruzája vagy ecsetje. Álmodozásának, amely nála mindig valóságkiegészítő elem, nincs határa: ég és föld, megtörtént és kigondolt ebben az életműben összetartozik. Invenciózus könyveiben – az önéletrajzi jellegű traktákban, a művészetfilozófiai mesékben, a költői szimbólumokban gazdag történetekben, az aforisztikus bölcselmekben – *árad* a világ, amelyet némelykor vidor mesélkedv és némiképp az Örkény István-i filozofikus groteszket megvillantó fanyarság jellemez.

Művészetfilozófiai regénye, az *Emberisten* (1998) unikum. Azzá teszi az író látásmódja, a földidézett – bensőnké tett? – emlékezőssor. Mit talált ki az író festőművész? Nem mást, mint hogy a megfestett saját kép *emberré* vált. Önálósította magát, s újabb és újabb kalandba kezdett. Ha az ember (így a művész is) Isten legfőbb *kompozíciója*, hogyne volna az a sokszor a létrehozójával-teremtőjével vitatkozó *Kompozíció* – az író vizastílusából ítélve az alkotó *másik énje* – az ember legbensőbb köreiből (lelkéből?) kiszakadt zseniális gyermek. „Várjon csak, Mester! Úgy vélem, a mű akkor jó, ha élet van benne” – szegezi szülőjével szembe igazságát a „szeretve kidaszított”.

Ez az *élet* dübörög – gyakran humorba pácolva, máskor groteszk módon vagy épp etikai célzattal – az író *szófestményeiben* is. A szimbólumokban gazdag, igazságosztó, a magatartás fegyelmét ösztönző, a megértés és a megbocsátó gesztus, valamint az önismeret hiányát a hőskön számon kérő beszédre legfőbb példa a 2011-es *Töpörin az angyal (és a lelkiismeret)* című regény. Az angyal által visszahozott „kóválygó lelkiismeret” nem csupán a szellemileg kiürült, emberségükben megtottyant egyedeket – a zurnalisztát, az esperest, az író, a festőművészt, az orvost, a pedagógust, a kollégistát, a politikust, a kamionsofórt, a rabot készttette arra, hogy (ha némelykor szégyenkezve is) nézzenek szembe romlásuk viharával, hanem a csalitosba érzékletesen becsábított olvasót is.

Töpörin attól lélegzik, hogy kitalálója gesztusrendszerét, igazságkereső hajlamát viseli. *Élő fa*

a sivatag, az elsivárosodás homokján. Bertalan Tivadar, az író, a festőművész, a látványtervező azért álmolta – formálta saját képére – ezt a tündéri teremtményt, mert gondolataival nagyon egyedül volt. „Talán egy kóbor reneszánsz művész elfuserált reinkarnációja vagyok?” – kérdezi magától. Látletele attól lenyűgöző, hogy érzé-

keltetni tudja – innen az összetett látásmód igazsága – a művész nemcsak király, hanem egyben önmaga bohóca is.

Így is, úgy is *teremtő szellem*, s az igazság letéteményese. Jónak lenni jó – véli az író. Bertalan Tivadar sokszínű életműve ebből a fölismerésből táplálkozik.

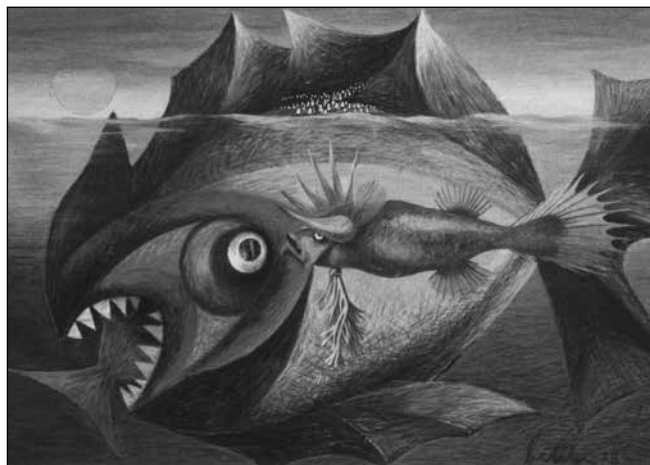
Bertalan Tivadar munkái:

A fűrész nyoma

Örömszene

A jéghegy csúcsa

Ádám ébresztése

A csend üzenete

Gyurkovics Hunor újabb festményeiről

A csend üzenete címmel mutatta be újabb sorozatát Gyurkovics Hunor 2013 őszén Hajdúböszörményben (Hajdúsági Múzeum) és Debrecenben (Füredi úti református templom). A böszörményi bemutató az Ars Sacra Fesztivál hivatalos programja volt, egyúttal tisztelgés a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep és a hajdúváros előtt. (Gyurkovics Hunor a '70-es évek első felében lett a művésztelep tagja – először az 1971–76 közötti időszakban hívhattak meg határon túli magyar alkotókat –, s azóta rendszeresen részt vesz rajta. 2013-ban az 50. jubileumi időnyt a korábbi Káplár-díjasok meghívásával ünnepelte a telep.)

A szakralitás és megmaradás kérdései összetartoznak, miként a hovatartozás és önazonosság problémája is. A vallási, etikai és esztétikai vonatkozásokkal a szakrális (a szent) egész világképünket strukturálja. A szakrális nem egyenlő ugyan a vallással (csupán a hétköznapisággal szemben az ünnepire utal), viszont a hétköznapi rendjét is meghatározó vallás elképzelhetetlen szakrális közeg nélkül.

A 'vallás nyelve' párhuzamba állítható a művészet beszédmódjával – a hétköznapiok értelemvilágán ugyanis mindkettő túllép. Polányi Mihály a vallást az ábrázoló művészi alkotásokhoz hasonlította, azt mondván, hogy a mű jelentése is

Élettánc

természetén túli: a földi térben és időben lezajló eseményeket a földi téren és időn kívüli mozzanatok keretezik. A szakrális közegben a földi és földöntúli határai átléphetők, ezért a szent tér nem valamilyen rögzített hely, sokkal inkább élmény.

A profánnal szembeni szent dolog jelentésén túllépve, a szakrálisra úgy is tekinthetünk, mint a létezésnek értelmet adó önálló minőségre. Végül is bármely művészi kifejezést párhuzamba lehet állítani a szakralitással, földidézve Hegel megállapítását, mely szerint a művészet a vallás analóg területe. Gyurkovics Hunor életrajzában mégsem ilyen általános az ide vonatkozó utalás. Mélyebb, kézzelfoghatóbb kapcsolódási pontok vannak az ő művészi munkája és szakrális attitűdje között.

Az 1941. év utolsó napján született alkotó presbiterként vállalt választott megbízatást a Szabadkai Református Egyházközségben. Nem volt idegen tőle ez a közeg, hiszen édesapja református lelkész volt. Ma már tisztán érzékeli – vallotta egy interjúban –, hogy apjától a határozott, néha makacs, céltudatos elkötelezettséget,

a hivatás- és nemzettudatot meg a tudásvágyat kapta örökségül; az édesanyjától a még nagyobb hitet, hogy az imának ereje van, hogy a hit, remény és szeretet nem kiüresedő szavak, de valódi életprogramot jelentenek. S ő is gyakran megtapasztalta, hogy a hit többet ad a vallásosságnál, és arra is rájött, hogy a természet mélyebb megismerése Isten létét bizonyítja.

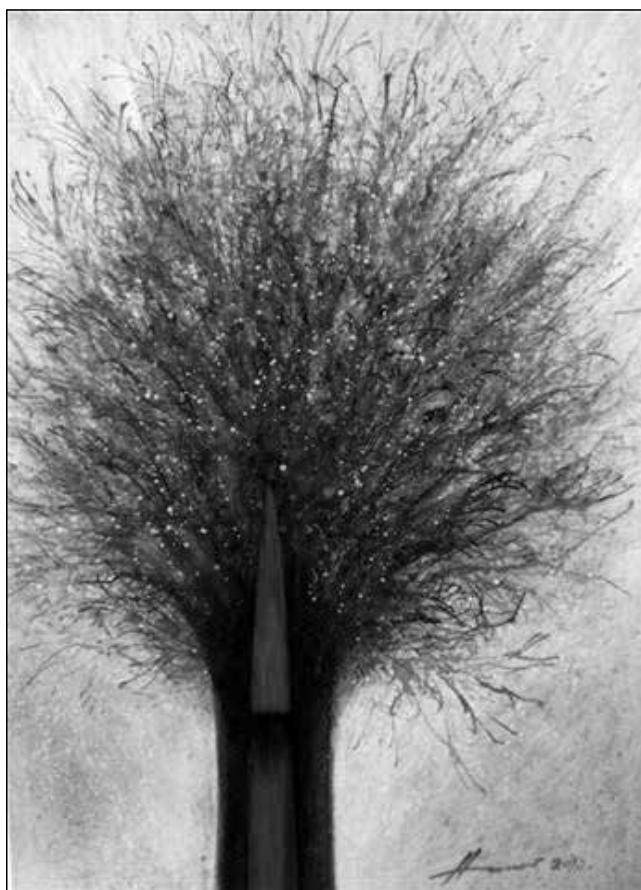
Az újvidéki iparművészeti középiskola grafikai szakán tanult tovább, és Belgrádban elvégezte az iparművészeti akadémiát. Nem bánta meg, hogy a lelkészi élethivatás helyett a művészetet választotta: hiszen ma is a művészet eszközeivel szolgálja Istent. Kálvin az Institutióban azt írja, hogy a művészet is a Szentlélek ajándéka, ezért élni kell vele, Isten szolgálatába kell állítani, és abból, ami megadatott, a lehető legtöbbet kell az emberek hasznára fordítani. Ebben az értelemben nemcsak a művészet kapcsolódik szorosan a szakralitáshoz, hanem a Szentlélektől megáldott, az emberek hasznára és Isten dicsőségére végzett tevékenységek sora is. Tehát minden olyan cselekvés, melynek célja és kiteljesedése a létezés értelmének keresése ad.

A művészi cselekvés végső soron nem más,

mint ennek a titoknak a folyamatos faggatása: Mi célból vagyunk ezen a földön, mi a feladatunk, hogyan tudjuk teljesebbé tenni az életet? – És mindenekelőtt arra kell válaszolnunk, hogy kik vagyunk. A szakralitás identitásképző erejét a művészet fokozza még tovább, ahol (szerepét tekintve) az alkotás és az aktív befogadás között nem igazán van különbség.

A csend üzenete – ebben a sorozatcímbe benne rejlik a szakralis és a művészi többszörösen rétegzett kommunikációs kapcsolata. A modern kommunikációtudomány szakralis kommunikációs irányzata megkülönbözteti az embernek Istennel (a Szent Másikkal) való párbeszédét az emberek egymással folytatott, Istenről való beszélgetésétől. Általános kritika – mint Umberto Eco utalt erre –, hogy az emberi megértést zavarja a világban kialakult túl nagy kommunikációs zaj. (Kommunikációs zajnak olyan tényezőket nevezünk, melyek nehezítik a megértést, noha mind a két fél közös nyelvet beszél, és ismeri a kódot. Ilyen zaj az, ha nincs elég térerő a telefonáláshoz, ha az egér megrágta a régi könyv lapjait, ha lassú az internetkapcsolat vagy túl hangos a dübörgő zene.)

Mindenesetre alaplényegében (a mélység és a magasság közötti átjáró státusában) értékelődik föl ma a csend, amikor kiszakít a hétköznapiságból, így ünnepi, szakralis jelentése lesz; másrészt a csend a valóságos közege a Szent Másikkal folytatott párbeszédnek. A csend továbbá azt is üzeni, hogy rendkívüli esélyt kapunk a megértésre és a megismerésre, melynek eredménye a megtérés abban az értelemben, hogy megismerjük magunkat és a bennünk meglévő magasabb szintű elrendeltetést.

Gyurkovics Hunor művészeti pályafutása a Szabadkán 1971-ben indult Létünk című folyóirat műszaki szerkesztésével kezdődött. Arculattervezőként több logót (jelet és védjegyet) is készített. A szimbólumjelleg megkövetelte tömörítés lényeglátásra, az egyszerűben rejtőző tökéletes fölismerésére ösztönözte. Itt alakult ki a körformához (illetve oválishoz) való vonzalma. Egyetemes szimbólum már maga a forma is, abban fedezte föl a létezés különböző szintjeinek organikus egységét; sőt, a kör – más geometriai formákkal társítva – a földi és földöntúli, vagy a szent és profán párbeszédét tükrözi. Legújabb

sorozata igen változatos megjelenéseit mutatja ennek a természeti formákban és a geometrikus jelek szintjén egyaránt tisztán kódolható dialógusnak.

„Hogy érdemes-e a művészettel foglalkozni, ez a kérdés sohasem merült fel bennem, hisz tudjuk, hogy a szerelem vak, és a művészet – bármely ága is legyen az – az én nagy szerelmem” – szól a máig hiteles vallomás. De azt is vallja Gyurkovics Hunor, hogy a művészet játék. Komoly játék, amelyben ott van az élet energiája. S az életenergiát a humor klasszikus jelentésében is érthetjük, hiszen a jó kedély, az önirónián keresztül, szeretve kritikus látás a művész fontos attribútuma.

Gyurkovics Hunor igazi közösségi művészként 500-nál több kollektív tárlaton szerepelt, és több mint 200 önálló kiállítása volt. Évente átlagosan tíz nemzetközi művésztelep munkájában vesz részt, rendszeres vendége volt Hortobágnak, törzstagja a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepnek. Itt találkoztam vele, két évtizeddel ezelőtt, 1993-ban. Ő akkor a volt Jugoszláviát sújtó pszichózisról, az egyetemes lélekhasadásról beszélt.

Féltette az embert, féltette a növekedést, amely a lélek ama sajátossága, hogy szeretne minél közelebb kerülni Istenhez, a látható világból kiemelkedve mintegy organikus közösségbe lépni a láthatatlannal.

Bár többnyire nem érzékeljük az embert a képein, mégis az ember a legfontosabb számára. Az ember környezete és belső világa, s a táj alkotta emberjelképek köszönnek vissza ránk a képekről. Az ember arcait, lelkét látjuk a föld színeiben, az ember reményeit, hitét a napban s vágyait a kitágult horizontban. Az ember rendjét és költészetét. Gyurkovics Hunor kompozícióinak összefogó festői elve a líra és a geometria egysége. Az érzékenység és a látható logika. A kaland és a rend. Ezt a játékosságát és állandóságkeresést, ember és táj egymáshoz lényegülését, mélységét és emelkedni tudó képességét reprezentálják művészi témái.

Ha kiszélesítjük ennek a konkrét tematikus sorozatnak a léptékét, látjuk, hogy rendszeresen fölűnik Gyurkovics Hunor képein a hortobágyi és alföldi tematika, jelen vannak a vajdasági tájak, a pusztával és szántófölddel párhuzamosan szí-

vesen ábrázol fákat, egészen különös ereje van lovainak, s mindegyik motívumnak jelképes értelme is van. Nem öncélú nála a motívum alkalmazása, nem a táj vagy önmaga kedvéért való, hanem belső világát, érzéseit kívánja általuk kifejezni az alkotó. A színek és formák, motívumok és szerkezetek emberi érzéseket, helyzeteket, sorsokat, világnézetet jelképeznek. A ló is olyan, mint az ember, a fák között vagy a szántóföld fölött megjelenő varjak mindig egyfajta életérzést közvetítenek. A gémeskútból gyakran kereszt-motívum lesz, a kirepedezett föld a jelen időt szimbolizálja, a víz és a szárazság kontrasztja ebben a finom, puha, lírai világban is megjelenő dráma felé mutat. Közben harmóniát teremt az alkotó, mert az ellenpontokban is ott van a ritmus és az egyensúly.

A magyar kultúra ápolásáért Szervátiusz Jenő-díjjal elismert, Káplár-, Boromisza- és Cívis Nívódíjas művész aktív, intenzív, ihletett munkásnapokat és -heteket tölt a különböző alkotótáborokban, művésztelepeken. Magam szintén tanúja lehettem nem egy alkalommal, hogy kisebb kamarakiállításra való képet festett Hortobágyon,

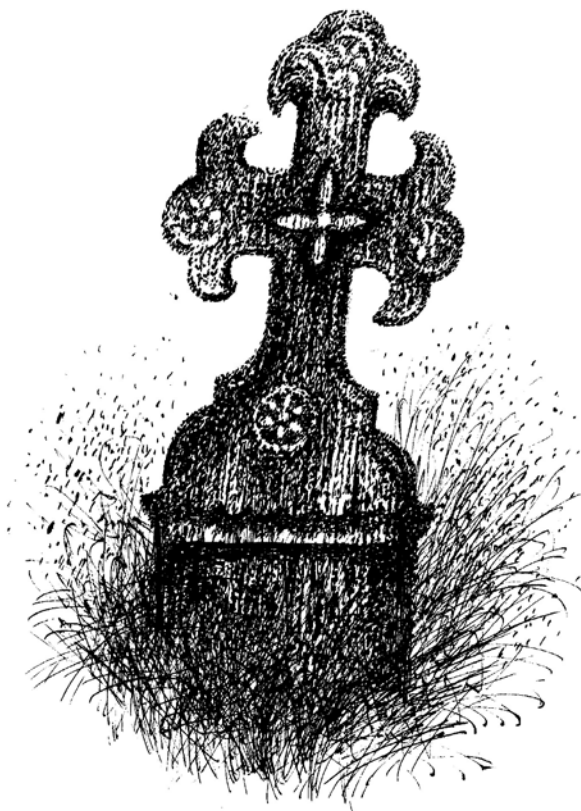
Hajdúszoboszlón – s Hajdúböszörményben hasonló dolgot vitt véghez, melynek egy tematikus kiállítás lett az eredménye. Azonban a tematikus megszorítások ellenére is teljes művészi arzenállal áll előttünk, egységes festői világgal – ami egyebek mellett annak köszönhető, hogy Gyurkovics Hunornak hiteles és megbízható világgépe van. Ez nemcsak művészi tudást, világismeretet jelent, hanem mindenekelőtt értékrendet, tehát a tudás erkölcsi megalapozottságát.

Gyurkovics Hunor a hortobágyi festőkolóniát létrehozó (Nagybánya felől és Hajdúböszörményből verbuválódott festőtíriász) Boromisza Tibor, Káplár Miklós, Maghy Zoltán örökösének vallhatja magát abban az értelemben is, hogy a földrajzilag meghatározott területet (legyen szó a Hortobágyról, Hajdúságról, Vajdaságról) nemcsak tájként, nem egyszerű látványként kívánja bemutatni, de belső élményforrásaként szintén láttatni kívánja. Követi azt a szemléletet, mely szerint a művész a táj és az ember, a hely és hagyomány sajátos együttesét úgy mutatja be, mint metaforák csokrát, mely alkalmas az emberi érzelmek kifejezésére, a gon-

dolatok képi illusztrálására, a kulturális örökség felidézésére.

ecsetet a gyermekien tiszta fantáziavilág irányítja a képen.

Boromisza Tibor azt hangoztatta, hogy a magyar művészet megújítását Keletről kell kezdeni. Ehhez jó kiindulási pontnak találta a Hortobágyot a maga régiségével és romlatlanságával. Gyurkovics Hunor ehhez mindenképp hozzátesz annyit, hogy az igazi kiindulópont mindig az a hely, ahol élünk, ahol otthon érezzük magunkat. Ez a gondolat (mint a képi geometriában rejlő költészet is) harmóniavágyat sugároz, ugyanakkor izzó feszültség rejlik Gyurkovics Hunor megéjtően szép lapjain.

Ihlet a rónán című könyvében Arany Lajos is utalt a Gyurkovics Hunor-képek szimbólumgazdagságára. Idézem: „Jelképiséggel telített látásmódjában a gémeskút és a bokor két ága keresztet formáz, a csónakfák fejfák. A pusztá egy-egy kietlen részét szinte Ady vízióját visszaálmodva idézi ide: olyan tájat látunk, ahol 'ködgubában jár a november', s ahol 'régí mesék rémei kielevenednek'." A portréíró úgy véli: szinte mesemotívumokkal szövi át a földet Gyurkovics, és noha visszaköszön az eredeti látvány is, a krétát/

A kvázi mesei időtlenség melletti sajátosság Gyurkovics egyedi módon kialakított időtükröző szemlélete. A számos árnyalatnak és kontrasztoknak saját kronológiája van. Az egymásra tolódo időszakok között minden hangulat olyan, mintha emlék is lenne egyben. Az emlékjellel magyarázhatja a nosztalgikus atmoszférát. Másrészt viszont az emlékjelek egyúttal felkiáltójelek is, így a passzív nosztalgiával az aktív cselekvésösztönzés kerül szembe. Ez is feszültségforrás a képen.

Emberminőséggel lényegülve át, a fa és bokor sorsot jelenít meg. Nemcsak a körforma, a kompozíciós rend, a keresztjelképek vagy kopjafák miatt erősödik föl a kép szakrális jellege, hanem a templomi áhítat és az istenivel párbeszéd-kapcsolatot kereső helyzet emeli méltóságossá a festett természeti közeget. Csupa jel sorakozik a képeken, mégsem érezzük általuk (bennük) a tömörítés kényszerét.

A csónakfejfák közül fölszálló madár a lélek. A kereszt és a kör az ember és mindenség, az elrendelés, a múltó és az örökkévaló találkozása.

Az ég szivárványt villámlik itt, kivirágzik ott a nap, küzdő mementó a tavaszra nyíló fák és cserjék gerince. A test és lélek, az anyagi és szellemi, a földi és földöntúli, a profán és szakrális (immanens és transzcendens) duális eszménye végigkíséri a Gyurkovics-képeket, ugyanakkor megjelenik egy harmadik közeg, melyben a test és lélek, anyag és szellem, profán és szakrális olvad össze. Ez a közeg végső soron folyamat: a növekedés-öröm, a mindenkori remény kiáramlása.

Míg a temetőképről a fizikai elmúlás juthat az eszünkbe, a madár a lélek örökkévalóságát hirdeti. A burjánzó, kiviroló természet, a képeken érzéki módon megjelenített, pompázatosan növekvő-áramló növényi mikrokörnyezet – a virágot bontó fa és a virágba boruló föld, a viráglétezésben összeboruló föld és ég – hirdeti a reménység állandó voltát a növekedésben. A kereszt is virágok közül tör elő; virág nyílik a fejfák tövében; kivirágoztatja a lélek röppenése a levegőt; szir-

mokat bont a nap; szivárványba izzik minden álom és sóhajtás; a szél virágport zizeg az alkonyatban – a növekedés titkos hangjai pedig itt nem kommunikációs zajok, hanem a virágporos zsongás maga a tiszta kommunikáció a szentséges és a hétköznapi között.

Gyurkovics Hunor csöndjének üzenete például az lehet – mivel a fejfák és kopjafák egyúttal az emlékezés méltóságára, az örökséggel, a múlttal szembeni felelősségre és az aktív emlékezésben megtestesülő reményre utalnak –, hogy a növekedéshez meg is kell tisztulni, hiszen csak így válhat széppé az ember. Abban az értelemben, amit etika és esztétika vár el, attól függetlenül, hogy az életünkben jelen van-e a vallásos minőség, vagy egy általánosabb elv (például az ünnepvágy) munkál-e bennünk.

A jóság és igazság fogja felöltözni a szépet, végleges döntéseink meghozatalában arra tanítva, hogy reményt szolgáljunk és örömet adjunk – legegyszerűbb, hétköznapi cselekedeteinkkel is.

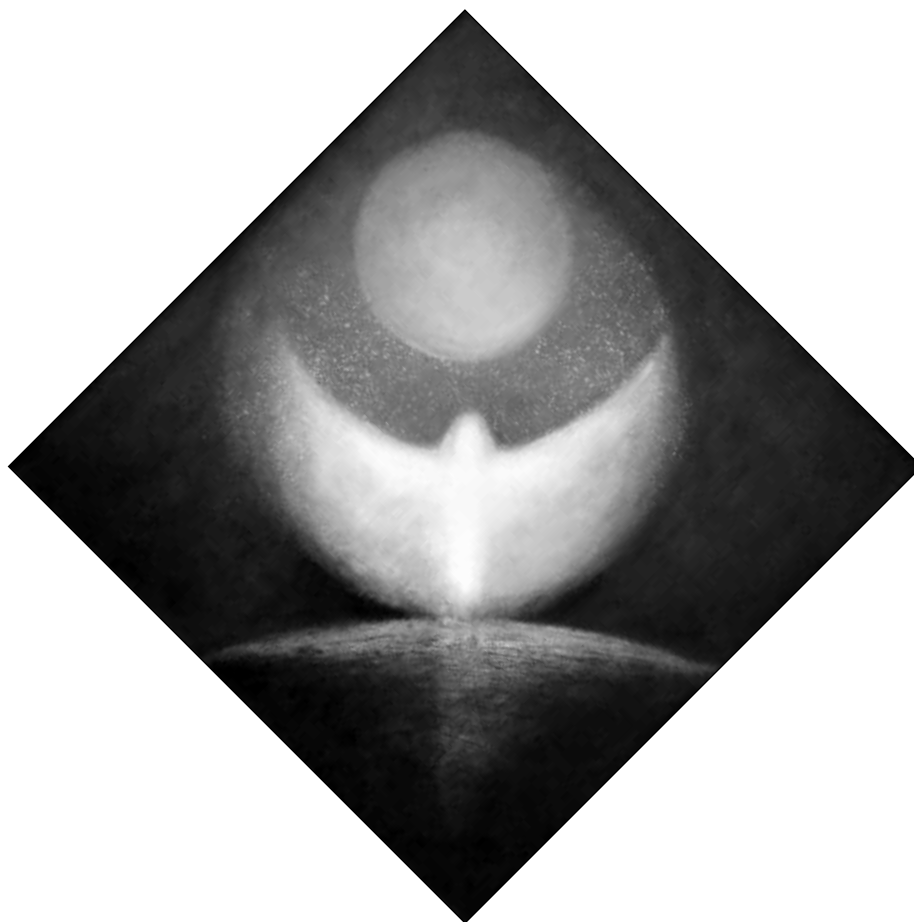
Kunhalom I.

Kunhalom II.

Tűskereszttség

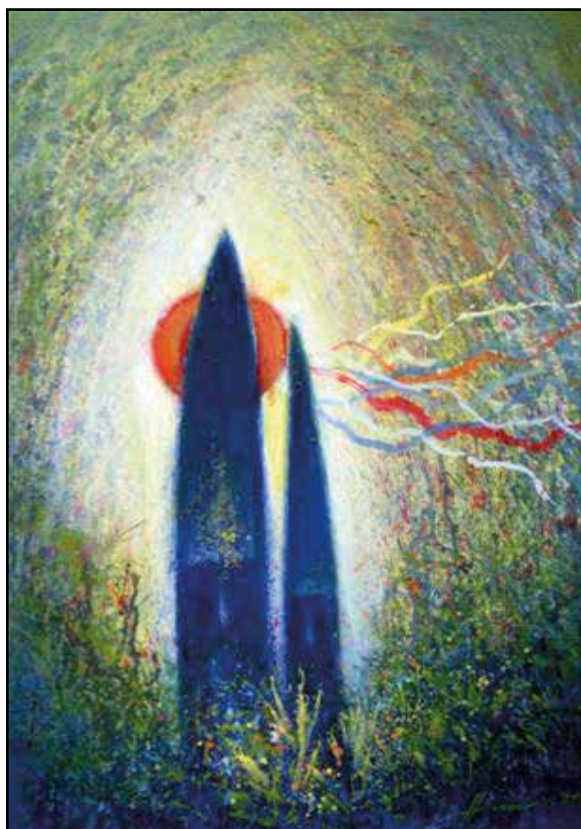

Végítélet

E számunk szerzői

Bobory Zoltán	költő, Székesfehérvár
Csapó Endre	közíró, Sydney
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Dobos Marianne	író, Budapest
Fabulya Andrea	költő, Szeged
Fedor Šili	író, dramaturg, Belgrád
Gergely Gabriella	önéletrő
Gubás Ágota	újságíró, lektor, Szabadka
Hollai Ferenc	író, Budapest
Juhász György	író, hungarológus, Budapest
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtörténész, Budapest
Kemény András	író, könyvszerkesztő, Budapest
Kunkovács László	író, fotóművész, Budapest
Mácsai Tibor	szakfordító, Szabadka
Mihályi Katalin	újságíró, szerkesztő, Szabadka
Mirnice Károly	demográfus, Szabadka
Nagy Ervin	filozófus, Dunakeszi
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szabó Ferenc SJ	költő, író, Budapest, Róma
Szokolczay Lajos	művészeti író, Budapest
Szentmihályi Szabó Péter	költő, író, Budapest
Konrad Sutarski	költő, író, műfordító, Budapest
Sutarski Szabolcs	fordító, Budapest
Teleki Levente	költő, Szeged
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Utasi Jenő	plébános, Tóthfalu
Vitéz Ferenc	író, lapszerkesztő, Debrecen

Színes melléklet

ABFRA (A boldog feltámadás reménye alatt)

A nemzet emlékére

Bánatfa

Szentlélek

Fénykereszt

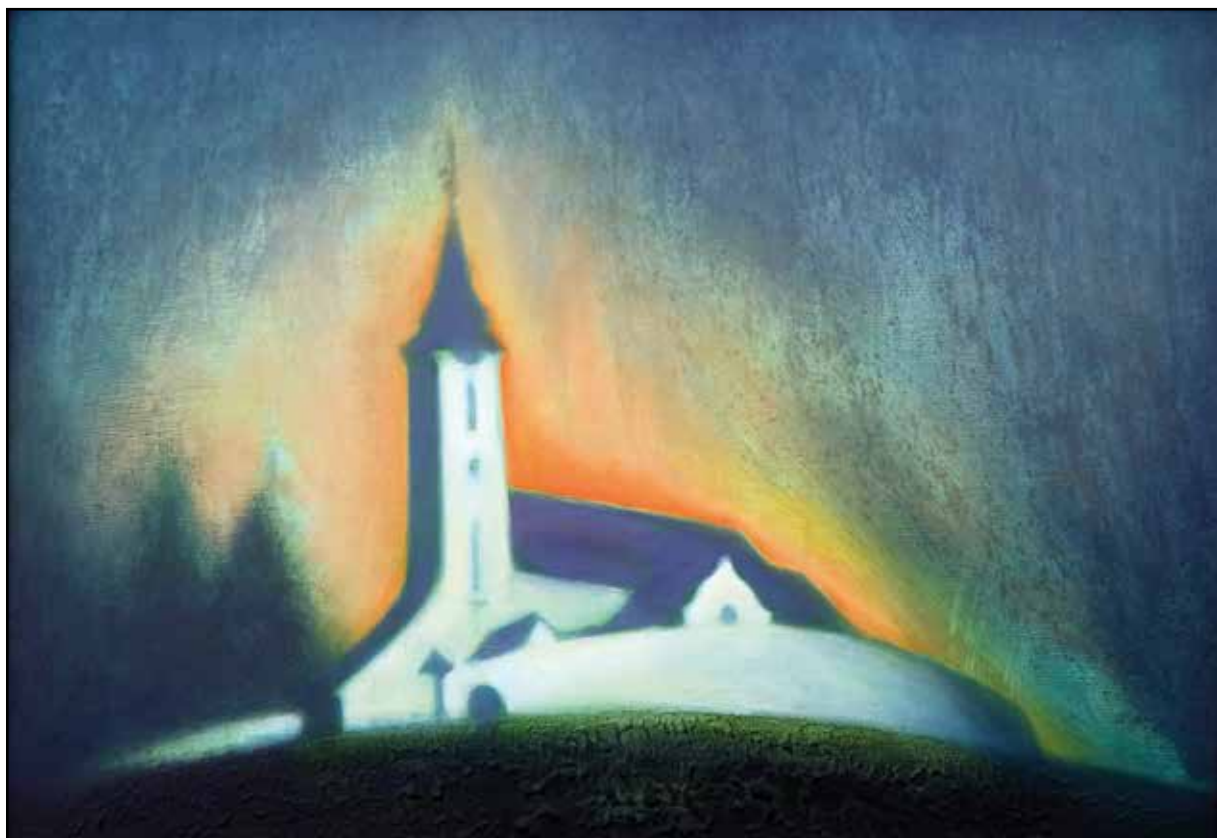
Ősi föld

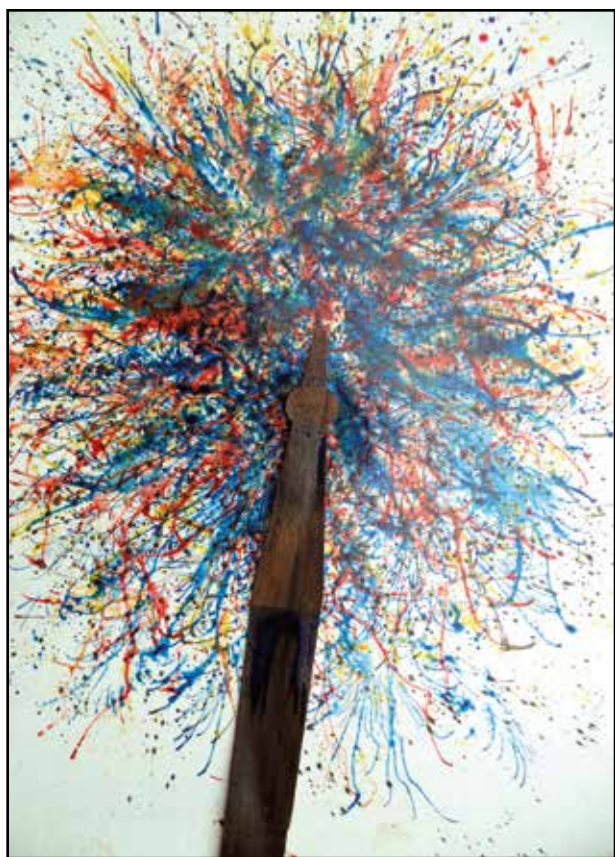
Ősök üzenete

Szabadka tornyai

Erdélyi vártemplom

Életfa - halálfa I.

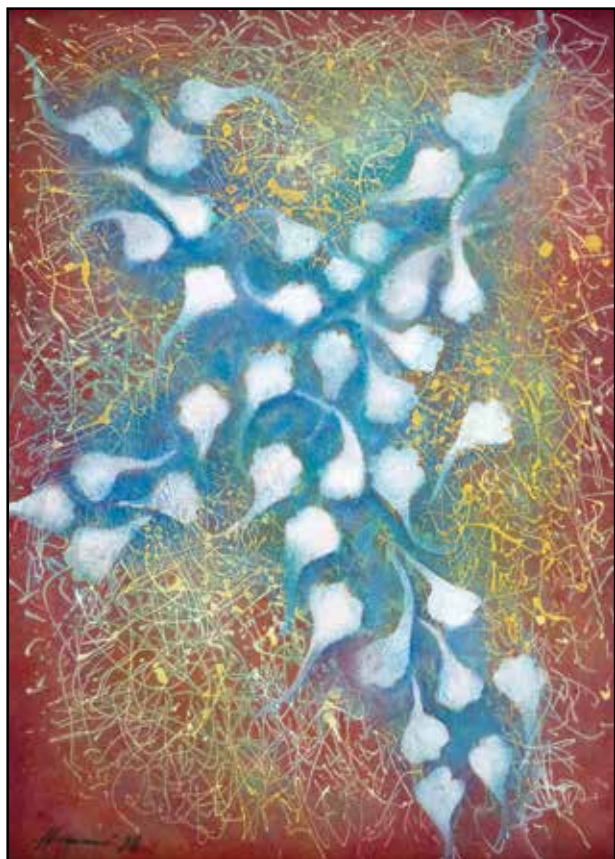
Életfa - halálfa II.

Életfa - halálfa III.

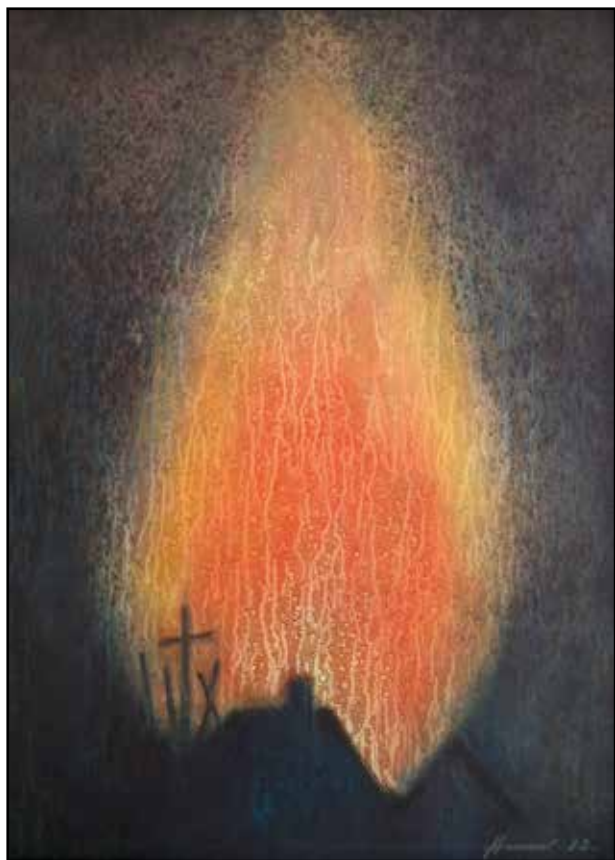
Barátok

Feszület

Úrvacsora

Szikra

Robbanás

Futótűz

Feszület

*Tisza-part I.**Tisza-part II.*